

KOCAELI ÜNİVERSİTESİ
**MİMARLIK
VE
YAŞAM**

Architecture and Life

NİSAN 2021 CİLT: 6 SAYI:1

E-ISSN: 2564-6109

KOCAELI ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
VE
YAŞAM

Architecture and Life

NİSAN 2021 CİLT: 6 SAYI: 1
APRIL 2021 VOLUME: 6 NO: 1

Uluslararası Hakemli Dergi

E-ISSN: 2564-6109

KOCAELI ÜNİVERSİTESİ

MİMARLIK

VE

YAŞAM

Architecture and Life

NİSAN 2021 CİLT: 6 SAYI: 1

APRIL 2021 VOLUME: 6 NO: 1

Uluslararası hakemli dergidir

Yılda iki kere yayımlanır

Yayınlayan

Kocaeli Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Yayın Sahibi

Oya Şenyurt

Yayın Mesul Müdürü

Neşe Çakıcı Alp

Adres

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık
Tasarım Fakültesi Anıtpark
Kampüsü İzmit-Kocaeli

İnternet sayfası

<http://cu.dergipark.gov.tr/my>

Eposta

mimarlikveyasam@gmail.com

EDİTÖRLER

Oya ŞENYURT / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Neşe ÇAKICI ALP / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Deniz DEMİRARSLAN / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Deniz GERÇEK / Doç. Dr. / İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Elif ÖZGEN KÖSTEN / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

İsmail Talih GÜVEN / Öğr. Gör. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Neşe ÇAKICI ALP / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Nurdan KUBAN / Dr. Öğr. Ü. / Kocaeli Üniversitesi

Oya ŞENYURT / Prof. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Rüveyda KOMURLU / Doç. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

Zeynep Gamze MERT / Doç. Dr. / Gebze Teknik Üniversitesi

TEKNİK EDİTÖR

İsmail Talih GÜVEN / Öğr. Gör. Dr. / Kocaeli Üniversitesi

SEKRETERYA

Seda KAPLAN ÇİNÇİN / Arş. Gör. / Kocaeli Üniversitesi

Büşra ÖZAYDIN ÇAT / Arş. Gör. / Kocaeli Üniversitesi

Senem MÜŞTAK / Arş. Gör. / Kocaeli Üniversitesi

KAPAK TASARIMI

Cem ALTUN

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

MİMARLIK

VE

YAŞAM

Architecture and Life

NİSAN 2021 CİLT: 6 SAYI: 1

APRIL 2021 VOLUME: 6 NO: 1

Uluslararası hakemli dergidir

Yılda iki kere yayımlanır

Yayınlayan

Kocaeli Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Yayın Sahibi

Oya Şenyurt

Yayın Mesul Müdürü

Neşe Çakıcı Alp

Adres

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık
Tasarım Fakültesi Anıtpark
Kampüsü İzmit-Kocaeli

İnternet sayfası

<http://cu.dergipark.gov.tr/my>

Eposta

mimarlikveyasam@gmail.com

Yayın Kurulu

Adı Soyadı

Aysel USLU
Aysun ÇELİK
Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK
Ayşin SEV
Chengyi Zhang
Darina MARTYKANOVA
Deniz DEMİRARSLAN
Deniz HASIRCI
Elif ÖZGEN KÖSTEN
Füsün ALVER
İsmail Talih GÜVEN
Karam M. AL-OBAIDI
Keimi HARADA
Khaled TADMURİ
Kutlu SEVİNÇ KAYIHAN
Massimo TADI
Mehmet Cengiz CAN
Neşe ÇAKICI ALP
Neşe GURALLAR
Oya ŞENYURT
Ömer TULUK
Paolo GIRARDELLI
Rüveyda KÖMÜRLÜ
Sema ERGÖNÜL
Suat GÜNHAN
Tüzin BAYCAN LEVENT
Ufuk ÖZCAN
Uğurhan AKYÜZ
Yegan KAHYA

Kurum

Ankara Üniversitesi
Uludağ Üniversitesi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Mimar Sinan Üniversitesi
Eastern Kentucky University
Madrid Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
İzmir Ekonomi Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
Alman Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
Malaya Üniversitesi
Kentsel Politika Enstitüsü
Lübnan Üniversitesi
Gebze Teknik Üniversitesi
Milano Politeknik Üniversitesi
Yıldız Teknik Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
Karadeniz Teknik Ömer TULUK
Boğaziçi Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi
Mimar Sinan Üniversitesi
Teksas Üniversitesi
İstanbul Teknik Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İstanbul Teknik Üniversitesi

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

MİMARLIK

VE

YAŞAM

Architecture and Life

NİSAN 2021 CİLT: 6 SAYI: 1

APRIL 2021 VOLUME: 6 NO: 1

Kültürün Kent ve Mekana Etkilerinin, Doktora Tezleri Üzerinden İncelenmesi (Araştırma Makalesi)

Investigation of the Effects of Culture on the City and Space Through Doctoral Theses (Research Article)

Elif ATICI

1

Paris Kentinin Simgelerinden Charles Garnier Opera Binası (Araştırma Makalesi)

Charles Garnier Opera House, one of the Symbols of the City of Paris (Research Article)

Şeyma YETİM, Mustafa KAVRAZ

21

The Study of Flagship Store Design in Omotesando Street in the Context of Urban Studies (Araştırma Makalesi)

Omotesando Caddesi'nde Bulunan Flagship Mağaza Tasarımlarının Kent Çalışmaları Bağlamında İncelenmesi (Research Article)

Naz GÜMÜŞELİ

43

Turizmde Temalı Otellerin Yeri ve Kullanıcı Beklentilerinin Analizi (Araştırma Makalesi)

Status of Themed Hotels in Tourism and Analysis of User Expectations (Research Article)

Ayşe Betül GÖK, Bora BİNGÖL

61

Geleneksel Bodrum Evlerinde Sürdürülebilirliğin Konut Tipolojisi Bakımından İncelenmesi (Araştırma Makalesi)

An Investigation of Sustainability in Traditional Bodrum Houses in Terms of Housing Typology (Research Article)

F. Ceyda GÜNEY YÜKSEL, M. Atilla SÖĞÜT

77

İç Mekanlarda Asma Tavan Uygulamaları (Araştırma Makalesi)

Suspended Ceiling Applications in Interior Spaces (Research Article)

Merve Betül GÜLER, Esin KASAPOĞLU

95

Fabrika Balıkçı Gemileri Yaşam Mahallerinde Ergonomik Kriterleri Sağlayan Duvar, Tavan ve Zemin Donatıları (Araştırma Makalesi)

all, Ceiling and Floor Materials that Provide Ergonomic Criterias at Factory Trawler Accommodation Areas (Research Article)

Gizem ZİNCİRKIRAN CAN

123

İÇİNDEKİLER

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK
VE
YAŞAM
Architecture and Life
NİSAN 2021 CİLT: 6 SAYI: 1
APRIL 2021 VOLUME: 6 NO: 1

İÇİNDEKİLER

Kamusal Alanların Evrilmesi (Araştırma Makalesi) <i>Evolution of Public Spaces (Research Article)</i>	141
Türk Evi Pavyonu'nun Ulusal Bilincin Kökenleri Metni Üzerinden Okunması (Araştırma Makalesi) <i>Reading the Turkish House Pavilion through the Text of The Origins of National Consciousness (Research Article)</i>	157
Konut Politikalarının Fiziksel Yansımaları; Kadıköy Örneği (Araştırma Makalesi) <i>Physical Reflections of Housing Policies; A Samle of Kadıköy District (Research Article)</i>	165
II. Mahmud Döneminde İstanbul: Kent, İdeoloji ve Mimari (Araştırma Makalesi) <i>Istanbul During the Reign of II. Mahmud: The City, Ideology, and Architecture (Research Article)</i>	199
Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Anadolu'daki Yerleşimler ve Konut Tipolojileri Üzerine Bir Değerlendirme (Araştırma Makalesi) <i>An Evaluation on Settlements and Housing Typologies in Anatolia within Historical Evolution Process (Research Article)</i>	223
Erişilebilirliğin Çok Katlı ve Az Katlı Ofis Yapıları Üzerinden Değerlendirilmesi (Araştırma Makalesi) <i>Evaluating Accessibility In Context of High-Rise and Low-Rise Office Buildings (Research Article)</i>	249
Kırlareli Gayrimüslim Mimarisi (Araştırma Makalesi) <i>Kırlareli Foreign Architecture (Research Article)</i>	267
Sağlık Yapısı Cephelelerinde Enerji Verimliliğini Arttırmaya Yönelik Güncel Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme (Araştırma Makalesi) <i>A Study on Current Applications for Energy Efficiency of Healthcare Building Facades (Research Article)</i>	285

Kültürün Kent ve Mekana Etkilerinin, Doktora Tezleri Üzerinden İncelenmesi

Elif ATICI¹

Öz

İnsanlar varoluşlarını devam ettirmek için bir arada yaşarlar. Bir aradalığı oluşturan toplum olgusudur ve bu olguyu bir arada tutan unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların başta geleni kültürdür. Kültür yaşayış biçimi olarak tanımlanabilir. Toplumlar özgü olan ve gelecek kuşaklara da bu toplum içerisinde aktarılan kültür, yaşayan değerler toplamıdır. Bu değerler, toplumda temas içerisinde olduğu her şeyi etkilemektedir. Mimari de kültürden etkilenen ve onun değerleriyle şekillenen bir olgu olarak görülebilir. İnsanların sürekli vakit geçirdiği, yaşamını yansıttığı yapıları çevresi bu durumu iyi bir şekilde örnelemektedir. Çünkü insan kendi tavır ve tutumuyla çevresini de değiştirmektedir. İnsanların tavır ve tutumlarını ise sahip olduğu kültürel değerler şekillendirmektedir. Bu kültürel değerler her zaman aynı biçimiyle kalmamaktadır. Kültür insan eliyle oluşturulduğu için, yaşam koşullarına insan gibi ayak uydurmaktadır. Ayak uydurmadığı zaman ise kendinden ödün vermeye başlayacaktır. Çünkü değişen teknolojik gelişmelerden insan ve yaşamı gibi kültür de etkilenmektedir. Kültür, zaman içerisinde köklerinden kopmadan, birtakım değişiklikler geçirerek yaşayan bir değer olmaya devam etmektedir. Kültürler zaman içerisinde değişirken, onun etkilediği kentler de zaman içerisinde değişmekte ve gelişmektedir. Çalışma kapsamında bu değişimin literatürdeki karşılığı araştırılarak, yıllar arasındaki değişen genel konu temaları ortaya konulmuştur. Ulusal ve uluslararası ilgili alanda doktora tezleri; kentsel mekânın ve kent kültürünün konu edildiği doktora tezlerinin taranmasıyla gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan tezlerin analizinde bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bibliyometrik analiz ile, yıllar içerisinde kent, kültür ve mekân konularının nasıl evrildiği görülmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, literatür anlamında kültürün mekânı nasıl dönüştürdüğü doktora tezleri üzerinden ortaya konularak, on yıllık süreçlerde öne çıkan konu trendleri saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, içinde bulunulan yaşam koşullarının kente ve literatüre nasıl yansıdığı ortaya konularak doktora çalışmalarının ne yönde evrildiği görülmüş olacaktır.

Anahtar kelimeler: *kültür, kent, kentsel mekân, kent kültürü*

Investigation of the Effects of Culture on the City and Space Through Doctoral Theses

Abstract

People live together to continue their existence. It is the phenomenon of society that creates togetherness and there are elements that hold this phenomenon together. The foremost of these elements is culture. Culture can be defined as a way of life. The culture, which is peculiar to societies and transferred to future generations within this society, is the totality of living values. These values affect everything in society that they come into contact with. Architecture can also be seen as a phenomenon influenced by culture and shaped by its values. The built environment where people spend their time and reflect their lives is a good example of this situation. Because man changes his environment with his own attitude and attitude. The attitudes and attitudes of people are shaped by their cultural values. These cultural values do not always

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir
Bu çalışma, doktora ders aşamasında teze yönelik oluşturulmuştur.
*İlgili yazar/Corresponding author: elifatici.026@gmail.com
Gönderim Tarihi: 27.09.2020
Kabul Tarihi: 23.03.2021

remain the same. Since culture is created by human hands, it adapts to living conditions like a human. When he cannot keep up, he will start to compromise himself. Because the changing technological developments affect culture as well as people and their lives. Culture continues to be a living value, undergoing some changes without breaking its roots over time. While cultures change over time, the cities affected by it also change and develop over time. Within the scope of the study, the correspondence of this change in the literature has been investigated, and the general subject themes that have changed over the years have been revealed. Doctoral dissertations in national and international related fields; It was carried out by scanning doctoral dissertations on urban space and urban culture. The bibliometric analysis method was used in the analysis of the obtained theses. With bibliometric analysis, it is tried to see how the city, culture and space issues have evolved over the years. As a result of the study, it has been tried to determine the prominent subject trends in the ten-year period by revealing how culture transforms the space in the sense of the literature through doctoral dissertations. As a result of the study, it will be seen how the current living conditions are reflected in the city and the literature and in what direction doctoral studies have evolved.

Keywords: *culture, city, urban space, urban culture*

1. Giriş

Toplumsal varlık olan insan, yaşamını sürdürmek için bir arada yaşamaktadır. Bir arada yaşamak ise toplum içerisinde ortak paylaşımlar ile mümkün olmaktadır. Ortak paylaşımların başında kültür olgusu gelmektedir. Kültür, insanın ve toplumun ürettiği bir değer olduğu için her toplumun kendine ait bir kültürü vardır. Bu sebeptendir ki aynı kültüre sahip olan insanlar, aynı dile sahip insanlar gibi birbirleriyle daha rahat iletişim kurmaktadır. Dolayısıyla toplumun kültürünün, toplumun kentini ve yaşam tarzını da etkilediği söylemek mümkün olmaktadır.

Kültür insan yaşamını şekillendiren bir yaşam tarzı olarak ifade edilmektedir. Ortak bir yaşam tarzına sahip insanlar toplumu oluşturmaktadır. Kültürün toplumu bir arada tutan bir olgu olduğu söylenmektedir. Bu sebeple toplumlar sahip oldukları kültürlerle birlikte yaşam alanını oluşturmaya başlayacaktır. Bu oluşum yapılanmayı ve kentlerin oluşumunu beraberinde getirecektir. Toplumun alana yansımaları olarak kentler karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte eş zamanlı olarak kenti belirleyen düşünce yapısı da kent planını etkilemeye başlayacaktır.

Dolayısıyla insan ürünü olan kültürün, insan ürünü olan kenti ve yapılanmasını oldukça fazla etkilediği düşünülmektedir. İnsan, toplum, kültür ve kent arasında dönüşümlü olarak yaşanan bir ilişki bulunmaktadır. Kentsel tasarım araştırmalarına yönelik, Türk akademisindeki çalışmalar 2017 yılındaki çalışmayla ortaya konulmuştur. Bu çalışma; incelenen basılı materyalin değerlendirilmesi üç katmanda ele almıştır. Birinci katman; materyal literatür taramasından türetilen terimlerin terim geçişleri için test edilmesidir. İkinci katmanda; bulgular birbiri üzerine haritalanmış desen araması yapılmıştır. Bu iki araştırma aşaması, keşif ve haritalama katmanları olarak ifade edilmiştir. Araştırmanın son aşaması olan yorumlama aşaması olan bulgular, görüşmenin sağladığı iç görülerle bağlamsallaştırılmıştır (Acar, 2017, s. 203-205). Acar'ın ele aldığı çalışma yöntemi, bu çalışmada örnek olarak ele alınmıştır. Böylece, kültür ve mekan etkileşiminin kenti nasıl etkilediğinin literatür anlamında doktora tezleri üzerinde nasıl karşılık bulunduğu derinlemesine irdelenmiştir.

Çalışmanın ana problemi şu şekilde ifade edilmektedir: Kültür ve mekan etkileşimi kentsel yaşamı nasıl etkilemektedir; bu soru uluslararası doktora tezlerinde nasıl ele

alınmıştır? Bu sorularla birlikte kültür ve mekan etkileşimi doğrultusunda kentin ne şekilde evrildiğinin görülmesi amaç edinilmiştir. Çalışmanın hipotezi: tarihi süreç içerisinde gündeme gelen ve sosyal yaşamı etkileyen trendlerin kültürü de etkilediği; bu sebeple de mekanları etkileyerek kent yaşamını etkilediğidir. Çalışma yöntemi olarak bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında yaşam ile şekillenen kültür, mekan etkileşiminin tarihi süreç içerisinde kente yansması doktora tezleri üzerinden incelemiştir. İnceleme süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşama doktora tezlerinin araştırılmasını kapsamaktadır. Bu aşamada tezlere ulaşabilmek için; kent, kent kültürü ve kentsel mekan anahtar kelimelerinden yararlanılmıştır. İkinci aşama ulaşılan tezlerin ele alınan; kentsel tasarım, kentsel mekân ve kent kültürü anahtar kelimelerine göre bibliyometrik analizini içerir. Son aşamada ise; bu analizlerin yorumlanması, ortaya çıkan trendlerin ve farklıların saptanmasını içerir. Tezlerin taranmasında, yüzyıla atfedilen araştırma trendlerinin varlığı sorgulanmıştır. Böylece hangi söylemlerin öne çıktığı görülmüş olacaktır. Tezlerin araştırılmasında oluşturulan on yıllık süreçlerde, problem alanında önemli değişikliklerin olup olması irdelenmiştir. Bunlara ek olarak, bu araştırma alanında öne çıkan ve farklılaşan çalışmaların varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma sürecinde gerekli araştırmaları yapabilmek için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Devamında ise uluslararası ve ulusal doktora tezleri üzerinden tarama yapılmıştır. Bu taramalarda kullanılan kaynaklar şu şekildedir:

- Networked Digital Library Of Theses And Dissertation (URL-1)
- Dissertations & Theses – ProQuest (URL-2)
- Yüksek Öğretim Kurumu Yayın ve Döküman Tez Merkezi (URL-3)

1980'li yıllardan başlayarak on yıllık süreçler halinde günümüze kadar yapılmış olan; kültür ve mekan ilişkisi bağlamında kent konusunu ele alan olan tezler taranmıştır. Toplamda 155 tez taranmıştır. Tezlere ulaşabilmek için; kent, kent kültürü ve kentsel mekan anahtar kelimelerinden yararlanılmıştır. Ulaşılan tezlerin içeriği doğrultusunda yıllara ve konularına göre ayrıştırma yapılmıştır. Tezler üzerinde yapılan bibliyometrik analiz çalışmalarında yüzyılı etkileyen araştırma trendlerinin varlığı, on yıllık süreçlerde genel konu ve değişimlerin varlığı ve bu konularda marjinalleşen durumlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Sokrates'e göre kentin doğuşunun iki temel ilkesi vardır (Arnhart, 2004, s. 34):

- İnsanın kendi kendisine yetmeyip, başkalarına ihtiyaç duyması,
- Her insanın farklı özellikte olması.

Bu iki özellik düşünüldüğünde kentin topluluk bilincini tetiklediği düşünmek mümkündür. Topluluk bilincine sahip olan insanlar varlıklarını sürdürmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir arada yaşarlar. Bir arada yaşamının sonucunda topluluklar oluşmaya başlamıştır. Laborit, bu konuya şöyle bir açıklama getirmektedir. İlkçağ insanı başta beslenmek üzere ihtiyaçlarını kendi karşılamaktadır. Ancak zanaatçı olarak bahsedilen kişi beslenmek için toplumun diğer üyelerine ihtiyaç duymakta ve böylece değiş tokuş süreci başlamaktadır. Bu süreç bireyin topluluğa bağlılığını artırmaktadır. Toplumsal varlık kavramı, Cilalı Taş Dönemi'nde ortaya çıkmıştır (Laborit, 1990, s. 64). Bu ifadeler doğrultusunda toplulukların kendi içerisinde ve diğer topluluklarla olan yapılanmasıyla birlikte kentlerin oluştuğu düşünülmektedir.

Şehir ve kent olarak belirlenen kelimenin etimolojik kökenine inildiğinde hakimiyet ve devlet anlamına gelen Farsça “hşasra” ve Sanskritçe “ksatra” kelimelerine denk gelmektedir. Pehlevince “şahr” olarak büyük şehir ve idari gölge anlamına gelerek; hakimiyet ve devlet anlamına da atıfta bulunmaktadır (Sam, 2018, s. 5). Holtan’ İngilizce’deki kent teriminin Latince’deki yurttaşlık (civitas) ve hemşerilik gibi kelimelerden türediğini belirtmiştir (Holton, 1999, s. 13). Yapılan çalışma, sosyal bir konuya değindiği için, sosyal bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal bilimciler için kent, kentlilerin etkileşimlerinden oluşan ilişki yumağıdır. Konut, kent, hatta gelecek toplumun tasarımı da ön koşul insanın varoluş sebebine anlam yüklemektir. Kent tek başına değil endüstri toplumunun modeli olarak da ele alınmaktadır. Çünkü sosyal dönüşümde yüksek hareketlilik söz konusudur (Helle, 1990, s. 71-73). Kentteki sorunların büyük bölümü kamusal ve özel alanların ayırımıyla kaynaklanmaktadır. Helle bu ayrımı; şehircilik açısından işlevsel ayırım, özneye göre ayırım ve kentselliğin tamamlanmamış entegrasyonu olarak ele almaktadır. Şehrin işlevlere göre ayrılmasında bireyin bir işlevden diğerine geçmesinin zorluk oluşturacağını belirtir. Özne içinse her öznenin kendisini soyutlayabilme ve tekrardan entegre edebilme şansının verilmesi gerektiğini savunur. Entegrasyon yetersizliği konusunda ise kentteki yabancı ve tanınan arasındaki farkın kalkması gerektiği savunarak kentleşmiş insanın yapılamayacağını ancak geliştirebileceğini savunmuştur (Helle, 1990, s. 74-79). Dolayısıyla kentin bir yaşam biçimi sunduğu savunulmaktadır. Bunun yanı sıra kentte yaşayan kişilere bu yaşamdan uzaklaşma fırsatı ve daha sonradan tekrar yakınlaşma fırsatı sunmaktadır. Kırsal bir yaşamdan gelen insanın ya da başka bir kentten gelen insanın kent içerisinde farklılıklar göstermesi mümkündür. Çünkü kent bir yaşam biçimidir ve kentleri oluşturan yaşam biçimlerinin her yerde aynı olması beklenemez. Çünkü yaşam biçimini kültür, kültürü de insan etkilemektedir.

Kent kuramları işlevselci ve normatif kuramlar olarak iki grup altında toplanılabilir. İşlevselci kuramlar altı gruba ayrılmaktadır (Türk, 2015, s. 42): Bu ayırım Tablo 1’de ifade edilmiştir.

Tablo 1. Kent kuramları, kaynak (Türk, 2015, s. 42)

İşlevselci kuramlar	Normatif kuramlar
Kenti bağımsız parçalardan oluştuğunu kabul edip bir sistem olarak kabul edenler	Kozmik teori,
Ekonomik yapılar olarak görenler	Le corbusier’in dediği gibi makine olarak kent,
Haberleşme ağları olarak görenler (öncüleri David Harvey ve Manuel Castells olarak bilinmektedir.)	Organizma olarak kent ve
Kentleri yarışma mekânı olarak kabul edenler	Bir takım yıldızı olarak kent olarak nitelendirmiştir
Yapılı çevreler olarak görenler	
Bir kişilik olarak gören kuramlardır	

Dolayısıyla kent kavramının karmaşık olduğu ve birçok yönden incelenebileceği açıktır. Kentlerle ilgili farklı bakış açıları dolaylı farklı tanımlamalar mevcuttur. Bu tanımlamalar Keleş tarafından kısa bir şekilde ifade edilmiştir: Kent kavramı günümüze kadar birçok araştırmacı tarafından ele alınıp farklı şekillerde tanımlanmıştır. Karl Max’a göre kent, yalnız üretim güçlerinin değil erkin toplandığı, toprak iyeliğinden kopuk kapitalizme dayalı bir yerleşmedir. Bu nedenle kente iş bölümünü artırdığı bir yerleşim gözü ile bakılmaktadır. Emile Durkheim ise Karl Max’ın iş bölümünün yanı sıra kenti dayanışma olarak da ifade etmekte ve toplumsal güç olarak gördüğü nüfusun gelişmesi için kenti tarihsel bir koşul olarak görmektedir. Ancak Max Weber sadece nüfusu kent

kavramlaştırmasında yeterli görmez, ona göre önemli olan kentin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimidir. Bu sebeple kentin bir pazar yeri olma özelliği üzerinde durmaktadır. Louis Wirth ise kenti; nüfus büyüklüğünün, yoğunluğun ve heterojenliğinin karakterize ettiğini savunmuştur (Keleş, 2008, s. 135-138). Buradan çıkarımla kentin; üretim gücü, yerleşim, dayanışma ve örgütlenme kavramları üzerinde olduğu söylenmektedir.

Kentlerin oluşmasında etkili olan dinamikler ve dinamiklerin birbirleriyle olan ilişkileri kente yaptıkları etkiyle kentlerin fiziki, sosyal ve kültürel yapısını şekillendirmektedir. Bunların yanı sıra sanayi devrimi ve kapitalizm kentlerin üretim biçimlerine göre şekillenmelerine sebep olmuştur. Kentlerin oluşumunda etkili olan faktörleri ele aldığımızda; ihtiyaçların karşılanması için yerleşik hayata geçmeyle başlayan tarım, devamında oluşan ürünlerin değiş-tokuşu için Pazar, aynı süreçte ortaya çıkan savunma ihtiyacı, dinsel inanışlar ve ticari faaliyetlerin ortaya çıkması kent kökenlerini belirlemiştir (Tümtaş, 2012, s. 29-30). Başka bir ifadeyle para ekonomisinin yoğun olduğu metropol, kırsal ticaretin imkân vermediği alışverişlere önem kazandırmaktadır. Dolayısıyla modern zihin daha çok hesap yapar ve nitel değerler yerini nicel değerlere bırakır (Simmel, 1990, s. 80-83). Kentler her şeyden önce iş bölümünün en üst düzeyde yapıldığı mekânlardır. Küçük kentler kendi kendini denetler; ancak metropoller ise doğası gereği çok yaygın ulusal ya da uluslararası alana yayılır (Simmel, 1990, s. 87). Bu ifadeye paralel olarak ünlü Fransız kent tarihçisi Henri Pirenne şehirleri canlandıran şeyin şehirler arasındaki ticaret olduğunu belirtmiştir (Sennett, 2008, s. 273). Ancak kentin sadece bir ticaret yeri ya da sadece para takasının gerçekleştiği ekonomik bir mekân olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Bu bağlamda Calvino için kentler; anı, arzu gibi birçok şeyin bir araya gelmesidir. Kent bir takas yeridir ama ekonomi tarihi kitaplarında anlatıldığı gibi sadece ticaret takasının değil aynı zamanda arzu, anı, deneyimlerinin de değiş tokuşudur. Kentler de düşler gibi bir arzuyu ya da tam tersi korkuyu gizleyen resimli bir bilmecedir (Calvino, 2002, s. 19,85). İnsan yaşayan bir organizma olduğu için insanı insan yapan onun yaşadıklarıdır. Bu sebeple kent, Calvino'nun dediği gibi insanın yaşadıklarından bağımsız olamaz. Dolayısıyla çevresi de yaşadıklarından etkilenmektedir.

Kentler kendilerini özgün kılan farklı simgelerin ve bu simgeleri bir araya getiren sistemlerin bir arada bulunduğu kültürel bir zemindir (Sam, 2018, s. 178). Buradan çıkarımla kentlerin kendilerine ait kimliklerinin bulunduğu, kimliklerin kültürel değerlerle meydana geldiği ve dolayısıyla kimlik kazanan kentlerin birbirinden farklı görüldüğü söylenmektedir. Çevre ve kültür, insanın süreç içerisinde kimliğini bulmasını sağlayan önemli değerlerdir. Çevrenin fiziksel doku biçimlenmesi o dokuda yaşayanların etkisiyle gelişmektedir. Bu gelişim sadece birbirinden farklı kentlerde değil aynı zamanda aynı kentte kendi geleneklerine göre biçimlendirdikleri bölgelerde kültürel mozaik olarak karşımıza çıkmaktadır (Aygen, 1996, s. 43,58). Bu sebeple kent, içerisinde farklı insanlar ve dolayısıyla farklı yaşam biçimlerinin bulunmasından dolayı farklı kültürel yapılanmaların bulunması beklenen bir yaşamdır.

Bu ifadeler doğrultusunda yapılan çalışma, kültürün mekana etkisinin kentte nasıl karşılık bulduğunun doktora tezleri üzerinden derinlemesine irdelenmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Schulz; mimarlık ve kültür ilişkisi bağlamında mimarının kendisinin kültürel bir nesne olduğunu dile getirmiştir. Kültürel nesnelere sempolize eden ampirik bir gerçeklik olarak mimarlık ortak değerlerden etkilenmektedir (Norberg-Schulz, 1968, s. 122). Bu bağlamda mimari tasarımda insan faktörlerinin tasarıma dahil edilmesi kadar kültürel

değerlerin de düşünülmesi gerekmektedir; çünkü kültür yaşam şekline dolayısıyla da tasarıma da yön vermektedir (Rapoport, 2004, s. 20). Bu sebeple kentlerin yapı taşı olan toplumların yaşam şeklini etkileyen kültür ve kültürü oluşturan değerlerin, tasarımı etkilemesi kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu ifade Şekil 1’de şematik bir dille belirtilmiştir.

Şekil 1. Kentsel mekanda kültürün yeri

Kent, yeni bir yaşam düzenine bizi adapte eden bir organizmadır (Sevindi, 2003, s. 73). Kentin sınırlarını mekân, zaman ve hareket belirlemektedir. Değişen her şeye anlam yüklenir. Dolayısıyla kent anlamsız yığın değil bir zaman devinimidir (Sevindi, 2003, s. 101-102). Merkezinde insan olan her şeyin zamanla birlikte değişim gösteren insana ve yaşamına göre şekillendiği söylenmektedir. Çünkü insanın yaşam tarzı onun kültürünü oluşturmaktadır. Kültür de toplumu etkileyerek toplumun oluşturduğu kenti etkilemektedir. Dolayısıyla insan, kültür ve kentin birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili olduğu ifade edilmektedir.

Kentler, ait oldukları toplumu oluşturan öğelerin bir parçası ve aynasıdır (Keleş, 2005, s. 9). Toplumu oluşturan ve bir arada tutan olgunun kültür olduğu kabul edildiğinde toplumun her parçasında kültürel izler hissedilecektir. Bu sebeple kent, kendisini oluşturan toplumun kültüründen ister istemez etkilenecektir. Bu ifadelere ek olarak kent kültürünün en içsel özelliği özgürlüktür. Kent kültürü her zaman yeniliği, farklılaşmayı ve özgürleşmeyi temsil etmektedir. Farklı olmak, diğerlerinden farklı yaşamaya olan gereksinim insanoğlunun en temel bileşenlerindedir. Kent ise bu gereksinimi karşılayan bir oluşumdur. Kent sayısız faktörü, sürekli değişen değişkenleri bünyesinde barındırarak denge kurduğu için organik bir kimliğe sahiptir. (Demirkan, 1996, s. 21,22). Bu düşüncelere paralel olarak Bektaş şöyle bir ifadeye yer vermiştir: Düşünceyi dile getirebilme özgürlüğü bir kentlinin en temel niteliğidir. Yaşama ortamını savunmak ise bir kentlinin ilk koşuludur (Bektaş, 1990, s. 95). Başka bir ifadeyle kent kültürünün ve yaşam biçiminin benimsenmesiyle kentleşme ortaya çıkacaktır (Güçlü, 2002, s. 113). Dolayısıyla kent yaşamına ayak uydurmak için, kent kültürünü benimsemek esastır. Bu durumu destekleyecek şöyle bir ifade de mevcuttur: Çoğulcu kültürün yeri kenttir. Kentli ise, kentli kültürle bütünleşmek yerine kentin fırsatlarını kullanan olarak ele alınmaktadır (Aslanoğlu, 2000, s. 102). Buradan çıkarımla kent yaşamının oluşturduğu bir yaşam biçimi bulunmaktadır. Bu yaşam biçimine uymak ise kentli olma bilincini meydana getirmektedir. Bahsedilen bilinç, kentin kültürünü ve onun sunduklarını benimsemek ve ona sahip çıkmakla mümkün olmaktadır. Başka bir ifadeye göre; kuşaklar arasında bir iletişim çizgisi bulunmaktadır. Bu çizgi geçmiş kuşaktan edinilen bilgilerden alıntı sağlamaktadır. Dolayısıyla kent kültürü, insanın zaman içerisinde uygar çevresini nasıl meydana getirdiğinin bilinmesi ve bu bilgiler doğrultusunda kenti yeniden yorumla ve de keşfe götüren bir kültürdür (Shaukland, 1996, s. 25). Kentler kendilerini çeviren araziyle doğal olarak sınırlanmıştır. Buna göre kentin coğrafyası aynı zamanda onun sınırlarını da belirlemektedir (Shaukland, 1996, s. 29). Bu sebeple ele alınması gereken bir sınır vardır ve bu sınır kentsel mekânın tanımını ve gerekliliğini sağlayan bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel mekâna geçmeden önce mekân nedir sorusuna cevap bulmak gerekir. Mekân ile ilgili farklı tanımlamalar mevcuttur. Mekâna ait ortak özelliklerin bilinmesi bu sebeple önemli olmaktadır. Bu bağlamda mekân tanımlarının birbirleriyle olan 3 ortak özelliğinden bahsedilmektedir (Uğraş, 2019, s. 163-169):

- Her mekânın kendine ait bir dili vardır.
- İnsan birikimleri mekânı oluşturur.
- Mekân oluşumunda tasavvurun yeri önemlidir. Mekân tasavvurlarının (tasarım) bir arada dizilişi kent tasarımını meydana getirmektedir.

Kentler ortaya çıktıktan sonra tarih, kentlerde geçen zamana göre şekillenmiştir. Kentlerde geçen zamanın somut hali ise kentsel mekânlardır. Kentsel mekânlar, gündelik hayatın üzerinde inşa edildiği toplumsallık üretmek olarak ifade edilmektedir. Kentsel mekân, toplumsal oluşumunda; insan, toplum, düşünce ve medeniyet açısından etkili olmuştur. Mekân fiziksel olmanın ötesinde insani eylemlerin gerçekleşmesine imkan sağlayan psikolojik, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik anlamları içermektedir. Kent mekânıyla ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır; çünkü kent mekânı kültürel birikimin ve toplumsal temasların hem taşıyıcısı hem de yansıtıcısı görevini üstlenmektedir. Böylece sosyal süreçte mekânların iletişim halinde olduğuna işaret edilmektedir (Karakaş, 2019, s. 16-18). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kent, tarihe tanıklık eden yaşayan bir hal sergilemektedir. Başka bir ifadeyle kent, tarihin gördüğü en büyük yerleşim yeri olarak kabul görmüştür. Mimari, yapının nesnel amaçları dışında da insanlara imkanlar sunmaktadır. Bu sebeple insanın kullandığı mekân, insanın içinde bulunduğu kültürden ve onun oluşturduğu kimlikten bağımsız düşünülemez (Demir, 2019, s. 194,200). Bu düşünceye paralel ifade olarak: dünya üzerinde farklı coğrafyalarda yer alan kentlerin farklı kültürleri ve morfolojileri olduğu belirtilmiştir. Kentin mekânsal yapılanmasını coğrafi özellikleri kadar sosyo-kültürel özellikleri de etkilemektedir (Gürer, 2016, s. 8). Genel olarak ifade edildiğinde; mekân insanla var olmakta ve dolayısıyla da insanın kültüründen bağımsız düşünülememektedir. Kentsel mekân da toplumun kültürüyle şekillenmektedir.

3. Kültür ve Kentsel Yaşam İlişkisinin Doktora Tezlerine Yansıması

Bibliyometrik yöntem ile analizi yapılan 155 teze ulaşabilmek için üç internet kaynağından yararlanılmıştır:

- Networked Digital Library Of Theses And Dissertation (URL-1)
- Dissertations & Theses – ProQuest (URL-2)
- Yüksek Öğretim Kurumu Yayın ve Döküman Tez Merkezi (URL-3)

Bu üç sitede kültür ve mekan etkileşiminin kente yansımalarını görebilmek için; kent, kent kültürü ve kentsel mekan anahtar kelimelerinden yararlanılarak tarama yapılmıştır. Sitelerin arama motorlarında, başlık filtresi gibi daraltma yapmadan tüm tez içerisinde seçeneğiyle aramalar tamamlanmıştır. Bu şekilde araştırma belgeleri daha kapsamlı bir hal almıştır. Belirlenen anahtar kelimeler doğrultusunda incelenen tezler için yapılan analiz ve yorumlama aşamasından sonra belirli sonuçlara ulaşılmıştır. Analiz için oluşturulan araştırma gruplaması Tablo 2’de ifade edilmiştir. İncelenen tezler çalışma sonunda Ek-1 olarak ifade edilmiştir.

Tablo 2. Araştırma konularının bibliyometrik analizi örneği

Sayı (1-155)	Yıl(1983-2020)	Yazar	Tez Başlığı	İçerik	Mesleki Alan

Yapılan araştırma sonucunda; alan grubunda, mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir bölge ve planlama, çevre bilimleri, coğrafya, mühendislik, sosyal bilimler, jeoloji ve ilahiyat, güzel sanatlar, kitle iletişim araştırmaları, sanat tarihi, edebiyat, kamu yönetimi, coğrafi bilgi sistemleri, coğrafya, siyasal bilimler, sosyoloji, iletişim, coğrafya öğretmenliği, mühendislik, kamu yönetimi olmak üzere farklı disiplinlere konu olduğu görülmüştür. 1984 yılından 2020 yılına kadar 1554 tez taranmıştır.

3.1. Bulgular

Kültür ve mekan etkileşiminin kente yansımalarını görebilmek için taranan doktora tez çalışmaları sonucunda elde edilen bilgiler, ayrı ayrı dönem saptamalarıyla ortaya konulmuştur. Dönemlere göre ortaya çıkan genel trendlerin varlığı, Tablo 3'te ifade edilmiştir.

Tablo 3. Dönemlere göre ortaya çıkan konuların karşılaştırılması

Dönemler	Genel İlişki	Kentsel Mekân	Kent Kültürü
1980-1990		Hızlı kentleşme, kentsel dönüşüm	
1990-2000	Kalite, kimlik, psikoloji		Teknolojiyle kültürün karşılaştığı sorunlar
2000-2010	Tasarım sorunları, sürdürülebilirlik	Kültürel değerler	Göç, kültür, küreselleşme,
2010-2020	Küreselleşme, kimlik, kültürel ve algısal	Kentsel dönüşüm, kentsel kültür, kentsel bellek ve kentsel kimlik	Küreselleşme, kent kültürü, kentsel kimlik

Kentsel mekan anahtar kelimesiyle yapılan tez araştırmalarının analizi sonucunda; 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllarda daha çok yerel tez çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Var olan durumlar üzerine çalışmaların ve incelemelerin olduğu saptanmıştır. Hızlı kentleşme sürecine değinilmiştir. Bu bağlamda gerçekleşen kentsel dönüşümlere atıflarda bulunulmuştur. 2000'li yıllarda kültürel değerlerin kaygısı göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda kentsel tasarım yeniden ele alınmıştır. Dönemin sonlarına yaklaşıldıkça; ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte küreselleşme konusuna biraz da olsa değinilmiştir. 2010'lu yıllarda kentsel dönüşüm konularına değinilerek kentsel tasarımları iyi hale getirmenin koşulları tartışılmıştır. Dönem ortası 2015'e kadar kentsel kültür, kentsel bellek ve kentsel kimlik kavramlarının daha sık ele alındığı doktora tezlerinin mevcut olduğu görülmüştür. Son dönemlerde ise küreselleşmenin etkisiyle beraber bir tartışma yürütülmüştür.

Kent kültürü anahtar kelimesiyle yapılan tez araştırmalarının analizi sonucunda; 1990'lı yıllar döneminde değişen ve gelişen teknolojiyle kültürün karşılaştığı sorunların ele alındığı görülmüştür. 2000'li yıllarda meydana gelen göç ile kentlerde oluşan kültürel farklılıklar ve ayrışmalar öne çıkmıştır. Bu bağlamda konut üzerine çalışmalar olduğu görülmüştür. 2010'lu yıllarda, küreselleşmenin kent tasarımını ve kültürünü nasıl etkilediği ele alınmıştır. Bu doğrultuda insanların ihtiyaçlarına göre gerekli tasarım koşulları tartışılmıştır. Küreselleşmeyle birlikte kentsel kimlik kaygısının gün yüzüne çıktığı görülmüştür.

Kültür ve mekanın kentsel yaşamı etkilemesinin doktora tezlerine yansımalarının araştırılması ve derinlemesine analizi sonucunda genel olarak şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: 1990'lı yıllarda kentsel tasarımın; kalite, kimlik, psikoloji olmak üzere insan odaklı konuların ele alındığı görülmüştür. 2000'li yıllarda kentsel çalışmaların sorunları ve sürdürülebilirlikle olan ilişkisi irdelenmiştir. 2010'lu yıllarda ise küreselleşme, kimlik, kültürel ve algısal konular ele alınmıştır. Küreselleşmenin değer kayıplarına sebep olmasından dolayı kültür ve kimlik çalışmalarına önem verildiği düşünülmektedir. Bu

bulgular sonucunda; hipotezde ifade edilen dönem trendlerinin yaşamı etkileyerek kenti etkilemesinin literatürde de karşılık bulunduğu görülmüştür.

3.2 Doktora tezlerindeki dönem trendleri ve farklılaşan çalışmalar

Bu bölümde incelenen tezlerin genel değerlendirmesinden ve bu değerlendirme sürecinde ortaya çıkan farklı konuları ele alan tezlerden bahsedilmiştir.

1900'lü yıllarda daha çok kavramsal tartışmalar yapılmıştır. 2000'li yıllarda ise sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle doğaya verilen zararlar artmış, bu sebeple kentlerde sürdürülebilirlik üzerine çalışmalar yapılmıştır. 1990'lı yıllarda göç kavramı oldukça yaygın bir konu haline gelmiştir. Kentsel tasarımda son 10 yılda teknoloji ve algı konularının ortaya çıktığı görülmüştür. Birinci dünya savaşı ve bununla birlikte artan inşaat sürecinde insan ister istemez güvenliği sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulamaya bir doktora çalışmasında şöyle bir yaklaşım getirilmiştir: Böyle şartların bulunduğu bir ortamda suç işlenmesine imkân varken; mimarlık bu bağlamda nerede yer almaktadır? 1990'lı yıllara damga vuran birinci dünya savaşı ve savaşın getirdiği sonuçlara mimarlık nasıl bir tavır almıştır çarpıcı bir konu olarak ortaya çıkmıştır. 1998 yılında Roger J. Tijen tarafından yazılan *Architecture and Societal Needs: A Study of Defensible Space in the Architectural Profession* adlı çalışma bu konuya değinmektedir.

2010 yılında, Diaan Louis Van Der Westhuizen tarafından yazılan "Concepts of Space and Place Neighborhood Access, Pedestrian Movement, and Physical Activity in Detroit: Implications for Urban Design and Research" adlı tez çalışmasında çevresel verilerin kullanıcısının davranışlarını etkilediği belirtilmiştir. Bu fiziksel verileri oluşturan insan yaşamının biçimleridir. Bahsedilen yaşam biçimleri ise ait oldukları kültür ile şekillenmektedir.

2011'de (Victoria Henshaw, *The Role Of Smell in Urban Design*) ilginç olarak koku konusu ele alınmıştır. Kentsel tasarımda koku rolünün nasıl etkili olduğu ifade edilmiştir. Kentsel tasarımı ele alanlar olarak mimarlar ve şehir bölge planlama uzmanları karşımıza çıkmaktadır. Kent ile ilgili yapılan tasarımlarda mimarlar ve kent tasarım uzmanlarının ele aldığı konularda benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. Kent tasarım uzmanları, kent tasarlama ve önerileri üzerine çalışmalarda yoğunlaşmıştır. 2003 yılında yapılan (Mohamad Kashef, *Architects and Planners' Approaches to Urban Design: A Comparative Study*) tez çalışması kentsel tasarımda yaklaşımların mimarlar ve planlama uzmanları üzerinden karşılaştırılmasını sunarak kentsel tasarımı farklı bir şekilde ele almıştır.

Kentlerin, gece ve gündüz kullanımına yönelik 2013 yılında, Atefeh Amid tarafından yazılan "Night, Space and Urban Design: Case Study of Mashhad, Iran" adlı tez çalışmasında farklı bir konuyla kendisini göstermiştir. Kültürel sebeplerin kentin yaşayış tarzını; kentin gece ve gündüz kullanımını etkilediğini göstermektedir.

Genel olarak bakıldığında kentsel tasarım eğitimi üzerine ve kent tasarımının insan algısı üzerine çalışmalarda eksiklik olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca kentsel tasarımın kullanıcısı tarafından algılanması ve tasarımın sosyal faaliyetlere nasıl etkide bulunduğu yönelik çalışma alanında da eksikliklerin mevcut olduğu görülmüştür. Bu alanlarda geliştirilecek tasarım önerilerine ihtiyaç vardır.

Yapılan analiz sonucunda son yıllarda yapılan akademik çalışmaların sıklığı ile küreselleşme konusunun oldukça gündemde olduğu görülmüştür. 2010'lu yıllardan

günümüze kadar yapılan çalışmalarda küreselleşmenin etkili olduğu görülmüştür. Teknolojinin gelişmesiyle iletişim olanakları artmış, bunun sonucunda da ortak tüketim ve kullanım alanları çoğalmıştır. Küreselleşmenin hızla yayılması ve ortak kullanım alanlarının artması kentsel kimlik ve kent kültürünün yerel bağlamdaki değerini tehdit eder duruma gelmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle kentlerde hızlı değişimler meydana gelmiştir. Bazı kentler bu sürece uyum sağlarken bazı kentler de ayak uyduramamıştır. Bu sebeple kentlerin nitel ve nicel değerlerinin iyi tanınması gerekmektedir. Kentsel kimlikler bu değişimlere ayak uyduramadığı zaman kentsel mekânlarda sağlıksızlaşmalar kaçınılmaz hal almaktadır. 2010'lu yıllarda ise kentsel dönüşüm çalışmalarının artmasıyla birlikte kentlerin tarihi süreç içerisindeki değişimi ele alınarak önerilerin sunulduğu çalışmalar görülmüştür.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmalardan çıkarımla kent için, toplumun dolayısıyla insanın eseri olduğu söylenebilir. Kent her zaman insanla temas içerisinde olmuştur. Toplum değiştikçe kent de değişecektir. Bu sebeple insan ve insanın oluşturduğu toplum, hangi koşulları yaşıyorsa kent de aynı koşulların somut halini sunmaktadır. İnsanlar bir arada yaşayarak toplumu, toplumsal yaşam ise kenti meydana getirmektedir. Kenti oluşturan ise ona hayat veren kentin sahip olduğu kültürdür. Bu sebeple her kentin kendine ait bir havası ve dokusu vardır. Bu sebeple kent kimlikleri ortaya çıkmaktadır.

Kentsel tasarım, kentsel mekan ve kent kültürü anahtar kelimeleriyle araştırılan ve analizi gerçekleştirilen tezlerde tasarım sürecinde tasarımcının sahip olduğu değerlerin etkili olduğu görülmüştür. Bu değerlerden kültürün yoğun bir şekilde öne çıktığı görülmüştür. Kent kültürü de bir yaşam biçimini ifade etmektedir. Dolayısıyla tasarımcının ürünü, onu yapan değerlerden bağımsız olarak oluşamaz. Bu sebeple her tasarımda olduğu gibi kent tasarımında da ana faktör insan olduğu için kültüründen ayrı düşünülmez. Buna karşın incelenen tezlerde de görüldüğü üzere küreselleşmenin getirdiği tek tip bir kültür olma durumu kentlerin kimliksizleşmesine, dolayısıyla da kentinin kente yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Böyle olmasının genel sebebi şu şekilde özetlenmektedir: Teknolojinin artması ve insanların birbirleriyle temasının kolaylaşması zaman kavramının anlamını yitirmesine yol açmıştır. İnsanların birbirleriyle bu kadar hızlı ve sık temas kurması yaşam biçimini de değiştirmiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin meydana getirdiği değişikliğin hem fiziki mekânlarda hem de kentteki toplumsal yaşamda görüldüğü söylemek mümkündür. Kentsel yaşamda evrensel bir dil yakalanması; yemek, müzik, giyim gibi tüketim kültürlerini etkileyerek kent yaşamını etkilemesi küreselleşmenin kent üzerindeki somut örneğidir. Meydana gelen bu değişiklikler tek tipleşmeye sebep olarak kentleri de tek tip hale getirmeye başlamıştır. Bu değişiklik yerel kültürden uzaklaşarak evrensel bir kültüre geçişe zemin hazırlamıştır. Ancak her toplum bu değişime aynı hızda ve biçimde ayak uyduramadığı için kentlerde meydana gelen evrensel kültürün değişikliğini yadırgamaktadır. Bu durum kent ve kentli arasındaki teması etkilemektedir.

Kent ile temas halinde olmanın ve iletişim kurmanın pek çok yolu vardır. Kent kullanıcısıyla iletişim kurmak için mesajlar gönderir. Bu mesajlar anlaşılır ya da anlaşılmaz; çünkü mesaj kodlardan oluşur ve bu kodların çözülmesi gerekir. Bu süreç, aynı dili bilen insanların rahatlıkla iletişim kurmasına benzetilebilir. Dolayısıyla kentin de bir dili vardır. Mekânları da bu sahip olduğu dil ile şekillenmektedir. Dili oluşturan ise toplumun sahip olduğu kültürdür. Buradan çıkarımla paylaşımlar için ve iletişimin şartı olan karşılıklı temas için ortak bir paydada buluşmak gerektiği görülmüştür.

Bu sebeple kişiyi kültüründen koparmak yararlı değildir. Topluma ait yaşam tarzı ve alışkanlıklar kültürün bir parçasıdır. Bu sebeple kentli yaşadığı yerde kendi kültürüne ait değerler ve izler görmek istemektedir. Bu sebeple kentsel tasarımda kültürün olumlu yönleri işlenmeli ve bu şekilde kentsel mekanlar da kentliye ve kente yabancılaştırılmamalıdır.

Yapılan bu çalışmayla uluslararası doktora tezlerinin derinlemesine taranması sonucunda kentsel tasarım, kentsel mekan ve kent kültürü konusunda yapılan araştırmalarda hangi konuların üzerinde durulduğu ifade edilmiştir. Kültürün mekanı etkilemesi ve bu etkinin kentte nasıl bir hal aldığı tezlerin incelemesiyle ortaya konulmuştur. Bu şekilde dönem trendleri ve eksiklikler saptanmıştır. Günümüze yaklaştıkça ele alınan küreselleşmenin kültürel anlamda oluşturduğu olumsuzluklar dile getirilerek bu olumsuzlukların etkisinin aza indirilmesi de tezler aracılığıyla ifade edilmiştir.

Kaynaklar

Acar, Yiğit (2017). Kentsel Tasarım Atlası: Türkiye Bağlamında Bilgi Üretiminin Metinsel Analizi Ve Haritalanması. Yayımlanmamış Doktora Tezi: Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Arnhart, Larry (2004). Siyasi Düşünce Tarihi, Ahmet Kemal Bayram (Çev.), (Ankara: Adres Yayınları)

Aslanoğlu, Rana A. (2000). Kent, Kimlik ve Küreselleşme, 2.Basım (Bursa: Ezgi Kitabevi)

Aygen, Zeynep (1996) "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?" Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, 8:43-62.

Bektaş, Cengiz (1990) "Kenti Savunmak/Kentli Olmak" Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, 8:91-96.

Calvino, Italo (2002). Görünmez Kentler, Işıl Saatçioğlu (Çev.) (İstanbul:Yapı Kredi Yayınları)

Demir, Rasime, "Mekan, Toplum ve Kimlik İlişkisi", M. Karakaş (Der.) Kent, Mekan ve Toplum, (İstanbul: Tezkire Yayıncılık): 193-212.

Demirkan, Tarık (1996). "Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler" Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, 8:17-22.

Güçlü, Sevinç Özen (2002). Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, 1.Basım. (Ankara: Altan Matbaacılık Yayıncılık).

Gürer, Tan. Kamil (2016). "Tipomorfoloji: Kentel Mekanın Yapısını Anlamak", İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, 7(18):8-21.

Helle, Hans Jürgen, (1990). "Kentleşmiş İnsan", Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, 8:71-80.

Holton, Robert. J. (1999). Kentler Kapitalizm ve Uygarlık, Ruşen Keleş (Çev.), 1. Basım. (Ankara: İmge Kitabevi).

Karakaş, Mehmet. (2019). "Kent, Mekan ve Toplum: Mekan Sosyolojisine Giriş", M. Karakaş (Der.). Kent, Mekan ve Toplum, (İstanbul: Tezkire Yayıncılık):15-40.

Keleş, Ruşen (2005). "Kent ve Kültür Üzerine", Mülkiye Dergisi, 29(46):9-18.

Keleş, Ruşen (2008). Kentleşme Politikası, 10.Basım. (Ankara:İmge Kitabevi)

- Laborit, Henri (1990). İnsan ve Kent, Bertan Onaran (Çev.) (İstanbul: Payel Yayınları).
- Norberg-Schulz, Christian. (1968). Intentions in Architecture. Cambridge: M.I.T. Press.
- Rapoport, Amos (2004). Kültür, Mimarlık, Tasarım, Selçuk Batur (Çev.), 1. Basım. (İstanbul:Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları).
- Sam, Neslihan (2018). Kent, Toplum, Kültür, 2.Basım. (Bursa:Ezgi Yayınevi).
- Sennett, Richard (2008). Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, Tuncay Birkan (Çev.), 3. Basım. (Metis Yayınları).
- Sevindi, Nevval (2003). Kent ve Kültür, 1.Basım, (İstanbul: Alfa Yayınları).
- Shaukland, Graeme (1996). "Tarihi Değeri Olan Kentlere Neden El Atmalıyız?", *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 8:23-36.
- Simmel, Georg (1990). "Metropol ve Zihinsel Yaşam", *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi* 8: 81-90.
- Tümtaş, Sertaç (2012). *Kent, Mekan ve Ayrışma*, 1.Basım, (Ankara: Detay Yayıncılık).
- Türk, Seçil (2015). "20. Yüzyıl Kent Kuramları", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3):41-59.
- Uğraş, Mehmet (2019). "Bütüncül Bir Kent Teorisinin İmkânı: Beden-Mekan-Kent İlişkiselliği", M. Karakaş (Der). *Kent, Mekan ve Toplum*, (İstanbul:Tezkire Yayıncılık):157-173.

URL-1: <http://www.ndltd.org/>

URL-2: <https://pqdtopen.proquest.com/search.html>

URL-3: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Ek-1 (İncelenen Tezler)

	Yıl	Yazar	Başlık	Alan
1.	1984	Lütfi Yazıcıoğlu	Boğaziçi Kıyı Yapıları, Tarihsel Biçimlenişleri, Çağdaş Biçimlenişlerde Temel İlkeler Önerisi	Mimarlık
2.	1989	Halil Dinçel	Kentsel Mekânda Konut Sorununa Bir Çözüm Olarak Gecekonduların Değerlendirilmesi	Mimarlık
3.	1990	Alan Paul White	Formation And Development Of Middle-Class Urban Culture	Mimarlık
4.	1991	Fatma Sedes	İslami İbadet Yapılarının Osmanlı Dönemi Kentsel Mekânı İçindeki Konumu	Mimarlık
5.	1993	Gülşen Kılıçreis Özyayın	Kentsel Tasarım Kapsamında Tarihi Kentsel Mekânlarda Arayüzlerin Düzenlenmesine Sistemli Bir Yaklaşım	Mimarlık, Kentsel Planlama
6.	1994	Paul Hyett	Cities And Their Architecture Under Siege: A Way Forward Through Urban Design	Mimarlık ve planlama
7.	1995	Roberta M. Moudry	Architecture As Cultural Design: The Architecture And Urbanism Of The Metropolitan Life Insurance Company	Mimarlık
8.	1996	Colin Munsie	Quality In Urban Design A Proactive Approach	Mimarlık ve planlama
9.	1996	Yasemen Say Özer	Ticaret Mekânlarının Oluşum Ve Gelişim İlkelerinin İncelenerek Tipolojik Açından Sınıflandırılması	Mimarlık

10.	1996	Pauline Marne	The City, Culture And The Privatisation Of Public Space Finding Space For Resistance At Sefton Park And Pleasure Island, Liverpool	Mimarlık
11.	1997	Ruşen Yamaçlı	Mimari Tasarım Ve Görsel Çevre Etkileşimi Bağlamında "Yer" Kavramı: İstanbul Edirne Kapı-Fatih-Şehzadebaşı Aksı/Örneği	Mimarlık
12.	1997	Güler Koca	Türkiye'de İmar Planlamasında Uygulama Sorunları Ve Çözüm Önerileri	Mimarlık
13.	1997	Ahmet Melih Öksüz	Kentsel İşlevlerin Boyutları Ve Mekânsal Dağılımını Kestirmede Kullanılabilecek Bir Model: Vektör Otoregresyon: Trabzon Örneği	Mimarlık
14.	1997	Vahid Ghomashchi	Urban Regeneration Through Cultural Values A Normative Approach	Şehir ve bölge planlama
15.	1997	Reginald J. Twigg A.	Domesticating American Identities: The Rhetorical Dimensions Of The Nineteenth-Century Decorative Arts	İletişim
16.	1998	Vehbi Tosun	Biçim Anlamı İzler: Doğu Karadeniz Bölgesinin Kırsal Alanlarındaki Yöresel Ev Ve Yerleşme Biçimlerinin Değişiminin Analizi İçin Kuram Ve Yöntem	Mimarlık
17.	1998	Pelin Çamkerten Gökçür	Kent Mühendisliği Ve Şehircilik Çerçevesinde Kentsel Hizmetler Sisteminin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Deneme	Şehircilik ve Bölge planlama
18.	1998	Ghasem Motalebi Esfidvajani	Theory Of Meaning In Architecture And Urban Design An Ecological Approach	Mimarlık
19.	1998	Roger J. Tijerino	Architecture And Societal Needs: A Study Of Defensible Space In The Architectural Profession	Şehir ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu (kentsel çalışmalar)
20.	1999	Deborah Fausch	The Context Of Meaning Is Everyday Life: Venturi And Scott Brown's Theories Of Architecture And Urbanism	Mimarlık
21.	1999	Teng-Wen Chang	Geometric Typed Feature Structures: Toward Design Space Exploration	Peyzaj Mimarlığı, Mimarlık, Kentsel Tasarım
22.	1999	Richard W. Berman	Assessing Urban Design: Historical Ambience On The Waterfront	Şehir ve bölge planlama
23.	2000	Sibel Aslan	Günümüz Konut Tasarımı İçin; Kullanıcı-Tasarımcı Etkileşiminde Kültür Etkeninin İzmit Örneğinde İrdelenmesi Ve Bir Yöntem Önerisi	Mimarlık
24.	2000	H. Sanem Çınar Altınçekiç	İstanbul Metropolünde Meydanların Rekreatif İşlev Yönünden Önemi Üzerine Araştırmalar	Peyzaj mimarlığı
25.	2000	Ahmad Bashri Sulaiman	Urban Design Method- Theory And Practice A Case Study In Malaysia	Şehir bölge planlama
26.	2000	Pau Sola-Morales	Representation In Architecture: A Data Model For Computer-Aided Architectural Design	Mimarlık ve kentsel tasarım
27.	2001	Philip Knowles.	Continuity And Change In Urban Culture: A Case Study Of Two Provincial Towns, Chester And Coventry C . 1600- C . 1750	Mimarlık
28.	2001	Sandra Louise Kaji-O'grady	Serialism in Art And Architecture: Context And Theory	Güzel sanatlar
29.	2001	Masahiro Yasuda	Modernity, Urban Space And Industries: Hip-Hop And Reproduction Of Street Music in Paris And Tokyo	Kitle İletişim Araştırmaları

30.	2001	Sibel Zandi-Sayek	Public Space And Urban Citizens: Ottoman Izmir In The Remaking, 1840-1890	Mimarlık
31.	2001	Nevin Kurtay	İstanbul'da 19. Yüzyıl Kentsel Yaşamına Koşut Olarak Değişen Saray Ve Konut Mimarlığı	Mimarlık
32.	2002	Güçlü Örer	Konut-Kimlik-Ev Modeli Ve Modelin Bir Örnek Olarak İstanbul Kentinde Uygulanması	Mimarlık
33.	2002	Şebnem Dünder	Mekân Organizasyon Bilimlerinin Yeniden Yapılanmasında Bir Araç Olarak Kentsel Tasarım	Mimarlık
34.	2002	Marie Alice L 'Heureux	A Ppropriating Space: Ideology And Identity In The Cultural Landscape Of Estonia	Mimarlık
35.	2003	Koompong Noobanjong	Power, Identity, And The Rise Of Modern Architecture: From Siam To Thailand	Tasarım ve Planlama
36.	2003	Shiro Matsushima	Collaboration In Architectural Design: An It Perspective	Mimarlık
37.	2003	Mohamad Kashef	Architects And Planners' Approaches To Urban Design: A Comparative Study	Planlama
38.	2003	Maliheh Ham İdi	The City Main Structure's Importance In Urban Life And Transformation	Mimarlık ve kentsel planlama
39.	2004	Charles C. Bohl	The Social, Civic And Symbolic Functions Of The Public Realm: A Comparative Analysis Of New Urbanist Town Centers And Conventional Shopping Centers	Şehir ve bölge planlama
40.	2004	Alejandra Vasquez-Terän	Environmental Considerations In The Architecture Of Urban Spaces	Çevre bilimleri
41.	2004	Mohamed Adam Mohamed Dosi	Urban Growth Through Time And Space: A Study Of The Role Of Planners In Dealing With Urban Sprawl In Zanzibar, Tanzania	Coğrafya
42.	2004	Mehmet Çağlar Meşhur	Arazi Ve Arsa Düzenlemesi Yaklaşımlarının Kentsel Mekân Oluşumu Üzerindeki Etkileri; Konya Kenti Örneği	Mimarlık
43.	2005	Hoda Moustapha	A Formal Representation For The Generation And Transformation Of Design Geometry	Mimarlık
44.	2005	M.Ebru Erdönmez	Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplumsal İlişkileri Yapılandırılmadaki Rolü, Büyükdere- Levent- Maslak Aksı	Mimarlık
45.	2006	Eda Ünlü Yücesoy	Everyday Urban Public Space	Şehircilik, Bölge Planlama
46.	2006	John Charles Stallmeyer	Architecture And Urban Form In India's Silicon Valley: A Case Study Of Bangalore	Mimarlık
47.	2006	H. Filiz Alkan Meshur	Engellilerin Bir İstihdam Seçeneği Olarak Tele Çalışma; Modellenmesi Ve Modelin Kent Planlama Açısından İrdelenmesi	Mimarlık
48.	2006	Hatice Kiran Çakır	Konut Alanları Yer Seçiminde Sosyal Yapının Rolünün Saptanmasına İlişkin Sistematik Bir Yaklaşım: "Edirne; Kaleiçi, Kaledışı Ve Yeni Yerleşme Alanları Örneği"	Mimarlık
49.	2006	Wanarat Konisranukl	Successful Urban Design	Mimarlık, Şehir bölge planlama
50.	2006	Rose Marie Lane	Architectural Practice Of Sustainability: A Question Of Worldview	Mimarlık
51.	2006	Wanarat Konisranukl	Successful Urban Design: The Case Of Bangkok	Mimarlık
52.	2006	Fuat Emre Erkal	Kentte Ekolojik Olay Algısı: İşitselleştirmeye Dayalı Bir Kentsel	Mimarlık

			Tasarım Aracı Önerisi	
53.	2007	Madhuri Desai	Resurrecting Banaras: Urban Space, Architecture And Religious Boundaries	Mimarlık
54.	2007	Melten Havva Gürel	Domestic Space, Modernity, And Identity: The Apartment In Mid-20th Century Turkey	Mimarlık
55.	2007	Timothy Worrall Hyde	An Architectural Constitution: Law, Planning, And Architecture In Cuba, 1937-1959	Mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir planlama
56.	2007	Devrim Yücel Besim	Özgün Kentsel Mekânların Okunması Ve Belirlenmesi Üzerine Analitik Bir Çalışma: Bodrum Türkkuyusu Örneği	Peyzaj mimarlığı
57.	2007	Mehmet Inceoğlu	Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi	Mimarlık
58.	2007	Enis Yeter	Kentsel Gelişme Ve Kültür Değerleri	Kent Ve Çevre Planlama
59.	2007	Funda Uz Sönmez	Seksenler İstanbul'u Kentsel Söylemini Popüler Yazılı Medya Üzerinden Okumak	Mimarlık
60.	2008	Sean Pickersgill	Architecture + Horror	Mimarlık
61.	2008	Emily Pugh	The Berlin Wall And The Urban Space And Experience Of East And West Berlin, 1961-1989	Sanat tarihi
62.	2008	Jung In Kim	Constructing A "Miracle," Architecture, National Identity And Development Of The Han River A Critical Exploration Of Architecture And Urbanism	Mimarlık ve Şehircilik
63.	2008	A. Ipek Tureli	Istanbul, Open City: Exhibiting Anxieties Of Urban Modernity	Mimarlık
64.	2008	Erik Martin Ghenoiu	"Tradition" As Modernism In German Architecture And Urban Design, 1888-1918	Mimarlık, Peyzaj mimarlığı, Kentsel Tasarım
65.	2008	İdil Ucer Karababa	Function And Architecture Of The Principal Residences Of The Tetrarchy: An Assessment Of Their Capitalness	Fen, Edebiyat
66.	2008	Ari D. Seligmann	Architectural Publicity In The Age Of Globalization	Mimarlık
67.	2008	Bernard William Davies	Central Europe – Modernism And The Modern Movement As Viewed Through The Lens Of Town Planning And Building 1895 - 1939	Tasarım fakültesi, mobilya bölümü
68.	2008	Bahar Aksel Enşici	Yaratılan İmaj Odaklı Mekânsal Tüketim Süreçlerinin Kentsel Mekâna Etkileri	Şehircilik
69.	2008	Hatice Sönmez Türel	Mekânsal Kapasite Ölçütlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Yöntem Araştırması: İzmir Kenti İlköğretim Okulları Açık Mekânları Örneği	Peyzaj mimarlığı
70.	2008	Jülide Kazas	Endüstriyel Miras Kapsamındaki Alanların Kentsel Yenilemeyi Oluşturmadaki Rolünün İrdelenmesi "Ödemiş Örneği"	Mimarlık
71.	2009	Tae-Young Chung	Creating A New Space: \ Gendered Space And Worship In Korean Church Architecture	İlahiyat Fakültesi
72.	2009	Murat Z. Memlük	Kentsel Mekânda Doğayla Tasarım: Ankara-Bademlidere Örneği	Peyzaj mimarlığı
73.	2009	Kadriye Füsün Erkul	Cross-Cultural Analysis Of New Urbanist Neighborhoods In The Us And Turkey: Neighborhood Form, Community Life, And Resident Experiences	Mimarlık
74.	2009	Brendan Daniel Moran	Sociological Imagination And The City: Encounters Between Architecture And Planning Education In America, 1933-1957	Mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir planlama

75.	2009	Yekta Özgüven (Uğur Tanyeli)	II. Mahmud Dönemi İstanbulu'nda Kentsel -Fiziksel Kavrayışın Değişimi	Mimarlık
76.	2009	İnci Olgun	Kentsel Değişim Sürecinde Kentsel Okuma Ve Bellek İlişkisi	Şehircilik
77.	2009	Nalan Altay	İzmir'de Hemşehri Dayanışmasının Kent Kültürü Üzerindeki Etkileri	Coğrafya Öğretmenliği
78.	2009	Charles Anderson	Ephemeral Architectures Towards A Process Architecture	Mimarlık
79.	2009	Aaron Vickers Wunsch	Parceling The Picturesque: "Rural" Cemeteries And Urban Context in Nineteenth-Century Philadelphia	Mimarlık
80.	2010	Bouزيد Boudiaf	Physical, Cultural And Cognitive Interactions In The Conception And The Production Of The Built Environment	Mühendislik Ve Yapılı Çevre Okulu
81.	2010	Ayşe Duygu Kaçar	Cultivating The Nation: Ataturk's Experimental Farm As An Agent Of Social And Cultural Transformation	Mimarlık
82.	2010	Zeynep Yazıcıoğlu Halu	Kentsel Mekân Olarak Caddelerin Mekânsal Karakterinin Yürünebilirlik Bağlamında İrdelenmesi Bağdat Caddesi Örneği	Mimarlık
83.	2010	Banu Tomruk	Bursa'nın 2000-2010 Arası Yeniden Yapılanmasında Kentsel Söylem Üzerinden Dönüşüm Rotaları	Mimarlık
84.	2010	Pınar Savaş Yavuzçehre	Kentsel Mekân Kullanımında Değişim: Denizli Kent Örneği	Kamu yönetimi
85.	2010	Aybike Ceylan Kızıldaş	Role Of Design Control On Urban Form: Çayyolu Ankara	Şehir ve Bölge Planlama
86.	2010	Mohammad Sarraf	Vestiges Of Urban Spirit Isfahan's Urban Fabric Through Socio-Spatial Transformations	Mimarlık ve yapılı çevre
87.	2010	Devrim Çimen	Urban Design Competitions As Discursive Practice In Turkey: 1980-2009	Şehir ve bölge planlama
88.	2010	Diaan Louis Van Der Westhuizen	Concepts Of Space And Place Neighborhood Access, Pedestrian Movement, And Physical Activity In Detroit: Implications For Urban Design And Research	Mimarlık
89.	2011	Damla Atik	Geleneksel Konut Alanlarındaki Fiziksel Ve Sosyo-Kültürel Değişimlerin Saptanmasına Yönelik Bir Model Önerisi: Edirne Kenti Örneği	Mimarlık
90.	2011	Melih Birik	Kentsel Mekânın Değişim Sürecinde Transformasyon Ve Deformasyon	Mimarlık- Şehircilik Ve Bölge Planlama
91.	2011	Suzan Girginkaya Akdağ	Yüksek Binaların Kent Silüetine Etkisinin Değerlendirilmesi İçin Cbs Tabanlı Bir Yöntem: Zincirlikuyu-Maslak Hattı Örneği	Mimarlık
92.	2011	Esen Gökçe Özdamar	Çağdaş Konutun Olay Örgüsünü Kentsel Dinamikler Bağlamında Yeniden Okuma: İstanbul, Viyana, Amsterdam	Mimarlık
93.	2011	Claudio Magalhaes Carneiro	Extraction Of Urban Environmental Quality Indicators Using Lidar-Based Digital Surface Models	Coğrafi Bilgi Sistemleri
94.	2011	Kontantinos Ioannidis	Designing The Edge: An Inquiry Into The Psychospacial Nature Of Meaning In The Architecture Of The Urban Waterfront	Mimarlık
95.	2011	Pablo Fuentenebro Alonso	New Urban Spaces Museums, Architecture And The Cultural Economy Of Cities	Coğrafya
96.	2011	Noah Scott Billig	Turkish Informal Housing Settlements As A	Planlama,

			Typology For Modern Generative Processes In Urban Design: A Case Study Of Karanfilköy And Fatih Sultan Mehmet Neighborhoods In Istanbul, Turkey	Tasarım ve Yapılı Çevre
97.	2011	Victoria Henshaw	The Role Of Smell In Urban Design	Bilgisayar, Bilim ve Mühendislik
98.	2012	Mariana Mogilevich	Designing The Urban: Space And Politics In Lindsay's New York	Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı Şehircilik Ve Bölge Planlama
99.	2012	Erhan Kurtarı	Bir Planlama Sorunsalı Olarak Kültür Ve Kent	Şehircilik Ve Bölge Planlama
100.	2012	Sze-Yin Ching	The Fragility Of City Living In Hong Kong	Güzel Sanatlar
101.	2012	Asiye Akgün Gültekin	Kapılı-Ayrık Konut Yerleşmeleri Yakın Çevre Etkilerinin Çevresel Stres Bağlamında İrdelenmesi Asiye Akgün Gültekin Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım	Mimarlık
102.	2012	Per-Johan Dahl	Code Manipulation: Architecture In-Between Universal And Specific Urban Space	Mimarlık
103.	2012	Rebecca Ross	All Above: Visual Culture And The Professionalization Of City Planning, 1867-1931	Şehir Planlama
104.	2012	Amit Wolf	Superarchitecture: Experimental Architectural Practices In Italy 1963-1973	Mimarlık
105.	2012	Zeynep Cigdem Uysal	Architectural Type As A Cultural Schema And Its Cognitive Use In Architectural Design: An Analysis Of The Aga Khan Award Winning Dwellings in Turkey	Mimarlık
106.	2012	Burak Erdim	Middle East Technical University And Revolution: Development Planning And Architectural Education During The Cold War, 1950-1962	Mimarlık ve sanat tarihi
107.	2012	Zeynep Çiğdem Uysal	Architectural Type As A Cultural Schema And Its Cognitive Use In Architectural Design: An Analysis Of The Aga Khan Award Winning Dwellings In Turkey.	Mimarlık
108.	2013	Junha Jang	A Cross-Cultural Study Of Architectural Production In Korea And The West: Cultural Transfer Within South Korean Architecture And Urbanism, 1990-2010	Mimarlık
109.	2013	Evren Aysev Deneç	Kentsel Mekân Üretim Süreçlerinde Mimarın Rolü: İstanbul Örneği	Mimarlık
110.	2013	Ferhat Hacılibeyoğlu	Mimari Tasarım Sürecinde Kullanıcı Katılımı Üzerine Bir Model Önerisi	Mimarlık
111.	2013	Özlem Bahadır	Mimarlık-Doğa Etkileşimine "Kendiliğindenlik" Kavramı Üzerinden Bir Yaklaşım Önerisi	Mimarlık
112.	2013	Işıl Ekin Çalak	Belleğin Kentsel Mekân Ve Mimarlık Yoluyla Yapılanma Süreçleri	Mimarlık
113.	2013	Segah Sak	Cyberspace As A Locus For Urban Collective Memory	Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık
114.	2013	Gro Sandkjær Hanssen	Negotiating Urban Space: Challenges Of Legitimacy in Market-Oriented Urban Planning	Siyasal bilimler
115.	2013	Silvio Caputo	Urban Resilience: A Theoretical And Empirical Investigation	Mimarlık ve kentsel tasarım
116.	2013	Yuri Hadi,	Vertical Urban Design: Social And Public	Mimarlık ve

			Places In The Sky The Pinnacle Duxton Case Study Singapore	yapılı çevre
117.	2013	Lucy Montague	Designing The Urban Reflections On The Role Of Theory In The Individual Design Process	Sosyal bilimler
118.	2013	Atepheh Amid	Night, Space And Urban Design: Case Study Of Mashhad, Iran	Mimarlık ve yapılı çevre
119.	2014	Bahar Soğukkuyu	Toplumsal Yapı Ve Kent Kültürünü Yansıması Bakımından Kentin Açık Ve Kapalı Alanlarında Tipografinin Kullanımı (İzmir Ve Milano Kentleri Örnekleri)	Güzel Sanatlar
120.	2014	Gizem Caner	Multiculturalism, Division And Planning: Lessons For Urban Integration And The Case Of Nicosia	Şehir ve Bölge Planlama
121.	2014	Lakshmi Priya Rajendran	An Interdisciplinary Socio-Spatial Approach Towards Understanding Identity Construction in Multicultural Urban Spaces	Mimarlık
122.	2014	Olga Touloumi	Architectures Of Global Communication: Psychoacoustics, Acoustic Space, And The Total Environment, 1941-1970	Mimarlık, peyzaj mimarlığı, Şehir planlama
123.	2014	Lakshmi Priya Rajendran	An Interdisciplinary Socio-Spatial Approach Towards Understanding Identity Construction In Multicultural Urban Spaces	Sosyal bilimler
124.	2014	Lucy Georgina Bullivant	From Masterplanning To Adaptive Planning: Understanding The Contemporary Tools And Processes For Civic Urban Order	Sanat, mimarlık, tasarım
125.	2014	Hanan Aljabri	The Planning And Urban Design Of Liveable Public Open Spaces In Oman: Case Study Of Muscat	Kentsel çalışmalar
126.	2015	İlker Gölbaşı	Şehir Planlama Süreçlerinin Kentsel Mekân Ve Arazi Dinamiklerine Etkileri – İstanbul Örneği	Şehir ve Bölge Planlama
127.	2015	Avşar Akbaba	A Transdiscursive Enquiry On Urban Identity	Mimarlık
128.	2015	Eleni Tracada	Towards Human-Oriented Design, Architecture And Urbanism: Shifts in Education And Practice.	Sanat, tasarım ve Teknoloji
129.	2015	Gordon Bijen	Designing "Community": The Significance Of Place And Urban Design in Public Housing Renewal	Sosyal bilimler ve psikoloji
130.	2015	Joanna Gregorowicz-Kipszak	Rethinking Social Impact Assessment Through Urban Design	Mimarlık
131.	2015	Melike Orhan	Kentsel Kalitenin Geliştirilmesi Bağlamında Stratejik Bir Yaklaşım; Kentsel Tasarım Rehberi Kavramsal Model Önerisi	Mimarlık
132.	2015	Abdul Azeez Al Ghareebi	Towards Meaningful Spaces: Reclaiming Cultural Context To Its Inhabitants In Gcc Cities Through The Conceptual Phase Of Urban Design Process	Mühendislik, tasarım, fizik bilimleri
133.	2016	Yasemin Hayta	Küreselleşme, Kentsel Yaşam Ve Kent Kültürü Algısı: İzmir Örneği	Kamu Yönetimi
134.	2016	Beğüm Erçevik Sönmez	Kentsel Mekânda Navigasyon Kullanımının Yön Bulma Sürecine Etkilerinin Değerlendirilmesi	Mimarlık
135.	2016	Rojat Aksoy (Uğur Tanyeli)	Diyarbakır'da Güncel Kentsel Mekân Üretim Sürecinde Rol Oynayan Aktörler	Mimarlık
136.	2016	Ahu Sökmenoğlu Sohtorik	A Knowledge Discovery Approach To Urban Analysis The Beyoğlu Preservation Area As A Data Mine	Mimarlık
137.	2016	Eva Minoura	Uncommon Ground Urban Form And Social Territory	Mimarlık
138.	2016	Bilge Serin	Commodifying Urban Space: The Case Of	Enerji, Jeoloji,

			Branded Housing Projects in Istanbul, Turkey	Altyapı ve Toplum Okulu
139.	2017	Stephen Gary Gage	Gray City Of The Midway: The University Of Chicago And The Search For American Urban Culture, 1890-1932	Mimarlık
140.	2017	Adeleh Haghgoo	The Relationship Between Urban Design And Planning Systems in Practice: A Comparative Study Of England And Germany	Mimarlık
141.	2017	Ammar Alasaad	Fitting New Building Forms into Historical Urban Contexts Through Urban Design: Lessons From The United Kingdom Experience For The Case Of Damascus	Enerji, Jeoloji, Altyapı
142.	2017	Adeleh Haghgoo	The Relationship Between Urban Design And Planning Systems in Practice: A Comparative Study Of England And Germany	Mimarlık
143.	2017	Scott Andrew Engebretson	The Elements Of Urban Design: An Analysis Of Urban Planning In Ancient Israel	İlahiyat Fakültesi
144.	2017	Yiğit Acar	Atlas Of Urban Design: Textual Analysis And Mapping Of Production Of Knowledge In Turkish Context	Mimarlık
145.	2017	Yao Shen	Understanding Functional Urban Centrality Spatio-Functional Interaction And Its Socioeconomic Impact In Central Shanghai	Mimarlık
146.	2018	Mohammad Zaheer Allam	Redefining The Smart City: Culture, Metabolism And Governance Case Study Of Port Louis, Mauritius	Tasarım Ve Yapılı Çevre Okulu
147.	2018	Nilay Özcan Uslu	Kentsel Kullanımda Kamusal Mekân Pratikleri: Karşıyaka'da (İzmir) Toplum Merkezleri	Mimarlık
148.	2018	İlgi Toprak	Zamansallık Ve Mekânsallık Bağlamında Heterotopyaların Sentaktik Ve Semantik İrdelenmesi	Mimarlık
149.	2018	Deniz Çetin	Mülkiyet Ve Müşterekler Arasında Bir "Tolerans Aralığı" Olarak Mekân	Mimarlık
150.	2018	Paria Valizadeh	Socio-Spatial Disparities: The Production Of Marginality Within Urban Space Of Tehran (1963-1979)	Mimarlık
151.	2018	Miray Baş Yıldırım	Urban Design In Education: A Flexible Computational Spatial Model	Mimari Tasarım Hesaplama Programı
152.	2019	Hale Öncel	Mekânın Tasarımı Ve Kullanımına Bağlı Olarak Kentsel Yayılmayı Etkileyen Unsurlar: Konya Kenti Örneği	Şehir ve Bölge Planlama
153.	2019	Sinem Kaya Akçay	Ankara Kentini 21.Yüzyıl Başında Kent Hakkı Mücadeleleri Üzerinden Okumak	Mimarlık
154.	2019	Elif Sağlık	Kentsel Tasarım Kalitesi İle Kentsel Kimlik İlişkisi: Çanakkale Kenti Örneği	Peyzaj mimarlığı
155.	2019	Artem Chirkin	Evaluating Symmetry And Order In Urban Design A Computational Approach To Predicting Perception Of Order Based On Analysis Of Design Geometry	Mimarlık

Paris Kentinin Simgelerinden Charles Garnier Opera Binası

Şeyma YETİM¹, Mustafa KAVRAZ²

Öz

Geçmiş Antik Yunan dönemine kadar uzanan opera sanatının sahnelendiği yapılar, farklı dönemlerde yapıldıkları kentlerin kültür ve sanat düzeyleriyle bağdaşan şekilde kentleri temsil eden simgeler durumunda olmuşlardır. 19. yüzyıl tiyatro ve sanat mimarisinin ana parçası olan Charles Garnier Opera Binası zamanının en önemli şaheserlerinden biri olarak atfedilmiş, günümüzde de sanatsal işlevinin yanı sıra bir anıt olarak bulunduğu kente gelen ziyaretçilere ev sahipliği yapmaktadır.

Çalışmada, Charles Garnier Opera Binası'nın kentteki konumu ve kent ulaşım sistemiyle ilişkisi, bina ölçeğinde ise biçimsel ve işlevsel özellikleri üzerinden kentteki yeri ve öneminin tartışılması amaçlanmıştır. Binaya ait ölçüler mimari çizimler üzerinden orantılanarak hesaplanmıştır. Çalışmada tarama ve görsel analiz tekniği birlikte kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen verilerle, Charles Garnier Opera Binası'nın konumu, yakın çevresiyle kurduğu ilişkisinin yanı sıra binanın tasarımı, yapım tekniği, malzemesi açısından da optimum düzeyde olup olmaması değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Opera yapıları, Charles Garnier Opera Binası, Fonksiyonellik

Charles Garnier Opera House, one of the Symbols of the City of Paris

Abstract

The buildings where opera art, which dates back to the Ancient Greek period, were staged, have become symbols representing cities in accordance with the cultural and artistic levels of the cities where they were built in different periods. Charles Garnier Opera House, which is the main part of 19th century theater and art architecture, was attributed to one of the most important masterpieces of its time, and today it hosts visitors to the city where it is located as a monument as well as its artistic function.

In this study, it is aimed to discuss the location and importance of Charles Garnier Opera House in the city through its location in the city and its relationship with the urban transportation system, and its formal and functional features in building scale. The dimensions of the building are calculated by proportioning the architectural drawings. Scanning and visual analysis techniques were used together in the study. With the data obtained as a result of the study, the location of the Charles Garnier Opera House, its relationship with its immediate surroundings, as well as the optimum level of design, construction technique and material of the building were evaluated.

Keywords: Opera buildings, Charles Garnier Opera House, Functionality

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 53100, Rize

² Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon

*İgili yazar/Corresponding author: seymayetim2405@gmail.com

Gönderim Tarihi: 05.05.2020

Kabul Tarihi: 23.03.2021

1. Giriş

Opera, genellikle konusunu tarihten, mitolojiden, efsanelerden veya güncel olaylardan alan, metinlerin tümü veya büyük bölümü bestelenmiş, içinde görsel sanatların tümünü barındırabilen, tiyatral formda bir sahne eseri olarak tanımlanmaktadır (URL-1). Opera, ilk olarak dinsel törenlerde, düğünlerde ve çeşitli toplantılarda sergilenen küçük gösterilerden doğmuş ve süreç içerisinde birçok değişime ve gelişime uğramış bir sanat dalıdır. Opera sanatı, güzel sanatların diğer dalları ile ilişkili olarak büyük kadrolarla gerçekleştirildiğinden bu sanatın sahnelenmesinde; önemli altyapıya, donanım ve büyüklüğe sahip mekanlara ihtiyaç duyulmaktadır (Ertekin, 2007, s.1-2, Mert Açar, 2019, URL-2). Bu durum opera binalarının ve kapsamında salonların tasarlanma sürecini başlatmıştır.

Kentlerin sahip oldukları kültür ve sanat düzeyiyle ilişkilendirilen opera binalarının metaforik düşünme yöntemiyle tasarlanmaları, opera binalarını kent içerisinde simgesel, özgün ve anıtsal kılmaktadır (Mert Açar, 2019). Ayrıca, boyutsal ve biçimsel olarak çevresindeki yapılardan farklılaşması, opera binalarını kentleri temsil eden simgesel bir yapı grubu haline getirmektedir. Bu bağlamda Charles Garnier Opera Binası da, sanatsal ve mimari açıdan uluslararası önem taşıyan, kenti tanıtan ve hatırlatan bir yapı özelliği taşımaktadır (URL-1, URL-3).

1875 yılında yapımı tamamlanan Charles Garnier Opera Binası, o dönemden sonra Notre Dome Kilisesi, Louvre Müzesi, Eyfel Kulesi gibi birçok yapıyla birlikte Paris kentinin simgeleri arasında yerini almıştır. 1898 yılına kadar kentin ana opera binası olarak aktif şekilde kullanılmıştır. Ancak 1898 yılında Bastille Opera Binası'nın açılmasıyla birlikte daha çok kenti temsil eden gösteriler ve toplantılar için kullanılmış, günümüzde ise ağırlıklı olarak bale gösterilerine ev sahipliği yapmaktadır. 1923 yılında Fransız Tarihi Anıtlar listesi kapsamına alınan bina, Fransa'nın anıt tarihçisi olarak varlığını sürdürmektedir.

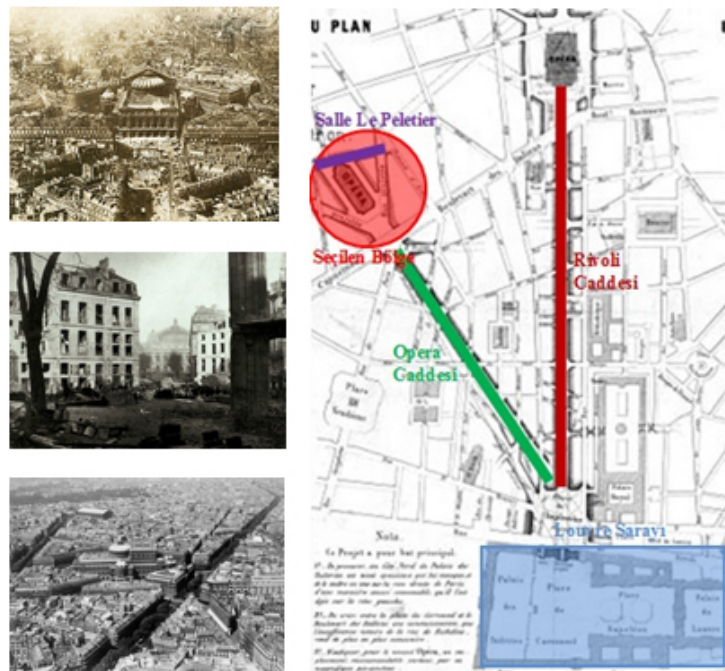
Bina sadece inşa edildiği Paris kentinin değil, dünyanın birçok noktasından kente gelen ziyaretçiler için de ilgi odağı olmaktadır. Yapının önünde yer alan ve aynı adı taşıyan meydan, Charles Garnier Opera Binası ile birlikte kentin önemli turistik buluşma noktaları arasındadır. Bu açılardan yapı, insanlar için hem sosyalleşme hem gösteri hem de mekanı deneyimleyecekleri bir yer olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma kapsamında Charles Garnier Opera Binası'nın kentteki konumu ve kentteki ulaşım sistemleriyle ilişkisi, bina ölçeğinde ise biçimsel ve işlevsel özellikleri üzerinden kentteki yerinin ve öneminin tartışılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler; kent, yakın çevre ve mekanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikli olarak opera binaları ve Charles Garnier Opera Binası hakkında genel literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra literatürden toplanan veriler görsellerle birlikte analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

2. Yapılan Çalışmalar

Charles Garnier Opera Binası, Barok stilinin temel özelliklerini kapsayan Neo-Barok tarzda tasarlanmıştır. Bu anıtsal stil, Beaux-Arts olarak da sınıflandırılmaktadır. Geleneksel yapı sistemlerinden yığma duvarlar, gizli demir zeminler ve tonozlar kullanılarak inşa edilmiştir. 2297 kişilik salon kapasitesine sahip olan opera binası, zemin seviyesinden 56 m yükseklikte, 154,9 m uzunluğunda, yan galerilerde 70,2 m ve doğu-batı pavyonlarında 101,2 m genişlikte inşa edilmiştir. Bina toplamda 11.000 m² alana sahiptir (Beauvert, 1995, s. 155, URL-7).

Fransa'nın Paris kentindeki Charles Garnier Opera Binası, İkinci Dönem İmparatorlarından Napoleon III ile başlayan Paris'i yeniden yapılandırma projesinin önemli bir parçası olmuştur (URL-4, URL-5).

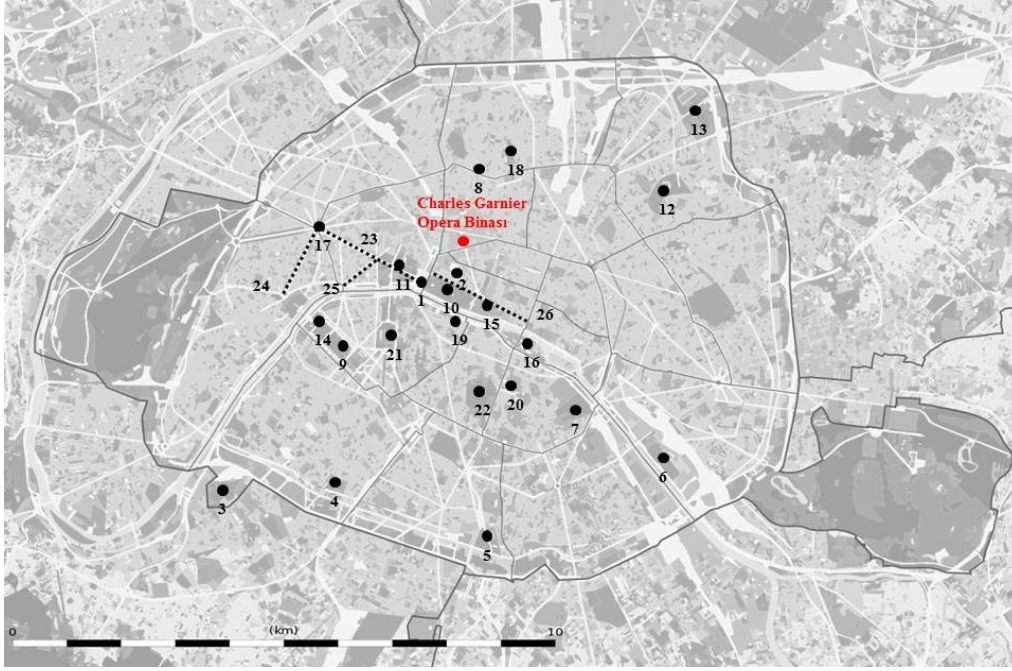
Opera binasının yerinin tespiti için Charles Rohault de Fleury tarafından uygun konum ve tasarım çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda uygun konum olarak 1847'de; biri Rivoli Caddesi uzantısının parçası olarak Palais-Royal Sarayı'nın doğusunda, diğeri ise Louvre Sarayı'nın uzantısı olacak şekilde Opera Caddesi üzerinde iki alan belirlenmiştir. 1858'de Napoleon III' e suikast girişiminde bulunulması güvenlik probleminin ön plana çıkmasına neden olmuş, Salle Le Peletier'in dar bir sokak olması imparator için daha güvenli bir giriş sağlayacağından Louvre Sarayı uzantısı olan bu alan yeni opera binasının konumu olarak seçilmiştir (Garnier, 1871, s. 85) (Şekil 1).

Şekil 1. Charles Garnier Opera Binasının konumu için önerilen iki alan

İmparator III. Napoleon' un aklında olan yapının tasarımı ve uygulaması; aksilikler, doğal afetler ve savaşlar nedeniyle gecikmiştir. 1862 yılında inşaatına başlanan yapının arsasında yer altı gölünün bulunması zeminin bataklığa dönüşmesine neden olmuştur. Yapı temelinde çift duvarlı beton temel sistem yapılarak yeraltındaki suyun sarnıç içine aktarılmasını sağlayan bir sistem geliştirilmiş ve zemindeki problem bu şekilde çözümlenmiştir (Gazard vd. 1983). Yapının inşasına ara verilmesine neden olan Fransız-Prusya Savaşı (1870-1871), İkinci Fransız İmparatorluğu (1870) ve Paris Komünü (1871) 'nün çöküşünün gerçekleşmesinden sonra yapının yapımına devam edilmiştir. 1873 yılında Salle Le Peletier tiyatro binasının yanması yeni yapılacak opera binasının yapımını hızlandırmış ve Charles Garnier Opera Binası büyük işgücü ile tamamlanarak 1875 yılında hizmete açılmıştır (Guest, 1974, s. 32, URL-6).

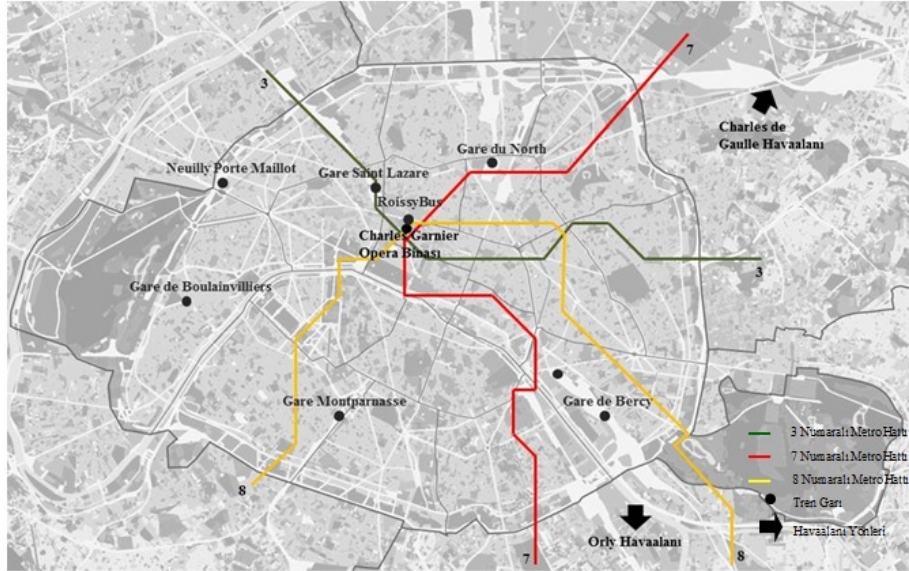
Günümüzde Charles Garnier Opera Binası, Paris'te bulunan kentin odak noktalarıyla özellikle de Jardin des Tuileries, Jardin de la Nouvelle France, Vendome Meydanı, Louvre Müzesi ve Orsay Müzesi'yle bağlantılı konumda bulunmaktadır. Binanın, kentin odaklarıyla olan konumsal ilişkileri harita üzerinden belirlenmiş daha sonra ise çizgi ölçek üzerinden aralarındaki kuş uçuşu mesafeleri tespit edilmiştir (Şekil 2).

No	Odak Noktası Adı	Opera Binasına Uzaklık	No	Odak Noktası Adı	Opera Binasına Uzaklık
1	Concorde Meydanı	1636 m	14	Eyfel Kulesi	3250m
2	Vendome Meydanı	636 m	15	Louvre Müzesi	1300m
3	Omnisport Suzanne-Lenglen Parkı	6600m	16	Notre Dome Kilisesi	2300m
4	Georges-Brassens Parkı	5200m	17	Zafer Takı	2750m
5	Montsouris Parkı	5600m	18	Sacre-Coeur Bazilikası	2000m
6	de Bercy Parkı	5600m	19	Orsay Müzesi	1550m
7	Jardin des Plantes	3850m	20	Pantheon	2900m
8	Montmartre Tepesi	3700m	21	Les Invalides	2300m
9	Champ-de-Mars Parkı	3050m	22	Lüksemburg Sarayı	2900m
10	Jardin des Tuileries	1000m	23	Şanzelize Caddesi	1636 m
11	Jardin de la Nouvelle France	1300m	24	Victor Hugo Caddesi	2818 m
12	des Buttes-Chaumont Parkı	4000m	25	Montaigne Caddesi	1818 m
13	de la Villette Parkı	5050m	26	Rivoli Caddesi	1181 m

Şekil 2. Charles Garnier Opera Binası'nın kentteki odak noktalar ile ilişkisi.

Kentin simgesel nitelikteki yapılarına hem bireysel hem de toplu taşıma araçlarıyla kolaylıkla ulaşılabilirlik sağlanması opera binasının konumunun değerini arttırmıştır. Paris kentinin önemli ulaşım ağlarından olan metronun Charles Garnier Opera Binası'na 3, 7 ve 8 numaralı hatları ile ulaşım sağlanabilmektedir. Ayrıca, Charles Garnier Opera Binası, Saint Lazare tren garına yakın mesafede konumlanmıştır. Binaya çok sayıda farklı hatlı otobüslerle de ulaşılabilir. Bunun yanı sıra, Charles de Gaulle Havaalanı'na toplu ulaşım sağlayan RoissyBus otobüslerinin bir durağı da Charles Garnier Opera Binası'nın hemen yanında bulunmaktadır (URL-8, URL-9, URL-12, URL-13) (Şekil 3).

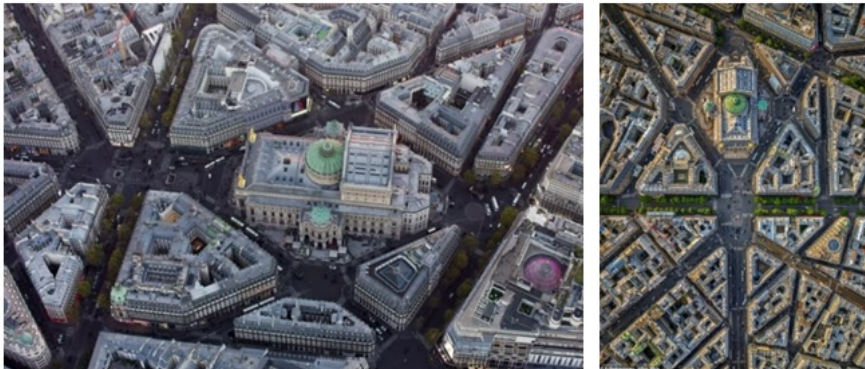
Şekil 3. Charles Garnier Opera Binası çevresindeki ulaşım ağları ve konumları

Charles Garnier Opera Binası kentin önemli ulaşım akslarından biri olan Opera Caddesi'nin kuzey ucunda konumlanmıştır (URL-4, URL-9). Ayrıca opera binası birçok yolun kesiştiği kavşak noktasında yer almaktadır (Şekil 4).

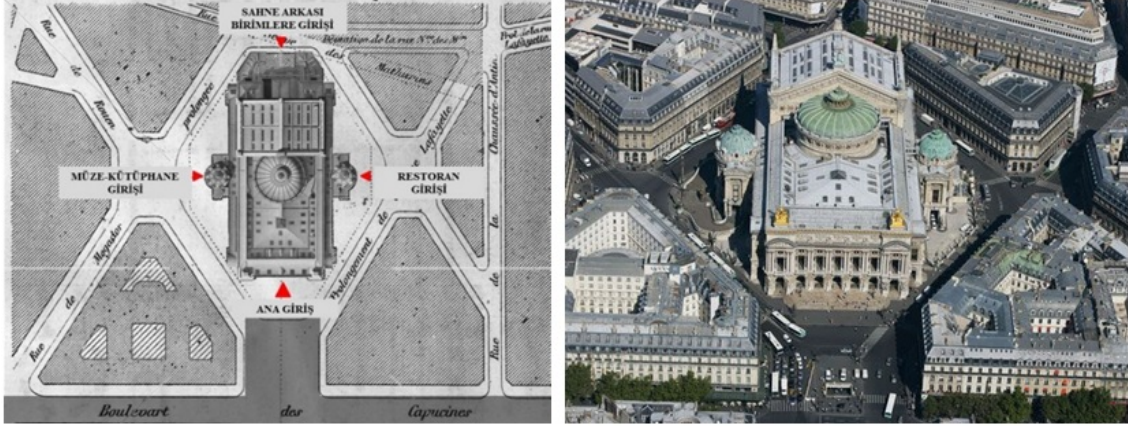
Şekil 4. Charles Garnier Opera Binası'nın Opera Caddesi ve kavşak alanından görünümü (URL-10)

Charles Garnier Opera Binası, çoğunlukla ticari işlevlere sahip yapılar tarafından dört taraftan kapatılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Charles Garnier Opera Binası'nın çevresinde yapılaşma (URL-11)

Charles Garnier Opera Binası, Opera Caddesi, Capucines Bulvarı, Auber ve La Poseie sokaklarının kesiştiği kavşak noktasında, etrafı tamamen yollar ile çevrelenmiş bir yerleşim alanına sahiptir. Opera binasının kendine ait bir otoparkı olmamasına karşın 23. Caumartin Caddesi'nde bulunan otopark bina için de kullanılmaktadır (URL-14). Ayrıca çevresinde yeşil alan ya da su ögesi bulunmamaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Charles Garnier Opera Binasının vaziyet planı ve görünümü (URL-13)

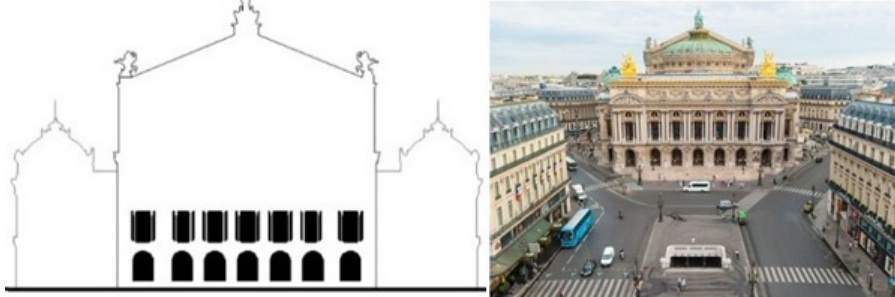
Charles Garnier Opera Binası'nın güney kısmında yapının kot farkı ile yükseltile ana girişi, kuzey kısmında sahne arkası birimlere girişler, doğu kısmında restoran girişi, batı kısmında ise müze ve kütüphane girişi bulunmaktadır. Güney kısmındaki ana girişin önünde bulunan toplanma alanında insanlar vakit geçirmekte ve yapıya ulaşımı sağlayan merdivenlerde oturup dinlenebilmektedirler. Bu durum yapının iç mekanlarının kullanılmadığı süreçlerde bile dış mekanının kamusal açık alan haline gelmesini sağlamakta ve yapı/insan etkileşimini güçlendirmektedir. Ayrıca yapının teras kısmı, kullanıcılara kentin panoramik görüntüsünü sunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Charles Garnier Opera Binasının dış mekan kullanımı (M. Kavraz Arşivi)

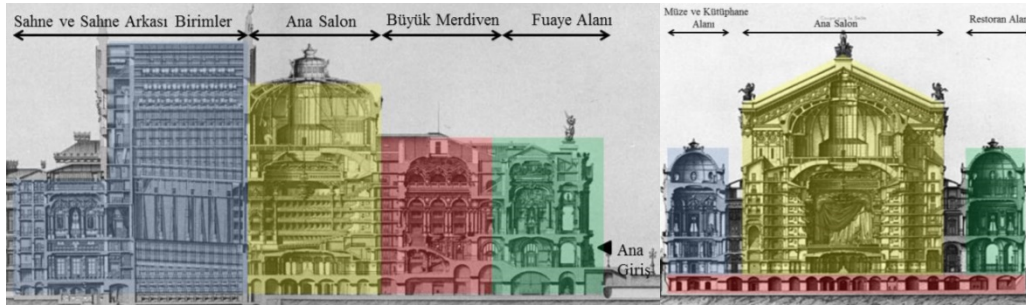
Charles Garnier Opera Binası, Rönesans'ın süslemeyle birleştiği Beaux-Arts tarzında, temelde büyük bir dikdörtgen ve doğu-batı kısmında iki daire formunda tasarlanmıştır. Yapının tasarımında iç mekanların dışa vurumu açıkça ifade edilmiştir. Öndeki dikdörtgen blok fuaye alanı ve büyük merdiven, merkezi yeşil kubbe altı opera salonu, kubbe arkasındaki yüksek kütle sahne, en son kısım sahne arkası birimler ve idari birimler, iki yan kubbe altı ise kütüphane ve imparatorluk girişi olarak tasarlanmıştır. Ancak yapı, dönemin İmparator'u III. Napoleon'un ölümünden sonra tamamlandığından imparatorluk girişi müze girişi olarak kullanılmıştır (Tidworth, 1973, s.157-158).

Yapının tasarımı biçimsel olarak değerlendirildiğinde, kompozisyonunda bütünlük sağlandığı belirlenmektedir. Cephedeki süslemeler ile sütunların ve heykellerin düzeninde, ayrıca yapı boşluklarında belirli oran ve orantı bulunmaktadır (URL-15). Cephe yüzeyinde bulunan boşlukların doluluklara oranı %17 olarak hesaplanmıştır. Bu durum yapı cephesinin opaklığının yüksek olduğunu göstermektedir. Yapı planında; fuaye, büyük merdiven, ana salon, sahne ve sahne arkası birimleri eşite yakın alana sahip olacak şekilde tasarlanmıştır (Şekil 8).

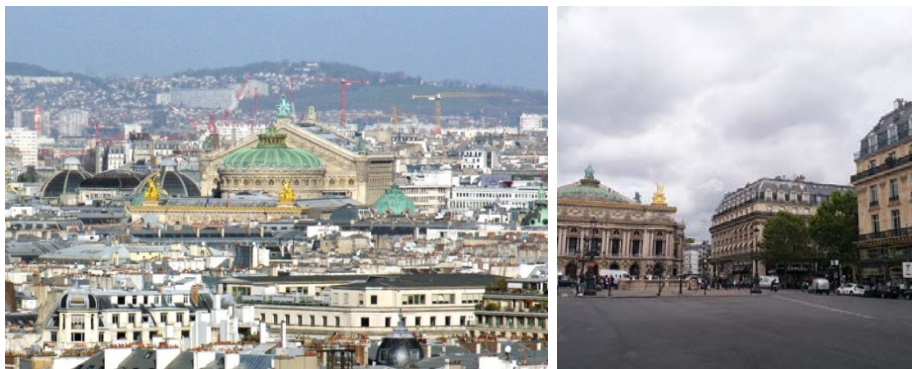
Şekil 8. Charles Garnier Opera Binası giriş cephesi doluluk boşluk oranı (URL-12)

Mekansal hiyerarşi açısından, yapı girişten itibaren sahne arkası birimlere kadar aksenal bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Ayrıca yapı hem doğu-batı yönünde hem de kuzey-güney yönünde çoğunlukla düşey etkinin hakim olduğu mekanlardan oluşmaktadır. Mevcut düşey etki opera binasının işleviyle uygunluk göstermektedir (Şekil 9).

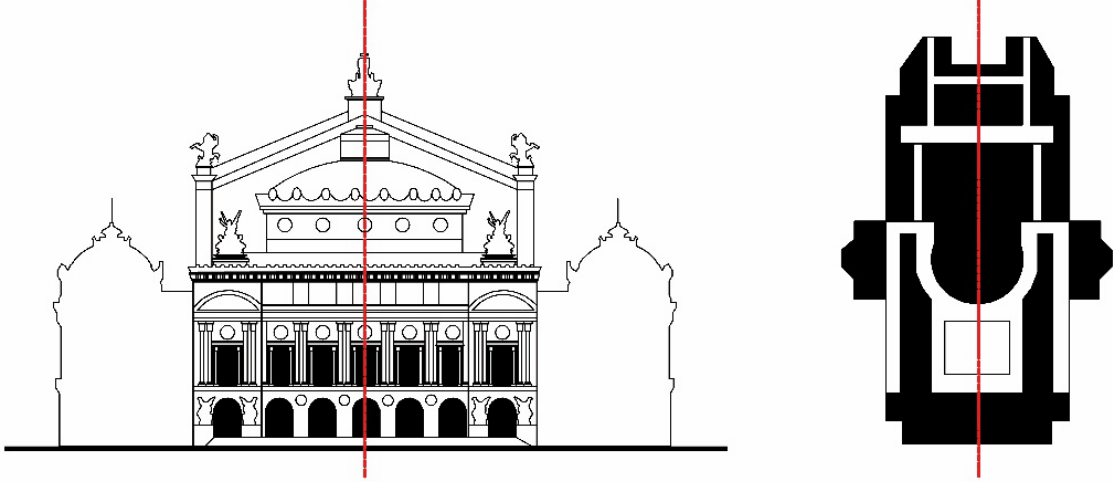
Şekil 9. Charles Garnier Opera Binası kuzey-güney ve doğu-batı kesiti düşey etki

Yapı cephesinde zemin katta polikrom birleşimi malzeme ile yapılan kemerler, 1. katta taş malzeme ile korint başlıklı sütunlar olarak devam etmektedir. Bu şekilde cephe düzleminde uyum sağlayan yapı çevresiyle de mimari stil anlamında uyum sağlamaktadır. Yüksekliğinin çevre yapılardan fazla olması ve biçimsel farklılığı ise Charles Garnier Opera Binası'nın egemenliğini güçlendirmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Charles Garnier Opera Binası'nın çevresine göre egemenliği

Yapı giriş cephesinde ve plan düzleminde belirgin düşey simetrik denge hakimdir. Tekrarlama yoluyla elde edilen simetrik denge istikrarlı ve düzenli görünüm sağlamaktadır. Aynı şekilde yapı elemanlarındaki boşlukların ve süslemelerin tekrarı cephede ritim oluşturarak etkili bir ahenk sağlamıştır (Şekil 11).

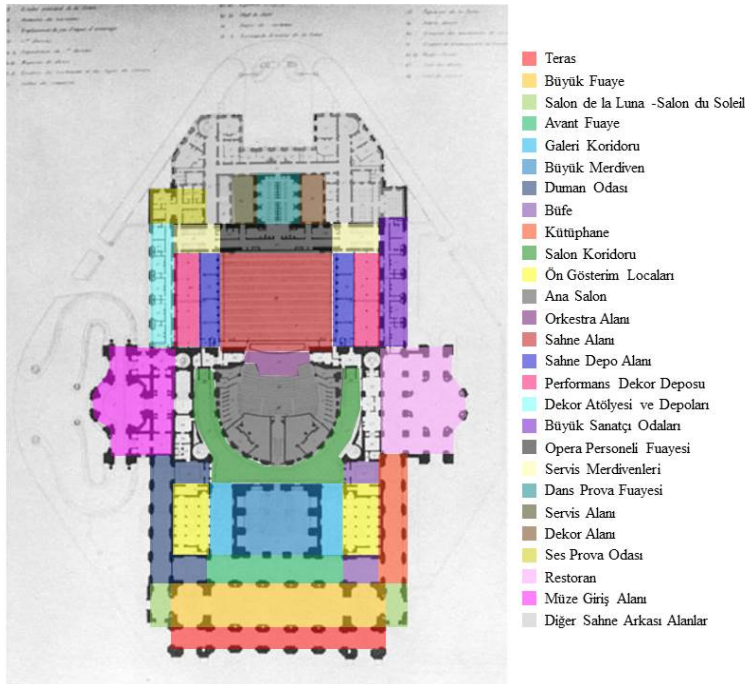
Şekil 11. Charles Garnier Opera Binası'nın giriş cephesi ve parter kat planı simetrik denge

Charles Garnier Opera Binası'nın kavisli cephe tasarımı birçok heykel ile birlikte süslemelerin vurgulu hale gelmesini sağlamıştır. Altın heykeller ve varaklar, metal malzeme üzerine fırça ile ince altın kaplama şeklinde uygulanmıştır. Bu işlem sadece ışığın doğrudan vurduğu yerlerde gerçekleştirilmiş ve ışığın etkisi ile altın görünümü sağlanmıştır (Tidworth, 1973, s. 160). Opera'nın büyük yeşil kubbesi üstünde yer alan ve mitolojide müzik tanrısı olarak bilinen Apollo heykelinin yapının en yüksek noktasında bulunması yapının müziğe ithaf edilmesini temsil etmektedir. Ayrıca, yapı girişinin sağ kısmında tef çalan adam etrafında dans eden kadınlar tasviri ile kolonlar arasındaki boşlukta ünlü bestecilerin büstleri de yer almaktadır (Fontaine, 2000, s. 72) (Şekil 12).

Şekil 12. Tasvirler ve Apollo heykeli ile ünlü besteci büstleri ve tef çalan adam heykeli (M. Kavraz Arşivi)

Charles Garnier Opera Binası; fuaye alanı ve büyük merdiven ile bağlantılı hizmet birimleri, ana salon-sahne ve sahne arkası birimler, müze ve kütüphane olarak dört bölümden oluşmaktadır. Bu hiyerarşik düzen güneyden kuzeye doğru gelişmektedir (Fontaine, 2004, s. 301) (Şekil 13).

Şekil 13. Charles Garnier Opera Binası Parter Katı Planı

2.1. Fuaye Alanı

Performanslar başlamadan önce izleyicileri karşılayan fuaye alanına üç kademede ulaşılmaktadır. Opera binasının ana girişinden sonraki ilk kademede: danışma, bilet satışı ve bilet kontrol noktalarının olduğu büyük antre, ikinci kademede görkemli büyük merdiven, üçüncü kademe ise fuaye alanı bulunmaktadır. Büyük antreye 1870 yılında ihtiyacın artması ve teknik gelişmeler nedeniyle daha fazla tuvalet, revir, havalandırma ve satış birimleri eklenmiştir. Ayrıca antrede dört bestecinin heykelleri yer almaktadır (Tidworth, 1973, s. 160-161). Büyük merdiven ise 30 m yükseklikteki kasnak içinde yer almaktadır. Biri fuaye alanına ve ana salonun çeşitli seviyelerine erişim sağlayan merdivenlerle bağlantılı, diğeri bekleme salonu olarak yapılan ancak günümüzde restoran olarak kullanılan alanla bağlantılı iki merdiven kolundan oluşmaktadır (URL-6, URL-15) (Şekil 14).

Şekil 14. Büyük Antreden geçiş ve büyük merdiven (M. Kavraz Arşivi)

Victor Louis tarafından Bordeaux Tiyatrosu'ndan esinlenilerek tasarlanmış merdiven kaideleri kadın figürlü heykeller ile süslenmiştir. Merdiven üzerinde yer alan tavan ise ilk olarak Isidore Pils tarafından tasarlanmış, ancak mekanın karanlık olması nedeniyle Charles Garnier ve öğrencileri tarafından tekrar tasarlanıp uygulanmıştır. Charles Garnier, büyük merdivenin metal görünümünü kapatmak için oniks, beyaz, yeşil ve kırmızı mermer kaplamalar kullanmıştır. El oymasından yapılan mermer sütunlar merdivenleri çevrelemektedir (URL-16) (Şekil 15).

Şekil 15. Büyük Merdivende kullanılan malzemeler, heykeller ve tavan süslemeleri (M. Kavraz Arşivi)

Büyük merdiven galeri boşluğunun merkezinde yer almaktadır. Galeriye çevreleyen koridorlar Opera Binası'nın özelliklerini ve tarihini anlatan görsel ve işitsel bir sergi özelliği taşımaktadır. Ayrıca, dolaşım alanları hareket kabiliyeti azalmış kişilere güvenli erişim de sağlamaktadır (URL-15) (Şekil 16).

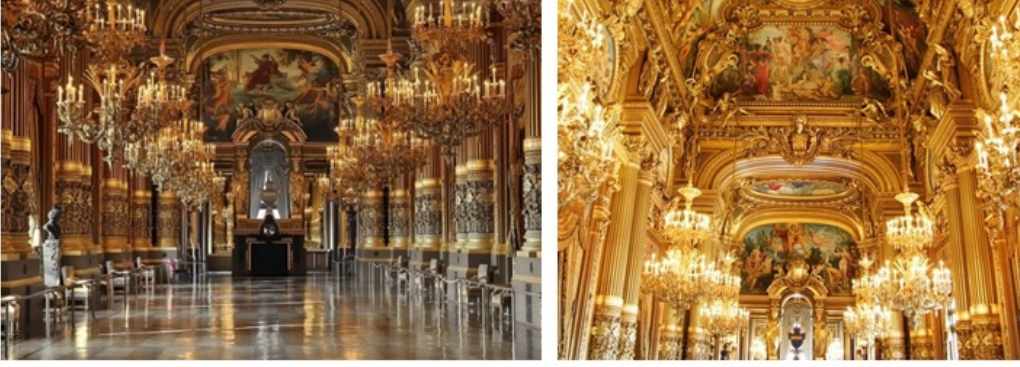
Şekil 16. Charles Garnier Opera Binası galeri boşluğu ve sergi alanı (URL-17)

Büyük fuaye alanının önündeki Avant Fuayeden büyük merdivenin görseelliği etkileyici şekilde algılanmaktadır. Mekanın tavanı altın arka plan üzerine parıldayan renkler ve mozaikler kullanılarak dekore edilmiştir. Avant Fuayenin her iki ucunda bulunan Salon de la Luna ve Salon du Soleil, yapının batı ve doğu tarafına sembolik ve şiirsel bir geçiş sağlamaktadır. Ayrıca, yapının doğu tarafında bulunan Salon du Glaciere ile Avant Fuayenin bağlantısı avizeleriyle bilinen Galerie de Buzulu koridoruyla sağlanmaktadır (URL-14) (Şekil 17).

Şekil 17. Avant Fuaye, Salon de Soleil ve Galerie de Buzulu (URL-13)

Fuaye alanı; aynalar, mermerler, avizeler, yıldızlar ve heykeller ile süslenmiş görkemli bir saray odası gibi tasarlanmıştır. Fuaye alanını kaplayan ve 14 bestekar ile eserlerini tasvir eden tavan resimlerinin yanı sıra tavanın bütün tasarımı Marc Chagall tarafından gerçekleştirilmiştir. Girişteki aynalar ziyaretçilerin manzaranın bir parçası olduğunu hissettirmektedir. Ayrıca, aynalar ve pencereler arasındaki ışık oyunu, pencerelerin geniş boyutlarını daha da ön plana çıkarmaktadır (Tidworth, 1973, s. 162, Beauvert, 1995, s. 149) (Şekil 18).

Şekil 18. Fuaye Alanı (URL-18)

Fuaye alanı, doğu ve batı kısmında yer alan sekizgen salonlar tarafından sonlanan bir terasa açılmaktadır. Carpeaux tarafından tasarlanan Charles Garnier büstünün kopyası fuayenin merkezinde ve terasa bakan pencerenin önünde sergilenerek fuaye ile teras arasında sembolik geçiş sağlamaktadır. Teras tavanı gülümseyen ve karamsar beş mozaik maske figürü ile dekore edilmiştir (URL-9) (Şekil 19).

Şekil 19. Fuaye alanı terası (URL-19)

Büyük merdiven ile ilişkili durumda bulunan restoran alanı, Charles Garnier Opera Binası'nın ilk tasarımında düşünülmesine rağmen bütçe nedeniyle uygulanamamıştır. 1875 yılından sonra uygulanması yönünde çeşitli denemeler yapılsa da ancak 2011'de yapının doğu tarafından girişi sağlanan ve bekleme salonu olarak tasarlanan alanda açılmıştır. Opera restoranı, Odile Decq tarafından modern malzemeler ile tasarlanmıştır. Restoranın geniş teras alanı bulunmakta ve halka açık şekilde kullanılmaktadır (URL-6) (Şekil 20).

Şekil 20. Charles Garnier Opera Binası restoranı (URL-20)

2.2. Ana Salon Tasarımı

Ana salona galeri katları ile bağlantılı geniş koridorlar vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Koridorlar ve opera salonuna girmeden önce yer alan lobiler, katlardaki izleyici sayıları dikkate alınarak düzenlenmiştir (URL-21) (Tablo 1). Bu çalışma kapsamında, salonun her bölümündeki kişi sayısı plan düzlemi üzerinde sayılarak belirlenmiştir (URL 17).

Tablo 1. Charles Garnier Opera Binası kat lobileri kapasitesi

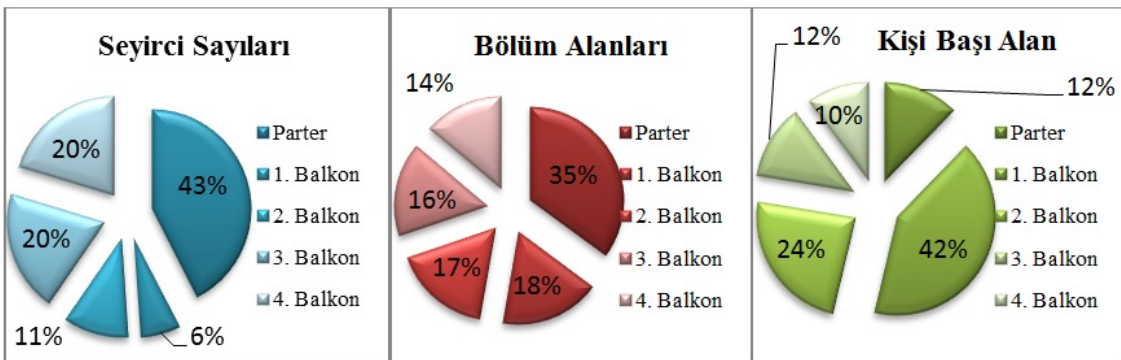
Ana Salon Lobileri	Oturan Sayısı	Ayakta Sayısı
Parter	200	1000
1.Balkon	150	220
2.Balkon	200	300
3.Balkon	550	200
4.Balkon	278	100

Opera salonu, geleneksel İtalyan tiyatrosu formu olan at nalı şeklinde tasarlanmıştır. Salon yerden tavana 60 m yüksekliğinde, 32 m derinliğinde ve 31 m genişliğinde tasarlanmıştır. Toplam 2997 kişi kapasitesine sahip olan salon, parter ve 4 balkon katından oluşmaktadır (Anoos ve Aljifri, 2017, s.288). Salonun her katındaki alan plan düzlemi üzerinden gerçek salon ölçüleri aracılığıyla tespit edilmiştir. Ayrıca her salon bölümünde kişi başına düşen alan, bölümlerdeki kişi sayısının bölüm alanına oranlanmasıyla hesaplanmıştır (URL-17) (Tablo 2).

Tablo 2. Charles Garnier Opera Binası ana salon kapasitesi ve kişi başına düşen alan

Ana Salon Bölümleri	Seyirci Sayısı (kişi)			Ana Salon Bölümleri Alanı (m ²)	Kişi Başına Düşen Alan (m ² /kişi)
	Oturan Seyirci Sayısı	Ayakta Seyirci Sayısı	Locadaki Seyirci Sayısı		
Parter	1174	100	-	661.07	0.51
1.Balkon	192	-	-	331.87	1.72
2.Balkon	274	-	49	320.50	0.99
3.Balkon	598	-	-	309.90	0.51
4.Balkon	610	-	-	259.37	0.42
Toplam	2848	100	49	1882.71	0.62

Yapılan alan hesaplamalarına göre, en fazla seyirci sayısı ve en büyük alan parter katındayken, kişi başına düşen en büyük alan 4. Balkon katında yer almıştır. Ayrıca, tüm bölümlerdeki toplam kişi sayısı ve toplam alan dikkate alındığında kişi başına düşen alan 0,62 m² olarak tespit edilmiştir (Şekil 21).

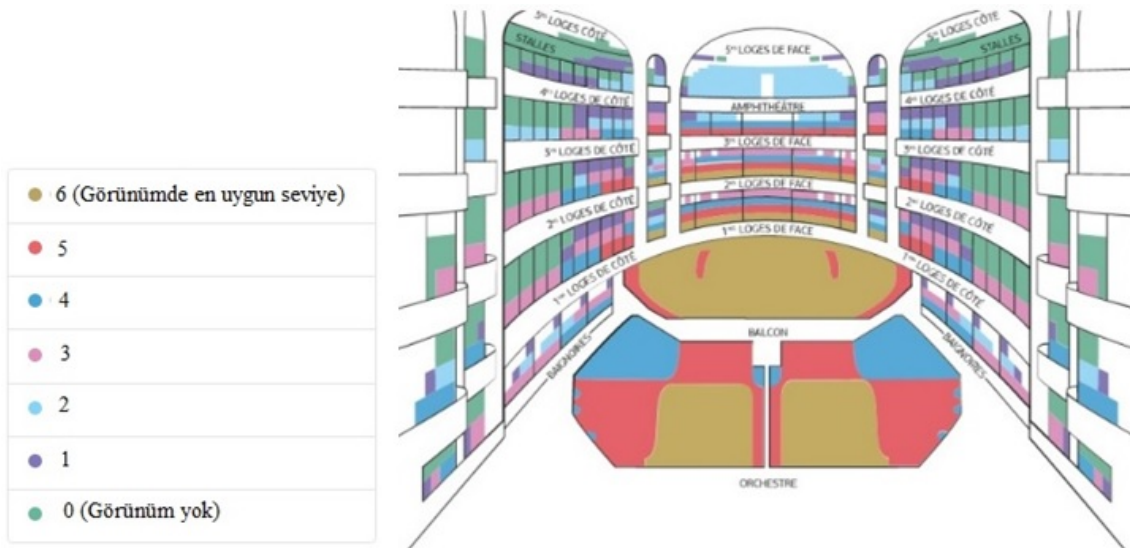

Şekil 21. Her kattaki seyirci sayıları, bölüm alanları ve kişi başına düşen yüzdelik alan oranları

Salon hacmi hem çınlama süresini hem de salondaki ses düzeyini etkilemektedir. Özellikle kişi başına düşen hacmin yüksek olduğu salonlarda sesin kontrol altına alınması etkili tasarım süreci gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, opera

salonlarında kişi başına düşen hacim 4,5 - 7,4 m³/kişi aralığında olmalıdır (Long, 2006, s.124). Charles Garnier Opera Binası için toplam hacim 59.520 m³ olup kişi başına düşen hacim 19,85 m³ olarak tespit edilmiştir.

At nalı plan tipine sahip olan salonun farklı seviyelerinde tasarlanmış balkon ve galeri katları, seyircilerle sahne arasındaki optimum mesafenin sağlanmasına, dolayısıyla akustik ve görsel koşulların etkili şekilde oluşmasına imkan vermektedir. Bununla birlikte, sahnenin karşısında yer alan bölümlerde sahnenin görsel açıdan algılanması optimum seviyedeysen, perdeye yakın olan balkon katlarında seyircinin sahne ile görsel iletişimi kısıtlanmaktadır (Rossing, 2007, s. 785-786). Bu duruma ait görme analizi Şekil 22'de yer almaktadır.

Şekil 22. Ana salonda seyircinin görsel seviyesi

Charles Garnier Opera Binası, çoğunlukla bale ve opera performansları için kullanılmaktadır. Ancak ana salon, opera salonlarının konser salonu olarak kullanımına olanak sağlayan etkili bir orkestra kabuğuna (maksimum akustik ses, yeterli orkestra platformları, müzisyen ve seyirciler için optimum yansımalar, gerekli reverberasyon süresi, frekans aralığı, yapım ve sökümde kullanım kolaylığı, uygun depolama alanlarının bulunması) sahip olduğu için bale ve opera performanslarının yanı sıra konser için de kullanılabilir (Commins, 2001, s.175) (Şekil 23).

Şekil 23. Charles Garnier Opera Salonunun konser amaçlı kullanımı (Commins, 2001)

2.3. Salonun Akustik Özellikleri

At nalı plana sahip salon tipinin içbükey özellikte olması sesin bazı alanlarda odaklanmasına neden olmaktadır. Salon tipinin akustik anlamda bu olumsuz yönü, düz yüzeyler üzerine yapılan süslemelerin dağıtıcı etkisiyle azaltılmaktadır. Ayrıca salon yüksekliğinin genişliğine oranının 0,33 ile 0,66 arasında olması odaklanmayı engellemektedir (Gürkan, 2013, s. 58). Bu oranın salonda 0,51 olması olumsuz akustik etkinin azalmasına etkili katkı sağlamıştır (Şekil 24).

Şekil 24. Balkon parapet duvar yüzeylerindeki süslemeler (M. Kavraz Arşivi)

Ana salon iç mekanında metal malzeme etkisini gizlemek için mermer, sıva, kadife kumaş ve yaldız boya kullanılmıştır (Long, 2006, s.128). Aynı zamanda bu malzemelerin salon içerisinde akustik düzenlemeye etkileri de bulunmaktadır. Salondaki en büyük ses yutucu yüzeyler dinleyici alanındaki kadife kumaş yüzeyleridir. Yine metal malzeme üzerine uygulanan katmanlar halindeki sıva yüzeyler alçak frekanslarda yutucu özellik sağlamaktadır. Salon zemininde yer alan ahşap yüzeyler genel anlamda yansıtıcı özellikte olup alçak frekanslarda yutucu özelliği de bulunmaktadır. Bununla birlikte ahşap zemin üzerindeki geçit alanlarında yer alan halı uygulaması da tıpkı kumaş gibi etkili ses yutuculuk sağlamaktadır (Şekil 25).

Şekil 25. Ana salonda kullanılan malzemeler (URL-13, M. Kavraz Arşivi)

Seyirci ve orkestra alanı üzerinde bulunan kubbeden genel aydınlatmayı sağlayan 8 tonluk bronz ve kristal malzemeden yapılmış bir avize asılmaktadır. Bu avize salonu aydınlatmanın yanı sıra salonun ihtişamını desteklemektedir (Zeit, 1991, s.82). Kubbenin dairesel sınırları boyunca yer alan aydınlatma elemanları genel aydınlatmaya katkı sağlamaktadır. Ayrıca, balkon katlarının parapet duvarlarında yer alan aralıklı aydınlatma elemanları da genel aydınlatmayı desteklemektedir. Yürüme alanları üzerinde bulunan aralıklı tekil aydınlatma elemanları ise performans esnasında izleyicilere yönelme sağlamaktadır (Şekil 26).

Şekil 26. Ana salon aydınlatması (M. Kavraz Arşivi, URL-22)

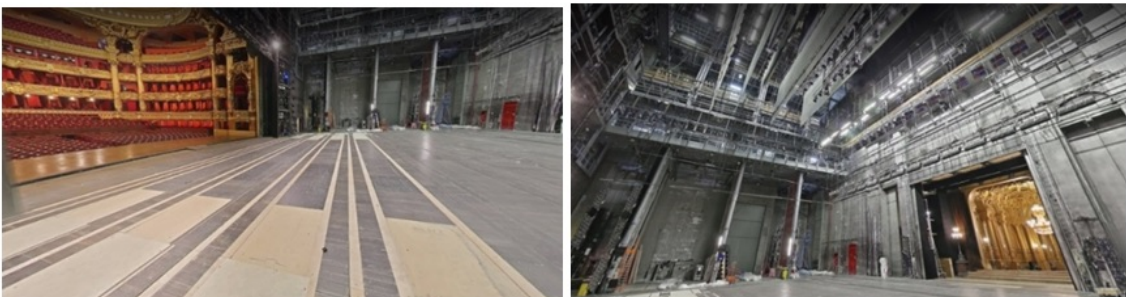
2.4. Sahne ve Sahne Arkası Birimler

Sahne alanı; ana sahne, sahne ile bağlantı sağlayan sahne altı, sahne üstü (sofito kulesi) ve yan sahnelerden oluşmaktadır. Sahne, toplamda 450 sanatçıya ev sahipliği yapacak büyüklükte 27 m derinliğinde, yan sahnelerle birlikte 48.5 m genişliğinde (yan sahneler hariç 19 m) ve 15 m yüksekliğinde tasarlanmıştır (Garnier, 2001, s.200). Tam kapasiteli ana sahne performansı esnasında kişi başına düşen alan 1,14 m² olarak tespit edilmiştir (Şekil 27).

Şekil 27. Sahne alanı (URL-23)

Sahne altındaki çeşitli makara sistemleri ile sahne alanı performans esnasında hareket ettirilebilmekte ve performansın daha profesyonel şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Yine 45 m yüksekliğe sahip olan sofito kulesi de teknik donanımı ile performans profesyonelliğini arttırmaktadır (URL-15). Kulede; dekorların ve aydınlatma aygıtlarının asılmasını ve dekorların istenen kota kalkıp inmesini sağlayan galeriler ve köprüler bulunmaktadır. Ana sahne üzerindeki sofito kulesi, sahne açıklığının 2.5 - 3 katı yüksekliğe sahip olmalıdır (Abdülrahimov, 2005, s.41). Charles Garnier Opera Salonundaki sahne yüksekliğinin sofito kulesi yüksekliğine oranı 0.33 olarak tespit edilmiştir (Şekil 28).

Şekil 28. Sahne alanı ve sofito kulesi (URL-10)

Sahne derinliği 27 m ve sahne çerçevesi 16 m olan Charles Garnier Opera Salonu optimum ölçüleri sağlamaktadır (Barron, 2010, s. 120, URL-17).

Seyirci alanı ile sahne arasında sınır ve aynı zamanda köprü görevi gören sahne perdelerinin görsel algıları önem taşımaktadır. Perdeler genellikle opera salonunun genel mimari tarzına bağlı olarak tasarlanmaktadır (Kavraz, 2018, s. 102). Sahne perdesi, Charles Garnier'in talimatları doğrultusunda tiyatro ressamı Auguste Rube ve Philippe Chaperon'un ortak çalışması ile püsküllü ve örgülü şekilde komple drapeli olarak tasarlanmıştır. Perde, 1951 ve 1996 yıllarında aynı tasarım yaklaşımıyla yapılan yenileri ile değiştirilmiştir (Anoos ve Aljifri, 2017, s. 290) (Şekil 29).

Şekil 29. Sahne perdesi (M. Kavraz Arşivi)

Sahne önünde yer alan orkestra çukuru; 6.5 m genişlikte, 2.85 m yükseklikte ve 17 m uzunlukta olup toplam 48.6 m²'lik alana sahiptir (Şekil 30).

Şekil 30. Orkestra çukuru (M. Kavraz Arşivi)

Sahne arkası birimlere sahneden geçiş sağlamak için tıpkı Büyük Fuaye alanı gibi bir fuaye tasarlanmıştır. Sahne alanı kadar büyüklüğe sahip olan bu fuaye, halka açık birimlerdeki ihtişamlı süslemeler ile dekore edilmiştir. Ayrıca, sahne arkası fuaye alanı dans provalarının yapıldığı alan olarak da kullanılmaktadır. Prova salonları, atölyeler, bireysel ve grup sanatçı odaları, genel depolar ve performans aksesuar depoları ile opera yönetim birimi sahne arkasında bulunan diğer birimler arasındadır (Mead, 1991, s. 63) (Şekil 31).

Şekil 31. Sahne arkası fuaye alanı ve kostüm atölyesi (URL 10, URL 23)

2.5. Opera Müzesi ve Kütüphanesi

Opera müzesi, Charles Garnier Opera Binası'nın batı tarafında yer almaktadır. Müze içerisinde yer alan kalıcı sergide, üç boyutlu sahne dekorları, fotoğraflar, çizimler ve resimler sergilenmektedir. Müzenin bir bölümünde 100.000 kitap, 16.000 bölüm, 30.000 eskiz ve 3.000 idari arşiv olmak üzere tiyatro, dans ve müzik üzerine 600.000 belge içeren bir kütüphane yer almaktadır (URL-15).

Charles Garnier Opera Binası'nın özellikleri Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Charles Garnier Opera Binası'nın özellikleri

Charles Garnier Opera Binası'nın Özellikleri		
GENEL BİLGİLER	Yapım Yeri	Paris / Fransa
	Yaptıran	İkinci İmparatorluk İmparatoru Napoleon III
	Yapım Tarihi	1861 - 1875
	Yapım Amacı	Paris'i Yeniden Yapılandırma
	Yapı Alanı Yıkımı ve Denetimi	Baron Haussmann
	Mimarı	Charles Garnier
	Mimari Stil	Neo-Barok Beaux-Arts
KONUM	Kentin birçok yolun (Opera Caddesi, Capucines Bulvarı, Auber ve La Poseie sokaklarının) keşiştiği kavşak noktasında yer almakta kentin birçok önemli Jardin des Tuileries, Jardin de la Nouvelle France, Vendome Meydanı, Louvre Müzesi ve Orsay Müzesi odaklarıyla ilişkili metro, gar, otobüs gibi farklı ulaşım ağlarının hizmet verdiğini bir yerde konumlanmıştır.	

Tablo 3. Charles Garnier Opera Binası'nın özellikleri (devamı)

BİNA ÖLÇEĞİ	Yapım Sistemi		Geleneksel Yapım Sistemi (Yığma Duvar, Gizli Zemin Demir, Tonoz)
	Yapı Boyutları		56 m yükseklikte, 154.9 m uzunluğunda ve yan galerilerde 70.2 m
	Alan		11.000 m ²
	Vaziyet	Girişler	Ana giriş, sahne arkası birimlere giriş, restoran girişi ve müze-kütüphane girişi olmak üzere yapıya dört giriş noktası bulunmaktadır.
		Otopark	Var
		Yeşil Alan/Su Ögesi	Yok/Yok
Tasarım		-Yapı bir dikdörtgene iki yanından eklenmiş dairesel formların birleşimi şeklinde tasarlanmıştır. -Polikrom birleşimli kemerler, korint başlıklı taş sütunlar, heykeller ve varak süslemeler tasarımda ön plandadır. -Cephedeki doluluk boşluk oranı %17 olarak hesaplanmıştır.	
Temel Birimler		Fuaye Alanı, Büyük Merdiven ve ilgili mekanlar, Ana salon, Sahne ve Sahne Arkası, Müze ve Kütüphane	

MEKAN ÖLÇEĞİ	Ana Salon	Salon Formu	At Nalı
		Boyutlar	60m yüksekliğinde 32 m derinliğinde, 31 m genişliğinde
		Kapasite	2997
		Bölüm	Parter, 1. Balkon, 2. Balkon, 3. Balkon, 4. Balkon
		Toplam Alan	1882.71 m ²
		Kişi Başı Alan	0.62 m ² /kişi
		Toplam Hacim	59520 m ³
		Kişi Başı Hacim	19.85 m ³ /kişi
		Görsel İletişim Sorunu	Var
		Kullanım Türü	Opera, Bale, Konser
		Aydınlatma	Kristal Avize, Parapet Aydınlatması, Klavuz Aydınlatma
	Orkestra Çukuru	Boyutlar	2.85 m yükseklikte, 6.5 m genişlikte ve 17 m uzunlukta
		Alan	48.6 m ²
	Sahne	Kapasite	450
		Boyutlar	27 m derinliğinde, 48.5 m genişliğinde ve 15 m yüksekliğinde
		Kişi Başı Alan	2.91 m ²
		Sahne Çerçevesi	16 m
		Sofita Kulesi Yüksekliği	45 m
		Sahne Perdesi Tasarımı	Auguste Rube ve Philippe Chaperon
	Sahne Arkası Birimler		Prova salonları, atölyeler, bireysel ve grup sanatçı odaları, genel depolar ve performans aksesuar depoları, opera yönetim birimi

3. Sonuç

Opera, görsel ve işitsel sanatların tümünü kapsamı nedeniyle çok yönlü bir sanat dalıdır. Bu sanat dalı kentlerin kültürel, sosyal ve ekonomik yaşantılarına etkili biçimde katkı sağlamaktadır. Bu nedenle kentlerin seçkin olmasında sanat ve kültür yapıları, özellikle de opera yapıları büyük önem taşımaktadır.

Yapıldığı dönemde ve sonrasında uzun yıllar boyunca Paris'in ana opera yapısı olarak kullanılan Charles Garnier Opera Binası, gerek kentte simgesel olarak gerekse opera ve bale performanslarında fonksiyonel olarak önemli nitelikleri bünyesinde barındırmıştır. Kentin önemli caddelerinden biri üzerinde konumlanması, kentin birçok odağıyla bağlantılı olması, tren, otobüs, metro gibi farklı ulaşım alternatifleriyle ulaşılabilirliği, kentsel ölçekte Charles Garnier Opera Binasının konumunu özelleştirerek simgeselliğini güçlendirmiştir.

Yapı dış mekanlarının kamusal etkileşim sağlaması, yapıldığı dönemin mimari tarzını yansıtmaması ve heykelsi tasarımı, kamuya açık mekanlar içermesi, çoğunlukla optimum ölçü ve oranlara sahip olması, çeşitli performansların gerçekleşmesine olanak sağlaması bina ölçeğinde yapının değerini artırmıştır. Formunun yanı sıra, kullanılan malzemeler, yapıldığı dönemde kullanılan üst düzey teknolojiler hem görsel hem de fiziksel açıdan etkileyici özelliklere sahiptir. Ayrıca, yapının ana işlevi olan opera dışında halka açık şekilde kullanılan müze, kütüphane ve restoran birimleri sayesinde operaya ilgi duyan veya duymayan ziyaretçilere de kucak açmaktadır.

Yapının fuaye alanının kademeli yaklaşımı bütün bölümlere olan erişimi kolaylıkla sağlamaktadır. Büyük merdiven ve çevresindeki sirkülasyon alanı yapı için bir merkez konumunda olup Charles Garnier Opera Binasının ihtişamını görsel olarak yansıtmaktadır. Yapı içerisinde kullanılan her bir süsleme, bezeme ve aydınlatmalar yine yapının görsel ihtişamını desteklemektedir.

Ana salonda parter ve balkon katlarındaki seyirci sayıları ile alanlar orantılı dağılmadığından kişi başına düşen alanın düzensiz olduğu, kişi başına düşen hacmin standart değerlerden daha yüksek olduğu, bununla birlikte salon ölçülerinin ve kullanılan malzemelerin akustik etkiyi optimize etmeye uygun olduğu, sahnenin ölçü oran ve teknik donanımı açısından optimum değerde olduğu sonucuna varılmıştır. Opera salonu, ana sahnesi ve yardımcı sahneleri sayesinde oldukça esnek kullanıma sahip olup, bu durum gösterilerin etkileyici bir şekilde sahnelenmesine olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal zenginlikleri sahneye taşıyarak insanların estetik değerlerini geliştiren ve bu değeri kültürden kültüre aktararak dünyanın dört bir yanına yayan opera binalarının tasarımında; yerleşim kararları, fiziksel-işlevsel-teknolojik özellikleri kapsayan tasarım kararları ile insanların yapıyla olan etkileşimini kapsayan toplumsal kararlar önemli ve etkili olmaktadır. Charles Garnier Opera Binasının, bu kararların etkili şekilde dikkate alınarak tasarlanan bir yapı olduğunu belirtebiliriz.

Kaynaklar

Abdülrahimov, Ramiz, "Salonların Akustiği ve Tasarımı" , Trabzon 2005, s. 97.

Anoos, Enas; Aljifri, Duaa, Hassan "Interior Design of The Arab Opera House (The Cultural Artistic Center in Jeddah)" Arts and Design Studies, Sayı 60, 2017, s. 15-25.

Barron, Michael, "Auditorium Acoustics and Architectural Design" , Spon Press, London and New York 2010, s. 504.

Beauvert, Thierry, "Opera Houses of the World" , The Vendome Press, New York 1995, s.277.

Commins, Eugene, "Art and Symmetry in Experimental Physics" , ZubalBooks, Cleveland 2001, s. 292.

Ertekin, Sibel, Türk Operasının Gelişim Süreci, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.94.

Fontaine, Reid, "Charles Garnier's Opera Architecture and Exterior Decor" , Editions de Patrimoine, Paris 2000, s.141.

Fontaine, Reid, "Charles Garnier's Opera Architecture and Interior Decor" , Editions de Patrimoine, Paris 2004, s. 343.

Garnier, Charles, "Le Theatre" , Librairie Hachette et Cie, Paris 1871, s. 470.

Garnier, Charles, "Le Nouvel Opera" , Edition du Linteau, Paris 2001, s.536.

Gazard, Maryse; Dubois, Jean; Cloude, Champagne; M. Garnier, François; Tourillon, Gerard, "Electrooptical Properties Of Thin Films Of Polyheterocycles", Le Journal de Physique Colloques, Sayı 44, Cilt 3, 1983, s.n.y.

Guest, Ivor Forbes, "Ballet of the Second Empire" , Wesleyan University Press, London 1974, s. 346.

Gürkan, Ergin, At Nalı Plan Tipi Salonların Konser ve Opera İşlevlerinde Akustik Tasarım Açısından İncelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 391.

Kavraz, Mustafa, "Oslo Opera Binasının Dış ve İç Mekan Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi" , Journal of Art and Design, Sayı 6, Cilt 2, 2018, s. 82-107.

Kavraz, Mustafa, Mustafa Kavraz Arşivi, 2020.

Long, Marshall, "Architectural Acoustics" , Elsevier Academic Press, Massachusetts 2006, s. 352.

Mead, Christopher, "Charles Garnier's Paris Opera Architectural Empathy and The Renaissance of French Classicism" , The MIT Press, New York and Londra 1991, s.343.

Mert Açar, Nimet, "Dünyada Opera Binaları", Marmara Life Dergisi, Mayıs-Haziran Sayısı, 2019, s.n.y.

Rossing, Thomas, "Springer Handbook of Acoustics" , Springer Science+Business Media, New York 2007, s. 1286.

Tidworth, Simon, "Theatres: An Illustrated History" , Theatre-Architecture, 1973, s. 157-164.

Zeitz, Karyl Lynn, "Opera: the Guide to Western Europe's Great Houses" , Meksika, Santa Fe, John Muir Publications 1991, s. 296.

URL-1, Opera, <https://www.wikizero.org/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 20:51).

URL-2, Dünya Opera Tarihi, https://www.academia.edu/8002173/D%C3%9CNYA_OPERA_TAR%C4%B0H%C4%B0 (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 13:40).

URL-3, Paris Opera Binası, <https://www.gezirehberleri.com/paris-opera-binası/#.XaX2hFUzbIV> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 13:41).

URL-4, Paris Opera Binası, <https://www.archdaily.com/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:20).

URL-5, Palais Garnier, https://tr.qwertyu.wiki/wiki/Palais_Garnier (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:25).

URL-6, Garnier, Paris Opera, <https://www.khanacademy.org/humanities/becoming-modern/avant-garde-france/second-empire/a/garnier-paris-opera> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:26).

URL-7, Opera Garnier Palais Garnier'deyiz, <https://gezente.com/opera-garnier-palais-garnier-deyiz/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:26).

URL-8, Parisin Özellikleri Nelerdir, ozelliklerinedir.com/parisin-ozellikleri-nelerdir/ (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:29).

URL-9, Opera Garnier, Palais Garnier, <http://www.pariste.net/opera-garnier-palais-garnier/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:29).

URL-10, Charles Garnier Opera House, <https://www.google.com/maps> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:30).

URL-11, Galeries Lafayette Paris, <https://www.gettyimages.com/videos/galeries-lafayette-paris> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:33).

URL-12, Opera Garnier 10 Little Things You Should Know About Orijin France's Most Prestigious Opera House, <https://www.francemusique.fr/en/opera-garnier-10-little-things-you-should-know-about-origin-france-s-most-prestigious-opera-house-22529> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:50).

URL-13, Palais Garnier, <https://tr.pinterest.com/pin> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 14:55).

URL-14, Opera de Paris, <https://structurae.net/en/structures/opera-de-paris> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:00).

URL-15, The Paris Opera, <https://www.operadeparis.fr/en/artists/discover/the-paris-opera/the-palais-garnier> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:01).

URL-16, 5 Interesting Facts About The Paris Opera, <https://boardingpasstraveler.com/2018/03/07/5-interesting-facts-about-the-paris-opera/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:30).

URL-17, Opera Garnier Staircase 3D Model, <https://www.turbosquid.com/3d-models/opera-garnier---staircase-3d-model-1295933> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:30).

URL-18, Palais Garnier Paris, <https://frenchmoments.eu/palais-garnier-paris/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:32).

URL-19, Palais Garnier, Paris, France, <https://www.trover.com/d/Z99F-palais-garnier-paris-france> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:35).

URL-20, Opera Restaurant, <https://www.architecturalrecord.com/articles/8276-l-opera-restaurant> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:38).

URL-21, Paris Opera, <http://dolohen.com/> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:45).

URL-22, Auditorium, <https://tr.depositphotos.com/212572214/stock-photo-paris-france-march-2018-auditorium.html> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 15:50).

URL-23, France Paris Garnier Opera Stage, <https://www.alamy.com/stock-photo/france-paris-garnier-opera-stage.html> (Son erişim tarihi: 05.05.2020, 16:00).

The Study of Flagship Store Design in Omotesando Street in the Context of Urban Studies

Naz GÜMÜŞELİ¹

Abstract

Since people started exchanging goods and services for money, they have been going shopping for a multitude of reasons. Shopping activity first started out with khans and bazaars, which were later replaced by shopping malls and street stores. Today, there are store types that people can choose according to their socio-economic status, lifestyles, and many variables. Luxury brands and their stores are also included in this category. There are some marketing strategies that luxury brands in this category employ in order to be successful brand, strengthen their brand image, and keep customer quality at the highest level. In this sense, flagship stores are among the most significant aspects of these strategies. These stores also contribute greatly to the urban scale with their architectural characteristics. Within the scope of this study, the example of Omotesando Street, one of the pioneers of the luxury retail industry was examined. In this study, visual data analysis, which is a type of qualitative research method was used. Omotesando is a street in Tokyo/Japan known for its luxury brand stores. The contribution of luxury store designs – namely flagship stores – to the urban scale were examined along with developments in the Japanese retail sector in the context of Omotesando Street. The study is unique in that it offers a perspective on the contribution of luxury brands' flagship store designs to the urban scale.

Keywords: *luxury store design, flagship store, brand image, Omotesando Street*

Omotesando Caddesi'nde Bulunan Flagship Mağaza Tasarımlarının Kent Çalışmaları Bağlamında İncelenmesi

Öz

İnsanlar para karşılığında hizmet almaya başladığı dönemlerden beri alışveriş yapmaktadır. İlk dönemlerde hanlar ve pazar yerlerinde gerçekleştirilen alışveriş aktivitesi, zamanla alışveriş merkezi ve cadde mağazalara evrilmiştir. Bugün, insanların sosyo ekonomik kültürleri, yaşam şekilleri ve birçok değişkene bağlı olan mağaza kategorileri mevcuttur. Lüks markalar ve lüks mağazalar da bu kategori içerisinde yer almaktadır. Lüks markaların; başarılı marka imajını güçlendirmek ve müşteri kalitesini en üst seviyeye çıkartmak için bir takım pazarlama stratejileri bulunmaktadır. Bu bağlamda, flagship mağazalar, en çarpıcı stratejilerden birisidir. Aynı zamanda, bu mağazalar mimari özellikleriyle kentsel ölçeğe de büyük katkı sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında lüks perakende sektörünün öncülerinden olan Omotesando Caddesi örneği incelenmiştir. Araştırma sırasında, internet sitelerinde yer alan görsellerden yararlanılmış ve nitel bir araştırma yöntemi olan görsel veri analiz tekniği kullanılmıştır. Omotesando Caddesi, Tokyo/Japonya'da bulunan ve lüks mağazaların varlığı ile bilinen bir yerleşkedir. Bunun yanı sıra, Japon perakende sektöründeki gelişmeler de çalışmaya katkı sağlamıştır. Çalışma, lüks markaların flagship mağazalarının kent ölçeğine katkısı konusunda bakış açısı sunması nedeni ile özgün olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *lüks mağaza tasarımı, flagship mağaza, marka imajı, Omotesando Caddesi*

¹ Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul
*İgili yazar/Corresponding author: naz.gumuseli@hotmail.com
Gönderim Tarihi: 19.08.2020
Kabul Tarihi: 23.03.2021

1. Introduction

As people have been going shopping to meet their needs since they started exchanging money for goods and services, shopping areas have evolved. Retail spaces that started with bazaars, khans, covered bazaars have been replaced by shopping malls or street stores. Retail spaces vary according to socio-economic levels, lifestyles, and income levels. Although consumers' preferences vary according to their environment, shopping habits, and income levels, brand image is also an important factor. Today, retail spaces and brand image are much interconnected. It is not possible to position a luxury brand in an unknown shopping mall or on a remote street. Likewise, it is almost impossible to locate a low-income brand in a shopping mall with luxury brands or on a street famous for high-income brands. In this study, luxury brands on the street will be examined. The study will be on a famous street in Tokyo that is called Omotesando Street. In addition to being a retail space, many brands on these streets are thought to have contributed to the architecture of the city with their character of architectural structures. These stores are generally designed as exhibition spaces where brands also display their special products. The shopping spaces created with this in mind are called flagship stores. Almost all luxury brands have flagship stores, but stores in Omotesando are different from many other flagship stores due to their architectural characteristics. The aim of the study is to examine the flagship stores in Omotesando Street in the context of urban studies. Within the scope of the study; brand images and architectural characteristics of Prada, Hugo Boss, Tod's, Dior, and Louis Vuitton flagship stores were analyzed. In addition, the location of the stores in the city was indicated on a map in order to study the location of the flagship stores in the city context.

2. Shopping as an Activity

2.1. *Motivations for shopping activity*

Shopping, as we all know has a common definition. According to the Oxford dictionary; "shopping is an activity of going to shops and buying things or ordering them online" (Url-1). Online encyclopedia Wikipedia explains "shopping is an activity in which a customer browses the available goods or services presented by one or more retailers with the potential intent to purchase a suitable selection of them" (Url-2). We all may have different reasons to shop such as spending leisure time, buying necessary goods, reviewing new products and etc... In the literature, there are different theoretical approaches to shopping motivation. Babin et al. (1994) describe shopping motivations as "utilitarian, social, hedonic, experiential and cognitive" (p.649). The cognitive and emotional aspects of shopping have been combined into a theory of shopping stated as " $P = (N4F+A) \times E2$, where P is propensity to buy, N is need, F is features, A is affordability and E is emotions" (Danzinger, 2006, p.129). According to Westbrook and Black (1985), there are seven dimensions about shopping motivation such as "anticipated utility, role enactment, negotiation, choice optimization, affiliation, power and authority and stimulation" (p.95). According to Tauber, "shopping motivations can be defined as personal and social" (Patel, 2009, p.286). Personal shopping motivation can be identified by the need for role playing, diversion, self-gratification, the discovery of new trends, physical activity, and sensory stimulation (Tauber, 1972, p.47). On the other hand, social shopping motivation can be defined as experience outside the home, communication with others having the same interests, peer group attraction, status & authority, and pleasure of bargaining (Tauber, 1972, p.47). Consumer purchase preferences can change for each factor, but when shopping motivations are examined, we can say that socialization plays a big role in this situation.

2.2. Customer identities in literature

Although the evolution of shopping motivations depends on many reasons, consumer categorization is the most important criteria in this regard. Customer types vary in different studies but we can list them in five types in general. These are loyal customer, discount customer, impulsive customer, potential customer, new customer (Url-3). Each one of these customers have different aims, socioeconomic statuses, personalities, and lifestyles, but what connects all of them is that shopping is a basic necessity for them. Consumers' buying behaviors are related to four major factors. These are cultural, social, personal, and psychological (Rani, 2020, p.53). Although these items are intended for customer purchasing preference, they are not sufficient on their own and a decision-making mechanism comes into play at the purchase stage. Consumers' purchasing preferences have six steps. The first step is problem recognition which is about consumers believing that they want a product, and the second step is information search where consumers start to search their needs. The third step is the evaluation of alternatives in which customers want to be sure about their decisions. The fourth step is the purchase decision and the fifth step is the actual purchasing. The last step that is called post-purchase evaluation is generally positioned in consumer purchase decisions but it is generally related to product and brand (Url-4). Although the customer types are different, their common feature is that almost all of them go through this decision mechanism.

3. Luxury Retail Spaces

3.1. Luxury brands and their identities

People decide on the brands they will shop for by being influenced by their habits, cultural backgrounds, lifestyles, income levels, and many more related factors. Brands are usually grouped into three categories that are low-income brands, middle-income brands, and high-income brands. Each brand creates its own customer base and determines its sales strategy according to its consumers. They put their own customer type in the foreground when deciding on the product, store location, advertising campaigns, retail store design and materials, and social media contents. Within the scope of the study, only luxury brands addressing high-income levels will be considered.

To understand luxury brands and their identities, we should first look at the meaning of the word luxury. All disciplines define the definition of luxury in a common way. Luxury is something that is more than necessary; it is characterized as a "non-necessity of superfluity" (Heine, 2012, p.41). The distinction between necessity and luxury is based on the availability or exclusivity of resources. While necessities are possessed by virtually everyone, "luxuries are available exclusively to only a few people or at least only on rare occasions" (Bearden and Etzel, 1982, p.184). According to Kemp (1998), the product becomes luxurious when the need for it is more the result of desire than willingness to get rid of discomfort. Often, functionality is not seen as an important factor in the choice of luxury products as the pleasure of having a luxury product is more important than functionality. Therefore, the ratio between price and functionality in the context of luxury shopping is often not within the framework of logic.

In recent studies, research says that luxury and its consumption are related to postmodernism. In postmodernism, luxury consumption is a qualification and need in postmodern societies. Image, illusions, reality, and simulation had become popular these days, so people started to wish for things that they did not need, but just desire. As a result of the changing economy, different habits and living standards, luxury brand

perception began to shape, and developing luxury brand perception increased the quality, price, rarity, and aesthetics of the products (Atwal & Williams 2009). At the same time, many brands that have a luxury brand identity started to stand out with their core products. Knowing the importance of always making consumers feel special, these brands aimed to appeal to the highest level of income.

Today, many luxury brands still follow these aims. They are trying to form a distinct and respectable identity. Luxury brands, whose marketing strategies are very clear, care about keeping their products creative and unique closely to following global developments. Although all luxury brands appeal to the high-income group, these brands are also categorized among themselves. "The first group is entry-level luxury brands that are not even generally recognized as members of the luxury such as Hugo Boss (Heine, 2012, p.85). The second group is medium-level luxury brands that are a step behind the forefront of luxury such as Dolce Gabbana, Moschino, and Escada (Heine, 2012, p.85). The third group is top-level luxury brands that are established beyond doubt as to the leading luxury brands such as Armani and Louis Vuitton (Heine, 2012, p.85). The last and the highest group is elite-level luxury brands that are at the top of the top segment and determine the benchmark of the best quality and highest exclusivity within their category" (Heine, 2012, p.85).

3.2. Luxury retail store design

Luxury brands aim to offer an atmosphere to their consumers where they can have a different experience. In many studies, we can see the importance of retail store atmosphere for consumer wellbeing. There are two different types of atmospheres in retail stores, namely the intended atmosphere and the perceived atmosphere. The intended atmosphere is the atmosphere that is created by designers and retailers taking into account many features such as brand perception, customer type, and product. On the other hand, the perceived atmosphere is one that is perceived by consumers, which is influenced by a customer's socioeconomic status, income, and lifestyle. Both atmosphere types have similar features such as the location of the store, interior design elements of the store -colors and lightning of the store-, scents and store display units (Kotler, 1974, p.51). In general, luxury stores try to create a luxury and unique atmosphere for their customers. Their location, interior design elements, visual displays, shop window designs, lighting and color selection, and even their architectural characteristics are the most important features for their retail spaces. Neutral colors are often used in the design of these luxury stores. Creating large spaces in the interior and the choice of lighting is another matter to be considered. Many of them also work on their shop window designs and facade of their stores. In this case, the perceived atmosphere and intended atmosphere generally move in parallel in luxury stores. They aim to bring together many spatial elements that appeal to their customers, and they offer them unique shopping experiences.

3.3. A brief overview flagship stores

Today with the developing economy, retailers, especially luxury brands, create retail spaces called flagship stores to make a difference, mark their place in the market and build a relation with their consumers. One of the most important ways for luxury brands to join the retail network and engage in brand management are flagship stores. In fact, flagship stores provide a place "where luxury brands can improve their brand image and convey brand meaning" (Hollenback et al., 2008, p.348). Many luxury brands tend to open flagship stores only in the most lucrative countries. In general, they want to open especially just one flagship store in these countries because in this way they have the chance to uniquely transfer all of its new investments to the retail market. Furthermore, it can also provide full control of brand strategies in that market. Flagship

stores are usually located in large structures, thus aiming to have a great visual impact on their consumers. Although spatial features of luxury retail stores are applicable in flagship stores, in relation to the interior atmosphere and the service they provide, the goal is to create an environment where customers feel a unique shopping experience. Flagship stores, which are very important in terms of prestige, are generally located in prominent cities.

4. Retail Industry in Japan

4.1. Shopping habits in japan

Most economists say that the post-war Japanese economy has grown greatly and impressively. Although success is manifested in a great and clear way, the reasons are actually very few and clear. One of the most important reasons for this is the government and business partnership. The Japanese government and the Japanese industry gained strength because they supported industries located in Japan (Url-5). The Japanese government, which places a lot of importance on its economy, has been prominent in the world with its technology, cars, industrial machinery, and many other industrial products it produces. Although there were minor economic crises in the early 2000s, it is still an economically independent and self-sufficient country. As its economy is so developed and self-sufficient, its retail habits also show differences and flexibility compared to many societies. In their book *Japan- A Modern Retail Superpower* (2005), Larke and Clauston defined the retail industry in Japan with the following words:

“ As recently as 1990, distribution in Japan was clearly organized and controlled at the behest of manufacturers and wholesalers. Retailers made their money from volume alone and from cooperating with the channel leaders. Rightly or wrongly it was a model that was very different to other advanced economies at the time. Today, however retailers make their own money through creativity, innovation, branding, marketing and simply through being better retailers. Their day-to-day operations are still based on the local Japanese culture, but their overall strategic goal is the same as in the West: make money. Moreover, the way they make money their money is also the same as in the west. Japanese retailing has modernized and there is no turning back. In fact it has now gone the extra step of expanding outside the confines of the domestic market with many of the best firms active throughout Asia and some even in Europe” (Larke & Causton, 2005, p.16).

Finance in Japanese families has always been managed by housewives. Although there is an increase in Japanese women working in recent years, in traditional Japanese families, men earn money and women manage their money for their family finances. Japanese women are very careful when they shop. They do not purchase large quantities like the Americans because they do not have enough room for those purchases. In general, the Japanese live in small houses. Besides, when they buy something, they pay attention to the quality of the products. Because of this reason, they do not hesitate to pay too much for good products. Akemi Natsuyama, an analyst at Hakuhodo Research, told the Los Angeles Times that “female shoppers tend to be careful on how they spend... They also look at quality and shy away from reckless spending” (Url-6). Japanese consumer's expectations are very high in comparison to European and American consumers, and they like to go shopping in luxury stores. The biggest reason Japanese people buy highly expensive product is related to the Japanese economy. High incomes, standard expenses, and constant inflation make them more economically independent than many other nations. After the United States,

Japan is the second-largest market in the world. According to a new report by McKinsey & Co shared exclusively, Japanese consumers are now spending 3.6 trillion yen (about \$33 billion) each year on luxury goods (Url-7). Millennial shoppers are extremely keen on luxury brands such as Celine, Balenciaga, and Gucci. Furthermore, almost all Tokyo women in their 20s have a Louis Vuitton bag.

4.2. Omotesando Street

According to Yamagishi; the branding image of commercial streets is created by five elements such as the “landscape of the street, the accessibility to public transit, neighborhood land use, retail mix and structures and the history of the area” (Yamagishi, 2008, p.73). These features constitute the urban importance of public space. In this study, Omotesando Street in Tokyo is examined in the context of these features. Tokyo is a region where luxury brands have a lot of retail space. There are many shopping streets that attract tourists from other nations. The streets with luxury retail stores are the most touristic areas in Tokyo.

Omotesando is a boulevard in the Aoyama district which has cafes, restaurants, brand name shops for a more adult clientele. It also has different buildings that are designed with different architectural characteristics, and it is famous for zelkova trees. The station that reaches the street was opened in 1938 after considerable economic growth.

Omotesando Street surrounded by trees is described as Tokyo's Champ-Elysees by tourists (Url-8). It is the pioneer of modern architecture in Tokyo. People also go to this street to see these human-scale modern buildings. It has become a showcase for these buildings and international brands (Url-9). It is a key location for retail and features the Japan flagship shops of a number of fashion brands. Furthermore, several of these buildings are renowned for their innovative architecture. Omotesando is also famous for its cafes and restaurants. Approximately 60% of people go to cafes and restaurants on the street where almost 100.000 people come every day. According to a survey in 2007, “retailers thought the attractiveness of the district was attributed to sophisticated landscape with trees (%34), fashionable atmosphere (%24), and a vibrant street image (%7)” (Yamigishi, 2008, p.67). Today, Omotesando Street is still a popular destination for tourists with its luxury brands and design-oriented flagship stores.

5. Reflections of Luxury Flagship Retail Stores

Today, we see luxury flagship stores in economically developed areas. In this study, luxury flagship stores in Omotesando are examined in the context of urban studies. For this section of the study, five stores were selected. The stores that were chosen all had different materials and architectural forms. These stores are Prada, Hugo Boss, Tod's, Dior, and Louis Vuitton (Figure 1). All of these buildings are located on the same street in a row. Like many buildings with different architectural styles on Omotesando Street, these structures are among the important architectural elements on the urban scale, and they stand out with their designs as well as their products. All these flagship stores were analyzed in terms of their brand image, customer types, and architectural characteristics in this part.

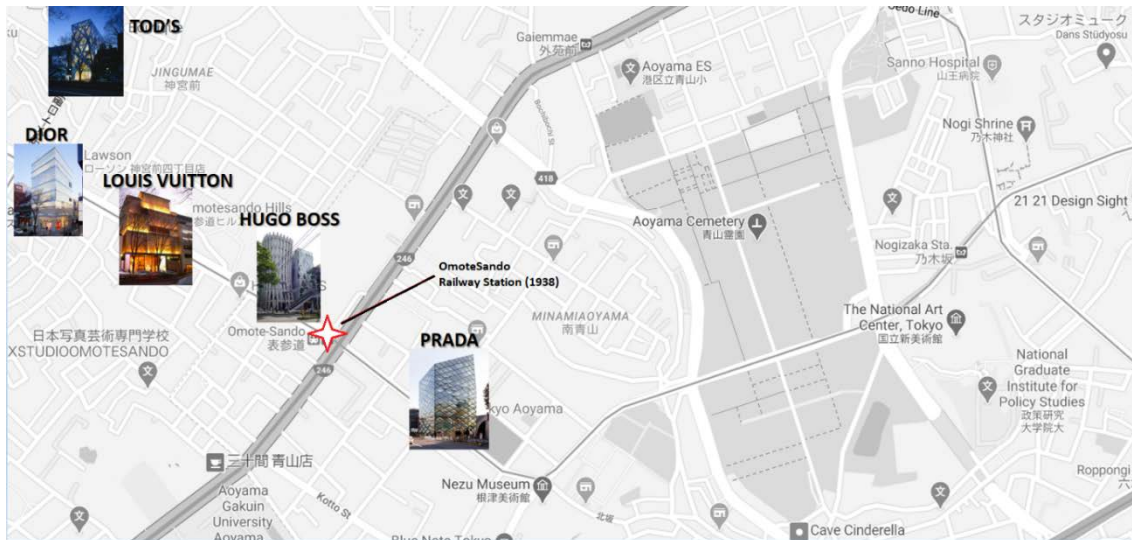

Figure 1: Flagship Stores in Omotesando Street

5.1. Prada

Prada Company started its retail life in 1913 in Milan. Mario Prada opened his first exclusive store in Galleria Vittorio Emanuele II and sold beauty cases, handbags, travel trunks, accessories, jewelry, and other luxury items. Thanks to Mario Prada's innovative, creative and unique designs, the brand soon became popular with aristocrats and bourgeoisie in Europe. Prada, which opened its second store in 1983, launched its first textile/clothing collection in 1988. After the brand moved to clothes, it started to open in New York, Madrid, London, Paris and Tokyo. In 2001, Prada's first flagship store that was designed by Rem Koolhaas opened in New York, and then the second flagship store opened in Tokyo. Today, Prada still exists with a top-level brand identity.

The Prada building was completed in 2003 by Swiss architectural firm Herzog & Meuron in Omotesando amongst all other luxury boutiques. When they started to design this building, they were influenced by the local culture's tastes and preferences (Figure 2). It has long-shaped transparent green glass panels on the façade, and these are designed in a concave and convex manner (Figure 3). These shapes are like diamond bubbles. Depending on where people stand in the building, the perception of the crystal ambient changes. When you try to look inside the store, you encounter an optical illusion due to glass panels. The structure itself shines during the day and in at night, the building is illuminated by artificial lightings. Floors, elevators, and other connecting interior elements are linked continuously and smoothly because one of the main reasons customers have a fluid shopping experience. Today, the Prada building is one of the most iconic buildings in Tokyo. Architects Herzog and de Meuron describe the building as *"an interactive optical device"*. *"Because some of the glass is curved, it seems to move as you walk around it. That creates awareness of both the merchandise and the city—there's an intense dialogue between actors. Also, the grid brings a human scale to the architecture, like to display windows. It's almost old-fashioned"* (Url-10). They also use contrasting materials such as hyper-artificial, like resin, silicone, and fiberglass, or hyper-natural, like leather, moss planks of woods.

Figure 2: Prada, Tokyo, 2003 (Url-11)

Figure 3: Prada, Tokyo, 2003 (Url-12)

5.2. Hugo Boss

Hugo Boss Company was founded in 1924 in Metzingen by Hugo Boss and operated during World War II. During this period, it provided employment for 140 prisoners, most of them women. However, they apologized for this situation years later because the

prisoners were making Nazi uniforms. The brand, which the heirs took over after the long war years, started to become an international brand in 1969. The brand started its classical men's collection production in 1970 and presented its classical women's collection to the world in 2000. Today, Hugo Boss has 388 stores, 531 shops, and 122 outlet stores in the world. Hugo Boss is still in the first luxury brand group called entry-level that was described earlier.

Hugo Boss building was completed in 2013 by Japanese architect Norihiko Dan and Associates in Omotesando. "They wanted to imbue not only the structure but the streetscape with an imaginative and dynamic atmosphere" (Url-13). It is an eight-story building that is in a corner and surrounded by Tod's L shape building (Figure 4). Half of the building is not visible as it is located at the back whereas the visible part intersects Omotesando Street (Url-14). The architect aimed to differentiate from Tod's building next to it with its design. Dan, the architect of the building, explained that "this is to maximize the corner lot feature of the premises and to accentuate the inner vertical façade of adjacent Tod's building, in order to create certain symbiotic synergy" (Url-15). He designed the façade like multiple leaf-shaped columns, and he used a lot of reinforced concretes (Figure 5). For the concrete to be similar to the wood texture, a wooden formwork was used. Façade openings of the building are supported with steel, and these steels are illuminated from the inside by led lights. Hugo Boss building, which is one of the pioneers of contemporary architecture in Tokyo, differs from other examples in that it only sells men's products. Although, Omotesando in general appeals to women with high economic status, Hugo Boss manages to bring male customers to this street.

Figure 4: Hugo Boss, Tokyo, 2013 (Url-16)

Figure 5: Hugo Boss, Tokyo, 2013 (Url-17)

5.3. Tod's

Tod's was established in Marche/Italy by Filippo Della Valle in 1920. The brand, which first started as a leather shoe repairer and manufacturer, later became famous thanks to its visionary grandchildren. In the 1970s, their shoes were worn by celebrities in television shows. It was officially branded in 1983. In 1996, they organized a promotional campaign with Audrey Hepburn. The brand, which is mostly known for its shoes, started selling bags in 1997. Today, the brand has a lot of stores and boutiques in the world as it has been continuing its image as a medium-level luxury brand.

Tod's building was completed in 2004 by Japanese architect Toyo Ito in Omotesando. It is an L Shaped and eight-story building. The architect used concrete, aluminium, and green glass on the façade (Figure 6). The organic shapes were inspired by zelkova trees when the building was designed. The exterior of the structure is utterly unique with its transparency and opaque balance. As a result of being affected by nature in its organic shapes, the architect tried to establish a strong relationship with the environment in the building that he designed. The façade, which is illuminated by daylight during the day, resembles a forest at night with its illumination from inside. Concrete pieces that represent the shadows of trees outside, allow the façade to create a visually impressive perception (Figure 7). Tod's building, which is one of the pioneers of the luxury flagship store trend that started on Omotesando Street, has also been an innovator for other flagship store designs. Especially, Hugo Boss's architect was impressed by Tod's facade when he designed the Hugo Boss flagship store and did not want to design a project that was not compatible with Tod's.

Figure 6: Tod's, Tokyo, 2004 (Url-18)

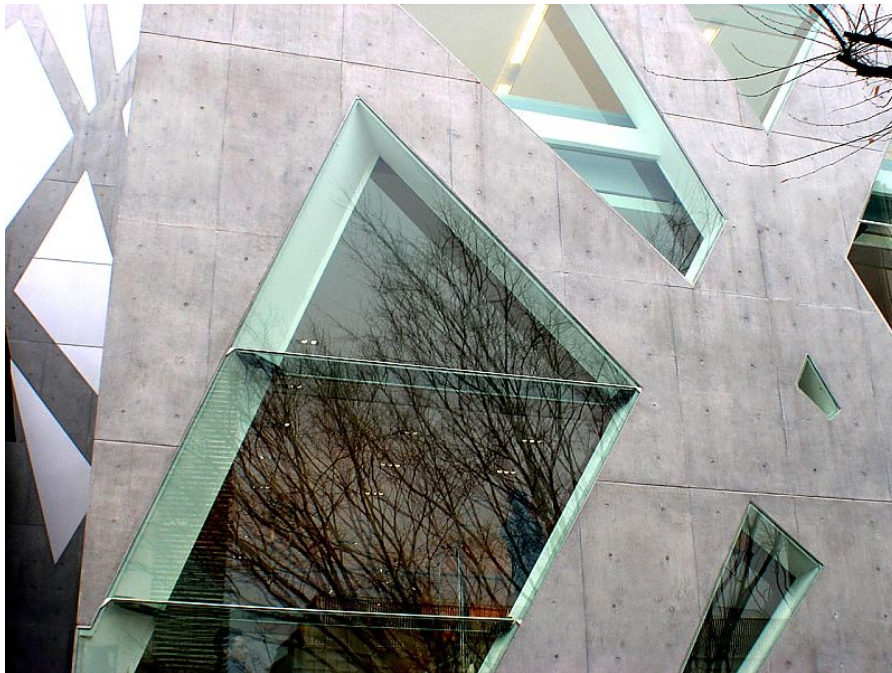

Figure 7: Tod's, Tokyo, 2004 (Url-19)

5.4. Dior

Dior started as haute couture in Paris in 1946, but its official brand was established in 1947 by Christian Dior. The first collection launched in 1947, and it created a new look. Journalists and fashion designers of the period thought that Dior had revolutionized the fashion industry at that time. Dior, which has designed for everyone from Hollywood stars to the royal family, has become one of the most elegant and successful brands of fashion. The journey, which started with clothing, continued in many areas such as accessories, bags, shoes, glasses, cosmetics, and perfumes. Today, Dior has well-designed boutiques in all over the world with its elite level brand identity.

Dior flagship store building was designed in 2004 by Toyo Ito's student Kazuyo Sejima in Omotesando. Like Tod's and Prada, this building is one of the oldest contemporary architectural structures in the region. The building is thirty-meter high and consists of eight floors (Figure 8). The architect, who tries to continue the architectural language used by Ito, created an elegant design. Designed just like a simple box, strong shapes or impressive light features are not used in the Dior building. White transparent glass and aluminium are used on the façade of the building (Figure 9). The most important feature of the building is the acrylic façade design. Sejima also influenced Dior's pleated skirt design when she created the façade of the building (Xie & Shen, 2013, p.2357). Dior building, which is one of the simplest designs in Omotesando Street, has an aesthetic and impressive appearance.

Figure 8: Dior, Tokyo, 2004 (Url-20)

Figure 9: Dior, Tokyo, 2004 (Url-21)

5.5. Louis Vuitton

Louis Vuitton was founded in Paris by Louis Vuitton Malletier in 1854. It is believed that the first customer was Oyama Iwao who was from Japan, and the first sale was a luggage set. The company opened its first store in London Oxford Street in 1885. In 1893, it became an international company and presented its collections in fashion fairs. During World War II, they collaborated with the Nazis and increased their wealth from their business relationships with the Germans. The brand started with a suitcase design and today sells many products such as clothes, bags, and accessories. As of 2016, it is still considered the most prominent luxury brand in the world with 27.3 billion dollars in revenue, and it is defined as an elite-level brand.

The Louis Vuitton flagship store opened in 2011 in Omotesando Street. Its official name is called The Escape Louis Vuitton. This store is distinct from all other Louis Vuitton stores. The store is also used as an exhibition center, and it is one of the most important contemporary arts and fashion spaces in Tokyo. Like Dior, Louis Vuitton is designed with simple multi boxes by Japanese architect Jun Aoki. The building height is 31.9 meters and consists of irregular rectangular units (Figure 10). The architect of the building explains that "the columns and beams are all made from wide-flange steel members 20 centimeters by 20 centimeters in cross-section. The exterior finish consists of two types of metal mesh, polished stainless panels, or two layers of glass ornamented with patterns. The LV Hall on the seventh floor has a triple-height ceiling and is wrapped in a three-layered screen of metal mesh, glass, and white lace embroidered with white ribbons" (Url-22). The façade is illuminated with daylight during the day, and artificial lighting is used at night. Especially in the evenings, the image creates a visual feast (Figure 11).

Figure 10: Louis Vuitton, Tokyo, 2011 (Url-23)

Figure 11: Louis Vuitton, Tokyo, 2011 (Url-24)

6. Discussion and Conclusion

Today, there are many venues with luxury brand identities in many parts of the world. These brands pay attention to many details from product quality to architectural design in order to have a prominent and unique place in the market. One of the most important aspects of these details is that they have flagship stores, especially in economically advanced countries. Flagship store designs of luxury brands are always significant and meaningful to consumers. In addition to being a retail store where quality products are displayed, they also serve other purposes such as exhibitions, concert venues, collective workspaces, and much more. Besides their unique experiences, these stores strive to be an icon in their location, and they have a prominent place in the urban scale due to their designs and their scales.

The reason why flagship stores exist in economically rich countries like Japan with great potential for luxury shopping is that they actually evolved in parallel with globalization. Namely, these stores are located in cities that have a high influx of foreign tourists. They address the global world, not the local one. Due to the fact that the location of the flagship stores in the city is directly proportional to the customer base, it addresses with the globalizing world. Tokyo is such a city, and its Omotesando Street is a very popular destination for foreign tourists. Apart from being a famous shopping venue, this street is also an area where people come to experience structures of different urban scales and designs. This is one of the most important reasons why flagship stores have been built in this part of Tokyo since early 2000s. At the same time, the flagship stores in Omotesando Street have also become a meeting point for people. Architects have built specially designed buildings not only for shopping but also as an urban space where people will meet up.

Importantly, luxury brands have to improve themselves day by day in order to achieve elite level brand status and to offer their customers unique experiences. In this context, luxury brands try to be innovative. They offer a variety of experiences to the customer, such as using the store interior as an exhibition area, displaying a minimal number of products for the season, or overlaying all communication materials digitally inside the store. All brands are in a continuous development process in accordance with the dynamics of the customer base they address. Flagship stores in general aim to present a unique experience by creating unique spaces. A brand's flagship store design is one of the most popular unique experiences in recent times. Luxury brands, which are located in remarkable structures at the urban scale, aim to define their image with a distinctive experience. These brands, which generally work with world-famous architects, pay attention to structure design as much as its interior atmosphere. The design of the place where the product is sold is as valuable as the product.

In addition, brands also employ sustainable designs. Apart from using sustainable materials in their designs, these sustainable buildings are among the most important examples of sustainable design planned at the urban scale. The trees and other natural elements in their respective store locations were not damaged during the construction of the buildings and the flagship stores were positioned according to these natural elements. In several instances, their façade designs were inspired by zelkova trees in Omotesando Street. In this context, flagship stores not only employ sustainable designs but also protect the natural aspects of their city.

Luxury brands, while trying to define and enhance their brand image, also contribute to architectural design in the context of urban studies. While strengthening their brand image and their position in the market, they also create iconic structures in their respective regions. Flagship stores, which are attractive to local populations and tourists due to their eye-catching structures, also contribute to their location with a sustainable approach. Omotesando Street in Tokyo is an example of such a location that was studied with the help of visual data analysis in this article. Over the years, this street came to be defined by the presence of these unique structures that give life to it. Today, many countries with rich economies feature flagship stores of luxury brands, with many perhaps trying to build an Omotesando street of their own. In this study, flagship stores in Omotesando Street were analyzed in the context of urban studies. In future studies, some areas of interest may be the interior design of these flagship stores or materials used which can be examined in the context of sustainable architecture.

References

- Atwal, G., & Williams, A. (2009). Luxury brand marketing - The experience is everything! *Journal of Brand Management*, 16(3), 338-346.
- Babin, B., Darden W., & Griffin M. (1994). Work and/or fun: measuring hedonic and utilitarian shopping value. *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-656.
- Bearden, W. O., & Etzel, M. J. (1982). Reference Group Influence on Product and Brand Purchase Decisions. *Journal of Consumer Research*, 9(2), 183-194.
- Danzinger, P.N. (2006). *Shopping: Why We Love it and how Retailers Can Create the Ultimate Customer Experience*. Kaplan Publishing, IL.
- Heine, K. (2012). *The Identity of Luxury Brands*. (Publication No.155623987) [Doctoral dissertation, Technical University of Berlin]. ProQuest Dissertations & Thesis Global.
- Hollenbeck, C.R., Peters, C., & Zinkhan, G.M. (2008). Retail spectacles and brand meaning: insights from a brand museum case study. *Journal of Retailing*, 84(3), 334-353.
- Kemp, S. (1998). Perceiving Luxury and Necessity. *Journal of Economic Psychology*, 19(5), 591-606.
- Kotler, P. (1974). Atmospherics as a Marketing Tool. *Journal of Retailing*, 49(4), 49-64.
- Larke, R., & Causton, M. (2005). *Japan- A Modern Retail Superpower*. Palgrave Macmillan, UK.
- Patel, V. (2009). Consumers' motivations to shop in shopping malls: A study of Indian shoppers. *The Association for Consumer Research*, 8(1), 285-290.
- Rani, P. (2014). Factors influencing consumer behavior. *International Journal of Current Research and Academic Review*, 2(9), 52-61.
- Tauber, E.M. (1972), Why Do People Shop? *Journal of Marketing*, 36 (4), 46-49.

Westbrook, R. A., & Black W. C. (1985). A Motivation-Based Shopper Typology. *Journal of Retailing*, 61(1), 78-103.

Xie, K.& Shen, H. (2013). A statement on the application of decorative material in building skin design – visiting three commercial building in Omotesando, Tokyo as an example. *Advanced Materials Research*, 671 (674), 2355-2358.

Yamagishi, K. (2008). *Creating a Branding Image as an Effective Strategy to Revitalize Downtown Commercial Streets*. (Publication No.111689296) [Master dissertation, Massachusetts Institute of Technology]. ProQuest Dissertations & Thesis Global.

Web Sources

Url -1:

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/shopping?q=shopping>, date of access 14.03.2021

Url -2:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Shopping>, date of access 14.03.2021

Url -3:

<https://www.livechat.com/success/types-of-customers/>, date of access 14.03.2021

Url -4:

<https://www.business2community.com/consumer-marketing/six-stages-consumer-buying-process-market-0811565>, date of access 14.03.2021

Url-5:

<https://hbr.org/1981/01/behind-japans-success>, date of access 14.03.2021

Url-6:

<http://factsanddetails.com/japan/cat24/sub155/item898.html>, date of access 14.03.2021

Url-7:

<https://www.businessoffashion.com/articles/global-currents/japans-luxury-market-enters-a-new-era>, date of access 14.03.2021

Url-8:

<https://www.japan-guide.com/e/e3006.html>, date of access 14.03.2021

Url-9:

<https://www.japan-experience.com/city-tokyo/omotesando>, date of access 14.03.2021

Url-10:

<https://champ-magazine.com/travel/japan/tokyo/prada-omotesando/>, date of access 14.03.2021

Url-11:

<https://divisare.com/projects/138378-herzog-de-meuron-jimmy-cohrssen-prada-store>, date of access 14.03.2021

Url-12:

<https://whereintokyo.com/venues/25086.html> , date of access 14.03.2021

Url-13:

<https://www.globalblue.com/destinations/japan/tokyo/hugo-boss-opens-new-mens-flagship-store/> , date of access 14.03.2021

Url-14:

<https://www.archdaily.com/search/all?q=omotesando%20hugo%20boss&page=4>, date of access 14.03.2021

Url-15:

<https://www.archdaily.com/search/all?q=omotesando%20hugo%20boss&page=4>, date of access 14.03.2021

Url-16:

<https://footprintsaroundtheworld.com/tokyo/>, date of access 14.03.2021

Url-17:

<https://insideretail.asia/2013/12/01/hugo-boss-opens-tokyo-flagship/>, date of access 14.03.2021

Url-18:

<https://www.arch2o.com/tods-omotesando-building-toyo-ito-associates-architects/>, date of access 14.03.2021

Url-19:

<https://en.wikiarquitectura.com/building/tods-omotesando-buiding/>, date of access 14.03.2021

Url-20:

<https://www.arkitektuel.com/18-ikonik-magaza-tasarimi/>, date of access 14.03.2021

Url-21:

<https://www.japan-architecture.org/dior-omotesando//>, date of access 14.03.2021

Url-22:

<https://www.aokijun.com/en/works/louis-vuitton-omotesando/>, date of access 14.03.2021

Url-23:

<http://www.aokijun.com/en/works/louis-vuitton-omotesando/>, date of access 14.03.2021

Url-24:

<http://tokyocityart.blogspot.com/2007/11/louis-vuitton-omotesando-building-with.html>, date of access 14.03.2021

Turizmde Temalı Otellerin Yeri ve Kullanıcı Beklentilerinin Analizi

Ayşe Betül GÖK^{1*}, Bora BİNGÖL¹

Öz

Endüstri devrimiyle birlikte artan üretim faaliyetleri, görsel ve yazılı medyanın etkisiyle birlikte toplumda tüketim anlayışının değişmesine neden olmuştur. Gereksinimin ötesinde arzu, hayal belki de ütopyalara ulaşmayı sağlayan bir tatmin yolu olarak görülmeye başlanan tüketim, simgesel ve sembolik bir boyut kazanmış, simülasyon ve gerçeklik ayrımı ortadan kalkmıştır. Toplum hayatında meydana gelen bu gelişmeler, turizm amaçlı yapıların niteliklerinin değişmesine ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Değişen turist profilinin farklılık ve deneyim arzusuna yönelik alternatif görünüm oluşturma amacıyla, imge yönüyle güçlü temalı oteller tasarlanmaya başlanmıştır. Bugün dünyanın birçok yerinde yer alan temalı oteller, buldukları bölgenin turizm potansiyelinin artırılmasına ve tanıtılmasına katkı sağlamaktadır. Tematik otellerin yüksek beklenti içerisindeki kullanıcısının memnuniyetini kazanabilmesi, temel olanakların kalitesinin yanı sıra farklı deneyimlere imkân tanınmasına bağlıdır. İşletmenin; sahip olduğu temayı, mekan tasarımlarından mal ve hizmetlere kadar bütününe yansıtarak kullanıcısına aktarabilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, turistlerin beklenti ve arzularında meydana gelen değişimin tematik otel tasarımı üzerindeki etkilerini saptamaktır. Çalışma, Antalya İli, Kundu ve Belek turizm merkezlerinde yer alan farklı tema ve tasarım yaklaşımına sahip dört temalı otelde gerçekleştirilmiştir. Temalı otel müşterilerine yönelik uygulanan anket çalışması ve otel yetkilileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgi ve bulgular değerlendirilerek, öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Temalı oteller, mekan tasarımında tema, turizm

Status of Themed Hotels in Tourism and Analysis of User Expectations

Abstract

Increasing production activities with the industrial revolution caused a change in the habitual consumption in society with the effect of visual and written media. Consumption, which is seen as a way of fulfillment that enables reaching to utopias, has gained a symbolic and symbolic dimension, and the distinction between simulation and reality has disappeared. These developments occurring in the life of society caused the characteristics of the tourism purpose buildings to changes and variations. In order to create alternative views suitable for the diversity and experience desire of the changing tourist profile, themed hotels are visually improved have been designed. Today, themed hotels in many parts of the world contribute to the increase and promotion of the tourism potential of their region. Today, themed hotels in many parts of the world contribute to the increase and promotion of the tourism potential of their region. Meeting the high expectations of hotel guests is depending on the quality of the main possibilities and also capability to opportune the new experiences of themed

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

*İlgili yazar/Corresponding author: abgok@mehmetakif.edu.tr

Bu makale Gök (2019)'ün "Tematik Otellerin Durumu, Gelişimi ve Kullanıcı Beklentilerinin Mekân Tasarımına Etkilerinin Antalya Ölçeğinde İncelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasının bir bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Gönderim Tarihi / Received Date: 29.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.03.2021

hotels. Themed hotels should transfer its theme to the guests by reflecting it to design of the hotel, goods and services. The purpose of this study is to determine the effects of changes in tourists' expectations and desires on thematic hotel design. The study was carried out in four themed hotels with different theme and design approach located in Antalya Province, Kundu and Belek tourism centers. The information and findings from the authorities of hotels and guests that accommodates in themed hotel were evaluated and recommendations were made.

Keywords: Themed hotel, theme in space design, tourism

1. Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik refah düzeyinin artması ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte boş zamanın değerlendirilmesi önem arz etmeye başlamıştır. Ulaşım ağlarının da gelişmesiyle birlikte kolay ve erişilebilir bir hal alan seyahat eylemi, boş zaman diliminin değerlendirileceği bir eylem olarak görülmeye başlanmış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise geniş kitlelere hitap eder hale gelmiştir (Aytaç, 2002, s. 232; Özen, 2009, s.9).

Modernleşme sonrası görsel ve yazılı medyanın yönlendirmesiyle tüketim, ihtiyacın ötesine geçerek arzuların tatminini sağlayan bir olgu halini almıştır. Mal ve hizmetler gibi kültür ve sanat-tasarım ürünlerinin de tüketim objesi şeklini alan imajlar olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur. Mekan; yer ve zaman ile olan bağıını koparmış, gerçek ile simülasyon arasında fark kalmamıştır. Bu gelişmeler mekan tasarımlarına etki ederken; en çok etki ettiği alanlar ise turizm yapıları olmuştur (Kısa Ovalı, 2012, s.124).

Turizmin gelişmesiyle birlikte sayısı hızla artan turistik tesislerin tasarımında; popüler olanı sunmak, modayı takip etmek, pazarlanabilir destinasyonlar oluşturmak ve turistlerin farklılık-deneyim arzusunu karşılamak adına; imaj yönünden güçlü, dikkat çekici, akılda kalıcı tema üzerine kurgulanmış tematik oteller tasarlanmaya başlanmıştır.

Bunun ilk örnekleri 1950'lerde Las Vegas kentinde uygulanmaya başlanmıştır. Birçok temalı otele ev sahipliği yapan Las Vegas kenti, görsel tüketimin bir yansıması olarak dünyanın farklı coğrafyalarından alınan kentsel ve mimari simgelerin imajlarıyla donatılan bir şehir olarak "insana hiçbir yerde, ama her yerde" olma duygusunu vermektedir. Coğrafi yönden herhangi bir cazibeye sahip olmayan kent, sanal bir kimlikle yapılandırılarak dünyanın en ünlü eğlence ve kumar merkezi haline getirilmiştir (Yurttaş, 2010, s. 140). Las Vegas'ın yanı sıra, imaj ve ikonların ön plana çıktığı Postmodernizm'in 1970'lerde mekan tasarım alanında geniş yankı bulmasıyla birlikte temalı oteller dünyanın birçok yerinde inşa edilmeye başlanmış, 1990'ların sonunda sayıları giderek artan temalı oteller Las Vegas benzeri turizm merkezlerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu yerlerden biri de, Las Vegas gibi çölden turizm merkezine dönüşen bir kent olan Dubai'dir (Altun, 2005, s. 93).

Temalı otellerin ülkemizde yer alması ise 1990'lı yılların sonunda Antalya İli'nde Topkapı Palace otelinin inşa edilmesiyle başlamış, otelin gördüğü ilgi sonucunda bölgede birçok farklı konsept ve yapı tasarıma sahip temalı otel yapılmıştır (Altun ve İnceoğlu, 2010, s. 94). Genellikle bilinen bir objenin formunda ya da kültürel, ikonikleşmiş bir yapının kopyası şeklinde tasarlanan temalı otellerin tasarımında pragmatik, tipolojik, analogik, sentantik ve kanonik tasarım yaklaşımları kullanılmaktadır.

2. Materyal

Çalışmanın gerçekleştirildiği temalı oteller, Antalya İli'nin Serik, Aksu ve Muratpaşa İlçeleri'nde yer alan Venezia Palace, Miracle, Concorde ve The Land of Legends Kingdom otelleridir (Şekil 1). Çalışmanın yapıldığı otellerin tercih edilme nedenleri, farklı tasarım yaklaşımlarına ve temalara sahip olmalarıdır. Bu oteller; Venedik temasına sahip, ikonik-kopya olan Venezia Palace Otel, Roma mimarisini çocuk-eğlence temasıyla birleştiren, ikonik-taklit olan The Land of Legends Kingdom Otel, anolojik tasarım yaklaşımı ile tasarlanan, kelebek kanadı şeklindeki Miracle Otel ve uçak şeklindeki Concorde Otel'leridir.

Şekil 1. Çalışmanın gerçekleştirildiği otellerin konumları

3. Yöntem

Araştırma yöntemi, Antalya İli Kundu ve Belek turizm merkezlerinde yer alan Venezia Palace, Miracle, Concorde ve The Land of Legends Kingdom otellerini kapsayan bir alan çalışmasıdır. Çalışma, otel müşterilerine yönelik anket uygulaması ve otel yetkilileriyle yapılan görüşme tekniğinden oluşmaktadır.

Yöntem literatür taraması, çalışma alanında yapılan yerinde gözlem, anket ve görüşmenin planlanması, anket ve görüşme formunun uygulanması, verilerin elde edilmesi ve değerlendirilmesi, sonuç ve öneriler olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Yöntem bölümleri

3.1. Anket ve görüşmenin planlanması

Konu ile ilgili yapılan literatür taraması ve yerinde gözlemlerden sonra oluşturulan anket, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim durumu, uyruk, gelir düzeyi gibi demografik özellikler sorgulanmış, ikinci bölümde ise ziyaretçilerin otel tercihlerini etkileyen nedenleri anlamak için sorular yöneltilmiş, üçüncü bölümde ise tema-mekan etkileşimini belirlemeye yönelik sorular ile anket sonlandırılmıştır.

Katılımcıların demografik bilgilerine dair soruların (6 adet) dışında, 26 adet sorunun yer aldığı ankette çoklu yanıtı, açık uçlu ve likert ölçekli sorular yer almaktadır. Anketin uygulanacağı otellerde, ziyaretçilerinin farklı milliyetlere sahip olması sebebiyle, anketler Türkçe'nin yanı sıra Almanca ve Rusça dillerinde de hazırlanmıştır.

Ankete ek olarak, otellerle ilgili verilerin toplanması amacıyla otel yetkilisine yönelik 15 sorunun yer aldığı bir görüşme formu da oluşturulmuştur.

3.2. Anket ve görüşme formunun uygulanması

Yapılan anket çalışmasının temelini, çalışmaların yapılacağı temalı otellerde konaklayan turistler oluşturmaktadır. Anketin uygulanması için öncelikle çalışma alanda yer alan otel yetkilileriyle telefon, mail, yüz yüze görüşme yoluyla iletişim kurulmuş ve yapılan görüşmeler sonucunda anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Anketlerin uygulaması 2018 yılında, otel doluluk oranlarının en yüksek olduğu Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında, her bir otelden 40 kişi olmak üzere tematik otel müşterilerine rastlantısal olarak uygulanmıştır. Anketlerden 17'si eksik bilgi nedeniyle elenmiş ve 143 anket üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Anketin yanı sıra hazırlanan görüşme formu doğrultusunda her otelden bir yetkili ile yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.3. Verilerin elde edilmesi ve değerlendirilmesi

Alan araştırmasının birinci kısmını oluşturan görüşmede elde edilen veriler doğrultusunda oteller tablolar halinde karşılaştırılmıştır. İkinci kısmını oluşturan anket çalışmasının değerlendirilmesinde ise; istatistiksel analizler için SPSS v16 İstatistik Paket Programı kullanılarak, katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlara ilişkin frekans analizleri değerlendirilmiştir. Anket ve görüşme sonucunda elde edilen verilerin grafik ve tabloya dönüştürülmesinde ise Excel ve Word programlarından yararlanılmıştır.

Anket verilerinin değerlendirilmesinde; öncelikle demografik veriler sonrasında ise katılımcıların otel tercihi verileri ve tema-mekan etkileşimi ile ilgili veriler ortaya konularak verilerin frekans analizleri yani yüzdelerle dağılım değerleri incelenmiştir.

Yapılan anket çalışmasında elde edilen verilerin güvenilirliği "Cronbach alfa" ile test edilmiştir. Anket çalışmasında yer alan 5'li likert tipi 11 sorudan, katılımcıların buldukları otelin temasını kullanıcıya aktarmasını ölçen soruların yer aldığı bölümdeki 4 sorunun güvenilirlik kat sayısı 0.707, katılımcıların temalı otel tercihinde tema beklentisini ölçen tema-mekan etkileşimi bölümünde yer alan 7 sorunun güvenilirlik kat sayısı ise 0.809 olarak bulunmuştur.

4. Bulgular

4.1. Çalışma alanına ait bulgular

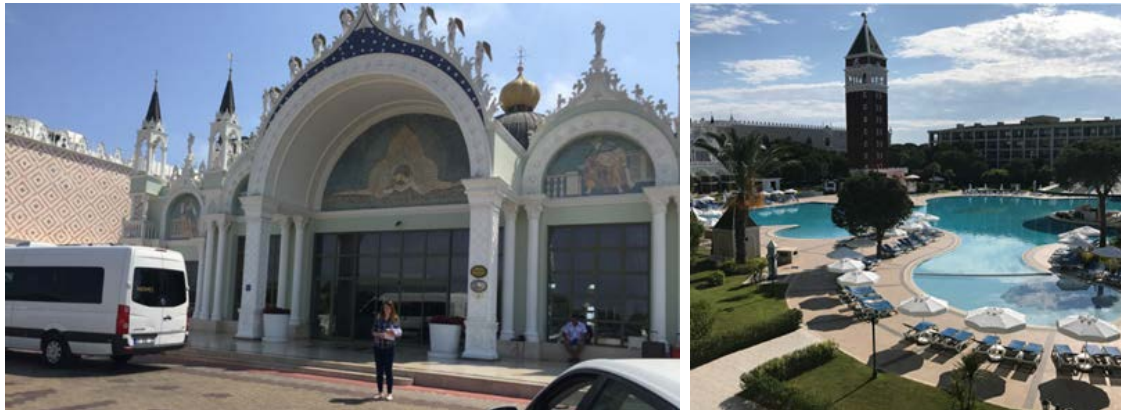
Çalışmanın gerçekleştirildiği Venezia Palace, Miracle, Concorde ve The Land of Legends Kingdom otellerine ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışmanın gerçekleştirildiği otellere ait bilgiler

Otelin İsmi	Tesis Alanı Büyüklüğü	Yatak Sayısı	Açılış Yılı	Uygulanan Tema	Tasarım Yaklaşımı
Venezia Palace	35.000 m ²	1.300	2003	Venedik Kenti	İkonik-Kopya
Miracle	30.000 m ²	1400	2005	Kelebek	Analojik
Concorde	62.000 m ²	850	2004	Concorde tipi	Analojik
The Land of Legends Kingdom	800.000 m ²	1.100	2017	Çocuk-Eğlence	İkonik-Taklit

4.1.1. Venezia Palace Otel

Antalya Aksu'da 35.000 metrekare alana kurulu olan tesis 1.300 kişilik yatak kapasitesine sahiptir. 2003 yılında açılan Venezia Palace'ın teması kanallar ve saraylar kenti Venedik'tir (URL-2) (Şekil 3). Otel ikonik kopya tasarım yaklaşımı ile tasarlanmıştır.

Şekil 3. Venezia Palace Otel'in dış mekan görüntüleri; Aksu, Antalya

4.1.2. Miracle Otel

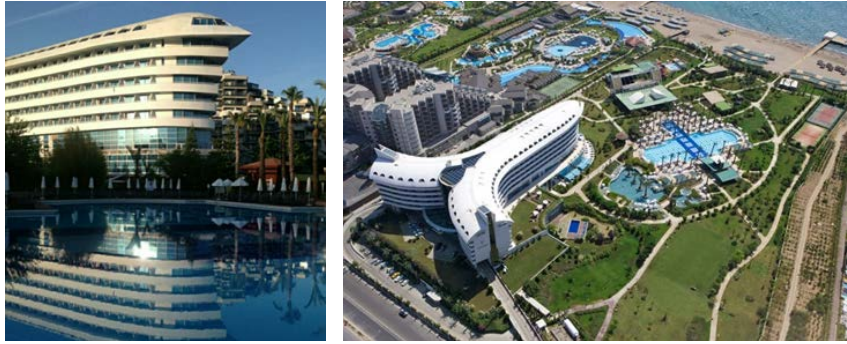
Antalya Lara'da 30.000 metrekare alana kurulmuş, 1.400 yatak kapasitesine sahip olan tesis 2005 yılında faaliyete geçmiştir (URL-3). Otelin mimarisi uzaktan algılanabilir boyutta kelebek biçiminde bir forma sahip olması nedeniyle tematik otel olarak nitelendirilmektedir (Çelik, 2008, s. 87; Karasakaloğlu, 2011, s. 56) (Şekil 4a-4b). Yapı dış kabuğu kelebek formuna sahip olan Miracle Otel, analogik yapı tasarım yaklaşımıyla tasarlanmıştır.

Şekil 4a. Miracle Otel dış mekan görüntüsü; Şekil 4b. Miracle Otel dış mekan görüntüsü; Muratpaşa, Antalya (URL-4)

4.1.3. Concorde Otel

Antalya Aksu'da 62.000 metrekarelik alana kurulu, 850 yatak kapasitesine sahip olan tesis 2004 yılında hizmete girmiştir. Temasını ve adını havacılık tarihinin en ünlü uçaklarından "Concorde" tipi uçaktan almaktadır (URL-5) (Şekil 5). Yapı dış kabuğu uçak formuna sahip olan otel, analogik yapı tasarım yaklaşımı örneğidir.

Şekil 5. Concorde Otel dış mekan görüntüsü; Aksu, Antalya (URL-6)

4.1.4. The Land of Legends Kingdom Otel

Antalya Serik'te bulunan 800.000 metrekare alana kurulu The Land of Legends'in içerisinde tema parkı, alışveriş merkezi ve temalı otel olan Kingdom Otel yer almaktadır. 1.100 yatak kapasitesine sahip olan otel, 2017 yılında hizmete açılmıştır. Çocuklu aileler için tasarlanan bu otelde renkler ön plandadır. Roma Dönemi temasının işlendiği otelin iç mekan tasarımlarında bu tema çizgi filme dönüştürülmüştür (URL-7). Eğlence ve çocuk teması üzerine kurulu olan otelin Roma mimarisini bir çizgi filme, hayal alemine dönüştüren tasarımı ise ikonik yapı yaklaşımı özelliği göstermektedir (Şekil 6).

Şekil 6. The Land of Legends Kingdom Otel'in dış mekan görüntüleri; Serik, Antalya

4.2. Görüşme verilerinin değerlendirilmesi

Çalışma alanını oluşturan otellerin tümü turizm kompleksi (resort) oteldir ve The Land of Legends Kingdom hariç “her şey dahil” sistemi uygulamaktadır. Concorde Otel haricinde çalışmanın yürütüldüğü tüm otellerin yatak sayısı ise 1.000'in altındadır. The Land of Legends Kingdom Otel hariç hepsi 15-20 yıl arasında faal olan otellerdir.

İşletmelerde ziyaretçilerin ortalama kalış süreleri (geceleme) incelendiğinde, her şey dahil sisteminin uygulandığı otellerdeki ortalama gecelermelerin bir hafta veya üzerine çıktığı görülmektedir. Antalya İli'nde yer alan turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde 2017 yılında ziyaretçilerin ortalama kalış süresinin 4 gece olduğu göz önünde bulundurulduğunda; üç otelin de ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

İşletmelerin yıllık doluluk oranları, Antalya ilinde yer alan turizm işletme belgeli turizm komplekslerinin (resort) 2017 yılı doluluk oranının %67,2 olduğu göz önünde bulundurulduğunda; iki otelin (Miracle ve Concorde) yıllık doluluk oranlarının ortalamanın üzerinde, diğer iki otelin ise (Venezia Palace ve The Land of Legends Kingdom) ortalamanın altında kaldığı görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018) (Tablo 2).

Tablo 2. İşletmelere gelen ziyaretçilerin ortalama kalış süreleri ve işletmelerin yıllık doluluk oranları.

Otelin İsmi	Ortalama kalış süresi (Geceleme)	Yıllık doluluk oranları
Miracle	9	%90
Concorde	7	%80
Venezia Palace	7	%64
The Land of Legends Kingdom	3	%43

İşletmelere gelen ziyaretçiler yaş ortalamaları yönünden incelendiğinde ise; yaş ortalaması aralığının en düşük olduğu otelin, çocuk ve eğlence teması üzerine kurulu bir otel olan The Land of Legends Kingdom Otel'i olduğu görülmektedir. Yaş ortalamasının en yüksek olduğu otel ise yoğunluklu olarak Avrupa'lı turist ağırlayan Miracle Otel'dir.

İşletmelere gelen ziyaretçiler milliyetlerine göre incelendiğinde ise; Miracle Oteli'nin Avrupa ülkelerinden, Concorde Oteli'nin Rusya ve Avrupa ülkelerinden, Venezia Palace Oteli'nin Rusya, Türkiye ve Hollanda'dan, The Land of Legend Kingdom

Otelin ise ağırlıklı olarak Türkiye, Rusya ve Orta Doğu ülkelerinden ziyaretçi aldığı görülmektedir (Tablo 2).

Görüşmede The Land of Legends Kingdom hariç tüm oteller yoğunluklarının Euro-Dolar paritesi ve fiyatlardan dolayı dış turizm kaynaklı olduğunu bildirmişlerdir. Kingdom otel ise, Türkiye’de çocuk oteli konseptinde başka bir örneğinin olmaması nedeniyle iç turizmden de talep gördüklerini belirtmiştir.

İşletmelere gelen ziyaretçilerin tekrardan gelme oranlarında ise en yüksek oranın %65 ile Miracle Oteli’ne, en düşük oranının ise %17 ile yeni açılan bir işletme olan The Land of Legends Kingdom Oteli’ne ait olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Otel yetkililerine yöneltilen; “Temanın bu oranı olumlu ya da olumsuz etkilediğini düşünüyor musunuz?” sorusuna The Land of Legends Kingdom ve Venezia Palace otel yetkilileri olumlu etkilediğini, Miracle ve Concorde otel yetkilileri ise temanın bu orana olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olmadığını, hizmet kalitesinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 3. İşletmelere gelen ziyaretçilerin yaş ortalamaları, milliyetleri ve tekrar gelme oranları.

Otelin İsmi	Ziyaretçilerin yaş ortalaması	Ziyaretçilerin milliyeti	Tekrar gelme oranı
Miracle	30-45	Rusya, Hollanda, Türkiye	%40
Concorde	30-65	Hollanda, Almanya, Romanya, Belçika, İngiltere, İsviçre	%65
Venezia Palace	30-45	Rusya, Almanya, İngiltere	%35
The Land of Legends Kingdom	25-40	Türkiye, Suudi Arabistan, Lübnan, Kuveyt, Rusya	%17

Görüşmede otel yetkilileri müşterilerin otellerini tercih etmesindeki en önemli etmenlerin, “her şey dahil” sistem, lokasyon ve hizmet kalitesi olduğunu söylemişlerdir.

Görüşmede Miracle Otel (Tasarımında yapı kabuğu dışında tema yansıtılmamıştır) yetkilisi dışında tüm otel yetkilileri temanın otelin tercih edilmesinde önemli bir etmen oluşturduğunu bildirmişlerdir. Otel yetkilileri otelin temalı olmasının otelin ilgi çekici olması ve müşterinin ilk izlenimine katkı sağlaması gibi avantajlar oluşturduğunu söylemişlerdir. Genel olarak otelin temalı olmasının herhangi bir dezavantaj oluşturmadığı ifade edilmiş, ancak bir otel yetkilisi otelin temalı olmasının müşteri beklentisinin yüksek olmasına neden olduğunu ifade etmiştir.

Görüşmede otel yetkililerine temalı otel müşterilerinin diğer otellerden farklı olup olmadığı sorulduğunda, temasız otel tercihinde müşterilerin dinlenme arzusunun ön plana çıktığı, temalı otel tercihinde ise eğlence ve macera arzuladığını ifade etmişlerdir.

Görüşmede otel yetkilileri, temalı otellerin farklı mimari tarzı ve hizmeti ile kültürlerarası kimlik tanıtımına katkısı olduğunu da düşünmektedirler.

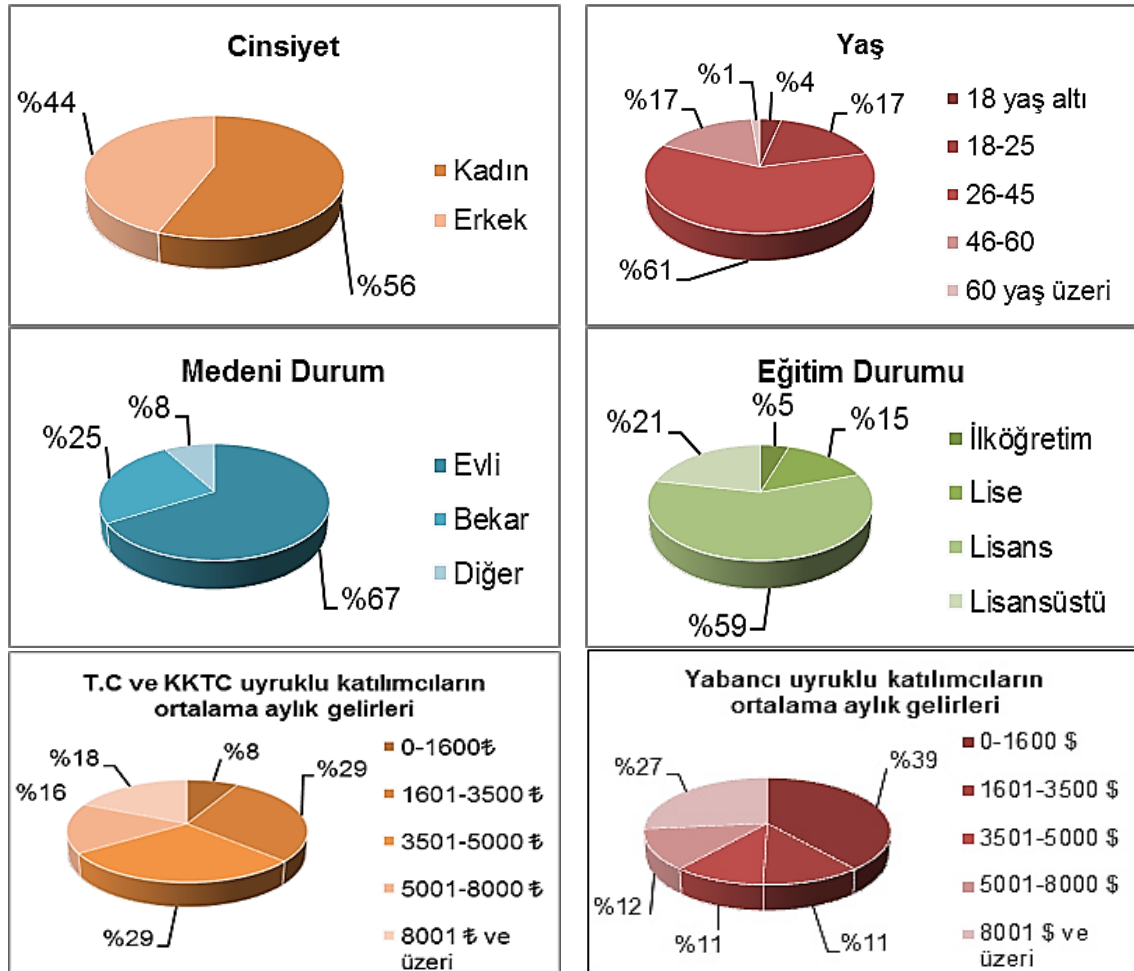
4.3. Anket verilerinin değerlendirilmesi

4.3.1. Demografik verilere ait bulgular

Demografik veriler incelendiğinde ise katılımcıların %56'sının erkek, %44'ünün kadın, %67'sinin evli, %61'inin 26-45 yaş aralığında, %59'unun ise lisans düzeyinde eğitim gördüğü ortaya çıkmıştır (Şekil 7.).

Katılımcıların uyrukları incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti, KKTC, Rusya, Hollanda, Belçika, Kuveyt, Suudi Arabistan, Lübnan, Romanya, Ukrayna, İngiltere, Irak, Almanya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Avustralya, İsrail ve Mısır olmak üzere 19 farklı uyruktan kişilerdir. Araştırmanın çoğunluğunu oluşturan Rus katılımcılar örneklemin %39,9'unu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ise örneklemin %25,2'sini oluşturması sebebiyle bulguların genellikle Rus ve Türk turistlerin eğilimini yansıtacağı söylenebilir.

Katılımcıların ortalama aylık gelirleri Şekil 7'de yer verildiği şekildedir. T.C ve KKTC uyruklu vatandaşların aylık gelirlerinin yoğunlaştığı aralığın 1601-3500 ₺ ve 3501-5000 ₺; ankette 2.ve 3. gelir grubu olarak belirlenen aralıkta olduğu görülmektedir. Yabancı uyruklu katılımcıların ortalama aylık gelirinin ise ankette 1. ve 4. gelir grubu olarak belirlenen aralıkta yoğunlaştığı görülmektedir.

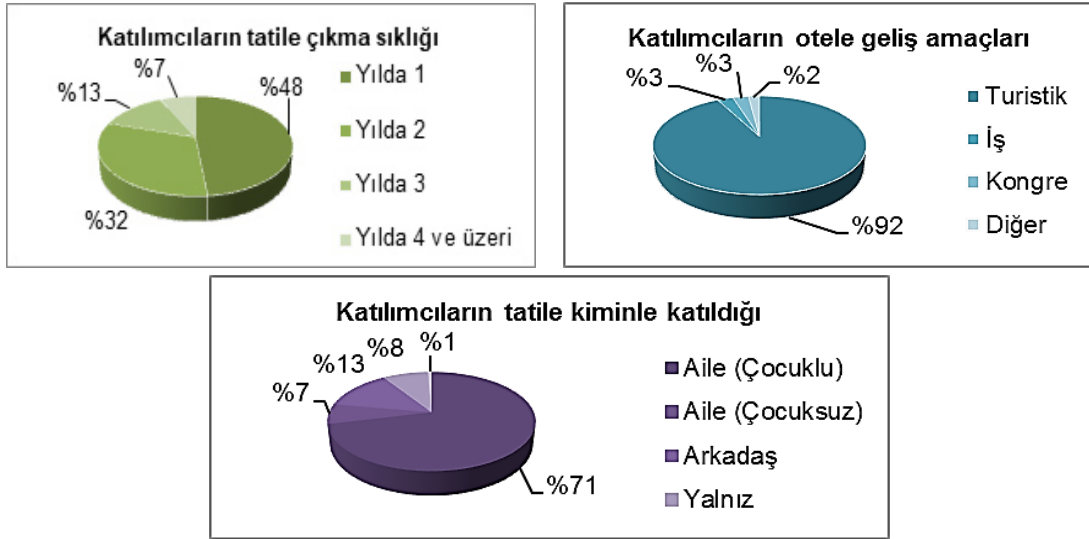

Şekil 7. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumları

4.3.2. Otel ve tatil tercihine ait bulgular

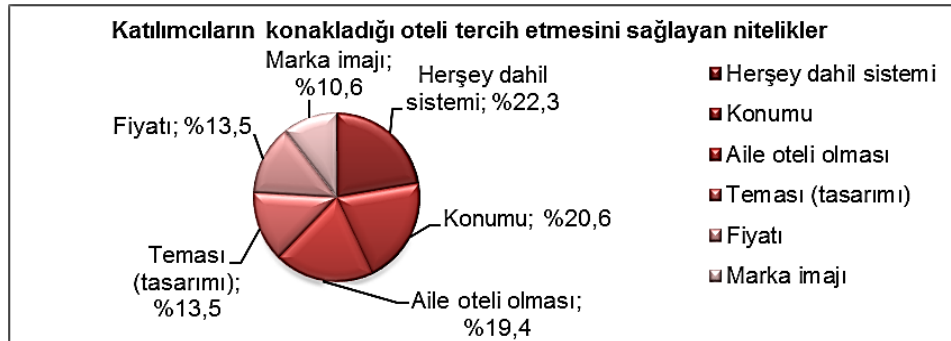
Katılımcıların tatile çıkma sıklığı incelendiğinde; çoğunluğunun yılda 1 kere tatile çıkıyor olması örneklemin çoğunlukla genç katılımcılardan oluşması nedeniyle iş temposundan zaman bulamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunun yanı sıra katılımcıların yoğunluklu olarak gelir seviyesi düşük olan Rus turistlerden oluşmasının da etkili olduğu düşünülebilir (Şekil 8).

Katılımcıların otele geliş amaçları incelendiğinde, çoğunluğunun turistik amaçla otellere geldiği görülmektedir. Katılımcıların tatilini kiminle gerçekleştirdiğine baktığımızda ise büyük çoğunluğunun çocuklu ailelerden oluşması temalı otellerin genellikle çocuklu aileler tarafından tercih edildiğini göstermektedir (Şekil 8).

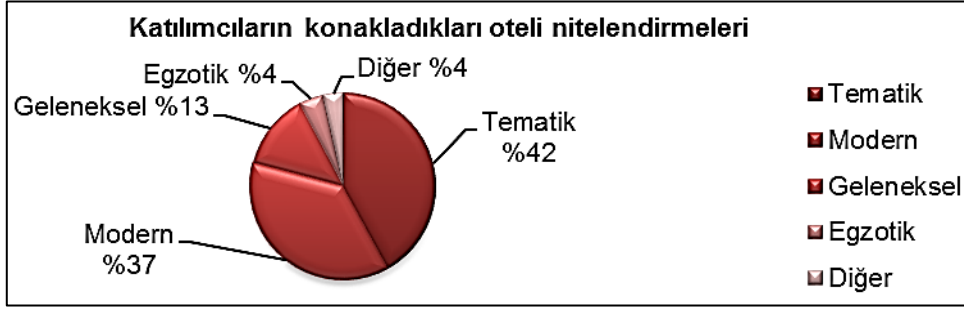
Şekil 8. Katılımcıların tatil tercihlerine ait veriler

Katılımcıların konakladıkları oteli tercih etmesini sağlayan nitelikler incelendiğinde; “her şey dahil” konseptine sahip olmaları ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların yanıtları göz önünde bulundurulduğunda otelin temasının tercih edilmesindeki en önemli etmenler arasında ilk üç etmen arasında yer almadığı görülmektedir (Şekil 9).

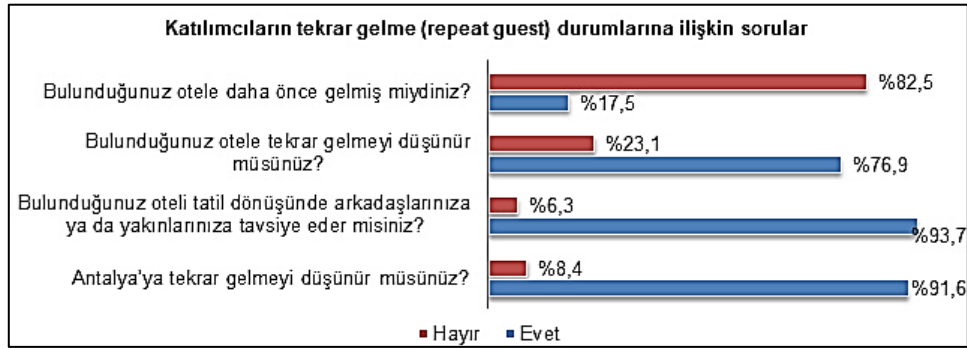
Şekil 9. Katılımcıların konakladığı oteli tercih etmesini sağlayan nitelikler

Katılımcılardan konakladıkları oteli nitelendirmeleri istendiğinde; tematik otel müşterilerine yönelik yapılan bu araştırmada katılımcıların tamamının konakladıkları oteli “tematik” olarak nitelendirmediği görülmektedir (Şekil 10).

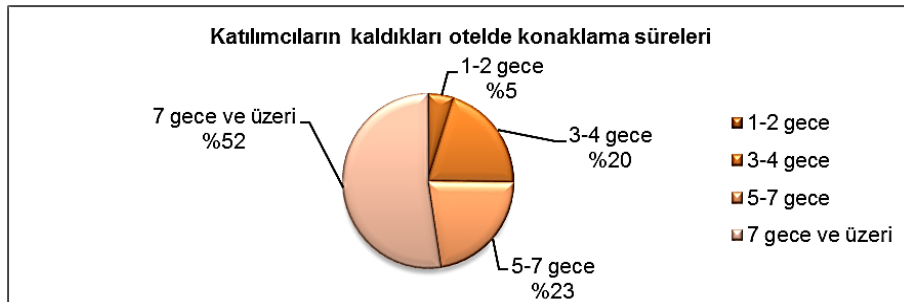
Şekil 10. Katılımcıların konakladıkları otelin tasarımını nitelendirmeleri

Katılımcıların tekrar gelme durumlarına yönelik sorulara verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise bulunduğu otele daha önce gelmiş olan katılımcıların yalnızca %17,5 oranında olması dikkat çekmektedir. Bulduğu oteli tatil dönüşünde arkadaş ve yakınlarına tavsiye etme oranının %93,7 olmasına rağmen, tekrar gelmeyi düşünen katılımcı oranının %76,9 olması, sonraki tatillerinde farklı otel deneyiminde bulunma arzusunda olduklarını göstermektedir. Katılımcıların tamamına yakının Antalya'ya tekrar gelmeyi düşündüğü görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Katılımcıların tekrar gelme durumları

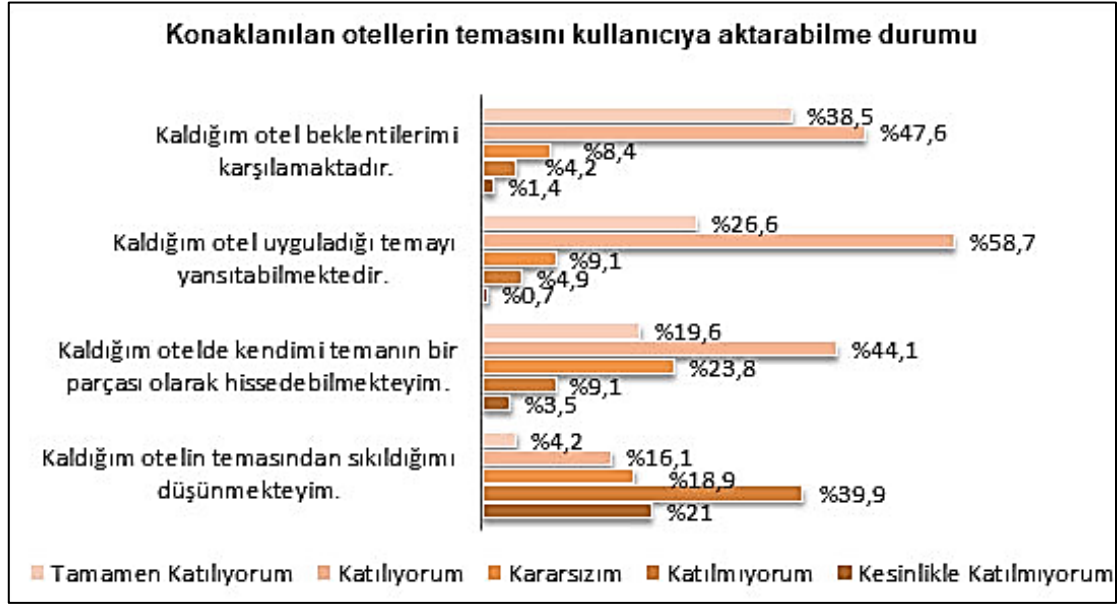
Katılımcıların buldukları oteldeki konaklama süreleri incelendiğinde; çoğunluğun konaklama süresinin; 7 gece ve üzeri olduğu görülmektedir (Şekil 12). Otellerin yetkilileriyle yapılan görüşmelerde de The Land of Legends Kingdom Otel hariç diğer üç otelin ziyaretçilerinin ortalama geceleme sürelerinin bir hafta veya üzeri olduğu belirtilmiştir. Antalya İli'nde yer alan turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde 2017 yılında; ortalama geceleme süresinin 4 gece olduğu göz önünde bulundurulduğunda; katılımcıların konaklama süresinin bu ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Şekil 12. Katılımcıların kaldıkları otelde konaklama süreleri

Uygulamanın yapıldığı otellerin uyguladıkları temayı kullanıcıya aktarıp aktaramadığını tespit etmek amacıyla katılımcılara yöneltilen ifadeler “likert ölçeği” ile değerlendirilmiştir.

Katılımcıların %86 gibi büyük bir çoğunluğu konkladıkları otelin beklentilerini karşıladığını söylemektedir. Kaldığı otelin temayı yansıtabildiğini düşünen katılımcılar örneklemin %85’ini oluşturmaktadır. Konkladığı otelde kendini temanın bir parçası olarak hissedebildiğini düşünen katılımcılar ise örneklemin %64’ünü oluşturmaktadır. Kaldığı otelin temasından sıkıldığını düşünen katılımcılar ise örneklemin %20,3’ünü oluşturmaktadır (Şekil 13).

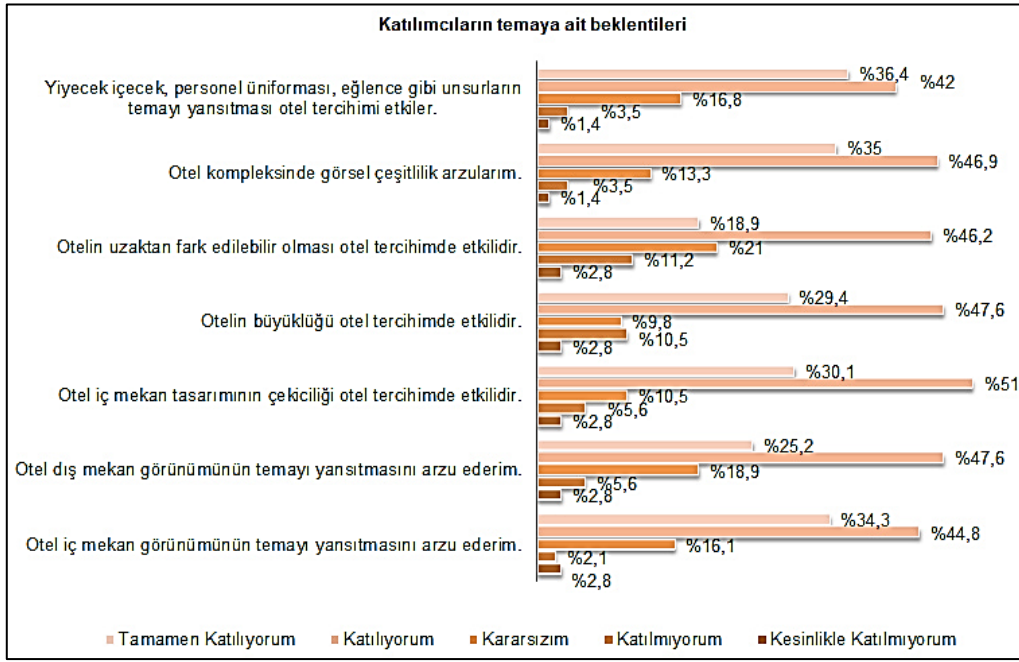

Şekil 13. Otellerin temasını katılımcıya aktarabilme durumu

4.3.3. Tema-mekan etkileşimine ait bulgular

Temalı otel tercihinde kullanıcının tema beklentisini tespit etmek amacıyla katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, katılımcıların %78’inin yiyecek içecek, personel üniforması, eğlence gibi unsurların temayı yansıtmalarını arzu ettiği görülmektedir. Otel kompleksinde görsel çeşitlilik arzuladığını ifade eden katılımcılar örneklemin %82’sini oluşturmaktadır.

Katılımcıların %65’i otelin uzaktan fark edilebilir olmasını tercih etmektedir. Otelin büyüklüğünün tercihinde etkili olduğunu söyleyen katılımcılar örneklemin %77’sini oluşturmaktadır. Katılımcıların %73’ü otel dış mekan görünümünün temayı yansıtmalarını tercih etmektedir. Katılımcıların %81 gibi büyük bir oranı ise otel iç mekan tasarımı çekiciliğinin tercihinde etkili olduğunu söylemektedir (Şekil 14).

Şekil 14. Temalı otel tercihimde kullanıcının temaya ait beklentileri

5. Değerlendirme ve Sonuç

Antalya'da yer alan temalı otellerin tasarımında; yoğunluklu olarak analogik ve ikonik tasarım yaklaşımı görülmektedir. Farklı bir tarih, kültür veya coğrafyaya ait yapının veya kelebek, uçak, gemi gibi bir objenin taklidi ya da kopyası niteliğinde olan bu yapılar, yer zaman ile bağını koparmış haldedirler.

Mekan tasarımcıları tarafından popüler kültürün bir ürünü olarak görülen bu yapılar "yok mekan" olarak nitelendirilmekte, özgün bir eserden ziyade pazarlama stratejisi olarak değerlendirilmektedirler. Tüketim kültürünün ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına geliştirilen bu otellerin tasarımlarında; turist beklenti ve eğilimlerine cevap verebilmek büyük önem arz etmektedir. İşletmelerde sunulan mal ve hizmetin kaliteli olmasının yanı sıra duysal yönden de müşteri beklentilerini karşılaması istenmektedir. Otelin sahip olduğu tema, çekici bir unsur oluşturarak, otel hakkında oluşturulan ilk izlenime etki etmeyi sağlasa da, bu alanda yapılan diğer araştırma sonuçlarının ve otel yetkililerinin de belirttiği gibi; tema müşterilerin hedonik (hazsal) beklentilerinin artması sonucunu da doğurmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, temalı otel ziyaretçilerinin işletmede konakladıkları süre diğer (temasız) otellere göre fazla olmaktadır. Ayrıca bu otellerde konaklayan müşteriler çoğunlukla turistik amaçla gelen, boş zaman turistleridir. Bu durum, dinlenmekten ziyade eğlence ve macera arzusunda olan temalı otel müşterilerinin fiziksel ortamı ve temayı keşfetme olanağını artırmakta; bir ürün/hizmet satın almanın ötesine geçerek temanın eğlence kısmını da keşfetme olanaklarını artırmaktadır.

Temalı oteller, konaklama süreleri ve boş zaman turistleri üzerine yapılan diğer araştırma sonuçları ve bu çalışmada elde edilen bulgular, ziyaretçilerin tesislerde konakladıkları sürenin uzun olması ve tesiste turistik amaçla bulunmalarının da beklentilerinin artmasına neden olduğunu göstermektedir. Konaklama süresine paralel olarak temalı otellerin doluluk oranları da yüksek olmaktadır. Özellikle talebin yoğun

olduğu yaz aylarında maksimum doluluk oranına ulaşan bu işletmeler, %90-100 doluluk oranına ulaşabilmektedir. Temalı otellerde müşterilerin tekrar gelme (repeat guest) oranı %65'e ulaşabilmektedir. Bu oranı artmasını sağlayan unsur, temayla beraber hizmet kalitesi ve potansiyel müşteriye uygulanan satış teşvikleridir.

Temalı otellerin müşterileri genellikle genç ve orta yaş aralığında, yüksek eğitim almış kişilerdir. Bu alanda yapılan çalışmalarda temalı otel müşterilerinin genellikle iyi gelire sahip kişiler olduğu bildirilmesine rağmen; Antalya ilinde yer alan otellerde uygulanan "her şey dahil" sistemi orta ve alt gelir grubu için de uygun bir seçenek oluşturmaktadır. Bu sebeple de bölgede yer alan oteller, farklı gelir grubundan ziyaretçileri ağırlayabilmektedir.

Antalya'daki temalı otellerin tercih edilmesinde ön plana çıkan etmen "her şey dahil" sistemine sahip olmalarıdır. İşletmelerin tercih edilmelerindeki diğer önemli etmen ise işletmelerin konumlarıdır. Temalı otel müşterilerinin büyük bir çoğunluğunun çocuklu aileler olması sebebiyle işletmenin aile oteli olması da önemlidir. Tema ise bu olanakların ardından işletmelerin tercih edilmesindeki bir başka önemli unsurdur.

Temalı otellerde uygulanan temanın müşteriye aktarılabilmesi; otel kompleksinin yerleşimi ve düzenlemesinden, yapı dış mekan görünümüne, iç mekan tasarımından, dekoratif öğelere kadar kısaca uygulanacak temanın işletmenin bütününe yansıtılmasına bağlıdır. Tasarımının yanı sıra; yiyecek içecek, personel üniforması, eğlence gibi mal ve hizmet unsurları da temanın aktarılmasında rol oynamaktadır. Edinilen bulgulara göre uygulanan temanın yalnızca binanın dış kabuğunda yer alması, müşterilerin temayı algılayamamasına ve temanın aktarılamamasına neden olmaktadır.

Temalı oteller, değişen turist eğilim ve beklentilerine karşılık verebilmeleri ile turizm getirisi olarak buldukları bölgenin gelişmesine ve kültürlerarası tanıtımına katkı sağlamaktadır. Ancak, temalı otellerin ortaya çıkmasında etkin rol oynayan popüler kültürün zamanla değişmesi bu işletmelerin bir süre sonra demode olarak değerlendirilmelerine ve tüketilmelerine neden olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle turizmin geliştirebilmesi için tema yegâne çözüm olarak değerlendirilmemelidir.

Ülkemizin uluslararası turizm hareketliliğinden daha büyük pay alabilmesi için; dünyadaki turizm eğilimleri takip edilerek farklı alternatiflere yer verilmelidir. Konaklama tesislerinin tasarımında unutulmaması gereken unsur bu mekanlarda her şeyin çok çabuk tüketildiğidir. Bu sebeple tasarımlarının da bunu yansıtması gerektiği gerçeği kabul edilmelidir. Konaklama tesislerinin tasarımlarında, yenilenmesi güç olan ikonik-kopya yapılar yerine değişen turizm eğilimlerine ayak uydurabilecek, esnek tasarımlara yer verilmelidir. Günümüzde sayısı her geçen gün artan konaklama işletmelerinin arasında işletmenin fark edilebilmesi, tercih edilebilmesi ve kalıcılığını sürdürebilmesi; turist beklenti ve arzularına cevap verebilmesine bağlıdır. Ancak tasarımının yanı sıra kaliteli hizmet sunarak turistin farklı deneyimler yaşamasına olanak tanıyan, farklılığını ortaya koyan işletmeler de başarılı olabilecektir.

Kaynaklar

Altun, S. (2005). Tatil Amaçlı Konaklama Tesislerinde Zaman Bağlı Değişim ve Tüketim- Antalya Örneği (Doktora Tezi). Erişim Adresi: <https://polen.itu.edu.tr/handle/11527/8500>

Altun, S. ve İnceoğlu, M. (2010). Tatil Amaçlı Konaklama Tesislerinde Zamana Bağlı Değişim. *itüdergisi/a*, 5(2), 91-96. Erişim Adresi: http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/911/838

Aytaç, Ö. (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 231-260. Erişim Adresi: <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt12/sayi1/231-260.pdf>

Çelik, E. (2008). Türkiye’de Popüler Kültürün Turizm Yapılarına Yansımaları: 1980 Sonrası Konaklama Tesisleri (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi Ulusal Tez Merkezi (233704)

Karasakaloğlu, D. (2011). Bir Yok Mekân Olarak Temalı Otellerde Yön Bulma ve Kaybolma Algılarının İncelenmesi: Antalya-Kundu Bölgesi Otel Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi Ulusal Tez Merkezi (299125)

Kısa Ovalı, P. (2012). Turizm Yapılarında Konsept (Tema) Üzerinden Mekânlaştırma, Uçkan, Y. (Ed.)Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı (s. 115-127). Anadolu Üniversitesi Yayını

Özen, S. (2009). Dünya Turizmde Tüketici Tercihlerinde Yaşanan Değişimlerin Konaklama İşletmelerine Yansımaları: Antalya’da Temalı Otel Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi Ulusal Tez Merkezi (240694)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2018). 2017 Yılı Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri. Erişim Adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201140/yillik-bultenler.html>

Yurttaş, N. (2010). İç Mekân Tasarımında “Tema” Tavrı ve “Tematik Mekân Olgusunun Örnekler Üzerinde Analizi (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi Ulusal Tez Merkezi (650784)

URL-1 <https://www.arkitera.com/haber/glc-bulusmalarinin-ikincisinde-otel-tasarimlari-konusuldu/> (Erişim Tarihi: 24.09.2018, saat:14:05).

URL-2 http://www.medi.com.tr/venezia_tr.htm (Erişim Tarihi: 11.09.2018, saat:11.05).

URL-3 http://www.medi.com.tr/miracle_tr.htm (Erişim Tarihi: 15.09.2018, saat:15.10).

URL-4 <http://miracleotel.com/> (Erişim Tarihi: 20.09.2018, saat: 21.04).

URL-5 http://www.medi.com.tr/concorde_tr.htm (Erişim Tarihi: 20.09.2018, saat: 22.10).

URL-6 http://concordehotel.com.tr/tr-TR/oteller/concorde_de_luxe_resort (Erişim Tarihi: 24.09.2018, saat: 08.50).

URL-7 <http://www.turizmdosyasi.com/tamimce-den-krizde-buyuk-yatirim-the-land-of-legends-theme-park-h12270.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2018, saat: 11.50).

Geleneksel Bodrum Evlerinde Sürdürülebilirliğin Konut Tipolojisi Bakımından İncelenmesi*

F. Ceyda GÜNEY YÜKSEL¹, M. Atilla SÖĞÜT²

Öz

Endüstri devrimi ile birlikte hız kazanan nüfus artışı; insanların daha fazla yaşam alanına ihtiyaç duymasına ve bu ihtiyaçla birlikte talep edilen yeni yapı işlerinde, doğal kaynakların bilinçsiz tüketimine sebep olmuştur. Yeni yapılaşma sürecinde, özellikle iç mekan organizasyonunun ve kullanıcı konfor koşullarının göz ardı edildiği uygulamalar ortaya çıkmıştır. Günümüz teknolojisi ve yeni yapım yöntemleri yaşanan çevrenin korunması, ekosistemin birliğinin bozulmaması için kullanılarak gelecek kuşaklar içinde yaşanılabilir bir çevre bırakabilmesine olanak tanıyacaktır. Sürdürülebilir tasarım yaklaşımı bu noktada devreye girmekte ve kullanıcısı için yaşanan mekanın konfor koşullarına ulaşmasına imkan tanımaktadır. Geleneksel konutların dönemlerinin çevresel koşulları analiz edilerek tasarlandığı görülmektedir. Çalışmada amaçlanan geleneksel Bodrum konutlarının tasarım prensiplerinin sürdürülebilir tasarım ölçütleri ile ortak noktalarının belirlenmesi ile tipolojik bağlamda tasarım sürecine etkisini analiz etmektir.

Yöntem olarak sürdürülebilir tasarım yaklaşımı kavramsal biçimde anlatılmış ve tasarımı meydana getiren ölçütler belirlenmiş, iç mekan üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Geleneksel Bodrum konutlarının karakteristik mimarisinin, günümüz modern yapılarına örnek olabilecek niteliklerine değinilmiştir.

Sonuç olarak geleneksel konutların planlama özellikleri, iklim koşulları, malzeme seçimi irdelendiğinde, günümüz sürdürülebilir tasarım prensiplerini barındırdığı anlaşılmaktadır. Bu prensipler doğrultusunda ufak değişiklikler ile insan sağlığı ve konforunun ön planda tutulduğu konut çözüm önerileri sunulabilmektedir. Araştırmada konu edilen Bodrum konutlarının yine bu açıdan irdelenmesi ile seçilen bölgenin yapılaşma sürecinde, sürdürülebilir ve akılcı çözüm önerileri sunulabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Geleneksel Konut, Türk Evi, Bodrum Konutları, Sürdürülebilir Tasarım Ölçütleri.

An Investigation of Sustainability in Traditional Bodrum Houses in Terms of Housing Typology

Abstract

Population growth which accelerated with the industrial revolution; it has caused people to need more living space the unconscious consumption of natural resources in the new construction works demanded with this need.

In the process of new construction, there have been applications in which the interior space organization and user comfort conditions are ignored. Today's technology and new construction methods will be used to protect the environment and the unity of the ecosystem, making it possible to leave a livable environment for future generations.

¹ İstanbul Arel Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul

² Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul.

İlgili Yazar/Corresponding author: fceydaguney@arel.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 02.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.03.2021

The sustainable design approach moves in at this point and allows the user to reach the comfort conditions of the living space. It is seen that traditional houses were designed by analyzing the environmental conditions of their periods. The aim of this study is to analyze the effects in a typological context of the common points of the design principles of traditional Bodrum houses with the sustainable design criteria on the design process by determining

As a method, the sustainable design approach is described in a conceptual manner, the criterias that create the design are determined, and its effect on the interior is examined. The characteristic architecture of traditional Bodrum houses which can set an example for today's modern buildings are mentioned.

As a result, when the planning features, climatic conditions and material selection of traditional houses are examined, it is understood that they contain today's sustainable design principles. In line these principles with small changes, housing solutions that prioritize human health and comfort can be offered. By analyzing the Bodrum houses, which are the subject of the research, from this point of view, sustainable and rational solutions will be offered in the construction process of the selected region.

Keywords: Sustainability, Turkish House, Bodrum Houses, Sustainable Design Criterias.

1. Giriş

Sanayi devrimi ile 18.yüzyıl itibariyle ortaya çıkan, günümüzde de etkisini hızlı bir biçimde devam ettiren teknolojik gelişim ve sanayileşme kavramları, ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan olumlu birçok yönünün yanı sıra, çevre sorunlarının ortaya çıkmasına, ekolojik dengenin zaman içerisinde bozulmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak yok olmaya yüz tutan yeşil alanlarla birlikte teknolojik gelişim sonucu ortaya çıkan yeni yapı sistemleri; hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu durum aynı zamanda enerji kaynaklarının bilinçsiz tüketimine neden olmuş ve insanoğlunun üretim ve tüketim sürecini yeniden sorgulamasını sağlamıştır. Özellikle yeni yapı sistemlerinde enerji korunumu ve çevre kirliliğinin minimuma indirilmesi gibi yaklaşımların tasarım sürecinde benimsenmesi, enerji kaynaklarının kullanımından meydana gelen sorunlara çözüm üretmek adına etkili bir çabanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Özellikle son yıllarda turizmin yoğun olduğu, hızlı ve çarpık yapılaşma, yeşil alan tahribatı, nüfus ve buna dayalı olarak artan çevre kirliliği, Bodrum'un çalışma alanı olarak belirlenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel Bodrum konutları inşa edildikleri dönem açısından irdelendiğinde, dönemin özelliklerini göre sürdürülebilir yaklaşımla tasarlanmış yapılardır. Bu nedenle günümüz modern mimari örneklerinde de aynı yaklaşımı benimsemek, çevreye verilen olumsuz etkilerin azaltılmasına ve gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir çevre aktarılmasına yardımcı olacaktır.

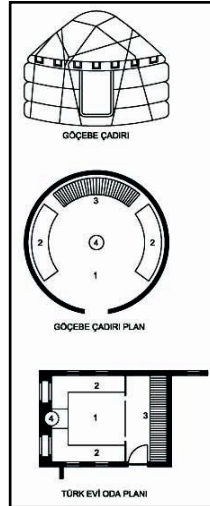
Türk Evi'nin karakteristik özelliklerini de bünyesinde barındıran Geleneksel Bodrum Evleri'nin tipolojik bakımdan, hem geleneksel mimari hem de sürdürülebilir tasarım ölçütleri bağlamında değerlendirilmesi ve incelenmesi ve yapılan bu değerlendirmeler doğrultusunda yerleşim yeri için yeni yapılaşma sürecine öneri bağlamında örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

2. Türkiye’de Geleneksel Konut Kavramı ve Türk Evi

Geleneksel mimari, toplumların yaşayış biçimleri, örf-adetleri, gelenekleri, kültür özellikleri gibi pek çok faktörü yansıtmaktadır. Yaşanılan bölgenin iklim ve çevresel koşullarını da barındıran geleneksel mimarlık, toplumların zaman içerisinde yaşam koşullarına ayak uydurabilmeleri ile şekillenebilmektedir.

Gelişen teknolojik imkanlar ve buna dayalı olarak insanların ihtiyaçlarının artması, günümüz konutlarının farklı fonksiyonlar içermesini sağlamaktadır. Buna rağmen günümüz konut tasarımlarının, yaşanılan toplumun gelenek ve görenekleri ile kültürel niteliklerini taşıyan geleneksel mimari kavramlarını dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Geleneksel mimarlığın, günümüz koşulları çerçevesinde yeniden yorumlanması, yeni yapıların ve tasarımların bu niteliklere bağlı olarak planlanması ve düzenlenmesine olanak sağlayacaktır (Başakman, 1991, s.33).

Türkler Anadolu’ya yerleşmeye başlamadan önce göçebe bir toplum olarak yaşamışlardır. İslamiyet’i benimsemeleri ve sonrasında Anadolu topraklarına yerleşmeleri ile yerleşik hayata geçmişlerdir. Önder Küçükerman, Türklerin göçebelikten yerleşik hayata geçişlerinin ilk örneklerini onların o dönemki yaşam birimleri olan “çadırlar” olarak tanımlamaktadır.

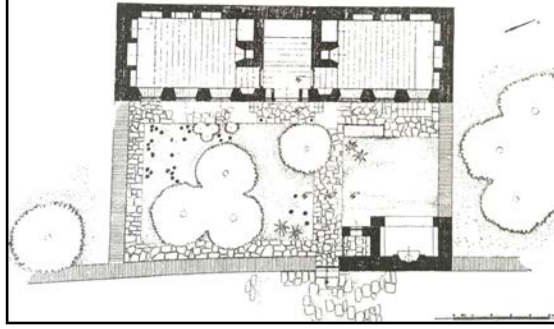

Şekil 1: Türk evi ve onun kökenini oluşturan çadır plan tipi arasındaki benzer ilişki (Küçükerman, 1996, s.68)

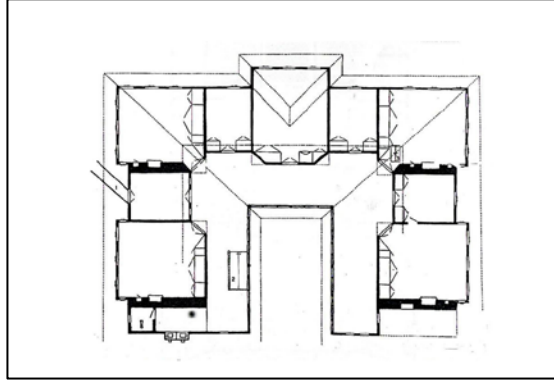
Türkler yerleştikleri bölgenin var olan mevcut mimari birikimi üzerine kendi gelenek, görenek, kültür özelliklerini eklemiş ve böylelikle Türk Evi kavramının oluşmasını sağlamıştır. Geleneksel Türk ailesinin yaşam biçiminin, örf ve adetlerinin niteliklerine uygun olarak planlanmış formlara sahip Türk Evi, Osmanlı İmparatorluğu’nun 17. Ve 18. Yüzyıllarda geniş bir alana yayılması ile bu topraklar üzerinde şekillenmeye başlamıştır (Sözen ve Eruzun, 1992, s.10-11). Bu nedenle Türk Evi planlamasında, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan birçok topluluğun mimari üsluplarından ve yaşam biçimlerinden esinlenilmiştir.

Cengiz Bektaş Türk evlerinin en önemli özelliğini doğaya uyumlu, doğayla iç içe planlanmış olmaları şeklinde tanımlamaktadır. Aynı zamanda Türk evlerinin, az enerji tüketimi ile doğaya, çevreye saygılı, günümüzün “eko mimarlık” anlayışına uygun örnekler olduğunu vurgulamaktadır. Türk evlerinde planlamada en önemli etkenin işlev olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle evlerin en önemli özellikleri,

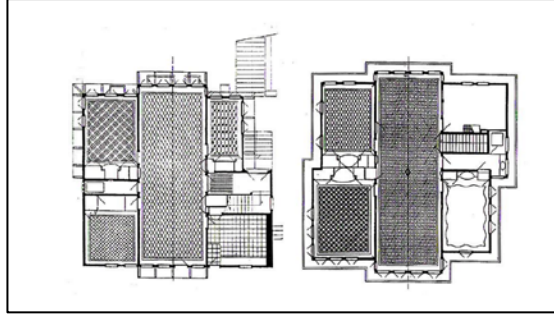
tasarımlarının içten dışa doğru bir gelişim göstermesidir. Öyleyse bu durum evlerin cephelerinin, iç mekan tasarımı kadar önem kazandığını ortaya koymaktadır (Bektaş, 1996b, s.30). Buna bağlı olarak Türk evini, “sofa” ile olan ilişkisine bağlı olarak, dört adet plan tipine ayırmıştır. Bunlar, dış sofalı, sofasız, iç sofalı, orta sofalı çözüm şeklinde sınıflandırılmıştır.

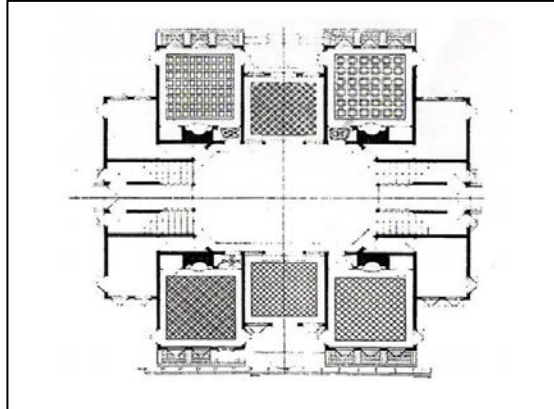
Şekil 2: Cengiz Bektaş'a göre sofasız plan tipi (Bektaş, 1996b, s.99)

Şekil 3: Cengiz Bektaş'a göre dış sofalı plan tipi (Bektaş, 1996b, s.101)

Şekil 4: Cengiz Bektaş'a göre iç sofalı plan tipi (Bektaş, 1996b, s.102)

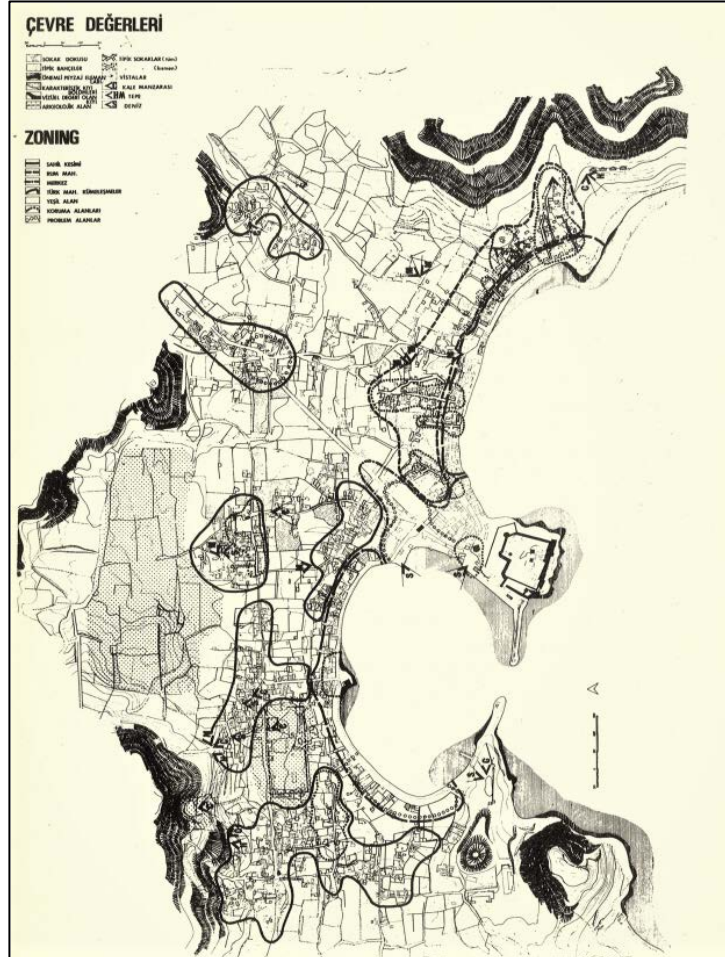
Şekil 5: Cengiz Bektaş'a göre orta sofalı çözüm (Bektaş, 1996b, s.103)

2.1. Geleneksel Konut Kavramı ve Bodrum

“Geleneksel konutlar, buldukları çevreye uyum sağlayarak, çevrenin etkin koşul ve niteliklerinin oluşturmakta ve yaşanan mekan içerisine adapte edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir konut tasarlamak farklı bir değişle geleneksel konut mimarisine dönüşü yani teknolojik veriler ışığında öze dönüşü temsil etmektedir.”

Bodrum, diğer Anadolu yerleşimlerinden farklı bir konut mimarisine sahiptir. Bu farkı oluşturan; mimari yapıım tekniği, kullanılan malzeme, mekânsal organizasyon, cephe renkleri, çatı örtüsü vb. bileşenler mevcuttur. Bu durum Bodrum Evleri'nin bulunduğu coğrafi konum sebebiyle diğer konut uygulamalarından oldukça farklılık göstermesine sebep olmuştur.

Bodrum konut yapısı ve yerleşim düzeni 1970'lere kadar geleneksel anlamda etkinliğini korumuştur. Ancak daha sonra bölgedeki turizmin etkisi ile yeni mekan arayışları başlamış ve bu durum planlamanın kent dışına kaymasına veya geleneksel bölgede yeni yapılaşmanın oluşmasına ya da var olan yapılara eklentilerin yapılmasına sebep olmuştur (Bakır ve Karakoyun, 2009, s.569-583).

Şekil 6: Bodrum, 1971 geleneksel konut yerleşimi-dokusu (Akçura-Akçura, 1972, s.68)

Bodrum'da hızlı büyümenin görüldüğü dönemler 1980'lerden 2000'li yıllara kadar devam etmektedir. Bu süreç içerisinde planlamada, nüfus ve buna bağlı artan talepler sebebiyle, geleneksel kent dokusunun zamanla yok olmasına, konutların belirli özelliklerinin aynı süreç içerisinde yitirilmesine sebep olmuştur.

3. Türk Evi Örneklerinden “Bodrum Evleri”

Geçmişte, Antik Çağ’da Halikarnasos olarak bilinen Bodrum, Finikelilere kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Tarihten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Bodrum, 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Genellikle Ege ve Akdeniz ikliminin etkisinin görüldüğü ve bunun mimariye de orantılı olarak yansıdığı Bodrum evleri, önceleri yüksek, dikdörtgen prizma şeklinde kulelerden meydana gelmiş sonrasında ise form olarak günümüz düzgün ve orantılı biçimini almıştır (Elbe, 1972, s.51-52).

Geleneksel Bodrum Evlerinde mekansal düzenlemeler sokak-avlu ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bu sebeple sokaklar Bodrum’un karakteristik niteliklerini betimleyen en önemli elemanlardan biridir. Yaz aylarında gölgelik oluşturması ile ünlü olan bu sokakların zemini pek çok farklı tipte taş kaldırımla kaplıdır (Akçura ve Akçura, 1972, s.65-72). Bodrum Evleri’nin bir diğer karakteristik ögesi avlu ve bahçelerdir. Akdeniz mimarisinin ana elamanlarından olan avlu ve bahçeler, halkın sosyal çevre ile iç içe bir yaşam sürdürdüğü algısını ortaya koymaktadır. Avlular taş zemine sahip, yüksek duvarlarla çevrili alanlardır.

Geleneksel Bodrum Evleri tasarım ve planlamaya bağlı olarak farklı özelliklere sahiptir. Bu nedenle evleri, genel hatlarıyla sahip oldukları farklılıklara göre sınıflandırmak mümkündür. Cengiz Bektaş Bodrum Evlerini;

- Musandıralı Ev
- Sakız Tipi Ev
- Kule Ev

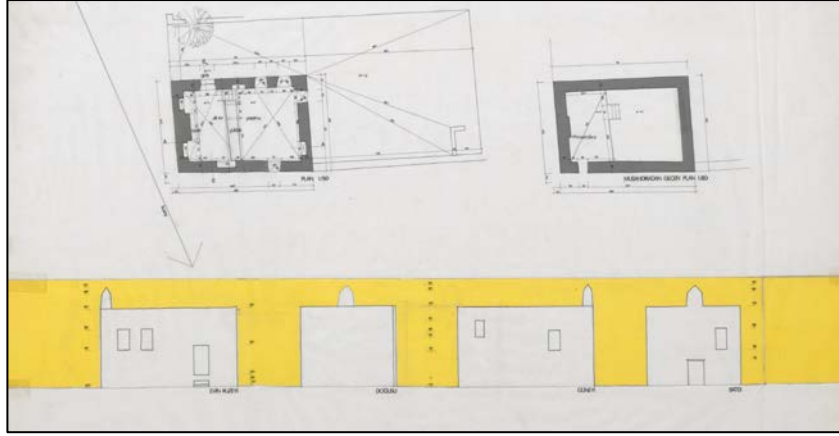
olmak üzere üç ayrı isim altında incelemiştir. Kule Evler, Bodrum’daki en eski ev türü olarak gösterilmektedir. Sakız Türü Ev ve Musandıralı Ev ise Bodrum’da en yaygın görülen ev tipleri olarak kabul edilmiştir (Bektaş, 1996a, s.47).

Bu çalışma kapsamında genel plan ve mekânsal organizasyon değerlendirmesi yapılırken Bodrum ev tipleri, Cengiz Bektaş’ın da belirlemiş olduğu, üç ayrı başlık altında sıralanmıştır.

3.1. Musandıralı Ev

Dikdörtgen planlı, toprakla uğraşanların yaşadıkları evler olarak bilinmektedir. Musandıralı Bodrum Evleri’nde kelime anlamı dolap alan musandıra kelimesi, yatma bölümü musandırayla ayrılmış alan olarak kullanılmaktadır. Ev planının karakterini belirleyen de bu özelliği olmuştur.

Yapı alt ev ve üst ev olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılmıştır. Alt ev olarak adlandırılan alan pişirme bölümü olarak kullanılır. Ortalama 260-280 cm yüksekliğe sahip, aynı zamanda oturma bölümünün altına gelen kısmı depo-ambar alanı olarak da düşünülmüş olan bu bölümde yer alan ocak, girişe yakın veya girişin tam karşısındaki duvarda yer almaktadır. Ocağın bulunduğu alanın yanı ev köşesi olarak belirlenmiştir. Oturma bölümünün tavanı yaklaşık olarak 300 cm yüksekliğe sahiptir (Bektaş, 1996a, s.48-49).

Şekil 7: Musandıralı ev plan tipi (URL-1)

3.2. Sakız Tipi Ev

Sakız tipi ev de Musandıralı Ev ile benzer, dikdörtgen plana sahiptir ve yapının girişi yine üçte birlik oran üzerinde, uzun duvardan verilmiştir. Evin sabah güneşi alması önemli bir etkindir ve bu nedenle evlerin girişi gün doğusuna bakacak şekilde konumlandırılmıştır.

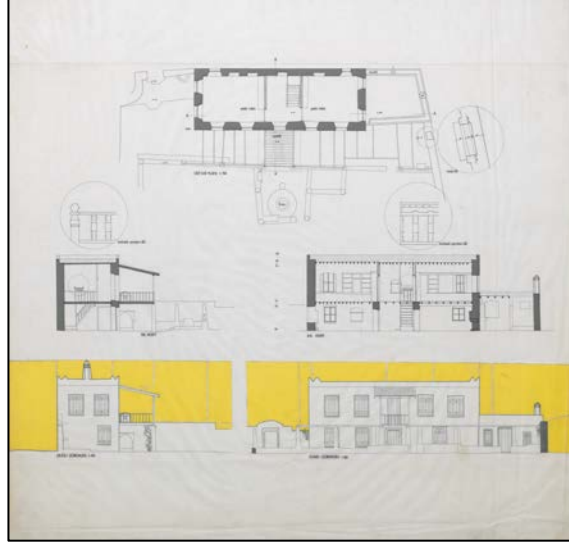
Fot. 1. Neyzen Teyfik'in bir dönem yaşadığı, Bodrum merkezde yer alan sakız tipi ev (F. Ceyda Güney, 2015)

Fot. 2. Neyzen Teyfik'in bir dönem yaşadığı, Bodrum merkezde yer alan sakız tipi ev (F. Ceyda Güney, 2015)

Girişte, açılan alanın sağında ve solunda birer oda bulunmaktadır. Bu odalar yemek pişirme alanı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple ocaklar genelde alt evde yer alır. Ancak yaz mevsiminde pişirme alanı olarak evin dış mekanı tercih edilir.

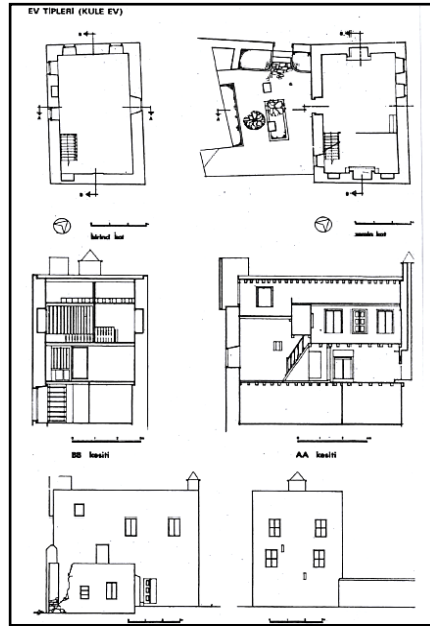
Tüm Bodrum evlerinde, kapı pencere oranları aynıdır. Bu durum, farklı yerleşim yerlerinin yerlerinde dahi bir planlama bütünlüğü olduğunu göstermektedir. Yemek yeme, bulaşık yıkama yerleri, ocak ve su havuzunun bulunduğu alanlar işlevlerine uygun olarak çözülmüşleridir. Musandıralı Ev plan tipinde olduğu gibi, tuvalet olarak kullanılan bölüm yine evin dış kısmında çözülmüştür (Bektaş, 1996a, s.48-49).

Şekil 8: Sakız tipi ev planı (URL-1)

3.3. Kule Ev

Özellikle kale içi yerleşme sınırlarının kale dışına taşmaya başlaması ile kule ev adı verilen, aslında sadece altında ahır olan musandıralı ev planıyla aynı planlamaya sahip, ev tipi de yaygın olarak kullanılmıştır. Kule evlerin yükseklikleri genellikle diğer evlerden fazladır ve girişleri zeminden bir kat yukarıda çözülmüştür.

Şekil 9: Kule tipi ev planı (Bektaş, 1996a, s.56)

Kare veya kareye yakın plan tipine sahip bu evlerde, zemin katta ahır yer almaktadır. Daha alçak kota sahip, eve eklenmiş alanlar tuvalet olarak kullanılmaktadır. Özellikle

tuvalet alanlarının bahçe içinde çözülmemesi, yapının üst kısmında bulunan sivri uçlu, mazgallı düzenlemeler ve girişlerin poyraza dönük olması gibi çözümlerin, yapılarda savunma amaçlı düşünülmüş olduğu varsayılmaktadır (Bektaş, 1996a, s.56-57).

4. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Konut Ölçeğinde Değerlendirilmesi

Yapı yıkım ve kullanım aşamalarında enerjinin ve doğal kaynakların bilinçsizce tüketildiği, yanlış malzeme seçiminin yapı iç mekan kullanımını ve konforunu düşürdüğü, insan sağlığını tehdit ettiğini göz önünde bulunduracak olursak; en önemli şeyin sürdürülebilirlik kavramının her alanda olduğu gibi mimaride de doğru olarak benimsenmesini sağlamak olduğu açıktır.

Sürdürülebilirlik kavramının özellikle mimari ve tasarım alanlarında yaygın bir biçimde düşünülme ve uygulanmaya başlanması, farklı birçok görüşün ve yorumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak her biri ortak noktada sürdürülebilir tasarımın yaşanılan çevreyle olan ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Erengöz (2005) "Sürdürülebilirlik, her şeye rağmen değil, her şeyi dikkate alarak yaşamı sürdürme çabasıdır" (s.47-48).

Wahl ve Baxter' a (2008) göre ise sürdürülebilir tasarım, "... yalnızca alışkanlıkları, yaşam tarzını ve uygulamaları değil, aynı zamanda tasarımı ele alış şeklini de yeniden tasarlamaktan geçer" (s.72-83).

Endüstri Devrimi, ardından 1970 ve 1980'li yıllardan itibaren petrol krizi, küresel ısınma vb. kavramlar, insanların doğayla ve kendileriyle yüzleşmesine bir ortam hazırlamıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir mimarlık, ekolojik tasarım yaklaşımından farklı olarak kavramsal bir boyut kazanmıştır. Sev sürdürülebilirliği; önceliği insan sağlığı olan ürünlerin, binaların çevreye karşı sorumluluk bilinci içinde tasarlanması ve kullanılması gerekliliğini yeniden tanımlamaya çalışan ve bu çerçevede nasıl davranılması ile ilgili sınırları belirleyen bir tasarım felsefesi olarak tanımlamıştır (Sev, 2009, s.31).

Özellikle son dönemlerde kültürel, ekonomik, çevresel bağlamda yaşanan değişimler, kent dokusunu oluşturan konutta da çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Üretilen enerjinin büyük bir oranı binalarda tüketilmektedir. Ülkemizde bu enerjinin %36'lık bir oranı konutlarda harcanmaktadır (DPT, 2001, s.100). Bu enerjinin üretimi için kullanılan petrol, kömür vb. yerine yenilenebilir enerjilerin tercih edilmesi konusunda ise sıkıntı yaşanmaktadır. Çünkü sürdürülebilirlik bilincinin toplumda ve yapı sektöründe tam olarak yerleşmediği bir gerçektir. Gelişen teknoloji ve ekonomiye bağlı olarak ortaya çıkan çevresel sorunların ortadan kaldırılmasını, çevre bilinci konusunda farkındalık sağlanmasını, kaynakları ve enerjinin etkin kullanılmasını amaçlayan sürdürülebilirlik kavramı, başta konut olmak üzere birçok yapı tasarım sürecinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Konut, insanların içinde yaşamlarını sürdürdükleri, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları küçük ölçekli yaşam alanlarıdır. İçerisinde yaşayan bireylerin farklılaşan koşullarına uyum sağlayan barınak olarak da tanımlanabilir. Konut ölçeğinde sürdürülebilir bir tasarım yapılması için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir. Bunlar, doğru kaynak kullanımı, enerjinin yenilenebilir olması, su kullanımında tasarrufa gidilmesi, geri dönüştürülmüş malzemelerin iç mekanda tercih edilmesi, konut içi ısıtma-soğutma sistemlerinde doğal enerjinin kullanımı, zamanla değiştirilebilir esnek, yapı tasarımlarının kullanımı gibi yöntemlerdir (Yudelso, 2007, s.28-30). Ancak bu yöntemlerin yanı sıra doğru bir mekânsal organizasyonun

sağlanabilmesi için mekan tasarımlarının ve mekânsal düzenlemelerin bu faktörlere bağlı bir biçimde tamamlanması gerekmektedir.

4.1. Plan Şeması İç Mekan Organizasyonu

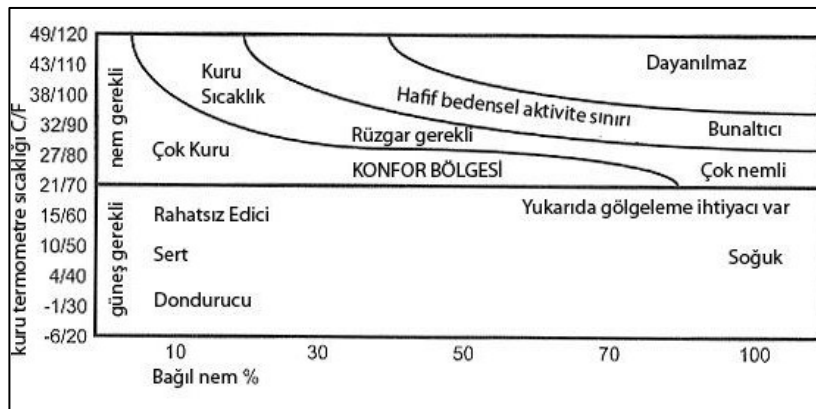
Yapıları oluşturan mekanların birbiriyle doğru şekilde ilişkilendirilmesi, bu doğrultuda bir fonksiyon şemasının oluşturulması kullanıcı konforunu etkilemektedir. Optimum enerji ile yüksek verimin alınabilmesi için, belirlenen sürdürülebilir tasarım ölçütleri dikkate alınarak, doğru bir mekânsal organizasyon yapılmalıdır. Mekanların kullanım fonksiyonları belirlenmeli ve belirlenen fonksiyonlar dahilinde ısı ve ışık gereksinimleri saptanmalı, ona göre planlama yapılmalıdır. Özellikle güney cephe yatak odaları, oturma mekanları gibi kullanıcılarda ısı ve ışık ihtiyacının fazla olduğu alanlar için tercih edilirken; banyo, mutfak gibi ıslak hacimlerin kuzey cephede planlanması doğru olacaktır. Soğuk iklim bölgelerinde ise mutfak gibi ısı üreten mekanların yapının merkezinde çözülmesi, elde edilen ısının tüm yapının tamamına fayda sağlaması amaçlanmaktadır.

Konutlarda mekan-boyut ilişkisinin tasarım sürecinin en başında düşünülerek sürece aktarılması ve mekan organizasyonun bu oranlamaya göre yapılması gerekir. Bu durum kullanıcı sayısına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Böylelikle kullanım dışı ölü alanların ortaya çıkışı engellenerek enerjinin, doğru metrekarelerde çözülmüş mekanlar için tüketimi sağlanmış olacaktır.

Bir yapının kullanım sürecinde oluşabilecek fonksiyon değişikliklerine uyum sağlaması için esnek bir tasarıma sahip olması gerekmektedir. Mekanları birbirinden ayıran bölücü duvarların fazlalığı, mekan içindeki hava akışını sınırlandırarak, ısıtma-soğutma-havalandırma gibi sistemlerdeki enerji tüketiminin artmasına sebep olacaktır. Bölücü duvarların yeniden düzenlenebilmesi, ısıtma-havalandırma-soğutma gibi sistemlerin değiştirilebilmesi ile yapılar uzun yıllar boyunca varlığını sürdürürken, zamanla ortaya çıkacak farklı ihtiyaçlara da cevap verebilecek niteliğe sahip olacaklardır.

4.2. Çevre ve İklim Koşulları

Kullanıcıların iç mekan konforunu etkileyen pek çok çevresel faktör bulunmaktadır. Yeang' e göre bu faktörler, iç mekan hava sıcaklığı ve bağıl nemdir. Tabloda belirtildiği üzere iç mekanda hava hareketinin çeşitliliği ve iç mekanın serin olması önem taşır. Bağıl nem oranı %70 üzerine çıktığı zaman istenen koşulların sağlanması mümkün olmamaktadır. Zemin-tavan arasındaki hava sıcaklığının hissedilecek ölçüde farklı olmaması gereklidir.

Şekil 10: Sıcaklık-nem oranları (Yeang, 2006, s.184)

İklimler çok eski çağlardan itibaren mimarının oluşumunda baskın bir etken olmuştur. Yapı form ve biçimi, iklimsel faktörler gibi çevresel gereksinimlerden etkilenmektedir. Yaşanılan çevre talep ettiği gereksinimleri sağlamak için çok çeşitli olanaklar sunmaktadır. Amerikalı Mimar Henri Sullivan'ın " Biçim ebediyen işlevi takip eder" sözü, geleneksel yapılarda da etkili olmuştur.

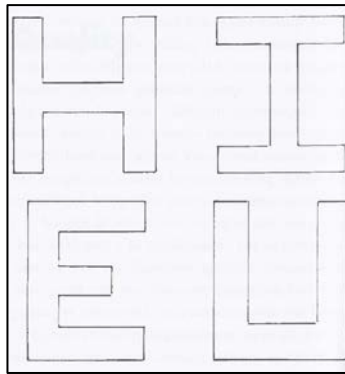
Yapının bulunduğu iklim koşulları, topografya ve çevresel etkiler göz önünde bulundurularak tüketildiği enerji belirlenebilmektedir. Böylelikle de yapım aşamasında yapı formu bu koşullara uygun bir biçimde tasarlanabilmektedir.

4.3 Enerji Etkinliği

Enerji etkinliğinde amaç enerjinin korunumunu sağlamaktır. Yani yapının mevsimlere göre soğutma, ısıtma yükünü azaltarak, havalandırma ve aydınlatma açısından maksimum oranda doğal kaynaklardan faydalanılmalıdır. Aynı zamanda yapıda enerji etkinliğinin sağlanabilmesi için yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilerek, doğal havalandırma ve aydınlatma sistemleri ile mekanik soğutma, pasif ısıtma gibi tekniklerin uygulanabilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Böylelikle iç mekan konfor koşulları istenen düzeyde tutulacak ve bu koşulların mümkün olduğunca uzun süre standardı koruması sağlanacaktır (Çakmanus, 2004, s.84).

Bina yakınındaki dış koşullar istenilen şekilde düzenlenerek yapının enerji korunumuna katkıda bulunabilirler. Bu durum mikro klima yöntemi olarak adlandırılır. Mikro klima yöntemi ile enerji kontrolü iki şekilde yapılmaktadır. Bitkiler, ağaçlar vb. kullanılarak uygun iç mekan konfor koşulları sağlanabildiği gibi çit ve duvar gibi elemanlardan yararlanılarak da istenilen koşullar elde edilebilir (Szokolay, 2004, s.51).

İnsanların yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği konut yapılarında doğal ışık düzeyi, iç mekan konforunun oluşumu açısından büyük oranda etkilidir. Yapı tasarım aşamasındayken aydınlatmayla ilgili kararların doğru verilmesi gerekmektedir. Binanın güneşle olan konumu, biçimi, yönleri, çevresiyle olan ilişkisi doğal aydınlatma düzeyinin belirlenmesini sağlayan en önemli faktörlerdendir. Cephe uzunluğu fazla ancak derinliği az olan yapılar doğal aydınlatmadan daha fazla faydalanmaktadır (Mutdoğan, 2011, s.87-88).

Şekil 12: Gün ışığını en iyi şekilde alabilecek yapı formları (Winchip, 2007, s.170)

Gün ışığından faydalanılmayan veya yeteri kadar doğal ışık kaynaklarının kullanılmadığı durumlarda yapay aydınlatmadan faydalanılmaktadır. Yapay aydınlatmanın özellikleri mekan özelliklerine, aydınlatma elemanın türüne ve mekan üzerine etkisine bağlı olarak belirlenmektedir. Yapay aydınlatma sistemleri seçilirken önemli olan yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanabilme özelliğidir. Bu sistemde kullanılacak her elemanın enerji tüketimini minimum düzeyde yapması gerekmektedir.

Yapı tasarım aşamasında iken iklim koşulları, bina yönelimi, ısı yalıtımı gibi faktörler göz önünde bulundurularak alınan kararlar ile yapıda enerji verimliliğini sağlanması amaçlanmalıdır. Sıcak iklimin hakim olduğu bölgelerde soğutma sistemlerine duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu sebeple iklimlendirme yöntemleri ve pasif soğutma sistemleri ile enerji tüketimi minimum seviyede tutulmaktadır. Burada kullanılan pasif soğutma sistemlerinde amaç, mekanik olmayan sistemler yardımıyla aşırı derecede ısınmaya engel olmaktır (Yaşa, 2004, s.26-29). Bu sistemler özellikle sıcak ve sıcak-nemli iklim bölgelerinde kullanılmaktadır.

Konutların tasarım aşamasında, iklim koşulları gibi etkenleri dikkate alarak tasarımının yapılması, çevrede oluşabilecek olumsuz etkilerin en aza indirilmesi konusunda destek sağlayacaktır. Bu noktada yararlanılan yenilenebilir enerji kaynakları da gerek aktif, gerekse pasif sistemler yardımıyla konutlarda kullanılacak etkin ve gerekli enerjinin elde edilmesine olanak tanıyacaktır.

4.4. Malzeme Kullanımı

Yapı tasarımında kullanılan malzemenin estetik, fonksiyonel ve uygun maliyetli olması gerekliliğinin yanı sıra sürdürülebilir niteliğe sahip olması da yapının kullanım ömrünü artırır. Malzeme seçimi yapılırken, seçilen malzemenin sürdürülebilirlik niteliğinin belirlenmesi açısından çeşitli faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu ölçütleri;

- Malzemenin üretimi sonucunda ortaya çıkacak CO₂ emisyonu,
- Üretim için gerekli ham madde elde edilmesi sırasında, çevreye üzerinde oluşan olumsuz etkilerin tespiti,
- Malzemenin üretimi için gereken enerjinin saptanması,
- Malzemenin yapısında bulunan ve kullanıcıların sağlığını olumsuz yönde etkileyecek toksik madde ve zehirli gaz miktarının belirlenmesi,
- Malzemenin nakliyesi için gerekli enerji miktarının belirlenmesi,
- Malzemenin kullanım süresi boyunca çevre üzerinde oluşturacağı kirliliğinin saptanması, şeklinde sıralamak mümkündür.

Malzemelerin kullanımından sonra geri dönüşümü de önem taşıdığından belirli bir kullanım süresinin ardından malzemelerin yeniden kullanılabilir olması, ortaya çıkacak atık miktarının azalmasına sağlayarak doğal kaynakların tüketiminde tasarruf edilmesine yardımcı olacaktır. Kullanılan malzemenin, mekana fonksiyonellik ve estetik kazandırması gerekmektedir. Doğru malzeme seçimi ile mekanların olduğundan daha geniş gösterilmesine olanak tanırken, malzemenin yapısal özelliklerine dayalı oluşturulan formlar ile fonksiyonel planlamalar yapmak mümkündür.

5. Geleneksel Bodrum Evlerinde Sürdürülebilirliğin Konut Tipolojisi Bakımından İncelenmesi

Sürdürülebilir mimaride amaç, doğal kaynakların kullanımını azaltarak, çevresel koşullar ve arazi verilerini göz önünde bulundurarak, yapının tasarım sürecinde enerji ihtiyacının minimum düzeyde tutulmasını sağlamaktır. Günümüzde çevresel sorunlar, hızlı nüfus artışı ve buna dayalı olarak ortaya çıkan kaynak yetersizliği, sürdürülebilir tasarım anlayışı ile konut tasarımında yenilikler yapılmasını sağlamıştır. Belirtilen ölçütler göz önünde bulundurulduğunda, geleneksel Türk evlerinin, iklim şartları gözetilerek tasarlanması ve bu değerler ışığında arazi üzerine konumlandırılması, sürdürülebilir konut tasarımlarına örnek teşkil edebilecek nitelikte tasarlandıklarını göstermektedir.

Bodrum, coğrafi konumu ve topografik yapısından dolayı uzun yıllar dış etkilerden uzak kalabilmiştir. Bu durum da Geleneksel Bodrum Evlerinin tarihi dokusunun ve karakteristik özelliklerinin değişime uğramadan, korunabilmesine olanak sağlamıştır. Ancak turizmin etkisi, ekonomik ve sosyal statü bağlamında ülke açısından etkileyici gözükse de eski evlerin yıkılarak, şehrin mimari karakterinin zamanla bozulmasına sebep olmuştur (Akçura ve Akçura 1972, s.65-72).

Geleneksel Bodrum Evleri Musandıralı Ev, Sakız Tipi Ev, Kule Ev şeklinde üç ayrı tipte sıralanmaktadır. Her bir konut tipi buldukları çevre, iklim ve topografyaya ait bazı özellikler taşırlar. Musandıralı evler, dikdörtgen plana sahiptir. Sıcak iklimin görüldüğü bölgelerde tercih edilen dikdörtgen geometriye sahip planlar, duvar alanlarının artmasını sağlamakta ve ısı kayıplarının ortaya çıkmasını engellemektedir.

Fot. 3: Sandıma Köyü musandıralı ev tipi (F. Ceyda Güney, 2015)

Bodrum evlerinin sıcak iklim bölgesinde yer almaları sebebiyle mekanlar farklı kotlarda çözülmüştür. Özellikle oturma bölümünün tavanı yüksek tutulmuştur. Sıcak iklim bölgelerinde yer alan geleneksel konutlarda kat yüksekliklerinin artırılması tercih edilmiştir. Bu durum mekan içerisindeki hava akımının sağlanabilmesine yardımcı olur. Musandıra olarak adlandırılan yatma bölümü, kelime anlamı olan yüklük ile ayrılmıştır. Böylelikle yatma mekanının yaşam alanından ayrılması, oturma bölümünün pişirme, yıkanma bölümünden farklı kotlarda düşünülmesi iç mekanda doğru fonksiyon organizasyonunun oluşturulmaya çalışıldığının göstergesidir (Güney, 2016, s.61-62).

Fot. 4: Musandıralı ev ocak ve yunmalık örneği (F. Ceyda Güney, 2015)

Yapıların giriş bölümleri genellikle gün doğusuna bakacak şekilde planlanmıştır. Böylelikle yapının sabah güneşi alması düşünülerek, gün içerisinde tüm odaların güneşten faydalanabilmesi amaçlanmıştır. Kış aylarında alt evde yer alan ocak mekanının ısısal konforunun sağlanmasında etkili iken, yaz aylarında sıcaklığın fazla olması sebebi ile pişirme alanı olarak evin dış kısmı tercih edilmektedir (Güney, 2016, s.61-62).

Yine kule evlerde de kat yüksekliklerinin fazla olması mekânsal hava sirkülasyonun sağlanabilmesi adına etkili olmuştur. Girişlerinin poyraza dönük olması sebebiyle diğer yapı tiplerinden farklılık gösteren kule evlerde hakim rüzgarın mekan içerisine giriş açısından etkilidir (Güney, 2016, s.64).

Fot. 5: Bodrum Ortakent’de bulunan kule ev - Mustafa Paşa Kulesi (F. Ceyda Güney, 2015)

Özellikle Geleneksel Türk Evleri’nde yapının birden fazla yüzeyinde pencere düzenlemesi yapılmıştır. Bodrum evlerinde de yapıların kapı ve pencere boşlukları belirli bir oran çerçevesinde yerleştirilmiştir. Bu durum yapı içerisinde doğal havalandırma sirkülasyonun sağlanabilmesi açısından etkilidir (Küçükerman, 1996, s.117).

Yapılarda genellikle malzeme olarak moloz taş kullanılmıştır. Dış duvarlar kalın ve kimi zaman badana ile kaplanmıştır. Bazı Kule Evlerde sıvasız kesme taş blokların malzeme olarak kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır (Akçura ve Akçura,1972, s.72). Yapı malzemesi olarak kullanılan moloz taş malzeme, dışardaki sıcak havanı, yapı içine girişini engelleyerek mekanın serin kalmasını sağlamaktadır. Bodrum Evleri’nde kullanılan diğer yapı malzemeleri ahşap ve kargı gibi çevreden kolaylıkla elde edilebilecek malzemelerdir. Kargı adı verilen, saz kamış vb. kullanıldığı yapı malzemesi, özellikle çatı örtüsü olarak tercih edilmiştir. Damda dilimlerin üzerini kapatmakta kullanılarak, gölgelik alanların oluşmasına yardımcı olmaktadır. Yerel çevrede bulunan malzemeler tercih etmiştir. Bu durum kullanılan malzemenin sürdürülebilirliğini sağlayarak yapının fonksiyonuna uygun bir biçimde, uzun süreli kullanımına yardımcı olmaktadır. Konutlarda ısı dengesini sağlamak için iç ve dış duvarları ak badana ile kaplanmıştır (Bektaş, 1996, s.67-68).

Yaşam birimlerinin araziye bağlı olarak konumlanması ve bir araya gelmesiyle oluşan dar sokaklar, avlu ve bahçe duvarlarıyla, ağaçlarla sınırlandırılmıştır. Bu durum yüksek duvarlarla çevrili avlularda gölgelik alanların oluşmasına olanak tanır. Böylelikle ışık ve ısı kullanımının mekan içerisine olumsuz yansması ortadan kalkmaktadır.

Geleneksel Bodrum Evleri’nde bahçelerin sulanması vb. sebeplerle oluşturulan ve aynı zamanda pasif soğutmayı sağlayan yapının dışında bulunan havuz, kuyu gibi serinletme elemanları, bu alanda oluşan ısının buharlaşma ısı olarak kullanılmasını sağlayarak yapı dışının serinletilmesine yardımcı olmaktadır (Güney, 2016, s.73).

6. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma bölgesi olarak belirlenen Bodrum; ılıman, Akdeniz iklimi koşullarının görüldüğü, kendi içinde de farklı tipte geleneksel yapı çeşitlerine sahip bir yerleşimdir. Geleneksel Türk Evi'nin yapısal özelliklerini taşıyan Bodrum Evleri; kendine has karaktere sahip, malzeme ve renk seçimiyle bütünleşmiş konut örnekleridir. Özellikle evlerin biçimsel düzeni yüzyıllar boyu bölgede devam eden sosyo-kültürel yapının da izlerini taşımaktadır. Ancak zaman içerisinde hızlı nüfus artışı ve bölgesel turizme olan yoğun ilgi geleneksel dokunun zarar görmesine neden olmuştur. Aslında geleneksel mimari, kavramsal olarak bugün savunulan sürdürülebilir tasarım ölçütlerini bünyesinde barındırmaktadır. Önemli olan doğru tespit ve çözüm önerileriyle geleneksel mimarinin tasarım yaklaşımını güncel yapı örneklerine yansıtabilmeyi başarmaktır. Günümüz koşullarını göz önünde bulundurduğumuzda tamamen "**gelenekselci yaklaşıma**" yönelmek ve bu düşünceyle tasarımlar yaratmak çözüm değildir. Ancak daha önceleri benimsenen ve uygulanan bu anlayışın temel özellikleri doğru bir şekilde analiz edildiğinde, gerekli ve uygulanması gereken noktaların, düşünce stiline günümüz konutları için uyarlanabilmesi ile söz konusu sorunların ortadan kalkması sağlanacaktır.

Sürdürülebilir mimarinin en önemli ölçütlerinden ikisi, çevresel ve iklimsel nitelikler göz önünde bulundurularak yapı tasarımı yapılmasıdır. Arazinin eğimi, rüzgar yönü, sıcak iklim bölgelerinde yoğun nem ve güneş ışığı etkisinin minimum düzeyde tutulması gerekmektedir. Geleneksel Bodrum Evleri, gerek arazi ve topografyaya uyumlu yerleşimi; rüzgar yönü, güneş ışığından faydalanma düzeyi gibi iklimsel verilerin sağlanması açısından yeterli derecede sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Konutların yerleşiminde özgün yeşil dokunun korunması amaçlanmış ve sokaklar, avlular ağaçlar sayesinde gölgelik alanlara dönüştürülmüştür. Bu sayede, özellikle konutların yoğun bir biçimde güneş alan güney cepheleri, dikilen ağaçlar yardımıyla güneşin zararlı ve olumsuz etkisinden en az düzeyde etkilenmiştir.

Sürdürülebilir iç mekan tasarımında enerjinin etkin kullanımı önem taşır. Yapının havalandırılması, aydınlatması için gereken enerjinin optimumda tutulması tercih edilmektedir. Bu çerçeveden bakında sıcak iklim koşullarının görüldüğü Bodrum gibi yerleşim alanlarında yapı içi doğal hava sirkülasyonunu sağlayıcı formların tercihi gerekmektedir. Bu açıdan geleneksel Bodrum evleri, gerekli koşulları sağlayabilecek nitelikleri taşımaktadır. Odaların konumları, mekan organizasyonu, pencere form ve ölçüleri, cephe düzenlemeleri, sofa kavramının yapı iç mekan düzeninde uygulanması, açık ve yarı açık avlu mekanların kullanımı, doğal hava sirkülasyonun sağlanabilmesi için yapı tavanlarının yüksek tutulması, yapıda gölgelik alanları yaratan girintili çıkıntılı formlar gibi pek çok mekânsal ve yapısal düzenlemeler, sürdürülebilir mekan tasarımından aranan ölçütlerin sağlanmasında yardımcı olmaktadır.

Yerel yapı malzemelerinin kullanımı çevrenin sürdürülebilir kılınmasına yarar sağlayarak enerji, kaynak ve çevrenin bir bütünlük içerisinde düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bodrum evlerinde kullanılan moloz taş, ahşap, kargı gibi malzemelerin doğal ve yerel olması, kullanıldığı bölgenin iklim özelliklerine uyum sağlamasına yardımcı olur. Bu durum yapı malzemesinin çevresel koşulların etkisiyle deforme olmadan uzun süre ve gerektiği takdirde yeniden kullanılmasına olanak sağlar. Evlerin iç ve dış duvarları ak badana ile kaplanması yapılarda görsel estetik bir bütünlüğün oluşmasına yardımcı olmakla beraber, güneş ışınlarının yansıtılmasını sağladığı için dışardaki fazla ısının ev içine geçmesini engellemektedir.

Sürdürülebilir iç mimarlık var olanı korumayı; yeni yaratılanı uzun yıllar kullanılabilir kılmayı; doğal kaynakları ve enerjiyi bilinçsizce tüketmeden doğru bir biçimde

kullanabilmeyi, tüm bunları tasarıma doğrudan yansıtılabilmeyi gerektirir. Bu bağlamda atılan her adım hem ekonomik kalkınmayı sağlayacak, hem de yaşanılan çevrenin, doğal kaynakların farkındalık yaratılarak uzun yıllar muhafaza edilebilmesine olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye örneğinde, sürdürülebilir bir yapı tasarlamak için gerekli ekonomik ve teknolojik yeterliliği sağlama gerekliliğinin yanı sıra, aynı zamanda var olan geleneksel yapı tasarım ilkelerinin günümüze uyarlanabilmesi ile de söz konusu etkiyi sağlamak mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Akçura, N., ve Akçura, T. (1971). Kasaba Ölçeğinde Çevre Değerlerini Koruma Amaçlı Bir İnceleme: Bodrum, Mimarlık Dergisi, 8, s.65-72.

Bakır, İ., Karakoyun, M. (2009). Evaluation Of Traditional Bodrum Houses In Term Of Adaptability For Modern Life, 4th International Congress Livable Environments & Architecture, Karadeniz Teknik University, Trabzon, 2, s.569-583.

Başakman, M. (1991). Araştırma Projesi: Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması Bağlamında Geleneksel- Bölgesel Mimarinin Yorumlanması ve Modern Çevrelerin Yaratılmasına Işık Tutması: Durum Çalışması Aşağı Ulupınar, Yukarı Ulupınar, Balaban Yerleşmeleri, Fırat Üniversitesi, Elazığ, s.33.

Bektaş, C. (1996a). Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum Anadolu Evleri Dizisi-I, Bileşim Yayınevi, İstanbul, s.47-68.

Bektaş, C. (1996b). Türk Evi, YEM Yayınları, İstanbul, s.30-103.

Çakmanus, İ. (2004). Enerji Verimli Bina Tasarım Yaklaşımı, Tesisat Mühendisliği Dergisi, İstanbul, s.84.

Elbe, H. (1972). Bodrum (Halikarnassos) Müzesi Rehberi, Yenilik Basımevi, İstanbul, s.51-52.

Devlet Planlama Teşkilatı DPT. (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Konut Özel İhtisas Komisyonu Raporu. DPT Yayınları, Ankara, s.100.

Erengöz, Ç. (2005). Enerji Mimarlığı, Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü 4. Yenilenebilir Enerji Sempozyumu ve Sanayi Sergisi Bildiri Özetleri, İzmir, s.47-48.

Güney, F.C. (2016). Konut Ölçeğinde Sürdürülebilir İç Mimari Tasarımı Üzerine Örnek Bir Çalışma: Geleneksel Bodrum Evleri İçin Bir Öneri, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s.61-73.

Küçükerman, Ö. (1996). Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, s.68-117.

Mutdoğan, A., S. (2011). Çok Katlı Konut Yapılarında Sürdürülebilir İç Mekan Tasarım Kriterleri, Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.87-88.

Sev, A. (2009). Sürdürülebilir Mimarlık, YEM Yayınları, İstanbul, 31.

Sözen, M. ve Eruzun, C. (1992). Anatolian Vernacular Houses, Emlak Bankası Kültür

Yayınları, İstanbul, s.10-11.

Szokolay, Steven K. (2004). Introduction to Architectural Science: The Basis of Sustainable Design, Elsevier, Amsterdam, s.51.

Wahl, D.C., Baxter S. (2008). The Designers Role in Facilitating Sustainable Solutions, Design Issues, 24, s.72-83.

Winchip, S.M. (2007). Sustainable Design for Interior Environments, Fairchild Publications, Inc., New York, s.170.

Yaşa, E. (2004). Avlulu Binalarda Doğal Havalandırma ve Soğutma Açısından Rüzgar Etkisi İle Oluşacak Hava Akımlarına ve Yüzey Açıklıklarının Etkisinin Deneysel İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.26-29.

Yeang, K. (2006). Ecodesign: A Manual for Ecological Design. Great Britain: Wiley Academy, Great Britain, s.184.

Yudelson, J. (2007) "Green Building A To Z", New Society Publishers, Canada, s.28-30.

URL-1: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/69996> (Erişim tarihi: 10.01.2021, saat:12.00)

İç Mekanlarda Asma Tavan Uygulamaları

Merve Betül GÜLER¹, Esin KASAPOĞLU²

Öz

İç mekandaki en önemli bitiş yüzeylerinden biri olan asma tavanlar, kullanıldığı mekanlarda mevcut bir tavanın altında; tavandan geçen tesisatları gizleyerek dekoratif bir görünüm kazandıran, akustik kontrol, yangın koruması gibi işlevsellikler sağlamak amacıyla uygulanan, çeşitli taşıyıcı sistem seçenekleri olan, kaplama malzemesi olarak birçok alternatifi bulunan yapı elemanlarıdır. Günümüz mimarisinde, yapılarda (konutlar, hastaneler, eğitim binaları, spor salonları, endüstriyel yapılar, ulaşım yapıları, alışveriş merkezleri, ofisler, restoran ve kafeler gibi) asma tavan sistemleri sıklıkla uygulanmaktadır. Bu sebeple asma tavanı oluşturan bileşenlerin iyi bilinmesi, uygulamaların doğru yapılması önemlidir. Tavan kaplama malzeme seçenek ve olanaklarının artmasına rağmen, doğru olarak kullanılması ve kullanıldığı mekandaki işleve uygun olarak seçimi yanında, doğru uygulama yapılması da önemlidir. Tasarımcı mutlaka en uygun asma tavan sistemine karar vermeli ve uygulanmasını sağlamalıdır. Malzemelerin bu denli artması, taşıyıcıların çeşitlenmesi bunların bir bütünlük içinde ele alınarak irdelenmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu çalışma kapsamında, asma tavan sistemlerinin tanıtılması, yapıya katkılarının ortaya konması ve uygulama biçimlerinin sistemli bir şekilde, bir derleme çalışması çerçevesinde ele alınması amaçlanmaktadır. Asma tavanların tanımından başlayarak, yapı içinde üstlendikleri işlevler, çeşitleri ve uygulama biçimleri bir bütün olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Asma Tavan, Asma Tavan Çeşitleri, Asma Tavan Bileşenleri, Asma Tavan Kaplamaları, Asma Tavan Taşıyıcıları*

Suspended Ceiling Applications in Interior Spaces

Abstract

Suspended ceilings, one of the most important finish surfaces in the interior, are under an existing ceiling in the spaces where it is used; they are the building elements that provide a decorative appearance by hiding the installations passing through the ceiling, which are applied to provide functionality such as acoustic control and fire protection, have various carrier system options and have many alternatives as coating materials. In today's architecture, suspended ceiling systems are frequently used in buildings (residences, hospitals, educational buildings, sports halls, industrial buildings, transportation structures, shopping centers, offices, restaurants, and cafes). For this reason, it is important to know the components that make up the suspended ceiling and to make the applications correctly. Although ceiling coating material options and possibilities increase, it is also important to use it correctly and to make the right application as well as to choose it according to the function in the place where it is used. The designer must absolutely decide on the most suitable suspended ceiling system and ensure its implementation. This increase in materials and diversification of carriers bring with it the necessity to consider them in an integrity. Within the scope of this study, it is aimed to introduce suspended ceiling systems, to reveal their contribution to buildings and to discuss the application forms in a systematic manner within the framework of a compilation study. Starting from the definition of suspended

¹ ASPEN Yapı ve Zemin Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.

² İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

*İlgili yazar/Corresponding Author: ekasapoglu@iku.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 25.03.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.03.2021

ceilings, their functions, types, and application forms they undertake in the building will be discussed.

Keywords: *Suspended Ceiling, Suspended Ceiling Types, Suspended Ceiling Elements, Suspended Ceiling Coatings, Suspended Ceiling Carriers*

1. Giriş

Asma tavanlar bir mekanda uygun fiziki ortamın oluşturulmasına katkıda bulunan elemanlardır. İnsanların toplu halde yaşadıkları ve kullandıkları toplantı ve konferans salonları, oteller, ofisler, restoran ve kafeler, hastane, alışveriş merkezleri gibi binalarda yaygın olarak kullanılırlar. Mekana estetik etkileri olması yanında, ısı yalıtımı, ses yalıtımı, aydınlatma, havalandırma gibi konfor koşullarının sağlanmasına katkıda bulunurken, tesisatları gizlenmek, düz bir tavan elde etmek gibi çeşitli amaçlarla uygulanabilmektedirler. Asma tavanlardan istenen başarımın elde edilebilmesi için bir bütün olarak tanınması, çeşitleri, bileşenleri, taşıyıcıları ve uygulama yöntemlerinin beraber incelenmesini gerektirmektedir.

Yapılan kaynak taramalarında elde edilen sonuçlara göre, asma tavan sistemleri, bütüncül bir şekilde ele alınmamış, yeteri kadar açıklanmamış, bilimsel olarak sistemli bir şekilde ortaya konmamıştır. Bu çalışma yapılırken, doğrudan ya da dolaylı yollardan, çeşitli üniversitelerin (İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi gibi) kütüphaneleri ve uzaktan erişim arşivleri taranmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Dokümantasyon Merkezinde araştırmalar yapılmış, çok sayıda tez gözden geçirilmiştir. Çalışma kapsamında, asma tavan sistemlerinin tanıtılması, yapıya katkılarının ortaya konması ve uygulama biçimlerinin sistemli bir şekilde, bir derleme çalışması çerçevesinde ele alınması amaçlanmaktadır. Asma tavanların tanımından başlayarak, yapı içinde üstlendikleri işlevler, çeşitleri ve uygulama biçimleri bir bütün olarak ele alınmaktadır.

2. Asma Tavan Sistemleri

Tavan; örtülü bir yerin üstündeki döşemenin alt yüzeyi; taban karşılığı olarak ifade edilmektedir (Hasol, 1990, s. 506). Döşeme veya çatının alt yüzünü örten ve alt taraftan bakıldığında görünen yüzeyi oluşturan yapı ögesidir (TS EN 13964, 2014, s.8). Döşemenin altında görünen kısım tavan olarak adlandırılmakta olup, sadece altı kullanılan mekanlar için geçerli bir kavramdır. Asma tavanlar; mevcut bir tavanın altına daha iyi bir görünüş vermek amacıyla, döşemeye asılarak yapılan ikinci tavanlardır (Kızıldeli, 2002, s.46). Mevcut taşıyıcı sisteme sıva yapılması dışında, tavana başka bir malzemenin aralıklı ya da doğrudan tespit edilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Toydemir vd. 2000, s.364). Bir başka tanıma göre ise, tavan veya çatı ile alt konstrüksiyonu arasında boşluk bırakılarak yapılan tavan kaplamaları "asma tavan" olarak adlandırılmaktadır (Allen ve Iano, 2009, s. 925). TSE EN 13964'te (2014, s.8) asma tavan; 'yük taşıyıcı yapı elemanına (duvar, çatı, kiriş ve döşeme) tespit edilmiş bir askı sistemi veya doğrudan monte edilmiş asma tavan taşıyıcı sistemi veya tavan çevre profili vasıtasıyla, döşeme veya çatıdan belirli bir mesafeden aşağıdan asılmış tavan' olarak tanımlanmaktadır (Fot. 1).

Fot. 1: Açık ofislerde kullanılan ve kafeteryalarda kullanılan asma tavan örnekleri (URL 1)

Yapısal olmayan elemanlardan asma tavan, bütünsellik sağlanması ve bazı gereksinimlerden dolayı, kullanılması son derece önemli yapı elemanlarıdır (Tichelmann ve Pfau, 2012, s.40). Altı düz olan ya da olmayan, döşemenin alt ve üst hacimleri arasında farklı sorunların mevcut olduğu ya da alttaki mekan yönünden gerekli ve önemli bazı düzenlemelerin yapılabilmesi asma tavan ile çözümlenmektedir (Toydemir vd. 2000, s. 363). Tasarımcının elinde çok önemli bir araç olma özelliğine sahiptir. Aydınlatma elemanları, yağmurlama başlıkları, ses sistemleri ve yangın belirleme cihazları asma tavanlara yerleştirilebilmektedir (Allen ve Iano, 2009, s. 925).

Asma tavanlar, günümüzde konutlarda, ortak alanlar ve ıslak hacimlerde kullanılmakla birlikte, esas olarak endüstriyel ölçekli (sağlık yapıları, ofisler, eğitim yapıları, ulaşım tesisleri, fabrika binaları vs.) yapılarda daha fazla yer almaktadır. Asma tavanlarda yer alan malzemelerin beklentileri karşılaması; kullanım amaçlarına ve yerlerine göre, beklentilerin öncelik sırasının belirlenmesi ve buna göre seçiminin yapılmasına bağlıdır. Asma tavan sistemlerinden beklentiler aşağıda alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

2.1 Görünüş, Yüzey Özellikleri ve Estetik

Bir yapıda kullanım alanı açısından asma tavanlar son derece büyük bir alana sahiptir. İç mekanlardaki tavan kaplamalarının, duvar ve döşeme ile iç mekanı oluşturarak, tasarımın bütünlüğünü sağlayan önemli etkiler yaratması, içerisinde bulunduğu binanın estetik etkilerine olumlu bir katkı yapacak nitelikte olması beklenmektedir (Coşar, 2002, s.10). Her malzemenin dokusu, görünüşü ve özelliği farklıdır. Tavan bir mekana girildiğinde en etkili yüzeylerden biridir. Dolayısıyla doğrudan estetik olarak mekana katkıda bulunmaktadır. Özellikle, tesisatın gizlenmesini sağladığı için mekan algısını doğrudan değiştiren bir etkisi olmaktadır. Bu sebeple asma tavanlarda malzeme seçilirken fiziksel özelliklerine bakıldığı kadar, görsel olarak etkisine de bakılmalıdır. Tavan yüzeyini, mekan kimliği üzerinde ve istenilen etkinin yaratılmasında önemli etkilere sahiptir (Hegger vd. 2006, s.167-169).

2.2 Akustik Beklentiler

Asma tavanlarda yapı içinde işitsel konfor koşullarının sağlanması, hacim içinde uygun fiziki ortam koşullarının yaratılmasında önemli rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar, akustiği yetersiz bir okulda, sınıflarda eğitim gören çocukların öğrenme kabiliyetlerinin düştüğünü göstermektedir (Gürel, 2007, s.1). Başka bir çalışmanın sonucuna göre, çocukların zıplaması ve koşması gibi çarpma seslerinin, düşük frekanstaki baskın ses enerjisine sahip seslerin, apartmandaki en rahatsız edici gürültü olarak algılanmakta ve çeşitli sosyal sorunlara neden olmaktadır (Ryu vd. 2018, s.1). Ses dalgasının bir mekandan diğerine asma tavan boşluğu içinde yayılması, yukardaki ve aşağıdaki mekanlara kolaylıkla iletilmesi mümkün olabilmektedir. Kullanılan kaplama malzemesinin birim ağırlığı düşük bir akustik levha olması ya da mineral yün seçilmesi

gibi farklılıklar iletilen sesin düzeyini farklılaştırmaktadır. Özellikle çok düşük ses iletiminin istendiği mekanlarda kullanılan kaplama malzemesi ve bağlantı detayları daha da önem kazanmaktadır (Cavanaugh ve Wilkes, 1999, s.1-54). Asma tavanlarda malzeme seçiminin gürültü denetiminin sağlayacak şekilde yürütülmesi önemlidir. Bu çerçevede hacim akustiğinin ihtiyaçlarına uygun nicelik ve nitelikte malzemelerin kullanılması hacmin işitsel konfor koşullarını olumlu yönde etkilemektedir. Asma tavanlar yansıyan ses düzeyini azaltmak için gerekli yüzey yutuculuğunun sağlanmasında en elverişli elemanlardır (Mütevelliöğlu, 1995, s.26).

2.3 Işık Yansıtıcılığı

İyi bir ışıklı ortam yaratmanın insan vücudu ve ruhu üzerinde etkisi vardır. Aydınlatma görsel aktivitelerin etkinliğini belirlemekte, yaşam süreçlerini düzenlemektedir. Aydınlatılmış alanların ve nesnelerin algılanmasını, duyguları, mekanın kullanıcılarının ruh hallerini, ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Aynı zamanda aydınlatılmış yerlerin estetik olarak algılanması üzerinde de etkileri olmaktadır (Pracki vd. 2020, s. 4744). Cisimler spektrumdaki bazı ışınları belirli oranda yutarlar, bazı ışınları da belirli oranlarda yansıtırlar. Beyaz cisim en çok yansıtan, siyah ise en çok emen renklerdir (Erdem, 2017, s.36). Asma tavan malzemesinin yüzeyinde yansıtma özelliği talep ediliyorsa buna uygun renkte bir tavan malzemesi kullanılmalıdır. Asma tavanlardan yüksek seviyede ışığın yansıtılması, iç mekanlarda doğru seviyede aydınlatmanın elde edilmesine katkı sağlarken, aynı zamanda fazla elektrik enerjinin tüketiminin azaltılmasına da yardımcı olmaktadır. Asma tavan malzemelerinde EN ISO 7724-2 ve 7724-3 (TS EN 13964, 2014, s. 8) olarak ışığın yansıtması konusunda, akreditasyonlu laboratuvarlarda kapsamlı testler uygulanmalıdır.

2.4 Yangın Dayanımı ve Yangın Koruması

Yapılarda çıkan yangınlar çok hızlı şekilde ilerleyerek yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Sadece malzeme açısından bir yapının yangın riski, yapı malzemesinin yangını başlatmasının yanı sıra, herhangi bir nedenle çıkan yangın karşısındaki tutumuna da bağlı olmaktadır. Malzeme yanmayabilmekte, alev almayabilmekte ama yine de yangın riski oluşturabilmektedir. Örneğin, bazı malzemeler yangının yayılmasına neden olan duman ile zehirli ve zehirsiz gaz çıkarmaktadırlar (Toydemir vd. 2000, s.75). Asma tavan sistemindeki boşluk içinde duman bir mekandan diğerine iletilebilmektedir. Tavan paneller arasında bırakılan boşluk, birleşim detayları duman sızdırma oranını belirlemektedir (Chou vd., 2020, s. 7244). Yapısal elemanları yangının etkilerinden korumanın bir yolu, yanmaz asma tavan malzemeleri kullanmaktır. Asma tavanların yangına dayanımı arttıkça iletişim, havalandırma ve iklimlendirme sistemleri ile elektrik tesisatının da yangına karşı korunması sağlanmaktadır (Gravit ve Golup, 2018, s.75-85). Asma tavanlarda kullanılan malzemeler seçilirken yangın dayanım süreleri de göz önünde bulundurulmalı, kullanılan alana uygun malzemeler tercih edilmelidir.

2.5 Nem Dayanımı

Yapılarda nem; küf, mantar, bakteri vb. mikrobiyolojik aktivitelerin oluşmasına sebep olmaktadır. Ortamın hava kalitesi olumsuz etkilenmekte ve insan sağlığını tehdit etmektedir (Yıldız ve Dal, 2016, s. 25-37). Asma tavanlar, neme maruz kaldığında dayanıklı değildirler. Nem etkisi altında kaldıklarında asma tavan bileşen takımlarında ve taşıyıcı sisteminde dayanım kaybı görülebilmekte, sarkma oluşabilmektedir. Öte yandan, asma tavanlar nem etkisi altında kaldıklarında tehlikeli bileşiklerin gazlarını çıkarabilir, kırıldığında veya kesildiğinde sağlığa zararlı havadaki partikülleri salabilir, nem tutma yoluyla küf ve küf oluşumunu teşvik edebilmekte, kaplama yüzeyinde leke oluşumuna neden olabilmektedirler (Yıldırım, 2018, s. 7360). Asma tavan bileşenleri ve malzemeleri seçilirken, uygulandıkları mekanda su ve neme maruz kalma olasılıkları ile neme karşı dayanımları göz önünde bulundurulmalıdır.

2.6 Isı Yalıtımı

Asma tavanlarda kullanılan malzemelerin, ısı yalıtım malzemeleri olmamalarına rağmen hem bina genelinde hem de bina içindeki farklı ortamlar arasında yüksek ısı yalıtım performansı sağlayarak binanın enerji ihtiyacına az da olsa yardımcı olması beklenmektedir. Asma tavan bir çatı altında yer alıyor ise buraya yerleştirilecek uygun kalınlıkta bir ısı yalıtım malzemesi ile ısıtma veya soğutma düşünülen hacim küçültülmüş olmaktadır. Genel olarak; malzeme seçimi yapılırken, malzemenin kalınlığı ve gözenek çapı azalır, ısı iletkenliğinin artmakta olduğuna dikkat edilmelidir. Malzemenin ısı ve hacim ağırlığının artması durumunda, ısı iletkenliği de artmaktadır (Ülker, 2009, s.26).

2.7 Sökülebilirlik

Tavan malzemesinin sökülebilir olmasının ilk ve en önemli avantajı, asma tavan içinden geçen tesisata istenildiği takdirde kolayca ulaşılabilir olmasıdır. Bu tür tesisata bakım ve onarım gerektiğinde istenildiği takdirde tavanın içerisine müdahale edilebilir ve sorun çözülebilir. Ayrıca sökülebilirlik sayesinde tavanda herhangi bir sızıntı, tesisatta kaçak vb. olduğunda tüm asma tavana zarar vermeden kolayca ilgili yere ulaşılabilir. Sökülebilirliğin sağladığı esneklik sayesinde, tavan kaplama malzemesi zarar gördüğünde ya da kırıldığında, eskidiğinde, ortam (dekorasyon) değiştiğinde, yönetmelikler ve standartlarda herhangi bir değişiklik olduğunda, kullanıcı değişimi ya da kullanıcının taleplerinin farklılaşması durumunda değişiklik kolaylıkla yerine getirilebilmektedir.

2.8 Hijyen, Küf ve Bakteri Direnci

Piyasadaki birçok asma tavan paneli, havadaki parçacıkların veya kimyasalların salınması yoluyla insan sağlığını riske atan malzemeler içerebilir (Yıldırım, 2018, s. 7361). Küfün oluşması için havasız ve hava sirkülasyonunun olmadığı aydınlık olmayan, buna ek olarak sıcaklık farklılıklarının yüksek olduğu nemli ortamlar gereklidir. Küf ve bakterinin olmaması istenen mekanlarda, malzeme seçilirken inorganik yapıda malzemeler seçilmelidir. Kullanılan asma tavan malzemesinin bakteri ve mantar oluşumuna dayanıklı, tavan yüzeyini koruyan ve tavan boşluğu üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırması beklenmektedir.

2.9 Teknik Donatı Entegrasyonu

Asma tavanlarda birlikte kullanılan, benzer olmayan özelliklere sahip malzemelerin hem birbiriyle uyumlu hem de birlikte olduğu malzeme ya da sistemlerle uyumlu olması gerekmektedir. Asma tavan sistemlerinin elektrik, sıhhi tesisat, mekanik tesisat, aydınlatma, ısıtma ve yangın söndürme sistemleriyle entegrasyonu son derece önemlidir. Çünkü bu sistemlerin çoğu yapılar gereği tavanın üstünde yer almaktadır. Asma tavan sisteminin teknik donatılarla birlikte çalışması, estetik-görsel açıdan iyi sonuçların elde edilmesini, aynı zamanda erişim kolaylığı sağlamasını, bakımını kolaylaştırarak, işlevsellik açısından yapıya katkıda bulunmasını sağlamaktadır.

2.10 Uzun Ömür

Asma tavan taşıyıcı ve kullanılan malzemelerin tavsiye edilen şekilde normal bakımları yapıldığında performans özelliklerini koruması beklenmektedir. Asma tavan kaplama bileşeni ve asma tavan taşıyıcı sistemine ait görünür yüzeylerin temizlenebilir olup olmadığını ve bu yüzeyler temizlenebiliyorsa hangi temizleme tekniğinin uygulanması gerektiği ve hangi sınırlamaların uygulanacağı asma tavan sağlayıcısı tarafından kullanıcıya bildirilmelidir. Asma tavan kaplama bileşeni ve asma tavan taşıyıcı sistemine ait görünür yüzeylerin tekrar boyanabilir olup olmadığı ve bu yüzeylerin tekrar

boyanabilir olması halinde hangi malzemeler ve teknikleri tavsiye edildiği ve varsa tavan performansına ilişkin hangi özelliklerin etkilenebileceği de belirtilmelidir.

2.11 Darbe Dayanımı

Binalarda asma tavanlara birçok bina içi tesisatın gizlenmesi sağlanmaktadır. Bu tür donanımlara ulaşmak için asma tavanlara sık sık erişim sağlanması gerekebilir. Bahsedilen erişimler sırasında asma tavan sistemi veya malzemeleri hasar görebilir, gözle görülür olumsuz hasarlar meydana gelebilir. Darbeye dayanıklı asma tavan malzemesinin kullanılması hem oluşabilecek hasarın azaltılmasına hem de bina kullanıcısı için kaliteli bir ortam yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. Bir asma tavan sisteminin içeriden ve aşağıdan gelebilecek darbelere karşı mukavemetinin yüksek olması beklenmektedir. Asma tavanın çökmesi, ani bir yıkım anlamına gelmekte ve sonuçları ağır olabilmektedir (Wieckowski vd. 2018, s.107-116).

2.12 İç Ortam Hava Kalitesi

Bir binadaki döşeme, cila, boya, yapıştırıcı, gibi yapı malzemeleri, mobilyalar, bina kullanıcılarının nefes alma, terleme gibi yaşamsal faaliyetleri ile yemek pişirme, ısıtma, temizlik gibi günlük faaliyetler iç ortam havasına çeşitli zararlı madde salınımı yapmaktadır. Cildi, gözleri ve solunum sistemini tahriş eden aynı havadaki tozlar, uygun olmayan şekilde bertaraf edilerek çevreye salındığında ekolojik riskler oluşturmaktadır (Yıldırım, 2018, s. 7360). Asma tavan kaplamalarının iç ortam hava kalitesine katkıda bulunması beklenmektedir. İç ortamın hava kalitesini arttırmak için öncelikli olarak doğru havalandırma sağlanmalıdır. Tavan kaplama malzemesi seçerken uçucu organik bileşen salınımı düşük malzemeler tercih edilmelidir.

2.13 Sismik Beklentiler

Asma tavan sistemi, sismik olaylar sırasında büyük hasara neden olabilecek ve güvenliği tehlikeye sokabilecek ve binaların sürekli çalışmasını engelleyebilecek yapısal olmayan bileşenlerden biridir (Ryu ve Reinhorn, 2019, s.592). Dünya genelinde depremler sırasında ve sonrasında oluşan hasarlar gözlemlendiğinde, yapısal olmayan bileşenlerin hasar görmesinin işlevselliği ciddi şekilde etkileyebileceği, yaralanmalara veya ölümlere yol açtığı görülmüştür (Brandolese, vd. 2019, s.219). Panellerin yerinden çıkması ve kırılması, tavan ızgara elemanlarının ve bağlantılarının burkulması gibi daha düşük seviyede hasarlar da oluşabilmektedir (Dhakal, 2011, s. 62) (Soroshian vd. 2015, s. 784). Orta derecede sallayarak bile hafif akustik paneller kolayca yerinden çıkabilir (Yao, 2000, s. 6). Deprem bölgesinde inşa edilen bir hastanede sismik bir asma tavan sistemi kullanılmamışsa, sarsıntı esnasında tavanın hastaların üzerine düştüğü ve yaralanmalara neden olması karşı karşıya kalınabilecek sonuçlardan bir diğeridir (URL 2). Bu sebeple asma tavan sistemlerinin deprem boyunca performansı, binanın kullanım amacına bağlı olarak kritik bir önem taşımaktadır (Saridoğan, 2013, s.1).

2.14 Çevresel Faktörler

Yapı malzemelerinin tamamında olduğu gibi bitiş yüzeylerinden biri olan asma tavanlarda da sürdürülebilirlik, geri kazanım, zehirli gazlar, tehlikeli madde salınımı son derece önemlidir. Asma tavanlar iç mekanda yüzey olarak oldukça büyük bir hacim kaplayabilmektedirler. Bu yüzeylerde kullanılan asma tavan bileşenlerinin sağlığa zararlı olması, zehirli gaz çıkarmaması ve tehlikeli madde içermemesi beklenmektedir. Asma tavanlarda kullanılan bileşenlerin zararlı mikroorganizma üremesine yatkınlık açısından da değerlendirilmesi beklenmektedir. Özellikle tavanın hiçbir kısmında asbest açığa çıkması ya da içermemesi, formaldehit içeren malzeme kullanılması

durumunda dikkatli olunması, standartlara uygun davranılması gerekmektedir (TS EN 13964, 2014, s.30).

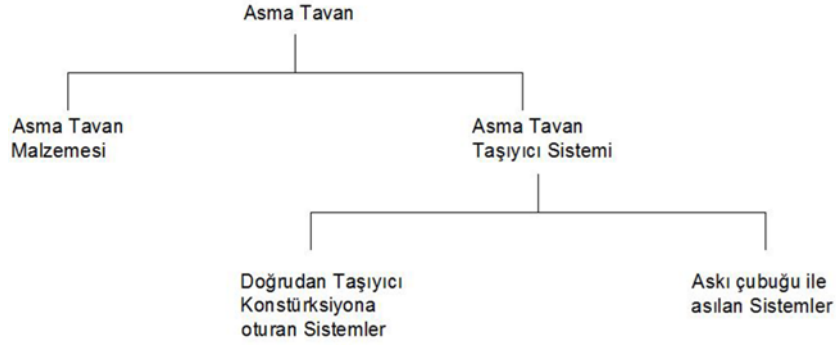
3. Asma Tavan Çeşitleri, Bileşenleri ve Taşıyıcı Sistemleri

Asma tavan sistemleri uygulanmaları yönünden genelde ikiye ayrılır:

- Hazır Asma Tavan Malzemesiyle Oluşturulan Asma Tavanlar
- Yerinde oluşturulan Asma Tavanlar

Bu iki uygulama dışında, her iki uygulamanın bazı özelliklerine sahip asma tavanlar, karma asma tavanlar diye adlandırılabilir (TS EN 13964, 2014, s.4).

Bu makale kapsamında hazır asma tavan malzemesiyle oluşturulan asma tavanlar incelenmiştir. Hazır asma tavan malzemesiyle oluşturulan asma tavanlar, asma tavan taşıyıcı sistemi ve asma tavan malzemesi olarak iki ana bileşenden oluşmaktadır (Şekil 1). Asma tavanı oluşturan bir diğer öge asma tavan taşıyıcı sistemidir. Asma tavan taşıyıcı sistemleri de kendi içinde doğrudan taşıyıcı sisteme oturan sistemler ve askı çubuğu ile asılan sistemler olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırılabilir.

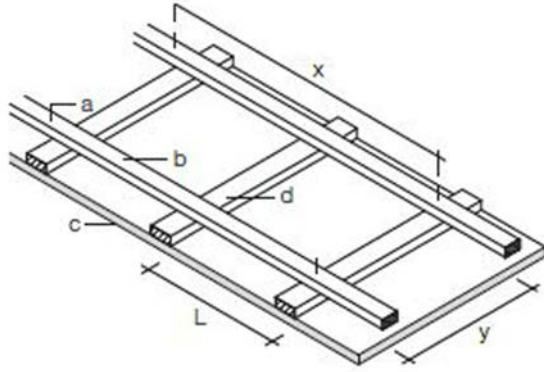
Şekil 1: Asma Tavan Bileşenlerinin Şematik Gösterimi (Yazar)

3.1 Asma Tavan Çeşitleri

3.1.1 Doğrudan Taşıyıcı Konstrüksiyona Oturan Sistemler

Asma tavan malzemesi, doğrudan tavan yüzeyine oturan sistemlerde metal ya da ahşap karkasın altına direkt olarak sabitlenir. Tavan kaplamalarında alt konstrüksiyon tavan kaplamasının taşıyıcı bölümüdür. Üstünkörü ve yetersiz uygulanan alt konstrüksiyon, tavan kaplamalarının sağlam ve düzenli olmasına engel teşkil etmektedir. Yeterli sağlamlıkta olmayan ve tavana sağlam tutturulmayan bileşenler yüzünden tavan yıkılabilir. Bu nedenle alt konstrüksiyon malzemelerinin tavana sağlamca tutturulmasına ve sağlamlığına dikkat edilmelidir. Alt konstrüksiyon metal (çelik gibi) veya ahşap karkastan yapılabilir. Alt konstrüksiyonu oluşturan bileşenlerin boyutları ve şekilleri taşıyacakları yüklerle göre hesaplanır. Bileşenleri birbirine bağlayan geçme, kaynak, vidalama, çivileme gibi montaj yöntemlerine yeterli özen gösterilmelidir. Alt konstrüksiyon yapımının da ahşap karkas kullanılacaksa ağaç ikinci sınıf keresteden daha kötü kalitede olmamalıdır. Reçineli ve budaklı ağaç kullanılmamalı, ağacın nem derecesi %8-12 dolaylarında olmalıdır. Yapının tavan yüzeyi düzgünse alt konstrüksiyon parçaları doğrudan tavana bağlanabilir, küçük yüzey bozuklukları küçük denkleştirme çitalarıyla giderilebilir. Tavani taşıyacak ahşap veya metal profillerin bağlantısını güçlendirmek için plastik veya metal dübelleri kullanılabilir.

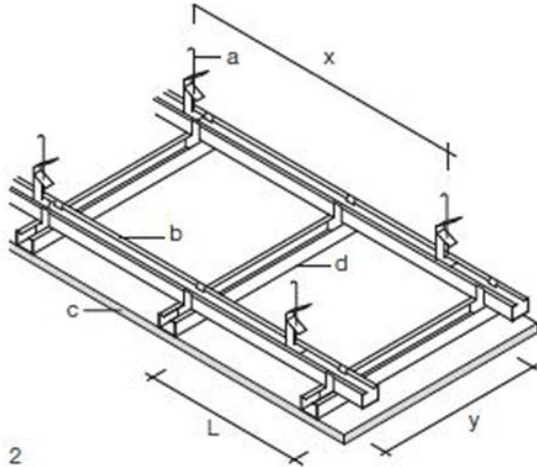
Ahşap Karkas ile Oluşturulan Sistemler: Ahşap karkas ile oluşturulan sistemlerde ana taşıyıcı latalar (b), tavanın altına sistem sabitleyicilerle (a) monte edilir. Sonra ana taşıyıcı lataların altına, tali taşıyıcılar latalar (d) uygulanır. Tali taşıyıcıların alt kotunu da tavan kaplaması olarak seçilen asma tavan malzemesi kaplanır. Sabitleyiciler(a) arasındaki boşluk (x), ana taşıyıcılar arasındaki boşluk (y) ve tali taşıyıcılar arasındaki boşluk (L) üreticinin detaylarına göre değişiklik göstermektedir (Şekil 2).

- a -Tavanın altına sistemi sabitleyici
- b -Ana taşıyıcı lata
- c -Asma Tavan Kaplaması
- d -Tali taşıyıcı lata
- x -Sabitleyiciler arasındaki boşluk
- y -Ana taşıyıcı latalar arasında boşluk
- L -Tali taşıyıcı latalar arasındaki boşluk

Şekil 2: Ahşap Karkas- Tavan Bağlantısı (Tichelmann ve Pfau, 2012, s.40)

Metal Karkas ile Oluşturulan Sistemler: Metal karkas ile oluşturulan asma tavanlarda tavanın altına sistem sabitleyiciler ile ana taşıyıcılar (b) takılır. Sonrasında bu ana taşıyıcılara (b), tali (yardımcı) taşıyıcılar monte edilir. Son olarak asma tavan malzemesi tali taşıyıcılara sabitleyiciler yardımıyla uygulanır. Sabitleyiciler (a) arasındaki boşluk (x), ana taşıyıcılar arasındaki boşluk (y) ve tali taşıyıcılar arasındaki boşluk (L) üreticinin detaylarına göre değişiklik göstermektedir (Şekil 3).

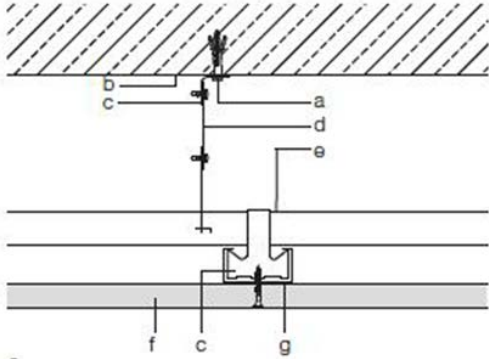

- a -Tavanın altına sistemi sabitleyici
- b -Ana taşıyıcı
- c -Asma Tavan Kaplaması
- d -Tali taşıyıcı
- x -Sabitleyiciler arasındaki boşluk
- y -Ana taşıyıcılar arasındaki boşluk
- L -Tali taşıyıcılar arasındaki boşluk

Şekil 3: Metal Karkas-Tavan Bağlantısı (Tichelmann ve Pfau, 2012, s.40)

3.1.2. Askı Çubuğu ile Asılan Sistemler

Askı çubuğu ile asılan asma tavan sistemlerinde, tavan malzemesi, metal ya da ahşap karkas altına kancalarla asılmaktadır. Askı çubuğu ile asılan sistemler; sabitleyiciler, kanca, askılar, taşıyıcı profiller, bağlayıcılar ve tavan malzemesinden oluşmaktadır. Askı ile asılan sistemlerde, yük taşıyan döşemeye (b), tavan altına sabitleyici (a) monte edilmektedir. Sonraki aşamada, askı sistemine ana taşıyıcılar ana taşıyıcılara tali taşıyıcıların bağlantısı yapılmaktadır. Son olarak asma tavan malzemesi uygulanmaktadır (Şekil 4).

- a -Sabitleyiciler
- b -Yük Taşıyan malzeme
- c -Bağlayıcı
- d -Askı
- e -Ana taşıyıcı
- f -Tavan malzemesi
- g -Tali taşıyıcı

Şekil 4: Asma Tavan- Askı Çubuğu ile Tavan Bağlantısı (Tichelmann ve Pfau, 2012, s.40)

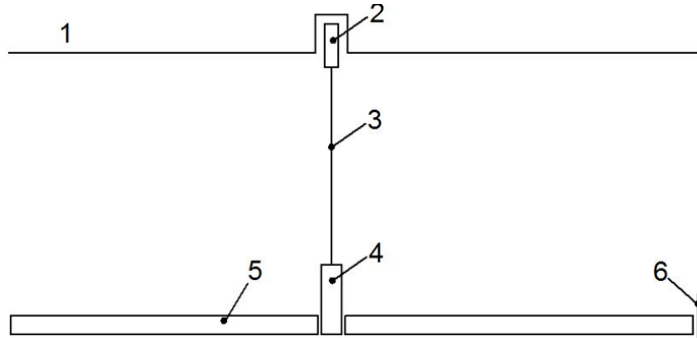
3.2 Asma Tavan Bileşenleri

Asma tavan uygulama yöntemleri, 'EU Construction Products Directive', TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 'Yapı Malzemeleri Yönetmeliği' adı altında yayımlanmıştır. Asma tavanların yapıya monte edilebilmeleri için birbiriyle birleştirilmesi gereken elemanlar vardır. Asma tavan taşıyıcı sistemi, bütünüyle bir bileşen takımından oluşabileceği gibi, tekil bileşenlerden de oluşturulabilir (Şekil 5). Asma Tavanı oluşturan malzemeler;

- Sabitleyiciler
- Askılar
- Bağlayıcılar
- Taşıyıcılar
- Tavan kaplamasından oluşmaktadır (TS EN 13964, 2014, s.9-13).

3.2.1 Sabitleyiciler

Sabitleyiciler, askı bileşenlerini veya asma tavan taşıyıcı sistemini yük taşıyıcı yapı elemanlarına bağlayan sabitleme elemanlarıdır. Sabitleyiciler; üst sabitleme elemanları ve çevre sabitleme elemanlarından oluşmaktadır. Üst sabitleme elemanı, asma tavan taşıyıcı sistemini veya askı bileşenlerini doğrudan yük taşıyıcı yapı elemanına bağlayan sabitleme elemanıdır. Tavan çevre profili sabitleme elemanı ise, tavan çevre profilini doğrudan yük taşıyıcı yapı elemanına bağlamaktadır. Kenar profili ya da köşebent olarak da isimlendirilen bu eleman, ana ve tali taşıyıcı profillerin duvar kısmında bulunan bitiş noktalarının oturtulmasıyla bir çeşit mesnet görevinde kullanılan asma tavan elemanıdır (TS EN 13964, 2014, s. 10).

Şekil 5: Asma Tavan Bileşenleri (TS EN 13964, 2014, s. 9).

- 1- Yük taşıyıcı yapı elemanı (betonarme, çelik kiriş vb.)
- 2- Üst sabitleme elemanı (tij dübeli, çelik dübel vb.)
- 3- Askı bileşeni (tij, askı teli vb.)
- 4- Mesnet elemanı (ana taşıyıcı konstrüksiyon vb.)
- 5- Asma tavan çevre profili (tali taşıyıcı)
- 6- Tamamlayıcı eleman (köşebent profili vb.)

3.2.2 Askı Elemanları

Askı elemanları, asma tavan taşıyıcı sisteminin bir bölümünü oluşturan ve bu sistemi yük taşıyıcı yapı elemanına bağlayan bileşenlerdir. Bu bileşen, bir bileşen takımının veya monte edilmiş asma tavan sisteminin bir bölümü olabilir (TS EN 13964, 2014, s.

10). Askı elemanları üretici firmaların tasarımına göre şekil, ölçü ve işlevsellik açısından farklılık göstermektedir. Tavanda kullanılacak askı takımlarının korozyona karşı direnç göstermesi beklenmektedir.

3.2.3 Bağlantı Malzemeleri

Çiftli yay, klips, ekleme parçası gibi elemanları birbirine bağlantısını sağlayan yardımcı elemanlardır. İki askı telini, ana taşıyıcı ve tali taşıyıcıyı birbirine bağlayan ya da profillerin ek yerlerine uygulanarak profil boyunun sürekliliğini sağlayan galvanize çelik profillerdir (TS EN 13964, 2014, s. 10).

3.2.4 Taşıyıcılar

Asma tavan bileşenlerinden biri olan taşıyıcılar asma tavanı oluşturan en önemli elemanlardır. Asma tavan taşıyıcı sistemleri taşıyıcı profiller yardımıyla oluşturulur. Taşıyıcı profiller, asma tavan taşıyıcı sisteminin askı bileşeni veya doğrudan sabitlenmiş bileşen ile bağlantılı askı bileşenidir (TS EN 13964, 2014, s. 9-10).

3.2.5 Tavan kaplaması

Asma tavan sisteminin en önemli bileşenlerden biri tavan kaplamasıdır. Tavanda istenen performansların büyük kısmı tavanda kullanılan tavan kaplama malzemesinin özellikleri sayesinde karşılanır. Asma Tavanlarla ilgili standart olan TS EN 13964'te tavan kaplama bileşeni asma tavan kaplamasının bir bölümünü oluşturan mamul (karo veya kaplama tahtası görünümü olan, vb.) olarak tanımlanmıştır (TS EN 13964, 2014, s. 10-11). Asma tavan kaplama bileşeni herhangi bir biçimde olabileceği gibi (masif, boşluklu, oluklu, izgara vb.), asma tavan kaplaması olarak farklı kökenli malzemeler kullanılabilir.

Şekil ve Kenar Tiplerine Göre Kaplama Malzemeleri: Tavan kaplama malzeme şekilleri TS EN 13964 (2014, s. 9-13) standardında temel olarak; hacimli asma tavan kaplama bileşeni, ince asma tavan kaplama bileşeni, karo görünümü kaplama bileşeni ve doğrusal asma tavan kaplama bileşeni olarak gruplandırılmıştır. Bu kaplama bileşenleri farklı kenar tiplerinde olabilmektedir. Bu bileşenlerden hacimli asma tavan kaplama bileşeni, kenarları, malzeme kalınlığı boyunca şekillendirilmiş olan kaplama bileşenidir. İnce asma tavan kaplama bileşeni ise kenarları, ana levha malzemenin şekillendirilmesiyle oluşturulan ve kalınlığı, kalıcı şekillendirmeye imkân veren kaplama bileşenidir. Karo görünümü asma tavan kaplama bileşeni, uzunluk (l)/genişlik (w) oranı $1 \leq l/w \leq 2$ aralığında olan, kare veya dikdörtgen şekilli kaplama bileşenleridir. Kaplama tahtası görünümü asma tavan kaplama bileşeni uzunluk (l)/genişlik (w) oranı $2 \leq l/w \leq n$ aralığında olan, dikdörtgen şekilli kaplama bileşenleridir. Doğrusal asma tavan kaplama bileşeni ise genişliği (w), uzunluğuna (l) kıyasla oldukça küçük olan kaplama bileşenleridir.

Malzeme Özelliğine Göre Tavan Kaplama Malzemeleri: Asma Tavan Sistemi bileşenlerinden biri olan asma tavan malzemesi, birçok farklı hammadde, özellik (renk, doku, kalınlık gibi) ve farklı biçimde tasarlanabilir. Genel olarak asma tavanlarda kaplama olarak kullanılan malzemeler çok çeşitli olup, en yaygın kullanılanları alçı pano, sıva, çeşitli özel paneller ve yanıcı olmayan liflerden üretilmiş karolardır (Allen ve Iano, 2009, s. 925). Aşağıdaki şekilde gruplanabilmektedir;

- Alçı ve Alçı Kökenli Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
 - a. Alçı Döküm Tavan
 - b. Kartonlu Alçı Levha
 - c. Akustik Alçı Levha
 - d. Hazır Alçı Plakalar

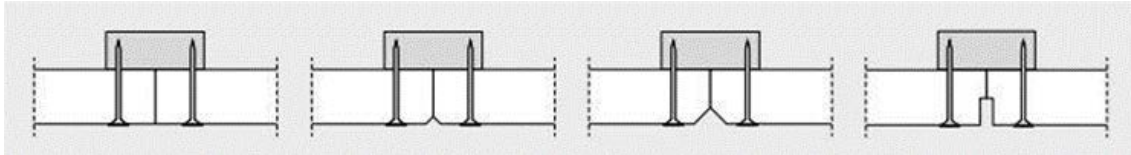
- Metal ve Metal Kökenli Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
Alüminyum, Galvanize ve Paslanmaz Çelik
Levha, ızgara ya da lamel
- Ahşap Kökenli (organik) Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
 - a. Masif levhalar
 - b. Ahşap lif levhalar (MDF, MDFlam)
 - c. Ahşap yonga levhalar (Sunta, Suntalam)
 - d. Ahşap talaş levha
- Mineral Kökenli(inorganik) Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
 - a. Taş Yünü
 - b. Cam yünü
- Polimer Kökenli Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
 - a. Pleksiglas
 - b. Gergi Tavan
- Kumaş Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
- Seramik Asma Tavan Kaplama Malzemeleri
- Cam Asma Tavan Kaplama Malzemeleri

3.3 Asma Tavanlarda Taşıyıcı Sistemler

Asma tavan kaplama malzemelerini taşıyan asma çerçevedir. Bu sistem, bütünüyle bir bileşen takımından oluşabileceği gibi, tekil bileşenlerden de oluşabilir. Asma tavan malzemesini taşıyarak yükün döşemeye aktarılmasını sağlar. Kullanıcı tarafından tavan arkasına müdahale edilip edilmemesine göre iki farklı sistemde tanımlama yapılabilir.

3.3.1 Monoblok Taşıyıcı Sistemler (vidalı sistemler)

Monoblok taşıyıcı sistemlerde, asma tavan kaplama malzemeleri sabit vidalı sistemlerle taşıyıcı profillere monte edilmektedir. Tavan kaplamaları taşıyıcı profillere vidalanmaktadır (Şekil 6). Kaplama malzemesinin üzerine boya ve farklı uygulamaların yapıldığı sıklıkla görülmektedir. Alçı gibi malzemelerin uygulamalarında plakaların birleşimlerinde derz dolgusu alçısı ve derz bandı kullanılmaktadır. Tavan yüzeyine bakıldığında, tavanda sürekliliğin olduğu, kesintisiz, hiçbir derzin olmadığı sistemlerdir. Asma tavanın arkasına sık müdahale edilmesi gerekmeyen alanlarda daha çok tercih edilmelidir.

Şekil 6: Monoblok Sistemlerde Plaka Birleşim Gösterimleri (URL 1)

3.3.2 Modüler Taşıyıcı Sistemler

Modüler Taşıyıcı Sistemlerde tavan kaplama malzemeleri kullanıcı tarafından sökölüp takılabilir. Tavan kaplama malzemeleri modüller şeklinde taşıyıcı profillerle kullanılabilir. TS EN 13964 (2014, s. 13-16) 'e göre farklı tipte kenar yapılarına göre; görünür, yarı gizli ve gizli asma tavan taşıyıcı sistemi olarak yer almaktadır. Bunun dışında kaplama malzemesine göre de özel üretimler yapılabilmekte, projeye özgü çözümlenmiş ve detaylandırılmış olarak da ele alınabilmektedir.

Fot. 2: T15-T24 Görünür Taşıyıcı Sistem Örnek Fotoğrafı (URL 1)

3.3.2.1 Görünür Asma Tavan Taşıyıcı Sistemi

Tavan yüzeyine bakıldığında; asma tavan taşıyıcı profilinin görüldüğü tavan sistemleridir. Tavan yüzeyinde kullanılan malzemenin, taşıyıcı profile monte detayına göre, sarkmalı veya hem yüz olarak tanımlanabilir. Bu sistemlerde genel olarak T15, T24 ve kanallı taşıyıcılar kullanılmaktadır (Fot. 2). Görünürlüğünün farklı olması açısından aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

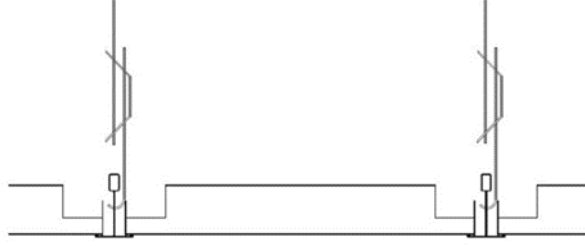
- Sarkmalı görünür asma sistemi
- Oturtmalı görünür asma sistemi
- Fugalı görünür asma tavan sistemi

Sarkmalı Görünür Asma Tavan Sistemi: Tavan malzemesinin taşıyıcıdan sarktığı sistemlerdir. Farklı sarkma miktarları da mevcuttur (8, 12, 15 mm gibi). Plaka kenar detayına göre değişiklik gösterebilir (pahlı, küt, pluto kenar gibi). Kenar detayı aşağıdaki gibidir. Plaka Kenar Detayı: T15 ya da T24 taşıyıcıya kenarındaki tırnaklara oturur (Şekil 7).

Şekil 7: Sarkmalı Plaka-Plaka Birleşim Örnek Kesiti (URL 1)

Oturmalı Görünür Asma Tavan Sistemi: Plaka alt kotuyla, taşıyıcı alt kotunun aynı seviyede olduğu sistemlerdir. Plakanın taşıyıcının kulaklarına serbest olarak bırakıldığı sistemdir. Plaka Kenar Detayı: T15 ya da T24 taşıyıcının üzerine oturur (Şekil 8).

Şekil 8: Oturtmalı Plaka-Plaka Birleşim Örnek Kesiti (URL 1)

Fugalı Görünür Asma Tavan Sistemi: Plaka alt kotuyla, taşıyıcı alt kotunun aynı seviyede olduğu, Plaka taşıyıcısının kulaklarına serbest olarak bırakıldığı sistemdir. Taşıyıcı profilin kesiti sayesinde tavan yüzeyinde taşıyıcılar fugalı olarak görülmektedir. Plaka kenar detayı: Kanallı taşıyıcısının kenarındaki tırnaklara oturur (Şekil 9).

Şekil 9: Kanallı Taşıyıcılı Plaka-Plaka Birleşim Örnek Kesiti (URL 1)

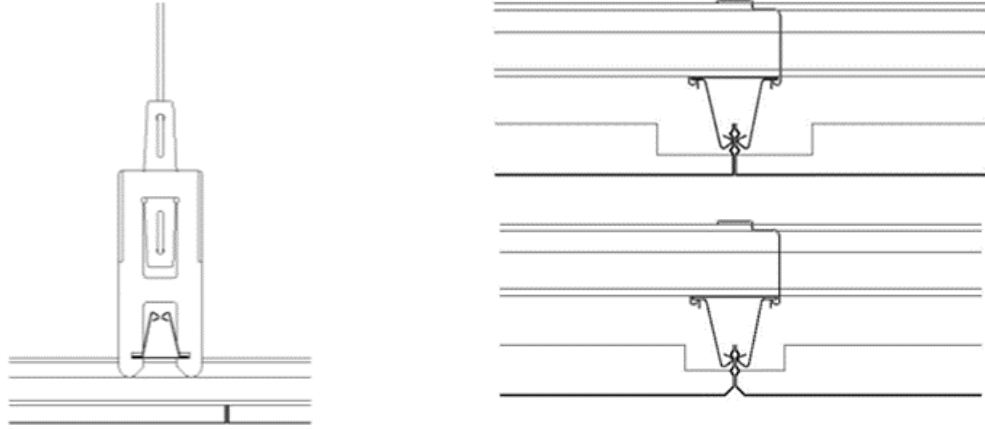
3.3.2.2 Gizli Asma Tavan Taşıyıcı Sistemleri

Asma tavan yüzeyine bakıldığında, sistemi taşıyan taşıyıcı profillerin görülmediği, geçmeli ve kancalı taşıyıcı sistem çeşitlerinin olduğu sistemlerdir. Panel birleşimlerinde minimum derz olması sayesinde tavanda kesintisiz bir görüntü oluşturmaktadır.

Fot. 3: Gizli Taşıyıcılı Geçmeli Asma Tavan Sistem Örnek Fotoğrafı (URL 1)

Gizli Geçmeli (Clip-in) Taşıyıcı Sistem: Gizli tipte asma tavan taşıyıcı sistemi üzerine geçmeli şekilde mesnetlenen, kaplama bileşeninin kenar yapısı oluklu ve yuvalı olan sistemlerdir (Fot. 3). Kenar Detayı: Kaplama malzeme bileşeninin kenarı oluklu ve yuvalı, küt veya pahlı olarak bitebilir. (Şekil 10)

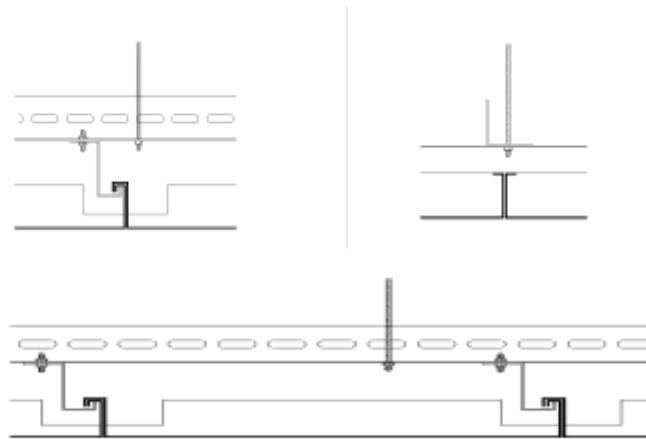

Şekil 10: Gizli Geçmeli Sistem Panel Birleşim Detayı (URL 1)

Gizli Kancalı (Hook-on) Taşıyıcı Sistem: Gizli tipte asma tavan taşıyıcı sistemi üzerine plakaların kenar bükümlerinden L profillere asılan kancalı bir taşıyıcı sistemdir (Fot. 4). Plaka kenar detayı bükümlü veya üst üste binerek taşınabilmektedir (Şekil 11).

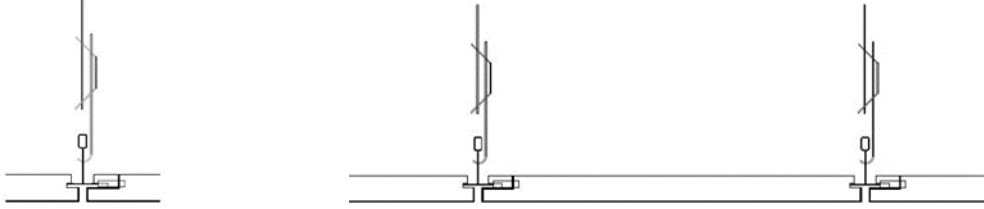
Fot. 4: Kancalı Taşıyıcı Asma Tavan Sistem Örnek Fotoğrafı (URL 1)

Şekil 11: Gizli Sistem Kancalı Panel-Panel Birleşim Örnek Kesiti (URL 1)

3.3.2.3 Yarı Gizli Asma Tavan Taşıyıcı Sistemleri

Tavana bakıldığında, alt yüzeyinde sadece tek bir yönde taşıyıcıların görüldüğü sistemlerdir. Ana taşıyıcının görüldüğü, tali taşıyıcıların gizli olduğu sistemlerdir. Diğer taşıyıcı sistemler karma olarak kullanılabilir (Fot. 5). Plaka kenar detayında taşıyıcı sistem fuga şeklinde yarı görünür şekildedir (Şekil 12).

Şekil 12: Yarı Gizli Sistem Panel- Panel Birleşim Örnek Kesiti (URL 1)

Fot. 5: Yarı Gizli Taşıyıcılı Asma Tavan Örnek Fotoğrafı (URL 1)

3.3.2.4. Diğer asma tavan taşıyıcı sistem çözümleri

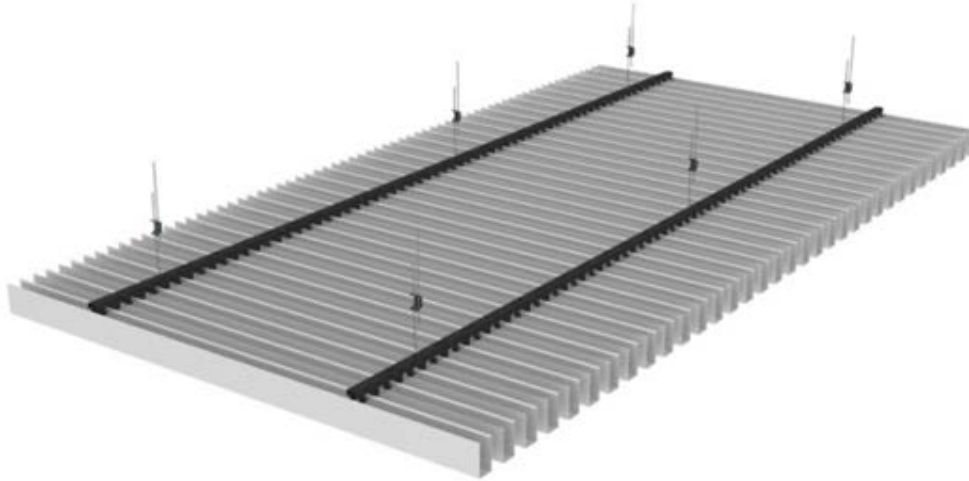
Kaplama bileşenine göre taşıyıcısının şekillendirildiği asma tavan sistemleridir. İstenildiği zaman kullanıcı tarafından sökülüp takılabilmektedir. Bu çalışmada doğrusal asma tavan kaplama bileşenine göre, düşey asma tavan kaplama bileşenine göre ve ızgara asma tavan bileşenine göre asma tavan taşıyıcı profilleri kısaca anlatılmıştır. Kaplama bileşenine göre farklı taşıyıcı profillerde uygulanabilmektedir.

Doğrusal Asma Tavan Sistemi: Doğrusal tavan kaplama bileşenlerinin asma tavan taşıyıcı sistemine mesnetlenmesiyle yapılan asma tavan sistemleridir (Şekil 13). Farklı tasarımlar mümkün olabilmektedir. Özel taşıyıcı sistem profilleri kullanılmaktadır.

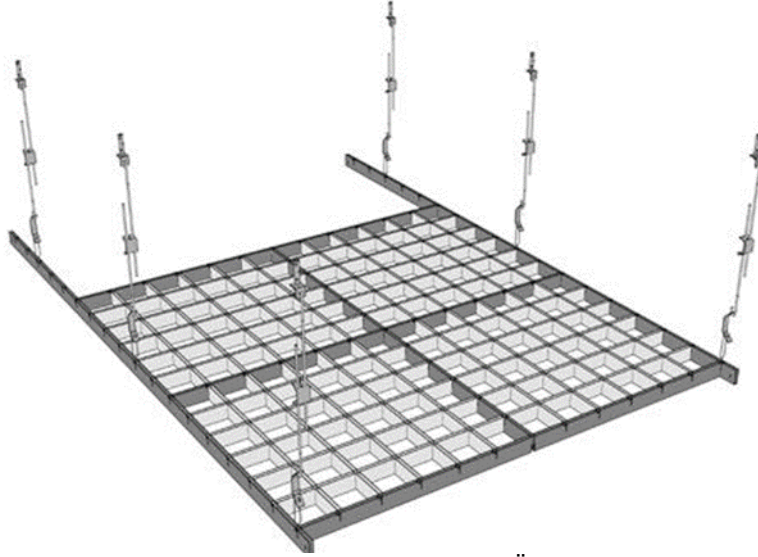
Şekil 13: Doğrusal Asma Tavan Plaka-Taşıyıcı Örnek Gösterim (URL 1)

Bölmeli Asma Tavan Sistemi: Düşey tavan kaplama bileşenlerinin, birbirlerine belirli mesafede monte edilmesiyle yapılan asma tavanlardır. Farklı tasarımlarda mevcut olabilir (Şekil 14).

Şekil 14: Bölmeli Asma Tavan Plaka -Taşıyıcı Örnek Gösterim (URL 1)

Izgara Asma Tavan Sistemi: Izgara şeklindeki tavan kaplama bileşenlerinin birbirlerine belirli mesafede monte edilmesiyle yapılan asma tavanlardır. Farklı tasarımlarda söz konusu olabilmektedir (Şekil 15).

Şekil 15: Izgara Asma Tavan Plaka -Taşıyıcı Örnek Gösterim (URL 1)

3.4 Asma Tavan Uygulamaları

Ülkemizde asma tavan sistemleri ile ilgili TS EN 13964 standardı bulunmaktadır. TS EN 13964 standardı, asma tavan sistemlerinin binalar ve inşaat mühendisliği alanına giren diğer yapıların iç mekânlarında kullanılan asma tavan sistemlerinin tasarımı, imalatı ve seçiminden sorumlu ilgili taraflara yönelik gerekli bilgileri, bileşen takımı hâlinde satılan asma tavan taşıyıcı sistemlerini, bu taşıyıcı sistemlere ait tekil bileşenleri ve asma tavan kaplama bileşenlerini, karşılaması gereken gereksinimleri (modüler boyut, taşıyıcı sistem mekanik direnci, akustik, yangın, dayanıklılık, ısı yalıtımı vs.) ve bu gereksinimler ile ilgili deney yöntemlerini (çekme, eğilme, rüzgar yükü, darbe vs.) kapsamaktadır (TS EN 13964, 2014, s. 37-45). Ancak bu standartta asma tavanların montaj koşullarını tanımlayan herhangi bir madde bulunmamaktadır. TS EN 13964'e göre bu sistemlerin montajı tedarikçi firmanın talimatlarına göre yapılmaktadır. Ancak bu madde uygulamalarda farklılıklara yol açmakta ve çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Fakat yurtdışındaki standartlar incelendiğinde farklı durumlarla karşılaşmaktadır. Örneğin Amerika'da asma tavan sistemlerinin montajı yürürlükte bulunan ASTM E580'de tanımlanan asgari koşulları sağlayacak şekilde yapılmaktadır (Saridoğan, 2013, s.1). Çalışmanın bu bölümünde, asma tavan uygulamaları asgari gereklilikler niteliğinde genel kullanımları ele alınarak incelenmiştir.

3.4.1 Asma Tavan Malzemesinin Doğrudan Tavana Uygulanması

Asma tavan malzemesinin tavana tespiti için önce 60-80 cm aralıklarla yaklaşık 3x5 cm boyutunda ahşap ya da metal latalar alt yüzeyleri terazide olacak şekilde tavana;

- özel çivi tabancasıyla betona çivilenme yoluyla,
- tavana matkapla açılmış deliğe yerleştirilen dübellere vidalanma suretiyle,
- tavan kaplaması yapılacağından önceden tasarlanması sonucu, betonarme kalıbının üzerine yerleştirilen konik ahşap takozlara vidalanarak tespit edilmektedir.

Tavan yüzeyinin terazi de olmaması halinde birinci sıra latalarla tavanın teraziye getirilmesi (tam yatay olması) oldukça zor olduğundan önceden tespit edilmiş latalara dik doğrultuda ve aks ölçüleri asma tavan malzemesi levha boyutlarına uygun gelecek şekilde ikinci sıra latalar vidalanmaktadır. Böylece, tavan malzemesinin teraziye getirilmesi sağlanmış olmaktadır. Daha sonra asma tavan malzemesi bu ikinci latalara alttan uygun nitelikte ahşap vidalar ile tespit edilmektedir (Toydemir vd., 2000, s. 366).

3.4.2 Asma Tavan Malzemesinin Askı Sistemiyle Uygulanması

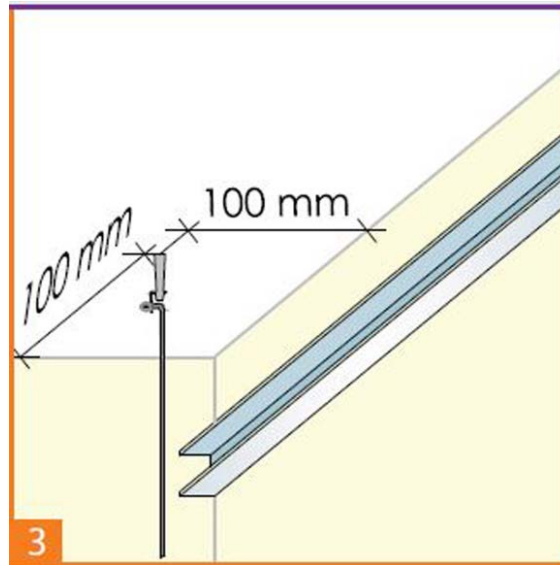
Bu sistemde asma tavan taşıyıcılarının tavana asılması değişik askı elemanlarıyla yapılabilmektedir. Bunlardan en çok uygulananları sırasıyla; asma tavan askı çubuklarının tavana vidalanan halkalara takılarak tespitidir. Genelde bu yöntem artık pek uygulanmamakla birlikte, betonarme döşeme kalıbının yapımı sırasında betonarme demirlerine bağlanıp kalıba açılan deliklerden sarkıtılan ve sakal adı verilen çubuklara asma tavan askı çubuklarının bağlanması da uygulama yöntemlerinden biridir.

Diğer bir yöntemde asma tavan, çubuk ya da tellerinin tavana dübele tespit edilmiş bir köşebent yardımıyla bağlanmasıdır. Asma tavanın iki ayrı çubuk ve bir yaylı ayar mandalıyla tavana bağlanması ve asma tavanın tavana köşebent ya da lama yardımıyla ayarlı olarak asılmasıdır (Toydemir vd., 2000, s.366). Bu çalışma kapsamında asma tavan malzemesinin askı sistemiyle tavana uygulanması mono blok ve modüler tavan uygulamaları olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

3.4.2.1 Monoblok tavan uygulamaları

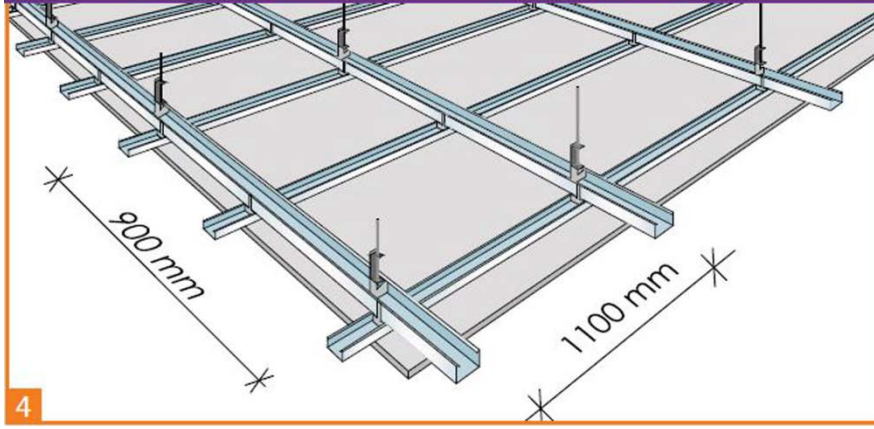
Monoblok asma tavan uygulamalarına ölçme ve işaretleme ile başlanır. Mimari projede oluşturulan asma tavan kesitine göre uygulama yapılacak tavan kotu hortum terazi veya lazer terazi ile işaretlenir. İşaretlenen tavan bitiş kotu diğer duvar yüzeyleri üzerine taşınarak çırpı ile işaretlenir. Askı elemanlarının yerleri, ilki duvardan 25 cm açıktan başlamak üzere, tavan sistemine ve yük sınıfına göre belirlenir. Köşe noktasına konulacak askı çubukları dik olarak duvarlara uzaklığı 100-150 mm olmalıdır. İkinci aşama konstrüksiyonun kurulmasıdır. Bu aşamada duvar yüzeyleri üzerine işaretlenen kot dikkate alınarak tavan U profilinin alt hizası, çizginin üstüne gelecek şekilde dübel vida ile sabitlenir. Sabitlemenin en az 600 mm en fazla 1000 mm aralıklarla yapılması tavsiye edilir (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.163).

Ana taşıyıcı profil yükünü tavana aktaracak olan askı elemanları önceden belirlenen yerlere (Askı çubukların taşıyacağı Ana Taşıyıcı Tavan C profillerin yerleşimi odanın ölçülerine göre planlanmalıdır. Bu plana göre askı çubuklarının yerleri hazırlanır, çelik dübelin L kıvrımına geçirilerek tavana sabitlenir (Şekil 16) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.163). Askı çubuklarının aralarında en fazla 900 mm olması tavsiye edilmektedir. Asma tavanlardan sismik bir beklenti olması durumunda, sismik çelik dübel kullanılmalıdır.

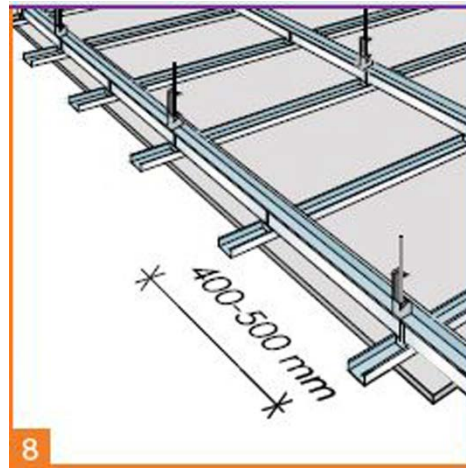
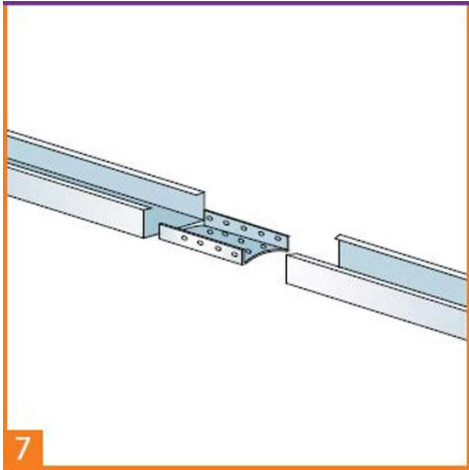
Şekil16: Tavan C Profillerin Sabitlenmesi (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.163)

Ana taşıyıcı tavan C profillerin ilki ile sonuncusu duvardan yaklaşık 15 cm mesafede olacak şekilde yerleştirilir. Aralarındaki mesafe asma tavan yük sınıfına göre belirlenir (Şekil 17) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.163). C profillerin aralarında en fazla 1100 mm olması tavsiye edilmektedir.

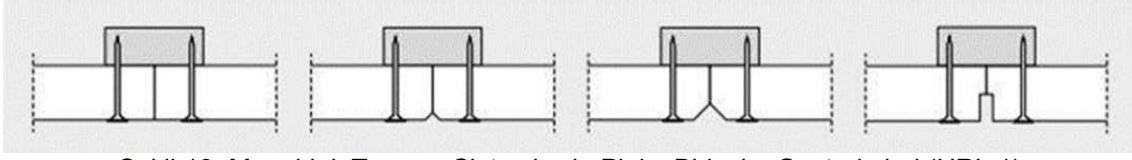
Şekil 17: Tavan C Profil Mesafeleri (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.163)

Tavan C profiller seçilen askı elemanlarına uygun askı maşaları ile tutturulmaktadır. Askı maşaları aynı yöne bakacak şekilde askı çubuklarına geçirilmektedir. Ana Taşıyıcı Tavan C profili, askı maşalarının tırnaklarına geçirilerek oturtulmaktadır. Askı maşaları sistemin kotunu ayarlamaya olanak verdiği için kontrol edilerek uygulamaya devam edilmelidir. Asma tavanlarda yangın dayanımı ya da sismik bir beklenti varsa, agraf ya da güçlendirilmiş askı sisteminin kullanılması gerekmektedir. Ana Taşıyıcı Tavan C profillerine dik olarak yerleştirilecek Tali Taşıyıcı Tavan C profillerin ilki ile sonuncusu duvardan yaklaşık 10 cm mesafede, en fazla 400-500 mm aks aralıklarında klips yardımı ile sabitlenmektedir (Şekil 18) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.164). Asma tavanlarda yangın dayanımı ya da sismik bir beklenti varsa, çiftli klips kullanılması gerekmektedir.

Şekil 18: Tali Tavan C Profillerinin Klips ile Sabitlenmesi (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.164)

Monoblok Levhaların Montajı: Metal konstrüksiyonun tamamlanmasının ardından levhalar tali Taşıyıcı Tavan C profillerini ortalayacak şekilde vidalar ile monte edilir. Vidalar profillere en az 10 mm. girecek şekilde dik açı ile levhaları sabitlemelidir. (Şekil 19)

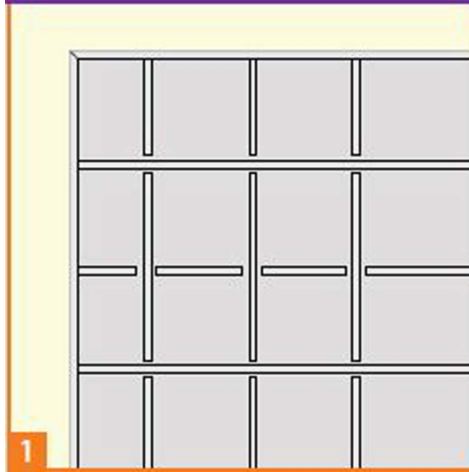

Şekil 19: Monoblok Taşıyıcı Sistemlerde Plaka Birleşim Gösterimleri (URL 1)

3.4.2.2 Modüler Tavan Uygulamaları

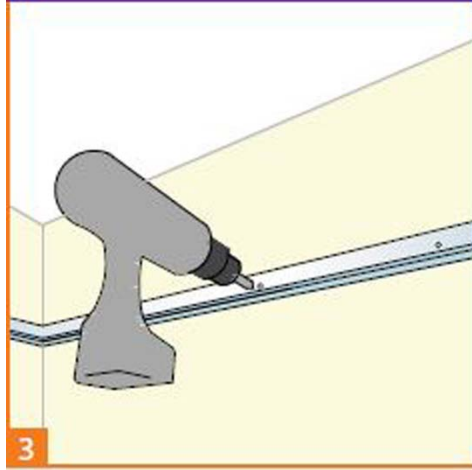
Asma tavan malzemesini taşıyan ızgara sistemi genelde her firmanın patent altında ürettiği değişik profilli alüminyum ya da galvanize bükme saclardan oluşmaktadır. Bunlar tavan kaplaması olarak seçilen asma tavan malzemesiyle birlikte kullanılacak şekilde özel olarak üretilmektedir. Ancak bunların askı sistemleri farklılık gösterebilir. Bu bağlamda Asma tavan malzemesini plaka, profil ve petekli şekillerde gruplandırarak mümkündür (Toydemir vd. 2000, s.370). Modüler Asma tavan uygulamaları en çok T taşıyıcılı olarak uygulanmaktadır. Bu sebeple adım adım aşağıda anlatılmaktadır. Levha şeklinde gizli taşıyıcılı olarak, özel taşıyıcılı profillerle lamel ve ızgara olarak uygulanabilmektedir.

T Taşıyıcılı Tavan Uygulamaları: Ters T profile oturan bu tür asma tavan sistemi uygulamalarında, taşıyıcı T profil, asma tavanın hemen altında olduğu için görünür (Berkin, 2020, s.98). Asma tavan oluşturulmadan önce planlama ve ölçme çok önemlidir. Tavan yüksekliği hesaplanırken önce döşeme altında oluşturulmuş kiriş, tesisat kanalları göz önüne alınarak tavan yüksekliği hesaplanır. Çünkü mekan içinde her dört köşedeki duvarların yükseklikleri zemin bozukluklarından dolayı farklı çıkabilmektedir. Ölçme ve işaretleme T taşıyıcılı tavan uygulamalarının ilk aşamasıdır. Mekanın tavan planlaması tüm duvarlarda kiriş, kolon ve harici yapısal hareketleri içeren çizimi oluşturmaktadır. Bir yüzeyden başlayarak modüler olarak devam eden karolaj çizimi, karşı yüzeye geldiğinde yerleştirilecek levhanın boyutlarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Oda ölçüldükten sonra tavan planı, dolayısıyla tavanın görsel planına karar verilmelidir (Şekil 20) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.167).

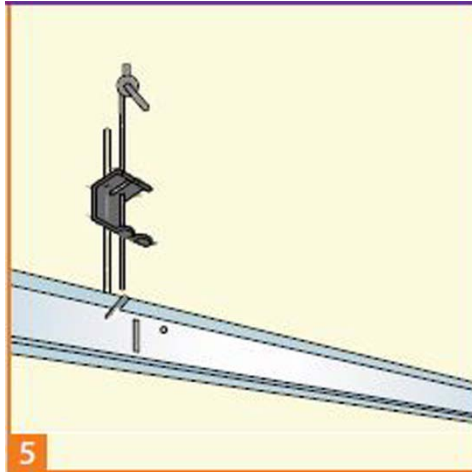
Şekil 20: Asma Tavan Karolajının Yapılması (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.167)

Mimari projede oluşturulan asma tavan kesitine göre uygulama yapılacak tavan bitiş kotu lazer terazi veya hortum terazi ile işaretlenir. Konstrüksiyonun kurulması T taşıyıcılı asma tavan uygulamalarının ikinci aşamasıdır. İşaretlenen hat boyunca duvar durumu ve döşenecek plaka tipine bağlı olarak çerçeve profili (C köşebent, L köşebent, Basamaklı köşebent gibi) öncesinde talep edilen tavan yüksekliğine göre duvara vidalanmaktadır (Şekil 21) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.168).

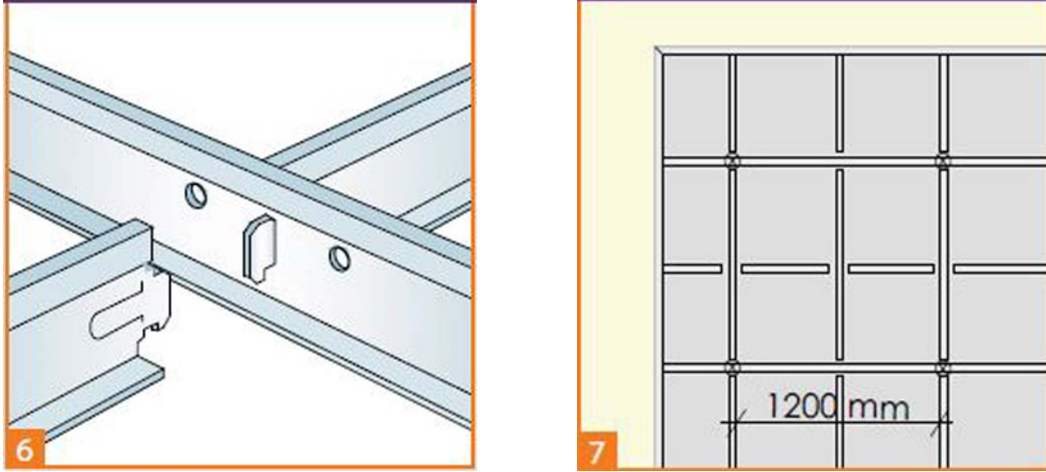
Şekil 21: Çerçeve Profilinin Sabitlenmesi (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.168)

Mevcut tavan yüzeyine çelik dübeller projeye uygun olarak bağlanır. Askı çubukları da çelik dübelin L kıvrımına geçirilerek tavana taşınmaktadır. Asma tavan kotunu ayarlayabilmek için askı teline askı maşası (yaylı maşa) bağlanmaktadır. (Tavan yüklerinin sarkma yapmaması için askı çubukları sıkı bir şekilde bağlanmalıdır) Askı çubuklarının tavanda yerlerinin belirlenmesi uygulamanın başarısı açısından önemli bir yer tutmaktadır. Askı çubukları ana taşıyıcı T profilleri taşıyacağı için çelik dübellerin ilk aşamada tavana planlayarak yerleştirilmesi uygulamanın başarısı için gereken bir başka önemli koşuldur. Uygulamada askı çubuklarının konumlandırılması yapılırken tavanda mevcut veya yapılacak, aydınlatma, havalandırma, seslendirme vb. tesisat varsa çakışmaması sağlanmalı gerekli takviyeler yapılmalıdır (Şekil 22) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.168).

Şekil 22: Askı Maşasının Askı Çubuklarına Geçirilmesi (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.168)

Askı çubukları ile mesafe ayarladıktan sonra, ana T15/T24 taşıyıcılar, 60x60 ızgara oluşturacak şekilde, 1200 mm Uzun Tali T profil Ana Taşıyıcı T profillere 600 mm aralıklar ile birbirine geçecek şekilde bağlantısı yapılmaktadır (Şekil 23) (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.169). Tüm ana ve yardımcı T profiller birbirine dik olacak şekilde bağlantısı yapılmalıdır. Ölçüler tavsiye olarak verilmiş olup, ana taşıyıcı T profiller istenilen uzunlukta kesilebilir, esas olan ana taşıyıcı ve yardımcı taşıyıcılarla ızgara oluşturulmasıdır.

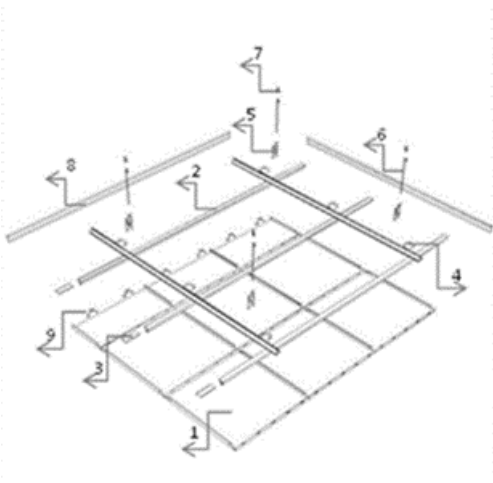
Şekil 23: Ana ve Tali Taşıyıcıların Montajı; Tavan Planı (Saint-Gobain Rigips, 2013, 169)

Tavan panellerinin montajı t taşıyıcılı asma tavan uygulamalarının son aşamasıdır. Tüm taşıyıcılar yerleştirildikten sonra, tavan teraziye getirilmektedir. Oluşturulan ızgara sistem için kenar detayına göre tavan panelleri takılmaktadır. Ana ve tali taşıyıcılar arasındaki açı her noktada birbirine mutlaka dik olması gereklidir. Takılan levhaların duvar diplerinde boyutları büyük geldiği takdirde yerinde kesilerek montajı yapılmaktadır (Saint-Gobain Rigips, 2013, s.169).

Gizli Taşıyıcılı-Klip in Modüler Asma Tavan Uygulamaları: Modüler sistemlerden biri olan gizli taşıyıcılı klip in modüler asma tavan sistemlerinin uygulamalarında genelde kullanılan sistem bileşenleri ve izlenen yol aşağıdaki gibidir. Bu tavan kaplamaları istenildiği zaman kullanıcı tarafından sökülüp takılabilir (Şekil 24).

Uygulama:

1. Mevcut tavan yüzeyine, çelik dübelli tavan pabucunun (7) projeye uygun olarak bağlantısı yapılmaktadır.
2. Çelik dübelli tavan pabucuna (7) askı teli (5) geçirildikten sonra, askı teline askı maşası (6) takılmakta, sonrasında çift delikli askı maşasına diğer yönde askı teli bağlanmaktadır.
3. Ana taşıyıcı gizli klip, profillere (2) takılan askı telleri (5) kot ayarı yapıldıktan sonra kesilmektedir. Gizli taşıyıcılı klip profillere 90 derece, diğer yönde yine klip, profillerin birleşim klipsi (4) ile bağlantısı yapılmaktadır.
4. Ana taşıyıcı klip, profiller en fazla 1200 mm aks aralıkları ile bağlanırken; yardımcı taşıyıcı klip profiller ise kullanılacak panel boyutuna göre düzenlenmelidir.
5. Klip, paneller (1) alt kotta yer alan yardımcı taşıyıcı klip profillerine bağlanmaktadır.

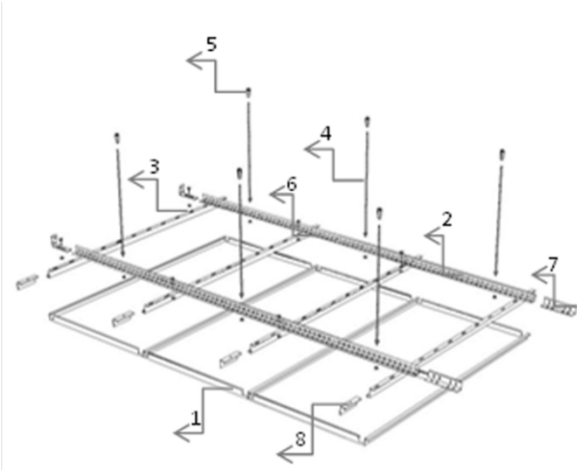

Sistem Bileşenleri

1. Gizli Kenarlı Panel
2. Ana Taşıyıcı Profil
3. Profil ekleme
4. Birleşim Klipsi
5. Askı Yayı
6. Askı Teli
7. Çelik Dübelli Tavan Pabucu
8. Köşebent
9. Kenar Takozu

Şekil 24: Gizli Taşıyıcılı (Klip-in) Asma Tavan Perspektif (URL 1)

Gizli Taşıyıcılı-Kancalı Modüler Asma Tavan Uygulamaları: Ters T profile sarkıtılarak oturan sistemde, taşıyıcı T profil, asma tavanın oluşturduğu fuganın içine gömülür ve net bir şekilde görülmez (Berkin, 2020, s. 99). Modüler sistemlerden biri olan gizli taşıyıcılı kancalı modüler asma tavan sistemlerinin uygulamalarında genelde kullanılan sistem bileşenleri ve izlenen yol aşağıdaki gibidir. Bu tavan kaplamaları istenildiği zaman kullanıcı tarafından sökülüp takılabilir (Şekil 25).

Sistem Bileşenleri

1. Kancalı Taşıyıcılı Plaka
2. Ana L Taşıyıcı Profil
3. Kancalı Profil
4. Askı Tijji
5. Tij Dübeli
6. Vida+Somun+Rondela
7. Ana L Ekleme parçası
8. Kancalı Ekleme parçası
9. Köşebent
10. Kenar Takozu

Şekil 25: Gizli Taşıyıcılı (Kancalı) Asma Tavan Perspektif (URL 1)

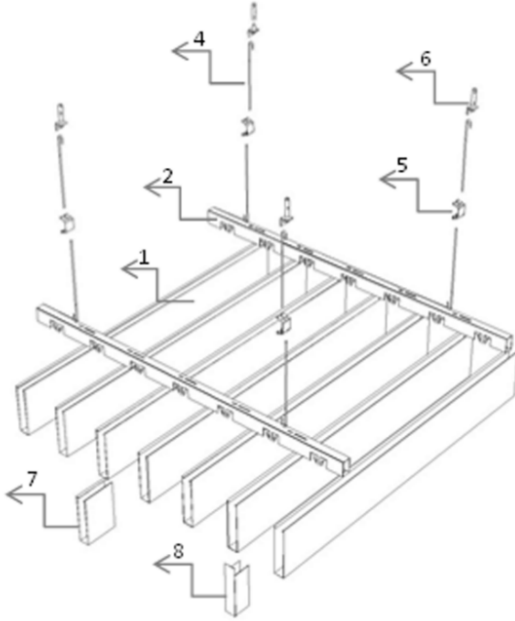
Uygulama

1. Mevcut Tavan yüzeyine tij dübelleri (5) projeye uygun olarak bağlanmaktadır.
2. Tij dübellerine askı tijleri (4) bağlanmaktadır.
3. Tij dübellerine ana L taşıyıcı profili (2) asma tavan kotuna uygun olarak somun rondela ile monte edilmektedir. İki ana L taşıyıcı profil arasındaki uzaklık en fazla 1200 mm olmalıdır.
4. Ana L taşıyıcı profillerine (2) kancalı taşıyıcılı plakalara uygun ölçülerde kancalı taşıyıcı profili (3) vida somun rondela bile monte edilmektedir.
5. Kot ayarı yapıldıktan sonra uzun gelen askı tijleri kesilmektedir.
6. Kancalı taşıyıcı profillere plakalar bağlanmaktadır.

Lamel Kaplama Modüler Asma Tavan Uygulamaları: Modüler sistemlerden biri olan lamel asma tavan sistemlerinin uygulamalarında genelde kullanılan sistem bileşenleri ve izlenen yol aşağıdaki gibidir. Bu tavan kaplamaları istenildiği zaman kullanıcı tarafından sökülüp takılabilir. (Şekil 26)

Uygulama

1. Mevcut Tavan yüzeyine çelik dübelli tavan pabucu (6) projeye uygun olarak bağlanmaktadır.
2. Çelik dübelli tavan pabucuna (6) askı teli (4) geçirildikten sonra, askı teline askı maşası (5) takılmaktadır. Çift delikli askı maşasına diğer yönde askı teli bağlanmaktadır.
3. Tırnaklı taşıyıcı profillere (L:1800 mm) (2) takılan askı telleri, kot ayarı yapıldıktan sonra kesilmekte, taşıyıcı profillerin devamlılığı talep edilirse, tırnaklı taşıyıcı profil ekleme (3) elemanı kullanılmaktadır.
4. İki Tırnaklı taşıyıcı profil arasında en fazla 1200 mm olmalıdır.
5. İstenilen aks aralığında düzenlenmiş tırnaklı taşıyıcı profillere bölmeli paneller (1) bağlanmakta, istek doğrultusunda bölmeli panellere bölme apakları (8) takılmaktadır. Panellerini uç uca eklenmesi talep edilirse, bölmeli panel ekleme (7) kullanılabilir.

Sistem Bileşenleri

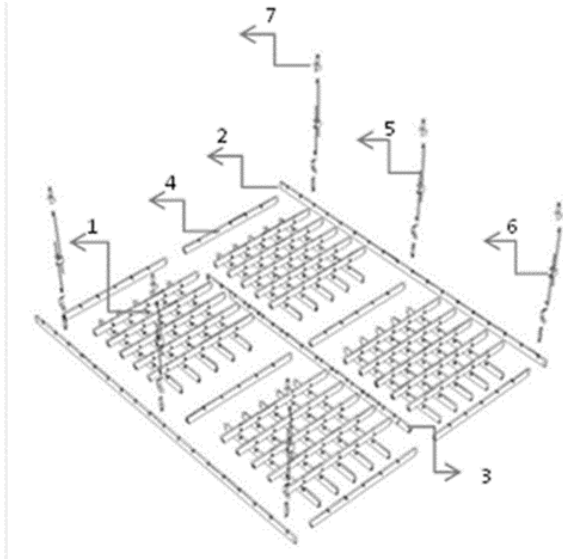
1. Baffle panel
2. Tırnaklı Taşıyıcı profil
3. Tırnaklı Taşıyıcı Profil Ekleme
4. Askı Teli
5. Askı Maşası
6. Çelik Dübel
7. Bölmeli panel ekleme
8. Bölmeli kapak

Şekil 26: Bölmeli Panel Kaplama Asma Tavan Perspektif (URL 1)

Izgara Kaplama Modüler Asma Tavan Uygulamaları: Modüler sistemlerden biri olan lamel asma tavan sistemlerinin uygulamalarında genelde kullanılan sistem bileşenleri ve izlenen yol aşağıdaki gibidir. Bu tavan kaplamaları istenildiği zaman kullanıcı tarafından sökölüp takılabilir (Şekil 27).

Uygulama

1. Mevcut tavan yüzeyine çelik dübelli tavan pabucunun (7), projeye uygun olarak bağlantısı yapılmaktadır.
2. Çelik dübelli tavan pabucuna (7) askı teli (5) geçirilir. Askı teline askı maşası (6) takılır. Çift delikli askı maşasına diğer yönde askı teli bağlanmaktadır.
3. Ana taşıyıcı profillere (L:1800 mm) (2) takılan askı telleri, kot ayarı yapıldıktan sonra kesilir. 90 derece yönünde, iki ana taşıyıcı profil arasına, yardımcı taşıyıcı profiller (3) (L:1200 mm aralıkla) bağlanmaktadır.
4. 1200mm boyundaki yardımcı taşıyıcı profiller (3) arasına, 90 derece yönünde yardımcı taşıyıcı L: 600mm'lik profiller (4) monte edilmektedir.
5. Izgara plakalar (600*600 mm) (1) panelleri oluşturulan karkas sistemine bağlanmaktadır.

Sistem Bileşenleri

1. Izgara Plaka 600*600 mm
2. Ana Taşıyıcı profil L:1800 mm
3. Tali Taşıyıcı Profil L:1200 mm
4. Tali Taşıyıcı Profil L:600 mm
5. Askı Teli
6. Askı Maşası
7. Çelik Dübelli Tavan Pabucu
8. Ana Taşıyıcı profil ekleme
9. Köşebent

Şekil 27: Izgara Kaplama Asma Tavan Perspektif (URL 1)

4. Sonuç

İç mekandaki bitiş yüzeylerinden biri olan asma tavanlar, kullanıldığı mekânlarda estetik, mekânsal konfor ve kullanıcı gereksinimlerini birinci dereceden karşılayan yapı bileşenleridir. Kullanıldığı yapıda mekânın, akustik konfor, yangın dayanımı, nem dayanımı, ısı yalıtımı gibi birçok işleve yanıt vermektedir. Mekânlarda uygulanacak asma tavan sisteminin seçiminin doğru yapılması yanında, uygulamasının da doğru yapılması elde edilecek sonuç açısından önemlidir. Yapılan kaynak taramalarında, asma tavanların bir bütün olarak ele alınmadığı, eldeki bilgilerin sistematik olarak değerlendirilmediği, bunun da önemli bir eksiklik yarattığı görülmüştür. Bu noktada hareketle makale kapsamında, iç mekânlarda kullanılan asma tavan türleri ve uygulamalarının sistematik olarak ele alınması amaçlanmıştır. Asma tavan sistemlerinin seçim ölçütleri bu çalışma dışında bırakılmış, bir bütün olarak ele alınmasına odaklanılmıştır. Asma tavan sistemlerinin seçiminde, mekânın işlevine ve mekândan beklenen başarımlar ölçütlerine bağlı olarak belli ölçütler çerçevesinde seçimin yapılması doğru sonuçlar vermektedir. Çalışmanın başında asma tavanlardan beklentiler alt başlıklar halinde ve kısaca ele alınmıştır. Özellikle mekânların işlevine bağlı olarak bazı beklentilerin sağlanması, diğerlerine göre daha önemli hale gelebilmektedir. Bu koşullarda beklenen başarımlar düzeyini sağlayacak doğru malzeme ve sistemin seçilmesi beklenen başarımların elde edilebilmesi açısından önemlidir. Bu çalışma kapsamında, tanımından başlayarak, asma tavanlardan beklentilerin neler olduğu, bileşenleri, türleri ve uygulama biçimleri sırasıyla ele alınmış, anlatımı kolaylaştırmak için bol fotoğraf ve çizimle desteklenmiştir.

Kaynaklar

Allen, Edward; Iano, Joseph, *Fundamentals of Building Construction: Materials and Methods*, 5. B., John Willey and Sons, New Jersey 2009.

Berkin, Genco, *İç Mimarlıkta Malzeme ve Detay*, 2.B., YEM Yayın, İstanbul 2020.

Brandolese, Sara; Fiorin, Laura; Scotta, Roberto, "Seismic Demand and Capacity Assessment of Suspended Ceiling Systems", *Engineering Structures*, (193), 2019, s. 219-237.

Cavanaugh, William, J. "Introduction to Architectural Acoustics and Basic Principles", *Architectural Acoustics: Principles and Practice*, Ed.: Cavanaugh, W. J., Wilkes, J. A., 1. B., John Willey and Sons, New York 1999, s. 1-54.

Chou, Tien-Lun; Tang, Chieh-Hsin; Chuang, Ying-Ji; Lin, Ching-Yuan, "Study on Smoke Leakage Performance of Suspended Ceiling System", *Sustainability*, 12 (7244), 2020.

Coşar, Nihat, *Döşeme Kaplamalarının İşlevsellik Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2002.

Dhakal, Rajesh, P.; MacRae, Gregory; Pournali, Atefeh; Paganotti, Giacomo, "Seismic Fragility of Suspended Ceiling Systems Used in NZ Based on Component Tests", *Bulletin of the New Zealand Society for Earthquake Engineering*, 49 (1), 2016.

Erdem, Nurşah, *Restoranların Tasarımında Aydınlatma ve Renk*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2017.

Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, 4. B., YEM Kitapevi, İstanbul 1990.

Hegger, Manfred; Auch-Schwelk, Volker; Fuchs, Mathias; Rosenkranz, Thorsten, *Constructial Materials Manual*, 1.B., Birkhauser, München 2006.

Gravit, Marina; Golub, Elena; Grigoriev, Denis; Ivanov, Igor, "Fireproof suspended ceilings with high fire resistance limits", *Magazine of Civil Engineering*, (8), 2018, ss. 75-85.

Gürel, Nihan, *İlköğretim Okullarının Akustik Açısından İncelenmesi: İstanbul'da Bir İlköğretim Okulu Örneği*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2007.

Mütevelliöğlu, Gülser, *Asma Tavanların Akustik Yönünden İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1995.

Pracki, Piotr; Dziedzicki, Michal; Komorzycza, Paulina, "Ceiling and Wall Illumination, Utilance, and Power in Interior Lighting", *Energies*, 13 (4744), 2020.

Ryu, Ki, Pung; Reinhorn, Andrei, M. "Analytical Study of Large-Area Suspended Ceilings", *Journal of Earthquake Engineering*, 23 (4), 2019, s. 592-624.

Ryu, Jonkwon; Hansol, Song; Yonghee, Kim, "Effect of the Suspended Ceiling with Low-Frequency Resonant Panel Absorber on Heavyweight Floor Impact Sound in the Building", *Building and Environment*, 139, 2018, s. 1-7.

Saint-Gobain Rigips Alçı Sanayi ve Ticaret A.Ş, Genel Teknik Katalog, Ankara, 2013.

Sarıdoğan, Serhan, Farklı Tür ve Nitelikteki Asma Tavan Sistemlerinin Sismik Performansının Sarsma Tablası Deneyleri ile Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2013.

Soroushian, Siavash; Maragakis, E. Manos; Jenkins, Craig, "Capacity Evaluation of Suspended Ceiling Components, Part 1: Experimental Studies", Journal of Earthquake Engineering, 19:5, 2015, s. 784-804.

Tichelmann, Karten; Pfau, Jochen, Dry Construction: Principles, Details, Examples. Detail Practice Birkhauser, Basel 2012.

Toydemir, Nihat; Gürdal, Erol; Tanaçan, Leyla, Yapı Elemanı Tasarımında Malzeme, Literatür Yayınları, İstanbul 2000.

TS EN 13964, Asma Tavanlar Gereklere ve Deney Yöntemleri. Türk Standartları Enstitüsü, Ankara 2014.

Ülker, Selen, Isı Yalıtım Malzemelerinin Özelliklerinin Uygulamaya Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009.

Wieckowski, Andrzej; Ryz, Karol; Sikora, Wojciech, "Failures of Suspended Ceilings and Execution Errors", Technical Transactions Civil Engineering, 12, 2018, ss.107-116.

Yao, George, C. "Seismic Performance of Direct Hung Suspended Ceiling Systems", Journal of Architectural Engineering, (3), 2000, s. 6-11.

Yıldırım, Nadir, "Nanocellulose in Ceiling Tile," BioResources, 13 (4), 2018, s.7360-7370.

Yıldız, Özgür; Dal, Murat, "İnşaat Mühendisliği Uygulamalarında Su-Nem Kaynaklı Hasarların Değerlendirilmesi", Tunceli Üniversitesi Bilim ve Gençlik Dergisi, 4 (1), 2016, ss.25-37.

İnternet Kaynakları

URL 1. ASPEN Yapı Zemin A.Ş (<https://www.aspen.com.tr/>) (Er: 01.01.2021)

URL 2. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/istanbulda-bir-hastanenin-tavani-coktu-3-yarali-1759999> (Er: 01.01.2021)

Fabrika Balıkçı Gemileri Yaşam Mahallerinde Ergonomik Kriterleri Sağlayan Duvar, Tavan ve Zemin Donatıları

Gizem ZİNCİRKIRAN CAN¹

Öz

Fabrika balıkçı gemileri, içerisinde hem iş hayatını hem de sosyal hayatı barındıran mobil yapılardır. Bu gemilerde çalışan insanlar, aynı yapı içerisinde yemek yeme, uyuma gibi günlük eylemlerini ve sosyal ilişkilerini gerçekleştirirler. İş hayatı dışındaki günlük rutinlerin ve sosyal ilişkilerin gerçekleştirildiği yaşam mahalinde ortam konforu sağlamak, üretimde verimliliği sağlamak için zaruridir. İnsanın fizyolojik ve psikolojik yorulmasını önleyerek iş hayatındaki üretimi verimli hale getirmeyi hedefleyen ergonomi, yaşam mahali tasarımında oldukça önemli bir yere sahiptir. Titreşim, gürültü, sıcaklık ve soğukluk gibi ergonominin başlıca konuları olan hususlar gemilerde karşılaşılan en büyük problemlerdir. Bu problemleri en aza indirgeyecek yaşam mahali tasarımları oluşturmak ise izolasyon özellikli malzeme seçimiyle mümkündür. Bu makalede literatür taramalarından elde edilen veriler ile birlikte Tersan Tersanesi'nde inşa edilen fabrika balıkçı gemileri üzerinde alan çalışması yapılmıştır. Fabrika balıkçı gemilerinin; yaşam mahalleri ve iç mekân yangın sınıfları açıklanarak; B sınıfı duvar ve tavan panelleri ile gürültü engelleyici zemin malzemelerin özellikleri ve hem ıslak hem de kuru hacimlerde uygulamaları hakkında bilgiler verilmiş olup, kapsamın genişliğinden dolayı boru, çelik vb. donatıların izolasyon uygulamalarına ve teknik mahallere değinilmemiştir. Bu çalışma; tersanecilik sektöründe yer edinmek isteyen İç Mimarlar, Endüstri Ürünleri Tasarımcıları ve Gemi İnşa Mühendisleri için yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler:Fabrika Balıkçı Gemileri, Yaşam Mahali, Ergonomi, İzolasyon, İç Mekân.

Wall, Ceiling and Floor Materials that Provide Ergonomic Criterias at Factory Trawler Accommodation Areas

Abstract

Since fish factory trawlers are mobile vessels that contain both work and social relations, employees of these trawlers do their social relations and daily activities such as eating and sleeping in the same vessel. Ambient comfort should be provided in accommodation areas for ensuring efficiency in production. Ergonomics ensures efficiency in production by preventing physiological and psychological fatigues of people that's why it has an important place during the accommodation design process. The main issues of ergonomics such as vibration, noise, temperature and coldness are the biggest problems that we encounter on fish factory trawler. Materials selections with insulation characteristic during the accommodation design process helps to avoid to all this problems. At this article, field work was carried out on the factory trawlers built in Tersan Shipyard with the data obtained from literature reviews. The accommodation areas and indoor fire classes of the factory trawler are explained. Information were given about the properties of Class B wall and ceiling panels and noise damper floor materials and their applications in both wet and dry spaces. This work will be a guide for

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Sanat Dalı, Kocaeli, Türkiye
*İlgili yazar/Corresponding Author: gizemzincirkiran@gmail.com
Gönderim Tarihi / Received Date: 08.09.2020
Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.03.2021

interior designers, industrial product designers and naval architects who wants to take part in the shipbuilding industry.

Keywords: Factory Trawler, Accommodation Areas, Ergonomics, Insulation, Interior.

1. Giriş

Gelişen teknoloji ve ona paralel olarak ilerleyen olgular sonucu artan insan nüfusu ve ihtiyaçları, yeni üretim faaliyetlerinin ortaya çıkmasını veya mevcut üretim faaliyetlerinin modernize edilmesini teşvik etmiştir.

İnsanoğlunun en eski üretim faaliyetlerinden biri olan balıkçılık, geçtiğimiz birkaç yüzyıl boyunca, sanayi devriminin getirileriyle kökten bir değişime uğramış ve geleneksel balıkçılık yöntemlerinin yerini, daha modern bir teknoloji almıştır (URL-1).

Nüfus artışı, küreselleşme ve balıkçılık teknolojilerindeki ilerlemeler sonucu oluşan küresel balıkçılık; balıkçılığın kıyılardan ve iç denizlerden okyanuslara taşınmasını, balık avlama ve işleme işlemlerini bir arada gerçekleştiren mobil çalışma ortamlarının yani fabrika balıkçı gemilerinin okyanuslarda hizmet vermesini sağlamıştır.

Çalışma ortamlarıyla doğrudan ilişkili olan ergonomi; çalışma çevresi ve içerdiği tüm sistemleri, insanın psikofizyolojik ve sosyokültürel tüm kapasite ve limitleriyle uzlaştırarak, üretim açısından verimliliğe ulaşmayı amaçlayan, uygulamalı bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Toka, 1978, Sayfa 7).

Ergonomi; yapılı çevrenin, donatıların ve ekipmanların tasarımı ve kurgulanması sırasında, insanı; fizyolojik, psikolojik, davranışsal ve psikososyal yönleriyle ele almaktadır.

Çalışan insanın davranış ve reaksiyonlarını, iş yeri koşulları, çalışma metotları, çalışma temposu, vardiya sistemleri, iş değişimi, yorgunluk, iş güvenliği, iş psikolojisi, iş hijyeni, iş stresi, iş doyumu, iş hevesi gibi birçok fizyolojik ve psikolojik faktör etkilemektedir (Kayapınar, 2011, Sayfa 20).

Pulat'ın ifade ettiği faktörler doğrudan veya dolaylı yollarla yapılı çevre ve verimlilik ile ilişkilidir. Yapılı çevre sonucu maruz kalınabilecek gürültü, titreşim ve ısı dengersizlik gibi olumsuzluklar verimliliği etkileyen ergonomik koşullar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada literatür taramalarından ve Tersan Tersanesi'nde inşası tamamlanan NB1090, NB1091 kodlu projeleri ve inşası devam etmekte olan NB1096 kodlu projesi üzerinde yapılan alan araştırmalardan elde edilen veriler ile birlikte; Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization - IMO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Convention – ILO) kuruluşlarına üye devletlerin fabrika balıkçı gemilerinin yaşam mahallerinde ergonomik kriterleri sağlamada yardımcı duvar, tavan ve zemin malzemelerin özellikleri ve uygulamaları hakkında bilgiler verilecektir.

Bu çalışma yalnızca malzemeler hakkında bilgi vermekle yetinmeyip fabrika balıkçı gemi iç mekân sınıfları ve kurallarına dair bilgi verici nitelikte oluşturulacaktır. Çalışmanın tersanecilik sektöründe yer edinmek isteyen iç mimar, endüstri ürünleri tasarımcısı, gemi mühendisleri gibi meslek gruplarına ve uygulayıcı firmalara yol gösterici bir kaynak olması hedeflenmektedir.

1.1. Fabrika Balıkçı Gemileri

Gemi, tekne (içi oyuk hacimli şey) şekline sahip, belirli amaç ya da amaçlara hizmet eden, su üzerinde veya altında hareket edebilen ya da çekme suretiyle hareket ettirilebilen pek küçük olmayan mobil yapı olarak tanımlanmaktadır (MEGEP, 2016, Sayfa 6).

Günümüzde insanoğlunun ihtiyaçlarına hizmet eden birbirinden farklı pek çok gemi tipi bulunmaktadır. Gemiler yapıldıkları malzemeye, hizmet ettikleri amaçlara veya yürütme gereçleri gibi birçok olguya göre sınıflandırılmaktadırlar. Yelkenli ve buharlı gemiler yürütme gereçlerine göre sınıflandırılmaya örnekken, ahşap, çelik veya alüminyum gemiler yapıldıkları malzemeye göre sınıflandırılmaya örnek teşkil etmektedir. Çalışmanın konusu olan fabrika balıkçı gemileri ise ticari gemiler, endüstriyel gemiler gibi pek çok farklı sınıf altında incelenen gemi tiplerinden yalnızca bir tanesidir.

Fabrika balıkçı gemileri, su ürünlerinin soğutulması, dondurulması, fileto yapılması, dilimlenmesi, derisinin sıyrılması, kabuğunun ayrılması, pişirilerek kabuğundan çıkarılması, kıyma haline getirilmesi gibi işlemlerden biri veya birkaçının gerçekleştirildikten sonra, paketleme veya ambalajlama işlemlerinin yapıldığı gemilerdir (Su Ürünleri Alanında Faaliyet Gösteren Gemilere İlişkin Hijyen Kuralları Yönetmeliği).

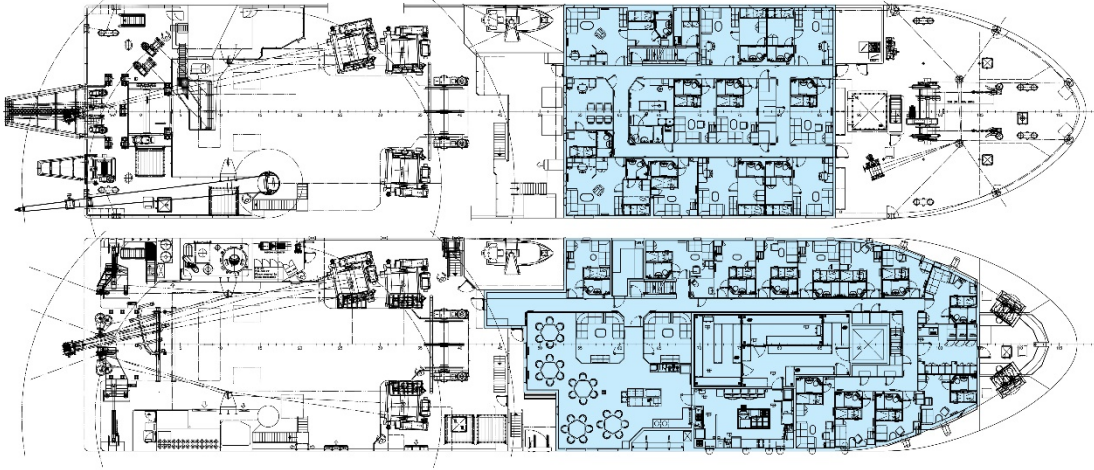
Şekil 1: Kanada Bayraklı, Calvert isimli balıkçı fabrika gemisi; IMO: 9858400 (Kaynak: Tersan Tersanesi).

Bu gemiler içerisinde hem iş hayatını hem de günlük hayatı barındıran mobil yapılar olduklarından, bu gemilerde çalışan insanlar yine aynı yapı içerisinde yemek yeme, uyuma vb. günlük eylemlerini gerçekleştirirler. Çalışma ortamlarında hayatlarını idame ettirmeye çalışırlar.

Fabrika balıkçı gemilerinde, sürekli tekrar halinde olan bir çalışma döngüsü mevcuttur. Balıkçılık günün her saati devam ettiği için iki vardiya çalışılması olağandır. Gemideki yaşam; çalışma, yemek yeme ve uyku döngüsünden oluşur. Çok büyük yakalama durumlarında uyku saatleri kısalmaktadır. Fiziksel alan sınırlıdır, çalışma monoton ve yorucudur. İş arkadaşlarından başkalarıyla sosyal etkileşim imkânsızdır. Gemi denizde olduğu sürece mürettebat arasındaki gerilimden kaçış yoktur. Bu durum, ekip üzerinde psikolojik bir stres yaratır (URL-1).

Balıkçı Gemilerinin Güvenliği İçin Uluslararası Düzenleme (SFV)'de yaşam mahalleri; genel kullanıma ayrılmış alanlar, koridorlar, tuvaletler, kabinler, ofisler, revirler, sinemalar, oyun ve hobi odaları, berber salonları, pişirme ekipmanları içermeyen mutfak alanları ile benzer bölümler olarak belirtilmektedir (International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, MSC 92/26/Add.2 Annex 25, Sayfa 47). İş hayatı dışındaki günlük rutinlerin ve sosyal faaliyetlerin gerçekleştirildiği yaşam mahallerinde

ortam konforu sağlamak, üretimde verimliliği sağlamak için zaruridir. İnsanın fizyolojik ve psikolojik yorulmasını önleyerek, iş hayatındaki üretimi verimli hale getirmeyi hedefleyen ergonomi, yaşam mahali tasarımında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Şekil 2: Calvert gemisine ait ikinci ve birinci güvertelerin planları, mavi lekeler yaşam mahalini belirtmektedir, düzenleme yapıldı (Kaynak: Tersan Tersanesi).

Titreşim, gürültü, ısı dengesi, hijyen gibi ergonominin başlıca konuları olan hususlar her yapılı çevrede olduğu gibi fabrika balıkçı gemilerinde de karşımıza çıkan en büyük problemlerdir. Bu problemleri ortadan kaldırmak, genel izolasyon uygulamalarına ek olarak yaşam mahali tasarımlarında kullanılan malzeme ve donatıların izolasyon özelliğine sahip olmasıyla mümkündür. Fabrika balıkçı gemilerinin iç mekânlarında titreşim, gürültü, ısı dengesi ve hijyen konularına uygun nitelikte; duvar, tavan ve zemin malzemeleri ile sağlanırken öncelikli olarak iç mekânın yangın riskine göre yer aldığı kategorinin tespit edilmesi zorunludur. Bu sebeple ifade edilen ergonomik kriterleri duvar, tavan ve zemin malzemelerinde irdelemeden önce fabrika balıkçı gemilerinde iç mekân yangın sınıflarına değinilmesi faydalı olacaktır.

1.2. Fabrika Balıkçı Gemileri İç Mekân Bölmelerinin Yangın Riskine Göre Sınıflandırılması

Fabrika balıkçı gemileri hizmet ettikleri amaçlar ve çalışan personel için teknik alanlar, fabrika alanları, yaşam mahali gibi birbirinden farklı iç mekânlara sahiptirler. Bu iç mekânlar yangın risklerine göre A, B ve C sınıfı olmak üzere kategorize edilmektedir. İç mekânların yangın sınıfı tespit edildikten sonra istenilen titreşim, gürültü ve ısı değerlerine göre malzemeler ve detaylarına karar verilmektedir. İfade edilen yangın sınıfları, yaşam mahali duvar, tavan ve zemin malzeme tercihlerini ve özellikle zemin malzemelerinin uygulanmasını doğrudan etkilediği için bu bölümün detaylı bir şekilde açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

A sınıfı iç mekânlar; çelik veya eşdeğer malzemeler kullanılarak oluşturulmalı, ateşe maruz bulunmayan yüzeyin belirtilen süre sonunda ortalama sıcaklığı, normal ortam sıcaklığından 139° C'dan daha fazla, veya bağlantı noktaları da dahil olmak üzere, hiçbir noktası normal ortam sıcaklığından 180° C'dan daha fazla sıcaklıkta olmayacak şekilde, onaylı ve yanmaz özellikte malzeme ile izole edilmiş olmalıdır (International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, MSC 92/26/Add.2 Annex 25, Sayfa 45).

Tablo 1: A Sınıfı İç Mekân/Bölme Türleri ve Dayanım Süreleri, Tablo: Yazar

Bölme Türü	Dayanım Süresi
A-60	60 Dakika
A-30	30 Dakika
A-15	15 Dakika
A-0	0 Dakika

B sınıfı iç mekânlar; onaylı yanmaz malzemeler kullanılarak oluşturulmalı, ateşe maruz bulunmayan yüzeyin belirtilen süre sonunda ortalama sıcaklığı, normal ortam sıcaklığından 139° C'dan daha fazla veya bağlantı noktaları da dahil olmak üzere, hiçbir noktasının normal ortam sıcaklığının 225° C'dan daha fazla bir sıcaklıkta olmamasını sağlayacak bir yalıtım değerine sahip olmalıdır (International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, MSC 92/26/Add.2 Annex 25, Sayfa 46).

Tablo 2: B Sınıfı İç Mekân/Bölme Türleri ve Dayanım Süreleri, Tablo: Yazar

Bölme Türü	Dayanım Süresi
B-15	15 Dakika
B-0	0 Dakika

C sınıfı iç mekânlar, onaylı yanmaz malzemeden inşa ve imal edilmiş bölmelerdir. Bu sınıf bölmelerin, duman ve alev geçirgenliği veya ısı yalıtımı kriterlerinin herhangi birisini karşılaması beklenmez. Bu bölümün diğer gereksinimlerini karşılamaları koşuluyla yanıcı kaplamalara izin verilir (International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, MSC 92/26/Add.2 Annex 25, Sayfa 46).

Tablo-3 ve Tablo-4'te yer alan veriler doğrultusunda, birbirine komşu iç mekânlar arasında sağlanması gereken yangın izolasyonu verileri ve iç mekânların yangın sınıfları tespit edilmektedir.

Tablo 3: Düşey düzlemlerde yani perdelerde yangın bütünlüğüne dair tablo,(International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, MSC 92/26/Add.2 Annex 25, Sayfa 51).

Bölmeler	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	[8]	[9]	[10]
[1] Kontrol istasyonları	A-0 ^e	A-0	A-60	A-0	A-15	A-60	A-15	A-60	A-60	*
[2] Koridorlar		C	B-0	B-0 A-0 ^c	B-0	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[3] Yaşam Mahali			C ^{a,b}	B-0 A-0 ^c	B-0	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[4]Merdivenler				B-0 A-0 ^c	B-0 A-0 ^c	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[5] Düşük riskli hizmet alanları					C	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[6] A kategorisi makine bölmeleri						*	A-0	A-0	A-60	*
[7] Diğer makine bölmeleri							A-0 ^d	A-0	A-0	*
[8] Kargo bölmeleri								*	A-0	*
[9] Yüksek riskli hizmet alanları									A-0 ^d	*
[10] Açık güverteler										-

Tablo 4: Taban ve başüstü düzlemlerinde yani güvertelerde yangın bütünlüğüne dair tablo,(International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, MSC 92/26/Add.2 Annex 25, Sayfa 52).

Bölümler	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	[8]	[9]	[10]
[1] Kontrol istasyonları	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[2] Koridorlar	A-0	*	*	A-0	*	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[3] Yaşam Mahali	A-60	A-0	*	A-0	*	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[4]Merdivenler	A-0	A-0	A-0	*	A-0	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[5] Düşük riskli hizmet alanları	A-15	A-0	A-0	A-0	*	A-60	A-0	A-0	A-0	*
[6] A kategorisi makine bölmeleri	A-60	A-60	A-60	A-60	A-60	*	A-60	A-30	A-60	*
[7] Diğer makine bölmeleri	A-15	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	*	A-0	A-0	*
[8] Kargo bölmeleri	A-60	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	*	A-0	*
[9] Yüksek riskli hizmet alanları	A-60	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0	A-0 ^d	*
[10] Açık güverteler	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-

Fabrika balıkçı gemilerinin dış kabuğu ve güverteleri çelik ve eşdeğer malzemelerden oluşturulurken, iç mekân bölmelendirmeleri A sınıfı kategorilerde, çelik ve eşdeğer malzemeler kullanılarak oluşturulmaktadır. A sınıfı kategorisinde yer alan iç mekânların yaşam mahali tarafında kalan yüzeylerinin önüne; izolasyon, boru, çelik vb. kötü görüntüleri gizlemek, hem yüzey ve rijit düşey düzlemler oluşturmak; gürültü, ısı dengesi ve hijyen gibi ergonomik kriterleri sağlamak adına B-15 sınıfı duvar panelleri monte edilmektedir. B ve C sınıfı iç mekân bölmelendirmelerinde ise çelik veya eşdeğer bölmelendirme ihtiyacı yoktur yalnızca B-15 sınıfı duvar panelleri kullanılmaktadır. Tablo-3'te bölmelendirmelerin B-0 ve C olarak gösterilmesine rağmen B-15 sınıfı duvar paneli kullanılmasının temel nedeni gemi siparişi veren firmaların şartnamelerinde genellikle buna dair maddelerin bulunması ve dizayn firmaları tarafından önerilen konfor ve izolasyon planlarıdır.

2. Duvar, Tavan ve Zemin Malzemelerinde Ortak Nitelikler

Fabrika balıkçı gemileri çelik alabandalarıyla, bölümler arasındaki çelik perdeleriyle ve çelik güverteleriyle hali hazırda dikey, taban ve başüstü düzlemlere sahiplerdir. Ancak bu çelik düzlemler yalnızca ham bir mekân elemanları olup, ergonomik ısı ve ses koşulları için yeterli olmayan konstrüksiyon elemanlarıdır. Çelik yapı elemanları genellikle termal ve ses izolasyonu ile kaplanarak, çevresel koşulların getirdiği ısı değişikliklerinin iç mekâna yansımaları ve ses yankılarının absorbe edilerek geminin yapısından kaynaklı gürültüler minimize edilmektedir. Duvar ve tavan panelleri genel izolasyon başlığı altında tamamlayıcı niteliktedir, aralarında çelik perde olmayan mekânlardaki ses ve hava geçişlerini engellerken, tesisat vb. donatıların dağınık görüntülerini gizlemeye yardımcı olmaktadır.

Şekil 3: Koridor (solda), kamara (sağda), Fabrika balıkçı Gemisi (Fotoğraflar: Yazar).

Titreşim, gürültü, ısı denge ve hijyen gibi ergonomik kriterleri sağlamak için duvar, tavan ve zemin malzemelerinin tercihlerinde dikkat edilmesi gereken en temel özellikler Balıkçı Gemilerinin Güvenliği İçin Uluslararası Düzenleme (SFV)'de, Uluslararası Denizcilik Örgütü Deniz Güvenliği Komitesi (MSC) genelgelerinde ve Denizcilik Çalışma Sözleşmesi (MLC)'de şu şekilde belirtilmiştir:

- Seçilen malzemelerin yangına karşı direncinin yüksek olması, hemen tutuşmaması gerekmektedir (International Regulations for The Safety of Fishing Vessels, 2012, Sayfa 56)
- İlgili kurum veya kuruluşların testlerinden geçmelidir yani yangın sertifikasının olması gerekmektedir (Adoption of the International Code for Application, 2010, Sayfa 38,102).
- Kolay temizlenebilir ve böceklenmeye elverişli olmamalıdır (3.1.1.3, Maritime Labour Convention, 2006, Sayfa 46).

Denizcilikte verimliliği arttırmak, can ve mal emniyetini sağlamak adına duvar, tavan ve zemin malzemelerinde belirtilen niteliklerin sağlanması zorunludur.

3. Duvar Panelleri ve Kapılar

Duvar panelleri, bir mekânı diğerinden ayırmaya yarayan veya alabandalardaki dağınık görüntüleri gizleyen, taban ve baş üstü düzlemi arasında destek ve geçiş görevi gören dikey düzlemlerdir. Pek çok farklı malzeme ve montaj detayına sahip duvar paneli tipi bulunmaktadır. Bu sebeple gemilerde duvar paneli tipine karar verilirken mekânın ıslak alan mı yoksa kuru alan mı olduğuna, geminin ağırlık problemi olup olmadığına, istenilen ses desibellerini sağlayıp sağlamadığına ve istenilen sertifikalara sahip olup olmadığına dikkat edilmelidir.

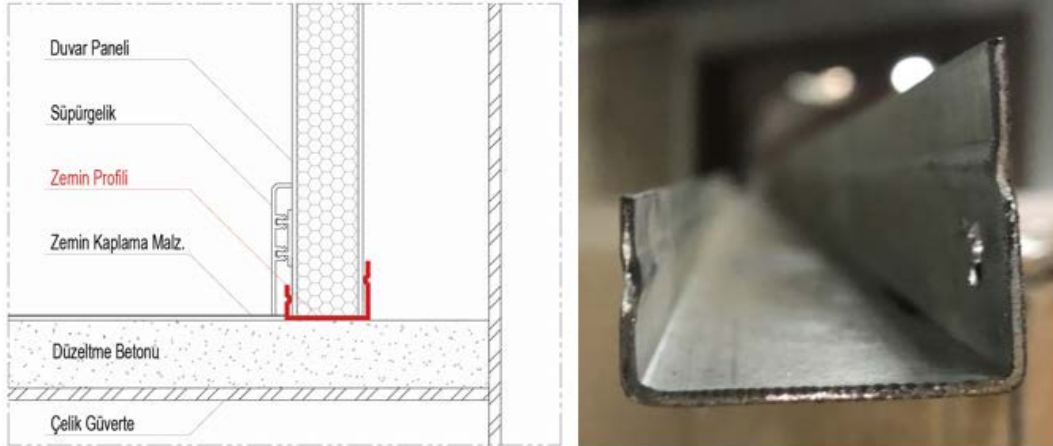
Şekil 4: Kuru alanlarda kullanılan galvaniz plakalı duvar panelleri (solda ve ortada), ıslak alanlarda kullanılan paslanmaz plakalı duvar panelleri (sağda), (Fotoğraflar: Yazar).

Fabrika balıkçı gemilerinin yaşam mahallerinde, kuru alanlar için iki galvaniz plaka arası taş yünü, galvaniz plaka üzeri koruyucu-dekoratif folyo olan, B-15 yangın sınıfına giren sandviç tipi duvar panelleri tercih edilmektedir. Islak alanlarda ise korozyonu önlemek adına galvaniz plaka yerine paslanmaz plaka niteliğine sahip, zemin montaj detayı hariç diğer bütün özelliklerin kuru alanlarda kullanılan panellerle aynı olduğu sandviç tipi paneller kullanılmaktadır.

Şekil 5: Solda koridorda bulunan kuru alan duvar panelleri; ortada, koridorda bulunan müdahale kapaklı duvar paneli tipi; sağda, soyunma odasında bulunan ıslak alan duvar panelleri (Fotoğraflar: Yazar).

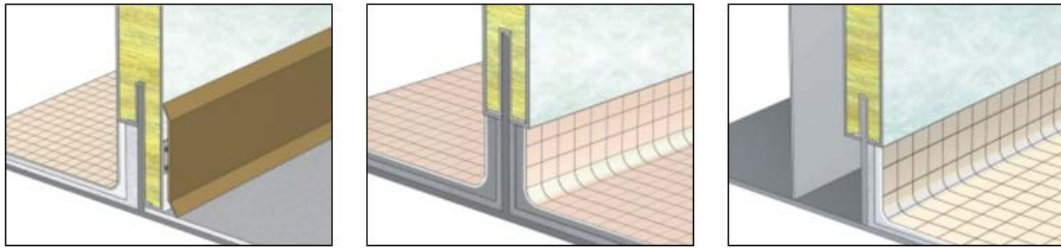
Duvar panelinin yapısı sayesinde ses ve hava geçişleri engellenirken, vibrasyondan kaynaklı oluşan olumsuzluklar uygun montaj detaylarıyla engellenmektedir. Montaj sırasında kullanılacak profillerin paneli sıkıştırma özelliğine sahip olması önemlidir, böylelikle profil ve panelin vibrasyon sebebiyle birbirine çarpıp gürültü oluşturması engellenmektedir. Şekil-6'da kamara, koridor, ofis, yemekhane gibi kuru alan zeminlerine duvar paneli montajında kullanılan sıkıştırma özelliğine sahip uygun profil örneği gösterilmektedir.

Şekil 6: Solda kuru alan duvar paneli zemin bağlantı detayı, sağda zemin profili (Detay ve Fotoğraf: Yazar).

Standart bir uygulama olmamasına karşın, bazen profil ve zemin arasında vibrasyon takozu mantığında ince, kauçuk gibi yumuşak bir malzeme kullanılması istenmektedir. Profil ve zemin arasında kullanılan yumuşak nitelikteki katı malzeme, zeminden gelecek sarsıntıları azaltarak duvar panellerinin titreşimini de azaltmaktadır. Ancak bu uygulama duvar panellerini daha esnek hale getirip düzgün hattan çıkmasına yani dalgalanmasına neden olabilir. Bu sebeple kauçuk gibi katı bir malzeme yerine aynı etkiyi sağlayacak likit malzemelerin tercihi daha uygun olmaktadır.

Çamaşırhane, mutfak, tuvalet gibi ıslak alanlarda duvar panellerinin zemine montajı, kuru alanlardan farklı olarak uygulanmaktadır. Duvar panellerinin, ıslak alanlarda olası su taşkınlarının diğer alanlara geçişini önlemek için alan etrafına dönülen, dere laması adı verilen çelik elemanların üzerine bindirilerek zeminle temas etmesinden kaçınılmaktadır (Şekil-7).

Şekil 7: Islak alanlarda kullanılan duvar paneli zemin bağlantı detayı (Şekil: Huanan Building Materials Panel Systems).

Duvar paneli ıslak alan zeminiyle temas ettiği takdirde, olası su taşkınlarında veya sulu temizlik sırasında duvar paneli içerisindeki taş yünü dolgu malzemesi suyu emerek, malzemede koku ve deformasyonların oluşmasına sebep olabilir. Bu durum istenilen ergonomik konforun sağlanmasını engelleyeceğinden ifade edilen detayın uygulanması oldukça önemlidir.

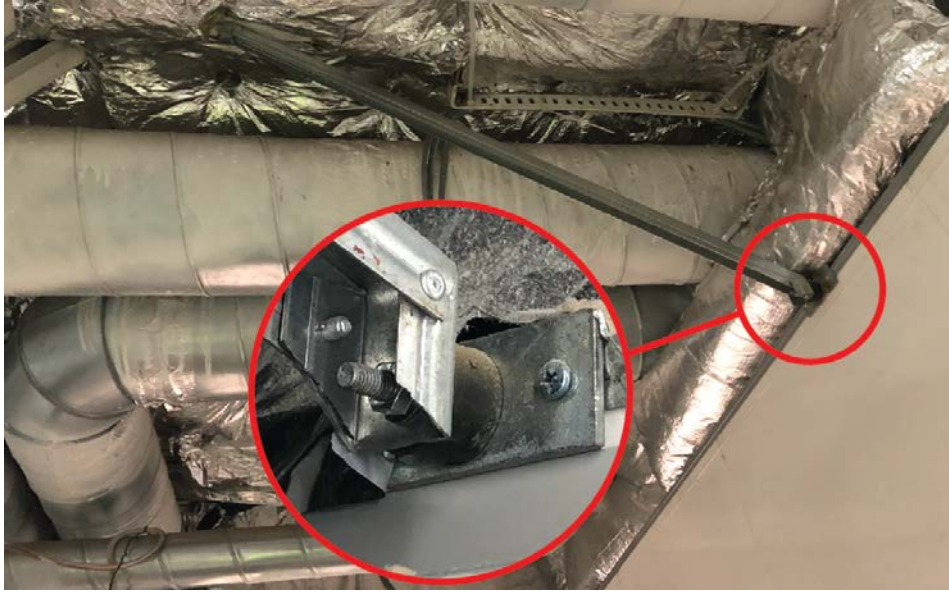
Şekil 8: Solda zemin kaplama ve süpürgelik uygulanmadan önce dere laması ve duvar paneli ilişkisi, sağda zemin kaplama ve süpürgelik uygulama işlemlerinden sonra dere laması ve duvar paneli ilişkisi (Fotoğraflar: Yazar).

Duvar paneli ve zemin arasında kalan çıplak çelik yani dere laması, zemin izolasyonu ve final malzemesi ile kaplanarak titreşim ve gürültü oluşumu en aza indirdiği gibi temiz bir bitiş ile görsel konforda sağlanmaktadır (Şekil-8).

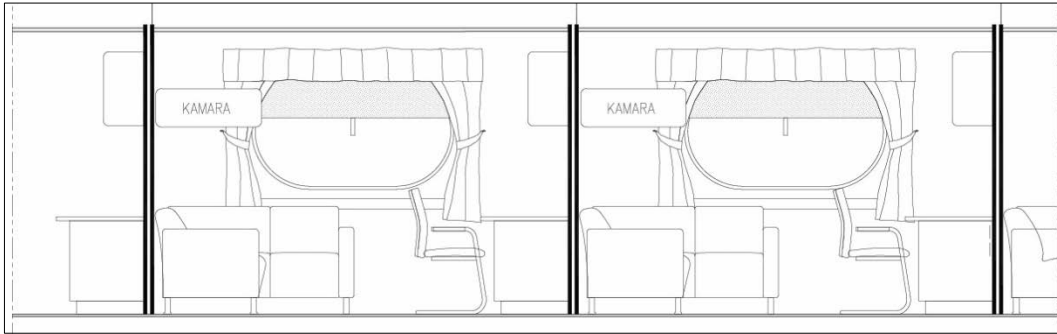
Şekil 9: Birbirine geçme detayı ile bağlanan duvar paneli örneği (Fotoğraf: Yazar).

Zemin profiline yerleştirilen duvar panelleri birbirlerine geçme ya da kilitleme suretiyle perçinlendikten sonra zemin profiliyle aynı sıkıştırma niteliğine sahip profiller duvar panellerinin üstlerine geçirilerek, dikey düzlemlerin rijitliğini sağlayacak üst çerçeveler derin elemanlardan desteklenerek kurgulanmaktadır. Kurgudaki destek profilleri ile duvar panelinin sabitlenmesini sağlayan üst profiller arasında –Şekil-10’da gösterildiği gibi- vibrasyon takozu kullanılarak montaj işleminin gerçekleştirilmesi duvar panellerinin titreşimi iletilmesini azaltmaktadır. Duvar panellerindeki titreşimi azaltmak, duvar panelleri arasında konumlanacak tavan panellerindeki titreşimi de minimize edecektir.

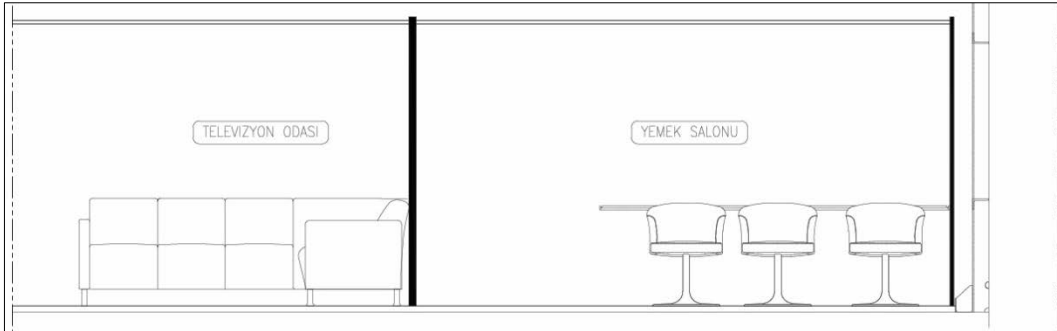

Şekil 10: Destek profili ile duvar paneli profili arasındaki vibrasyon takozu (Fotoğraf: Yazar).

Genel olarak 25mm veya 50mm gibi et kalınlıklarında üretilen duvar panelleri kullanıldıkları alana ve bölmelendirdikleri iç mekânlara uygun olacak şekilde tercih edilmektedir. Kabinler (sleeping rooms) arası 25mm et kalınlığına sahip duvar panelleri iki sıralı, iki panel arası minimum 25mm boşluk kalacak şekilde uygulanarak, kabinler arası ses geçişi en aza indirgenmektedir. Aralarında çelik perde bulunmayan diğer alanları birbirinden ayırırken istenilen ses değerleri doğrultusunda 25mm veya 50mm et kalınlığında tek sıra duvar paneli uygulaması yeterli olmaktadır. Çelik perde önüne gelen duvar panelleri ise, perdeler termal veya yangın izolasyonlarıyla kaplandığından 25mm et kalınlığında tek sıra olarak uygulanmaktadır (Şekil-11 ve Şekil-12).

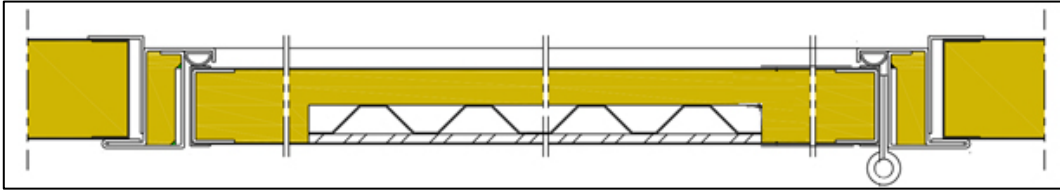

Şekil 11: Kamaralar arası çift sıra 25mm duvar paneli (Şekil: Yazar).

Şekil 12: Televizyon odası ve yemek salonunun arasında tek sıra 50mm, alabanda ve yemek salonu arasında tek sıra 25mm duvar paneli (Şekil: Yazar).

B sınıfı iç mekânlarda, dikey düzlemler arası geçişi sağlayan kapılar, ergonomik ısı, ses ve havalandırma niteliklerine sahip, üzerine bindirildiği duvar panelinin yangın sınıfına uygun olacak şekilde tercih edilmelidir. B-15 kategorisinde bulunan duvar panelinde B-15 kategorisinde yer alan kapı kullanılmaktadır. Kapıların malzeme nitelikleri de alanın ıslak veya kuru olmasına göre değişkenlik göstermektedir. Kasa ve kanat çerçeveleri kuru alanlarda galvaniz malzemeden, ıslak alanlarda ise korozyonu önlemek için paslanmaz malzemeden tercih edilmektedir. Kanat çerçevesi içerisinde yer alan düzlem ise galvaniz veya paslanmaz plaka arası taş yünü, plaka üzeri koruyucu-dekoratif folyo olan, duvar panelleriyle aynı niteliklere sahip malzemedir, hatta farklı et kalınlığına sahip duvar panelinin kendisidir. Kapı kanadında kullanılan taş yününün kasa içlerinde de kullanılması ses izolasyonu açısından zaruridir, kanat ve kasaların içi asla boş olmamalıdır (Şekil-13).

Şekil 13: Kapı detayı (Şekil: Huanan Building Materials Panel Systems).

Şekil 14: B-15 sınıfı kamara kapısı (Fotoğraflar: Yazar).

Kanat ve kasa arasındaki çalışma boşluklarından ses ve hava geçişini engellemek için kasa üzerinde fitillerin bulunması gerekmektedir. Kapı kanadı üzerinde havalandırma menfezi bulunacak ise bu menfezlerin isteğe bağlı olarak açılıp kapanabilir fonksiyona sahip olması ses ve hava geçişlerini engellemek için önemlidir. Kullanım sırasında kapıların sert kapanarak gürültü ve titreşim oluşturmasının önüne geçmek adına kapının kendiliğinden ve yavaş bir şekilde kapanmasını sağlayacak aksesuarların kullanılması gerekmektedir. Kapı kasasının duvar paneline sabitlenmesini sağlayan profillerinin sıkıştırıcı özelliğe sahip olması ve bu profillerin duvar panellerine birçok yerden sık bir şekilde vidalanarak kapının rijitliğinin artırılması, titreşimden kaynaklı oluşabilecek gürültüleri en aza indireyecektir (Şekil14).

4. Tavan Panelleri

Tavan panelleri ses ve hava geçişlerini önlemek, tesisat vb. dağınık görüntüleri gizlemek için duvar panelleri arasında kurgulanan baş üstü düzlemlerdir. Pek çok farklı malzeme ve montaj detayına sahip tavan paneli tipi bulunmaktadır. Bu sebeple gemilerde tavan paneli tipine karar verilirken geminin ağırlık problemi olup olmadığına, istenilen ses desibellerini sağlayıp sağlamadığına ve yangın sertifikasına sahip olup olmadığına dikkat edilmelidir.

Fabrika balıkçı gemilerinin yaşam mahali tavanlarında en çok, tek yüzeyi galvaniz plaka içi taş yünü dolgu, galvaniz plakanın iç mekâna bakan yüzeyi üzerinde koruyucu-dekoratif folyo olan, B-0 veya B-15 sınıfı sandviç tipi tavan panelleri tercih edilmektedir (Şekil-15). Islak alanlarda ise su kullanım yoğunluğuna göre galvaniz plaka ya da paslanmaz plaka niteliğine sahip, diğer bütün özelliklerin kuru alanlarda kullanılan panellerle aynı olduğu sandviç tipi paneller kullanılmaktadır.

Şekil 15: B-0 sınıfı tavan paneli (Fotoğraf: Yazar).

Tavan panelinin yapısı sayesinde ses ve hava geçişleri engellenirken, vibrasyondan kaynaklı oluşan olumsuzluklarda uygun montaj detaylarıyla engellenmektedir. Geminin genel yapısından kaynaklı titreşimleri minimize etmek adına derin elemanlardan veya çelik güverteden destek alınarak montaj edilen askı çubuklarında da yine vibrasyon takozu kullanılmaktadır.

Şekil 16: Tavan paneli bağlantı detayları (Fotoğraf: Yazar).

Şekil-16'da gösterilen oluklu (GAP) tip tavan paneli tercih edilerek tavan panellerinin birbiri ile olan teması minimize edilir, birbirilerine çarpmaları veya sürtünmeleri engellenerek gürültü oluşumu en aza indirgenmektedir. Belirtilen endişeleri gideren farklı detaylara sahip tavan paneli tiplerinin mevcut olmasına rağmen oluklu tavan tipinin tercih edilmesindeki neden acil durumlarda veya bakım onarım gibi durumlarda tavan içine erişimin en kısa sürede en az sayıda ekiple gerçekleştirilme arzusudur. Oluklu tavan panelleri lokal olarak kolayca sökülüp takılabilir ve taşıyıcıları arasındaki mesafelerin müdahaleleri kolaylaştıracak geniş açıklıklara sahip olmasından dolayı tercih edilirliliği oldukça yüksektir.

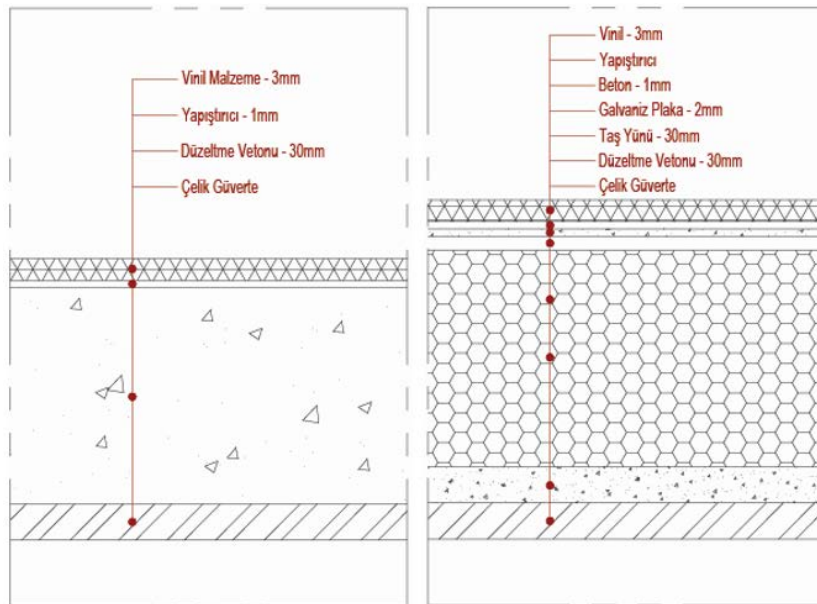
5. Zemin İzolasyon ve Kaplama Malzemeleri

Fabrika balıkçı gemilerinin çelik güvertelerinde, temelde gürültü için yapılan izolasyon uygulamaları aynı zamanda ısı değişiklerinin iç mekâna yansımalarını önlemekte ve hissedilen titreşimi minimize etmektedir. Islak ve kuru alanlarda ayrı ayrı detaylara sahip zemin izolasyonları uygulanmakta olup, final görüntüdeki kaplama malzemesi mekânın hizmet ettiği amaç doğrultusunda tercih edilmektedir.

5.1. Kuru Alan İzolasyon Çeşitleri ve Kaplama Malzemeleri

Gürültülü alanlardan uzakta olan üst güverteler için, çelik güvertedeki deformasyonlara göre 10 veya 30mm kalınlığında değişen beton uygulamasından sonra temizliği kolay ve kaydırmazlık özelliği bulunan final zemin malzemeleri yapıştırma suretiyle uygulanmaktadır. Kullanılan yapıştırıcıların yangın sertifikasının olması ve esnek karaktere sahip olması zaruridir.

Gürültülü alanlara yakın olan güverteler için çelik güverte üzerine önce çelikten kaynaklı deformasyonları gidermek için ince bir beton uygulanmaktadır, ardından yangına dayanımlı ve esnek karaktere sahip yapıştırıcı sürülerek üzerine 30mm kalınlığında taş yünü serilmektedir. Serilen taş yünü üzerine 2 veya 3mm kalınlığında galvaniz plakalar şaşırtmalı olarak yine esnek karakterli ve yangına dayanım sertifikası bulunan yapıştırıcı ile sabitlenerek üzerine beton dökülüp, final kaplama malzemesi yapıştırma suretiyle uygulanmaktadır (Şekil-17).

Şekil 17: Solda gürültülü alandan uzak kuru zemin detayı, sağda gürültülü alana yakın kuru zemin detayı (Şekil: Yazar).

Fabrika gemilerinin kuru alanlarında final zemin kaplama malzemesi olarak kolay temizlenebilen, kaydırmazlık özelliği ve yangın sertifikası olan vinil malzemeler tercih edilmektedir. Bu vinil malzemeler parça parça uygulanabileceği gibi rulo halinde de uygulanabilmektedirler (Şekil-18).

Şekil 18: Solda rulo halinde vinil zemin kaplama malzemesi, sağda parça halinde vinil zemin kaplama malzemesi (Fotoğraf: Yazar).

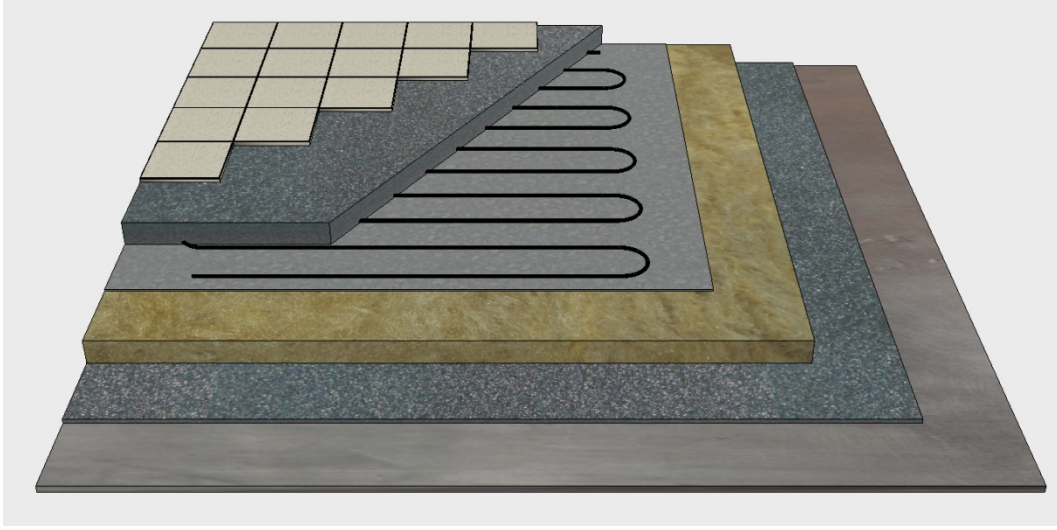
İş kazalarını ve fiziki yaralanmaları önlemek için kaydırmaz nitelikli tercih edilen zemin kaplama malzemelerine ek olarak merdiven basamaklarında, basamakların fark edilebilirliğini arttırmak ve kaymayı engellemek için kaydırmazlık özelliği olan, zemin kaplama malzemesinden farklı renk ve dokuda profillerin kullanılması gerekmektedir (Şekil-19). Bu profiller en son aşamada vidalama suretiyle uygulanmaktadır.

Şekil 19: Basamak profili uygulanmış merdiven (Fotoğraf: Yazar).

5.2. Islak Alan İzolasyon Çeşitleri ve Kaplama Malzemeleri

Islak alanlar için gürültülü alanlara uzak ya da yakın olması fark etmeksizin; zemindeki suyun ısı değişimleri sebebiyle donmasını önleyerek, iş kazalarının ve fiziki yaralanmaların önüne geçilebilmesi adına zemin izolasyonunda taş yünüyle birlikte yerden ısıtma sistemlerinin kullanıldığı görülmektedir (Şekil-20).

Şekil 20: Islak alan zemin izolasyon detayı (Fotoğraf: Yazar).

Çelik güverte üzerine önce çelikten kaynaklı deformasyonları gidermek için ince bir beton uygulanmaktadır, ardından yangına dayanımlı ve esnek karaktere sahip yapıştırıcı sürülerek üzerine 30mm kalınlığında taş yünü serilmektedir. Serilen taş yünü üzerine 2 veya 3mm kalınlığında galvaniz plakalar şaşırtmalı olarak yine esnek karakterli ve yangına dayanım sertifikası bulunan yapıştırıcı ile birlikte uygulanarak üzerine ısıtıcı kablolar dizilip, sabitlenmektedir. Isıtıcı kabloları sabitledikten sonra 30-50mm arasında değişen kalınlıkta beton uygulanmaktadır. Kaplama malzemesi olarak 10x10cm ya da 20x20cm gibi küçük ebatlarda, kaydırmazlık özelliğine sahip ve kolay temizlenebilen seramik karolar kullanılmaktadır. Seramik karoların küçük ebatla tercih edilmesinin nedeni ise, gemilerin hareketlerinden ve yapısından kaynaklı esnemelerde büyük ebatlı seramiklerin çatlayarak deformasyona uğramasının söz konusu olmasıdır.

6.Sonuç

Literatür taramalarından ve Tersan Tersane'sinde inşa edilmiş ve halen edilmekte olan fabrika balıkçı gemileri üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda; fabrika balıkçı gemilerinde iç mekânların sahip olduğu yangın riski, kuru ya da ıslak hacim olup olmadığı verileri; duvar, tavan ve zemin oluşturmada kullanılan malzeme ve uygulama detaylarına doğrudan etki ettiği tespit edilmiştir.

Yangın riski sınıfına uygun olarak tercih edilen duvar, tavan ve zemin malzemelerinin ıslak ve kuru alanlarda farklı uygulandığı gözlemlenmiştir. Duvar ve tavan panelleri ıslak hacimlerde paslanmaz plakalı tercih edilirken, kuru hacimlerde galvaniz plakalı olarak tercih edilmektedir. Duvar panellerinin zemine montajı ıslak hacimlerde dere lamaları yardımıyla gerçekleştirilirken, kuru hacimlerde profiller ile sağlanmaktadır.

Zemin uygulamaları ise; ıslak hacimlerde suyun zemin yüzeyinde donmasını önlemek için ısıtma kablolu detaylar ile birlikte uygulanırken, kuru alanlarda gürültü seviyesine göre değişiklik gösteren ve ısıtma kablosu kullanılmayan detayların uygulandığı gözlemlenmiştir. Hacmin, ıslak ya da kuru oluşu fark etmeksizin; final zemin malzemesi olarak kaydırmaz niteliklerde ürünlerin tercihi yaralanmaları önlemek için oldukça önemli olduğu anlaşılmıştır.

Taşıyınü malzemenin ısı ve gürültü endişelerini gidermek amaçlı olarak hem duvar ve tavan panellerinde hem de zemin uygulamalarında kullanıldığını gözlemlenenler arasında yer almaktadır.

Fabrika balıkçı gemilerinin yaşam mahalinde kullanılan duvar, tavan ve zemin malzemelerinin ifade edilen nitelikleri ve uygulama detayları sağladıkları görsel, işitsel ve ısı konforla kullanıcıların psikolojik ve fiziksel durumlarının optimum seviyede tutulmasının amaçlandığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu malzemelerin genel izolasyon uygulamalarına yardımcı nitelikte olduğu ve geminin genel yapısından kaynaklı olarak sağlanan küçük hacimlerde, iç mekânın daha büyük görünmesini sağlamak ve ferah ortamlar yaratmak amacıyla genellikle açık renk olacak şekilde tercih edildiği tespit edilenler arasındadır. Bu durumun, denizde can ve mal emniyetini sağlayacağı gibi verimliliği de olumlu yönde etkileyeceğini belirtebiliriz.

Kısıtlı hacme sahip fabrika balıkçı gemilerinin uzun seyir ve çalışma periyotlarında olumsuz psikolojik süreç içerisinde bulunan çalışanlara; görsel, işitsel ve ısı konforun sağlanması verimlilik açısından oldukça önemlidir. Yaşam mahallerinde duvar, tavan ve zemin malzemeleriyle büyük ölçüde sağlanan konfor ve pratiklik, kullanıcıların psikolojik rahatsızlıklarını ve fiziksel yaralanmalarını önleyerek gemide geçirilen süre boyunca aksaklıkların veya iş kazalarının meydana gelmesini azaltırken, dolaylı ve doğrudan engelleyici nitelikte olabilmektedir.

Malzemelerin sertifikalı olarak tercih edilmesi ve doğru uygulama detayları ile güvertelerde konumlandırılması; malzemelerde deformasyonları önleyip uzun kullanım ömrü sağlarken, bakım ve tamirat durumlarını daha pratik hale getirerek kullanıcıların iş yükünü azaltıp psikolojik durumlarının optimum seviyede tutulmasına katkı sağladığı ifade edilebilir.

Bu çalışmanın; tersanecilik sektöründe yer edinmek isteyen iç mimarlık, endüstri ürünleri tasarımı, gemi inşa mühendisliği gibi meslek gruplarına, öncelikle fabrika balıkçı gemileri olmak üzere diğer gemilerin de yaşam mahali tasarım ve uygulama süreçleri için yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

Adoption of the International Code for Application, 2010. Maritime Safety Committee (MSC) 88/26/Add.2 Annex 1, IMO.

International Regulations for The Safety of Fishing Vessels (SFV) Annex 25, (2012). MSC 92/26/Add.2, IMO

Maritime Labour Conference, (2006). International Labour Conference, ILO.

MEGEP, (2016). Gemi Kaptanı için Genel Deniz Mevzuatı. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Kayapınar, A., (2011). *Mobilya Tasarımında Fonksiyonellik ve Ergonomi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Su Ürünleri Alanında Faaliyet Gösteren Gemilere İlişkin Hijyen Kuralları Yönetmeliği. (2010, 16 Şubat). Resmi Gazete (Sayı:27495). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/02/20100216-3.htm>

Toka, C., (1978). İnsan-Araç Bağıntısında Ergonomik Tasarım İlkeleri. İ.D.G.S.A Yayın No: 73.

İnternet Atıfları

URL-1: Encyclopaedia of Occupational Health and Safety, ILO. 14 Ocak 2021 tarihinde, <http://www.ilocis.org/documents/chpt66e.htm> adresinden erişildi.

Kamusal Alanların Evrilmesi

Fülay UYSAL BİLGE^{1*}

Öz

Kamusal alanlar tarih boyunca kentlerin en önemli parçası olarak, gündelik yaşamın birlikte geçebileceği, paylaşım alanları olmuştur. Günümüzde ortaya çıkan küresel salgınla birlikte, kamusal açık alanların ve yeşil alanların önemi artmaktadır. Kentlerde, belirli mesafelerin korunarak ortak yaşamın geçtiği kamusal açık alanlardaki yeşil alanların düşünülmesi sağlıklı yaşam için önem taşımaktadır. Bu noktada, çalışmanın temel amacı, kamusal alan olgusunu kavramak, kentlerin gelişimiyle ortaya çıkan değişimini anlamak ve tartışmak, bu tartışma sonucu geleceğin kamusal açık alanlarının nasıl olması gerektiğine dair yeni veriler oluşturulmasıdır. Bu bağlamda, kentlerin gelişim süreçleri ele alınarak, kamusal alan ve kamusal yaşam olguları araştırılmakta, bu kavramlara yönelik tanımlar incelenmektedir. Yaklaşımlar değerlendirildikten sonra, kamusal alan kavramının kentsel mekânla olan ilişkisi, teorisyen ve mimarların tanımlarıyla ele alınmaktadır. Literatürden ortaya çıkan tanımlardan, kamusal alan kavramının kavramsal ve fiziksel genel tanımlaması yapılmaktadır. Bu tanım üzerinden, tarihsel süreçte kentlerin gelişmesiyle, kamusal alan kavramındaki değişimler ortaya çıkartılmaktadır. Kamusal alanın değişimi üzerine, hem yurtiçi hem de yurtdışı örneklerin değerlendirmeleri yapılmaktadır. Çalışmada vurgulanan kamusal alan olgusunun öneminin ve kamusal açık alanlara olan gereksinimin, salgınla birlikte daha da artacağı düşünülerek, gelecekte tasarlanacak kamusal açık alanlara yönelik öneriler ölçütler belirlenerek, çalışma tamamlanmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Kamusal alan, Kentsel kamusal açık alan, Kamusal alandaki değişimler, Kamusal alanların evrilmesi

Evolution of Public Spaces

Abstract

Public spaces are the shared spaces where Daily life can be spent together as the most important part of cities throughout history. The importance of public open spaces and green spaces have been increased due to the pandemic occurred today. Evaluation of green spaces in public open spaces in which common life is spent with social distance in cities is crucial. Therefore, the main purpose of this study is to grasp the phenomenon of public space, to understand and discuss its change occurred due to the urban development and to create new data on how public open spaces should be in future as a result of this discussion. Within this context, public space and public life have been studied as phenomena by discussing developmental processes of cities and the definition of these concepts have been examined. After the approaches evaluated, the relationship of the concept of public space with urban space has been discussed with the definitions given by theoreticians and architectures. The concept of public space has been defined physically and conceptually, based on the definitions offered by the literature. The changes in the concept of public space due to the urban development in historical process has been revealed through this definition. The change of public space has been evaluated based on domestic and foreign examples. The study has been concluded after it has been determined that the pandemic will

¹ Atılım Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara
* İlgili yazar/Corresponding author: fulay.uyosal@atilim.edu.tr
Gönderim Tarihi / Received Date: 24.12.2020
Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.03.2021

increase the importance of the phenomenon of public space emphasized in this study and the need to public open spaces and the recommendations about public open spaces that will be designed in future.

Keywords: *Public space, Urban public open space, Changes in the public space, Evolution of public spaces*

1. Giriş

Küreselleşme, ekonomik gelişmeler, özelleştirmelerin ön plana çıkması, kentsel dönüşüm projeleri vasıtasıyla, kamusal alanlar son yıllardaki kent tartışmalarının en önemli maddesi haline gelmiştir (Madanipour, 2003, s.52) (Jacobs, 1961, s.35) (Hubbard, 1995, s.48). Kentsel mekânın kentli ile olan ilişkisi ve kentlinin faaliyetleri kamusal ve kamusal yaşam için önem teşkil etmektedir. Bireyin kendini ifade ettiği, toplum ve fiziksel çevre ile ilişki kurduğu, ortak paylaşımda bulunduğu, etkileşime geçtiği alanlar, kentsel kamusal alanlardır. Günümüzde ortaya çıkan küresel salgınla birlikte, kamusal açık alanların önemi artmaktadır. Tarih boyunca salgınlar kentleri ve aktif olarak kullanılan kamusal açık alanları çok etkilemiştir. Bu araştırma, kamusal açık alanların değişiminin yönlerini ve günümüz kamusal açık alanlarının sağlıklı çevreler oluşturması için nasıl olması gerektiği sorularına odaklanmaktadır. Çalışma, sağlıklı çevrelerin oluşması için kamusal açık alanların düzenlenmesi ve tasarlanması için öneriler ortaya koymaktadır.

Çalışmada öncelikle, kamusal açık alanlara artan gereksinimin karşılanması ve değerlendirilmesi için kamusal alan kavramının tarihsel süreçte irdelenmesi gerektiği ele alınmıştır. Kamusal alan kavramı ve bu kavramın kentsel alanla nasıl bir araya geldiği literatür araştırması ile teorisyen ve mimarların tanımları ele alınarak, ortaya koyulmaktadır. Kamusal alan kavramı irdelendikten sonra, tarihsel süreçte hastalıklara karşı üretilen farklı kent modellerinin kamusal açık alanlara ve yeşil alanlara katkıları incelenmektedir. Kent modellerinin kamusal açık alanlara Kentlerde kır-kent ayrımının ortadan kalkması ve teknolojik gelişmelerin sonucunda kamusal alanların değişimi üzerinde durularak, bu değişimler ortaya çıkartılmıştır. Kamusal alanın değişiminin nedenleri ve sonuçları, tasarlanacak ve geliştirilecek kamusal açık alanlar yönünden önem arz etmektedir. Araştırılan ve incelenen örnekler değerlendirildikten sonra, sonuç bölümünde, sağlıklı çevreler oluşturabilmek için kamusal açık alanların düzenlenmesinde ve tasarlanmasında neler yapılması gerektiğine dair öneriler ortaya koyularak, çalışma tamamlanmaktadır.

2. Kamusal Alan

18. Yüzyılda tarihsel gelişmeler sonucunda ortaya çıkan kamusal alan olgusunu kavramak, kentlerin gelişimiyle ortaya çıkan değişimini anlamak ve tartışmak için bu kavramı tarihsel süreçte değerlendirmek gerekli görülmektedir.

Arendt kamusal alan kavramını tanımlarken, bireyler tarafından paylaşılan, buluşulan ve tartışılan ortak bir dünya olarak açıklamaktadır. Bu dünyada her bireyin kendine ait bir konumu ve aktif bulunduğu iletişim ve eylem alanı yer almaktadır. Arendt kamusal alan kavramını, etrafında oturan insanları bir arada tutan ve birbirleriyle ilişki kurmalarını sağlayan bir masaya benzetmektedir. Masanın ortadan kalktığı durumda, paylaşım ve iletişimin yok olacağını savunmaktadır (Arendt, 2012, s. 8-24). Habermas ise kamusal alanı, toplumsal yaşamın içinde, bireylerin tartıştığı, düşüncelerini dile getirdiği, herkes tarafından erişilebilen bir alan olarak tanımlamaktadır (Habermas,

2000, s. 43-67). İki kuramcının bu kavramla ilgili ortak görüşü, insanların fikir ve eylemleri ile var olduğu ve içinde bulunduğu alan olmasıdır.

Sennett ise, bu kuramcılardan farklı olarak kamusal alanı, kentsel mekân ile ilişkilendirerek, ele almaktadır. Kamusal alanın işlevini kaybetmesinin üzerinde durarak, özele yönelmenin nedenlerini araştırmaktadır. Sennett, kapitalizmin etkileriyle, toplumsal ilişkilerin ve kamusal alandaki etkileşimin azaldığını ve bireyselliğe, aile ortamına dönüşün yaşandığını vurgulamaktadır. Bunun da yeni üretim ilişkilerini ortaya çıkararak, kamusal yaşamın gerilemesine sebep olduğunu açıklamaktadır (Sennett, 2002, s. 36-38).

Kentsel mekânda kavramsal içeriğinden sıyrılan kamusal alan, fiziki bir şekilde anlamlandırılabilir. Kentsel mekânla ilişkilendirilen, kentsel kamusal alan, tarihsel süreç içerisinde sosyolojik anlamının yanında, fiziksel özellikleriyle çeşitlenerek, kentlinin bir arada bulunduğu, ortak aktivitelerini içeren, ortak olarak paylaşılan, toplumun her kesimine açık, fiziksel paylaşım alanıdır.

Gehl, kamusal alan ve gündelik yaşama yönelik faaliyetler üzerinde durmaktadır. Bu faaliyetlerin çeşitliliğinin, fiziksel çevre koşullarına bağlı olduğunu açıklamaktadır. Gündelik yaşantıda kamusal alanın kullanımının, isteğe bağlı, zorunlu ve sosyal faaliyetlerden oluştuğunu vurgulamaktadır (Gehl, 2004, s. 97-102).

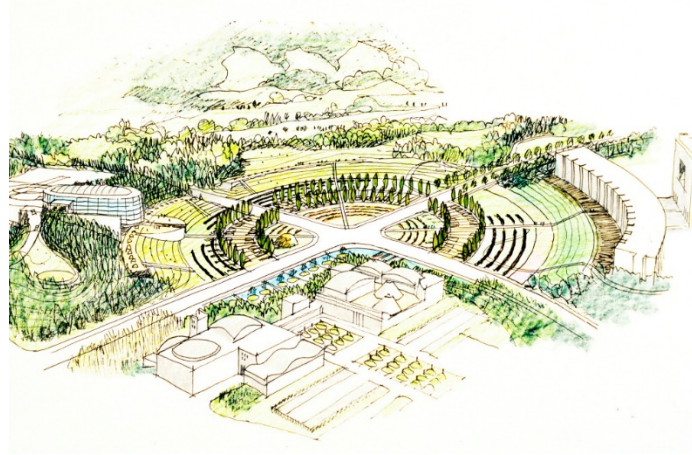
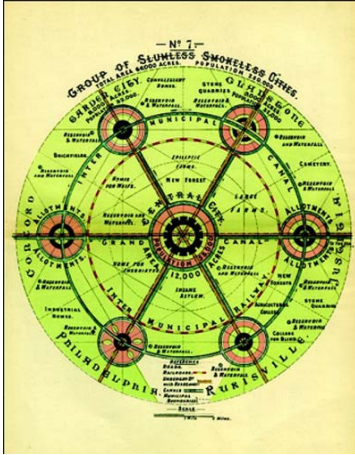
Madanipour, kamusal alan tanımını, fiziksel olarak erişilebilen, toplumsal etkileşimin ve faaliyetlerin herkese açık olduğu alanlar olarak açıklamaktadır (Madanipour, 2003, s. 42). Lynch de bu görüşe paralel olarak, insan faaliyetlerinin dış mekan yaşantısında önemli olduğunu öne sürerek, insan ilişkisinin oluşturulduğu alanların tasarlanması gerektiğini savunmaktadır (Lynch, 1981, s. 27-35). Carmona ve Carr da aynı görüşle, fiziksel çevreyi etkileyen en önemli etmenin insan faaliyetleri olduğunu ileri sürmekte ve kamusal alanı gündelik faaliyetlerin gerçekleştiği ortak alan olarak tanımlamaktadır (Carmona, 2010, s. 22) (Carr, Francis, Rivlin, & Stone, 1992, s. 56). Jacobs da, kamusal alanın kentlinin aktiviteleriyle geliştiği toplumsal ortak bir alan olduğunu savunmaktadır (Jacobs, 1961). Whyte, kentin aktif kullanımının kamusal alanlar aracılığıyla olduğunu ve bu alanların kentlinin günlük faaliyetlerini barındırdığını vurgulamaktadır (Whyte, 1980). Thompson'a göre, kamusal açık alanlar, barındırdıkları yeşil alanlar ve bitki örtüsüyle, sağlıklı çevre ve mikro-klima sağlayarak, ekolojik ortam oluşturmaktadır (Thompson, 1998). Kamusal açık alanlar, kentlinin fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını gidererek, rahat ve konforlu alanlar sunmaktadır (Louikatos-Sideris, 1996, s. 26).

Araştırılan tanımlamalarla, kavramsal literatürde Arendt, Habermas ve Sennett'in söylemlerindeki kamusal alan, kendini ifade edebilme, etkileşim içinde olma düşünceleri ile teorisyen ve mimarların tanımlarındaki kamusal alan, faaliyet, kullanıcı ve kullanım ilişkisi bir araya getirilmiştir. Genel anlamıyla, kamusal alan, kavramsal olarak düşünüldüğünde fikir ve eylemin öne çıktığı, fiziksel olarak baktığımızda da bir arada olmayı sağlayan, kullanım, kullanıcı ve faaliyet ilişkisinin bulunduğu alandır.

3. Kent Modelleri

Sağlıklı çevrelerin oluşturulması için farklı kent modelleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. 19. Yüzyıl endüstri kentinde hızlı kentleşme yaşanmıştır. Hızlı kentleşme ile birlikte nüfus yoğunluğu sağlıksız çevrelerin oluşmasına sebep olmuştur. Howard 1889-1892 yılları arasında, geleceğin bahçe şehri yaklaşımıyla, sağlıksız kentlerle, kırsal bir araya getirmeyi önermiştir. Bahçe şehir şemalarıyla, kırsal ve kentin avantajlarını bir araya

getirmeyi öngörerek, nüfus yoğunluğuna ve çevre kirliliğine çözüm üretmiştir. Planın ana çıkış noktası, kır hayatının doğal koşullarının kente, kent hayatının toplumsal işlevlerinin ise, köye taşındığı, karşılıklı dayanışmaya dayalı bir yerleşim yeri yaratmaktır. Bu şemalar, nüfusun yoğun olduğu çalışma alanlarını, kırsal alanlar ve kentsel ağ ilişkisi içinde yeniden organize etmeyi hedeflemektedir (Howard, 1965, s.38). Kırsal alanlarda insanların tarım ve hayvancılık yapacağı alanlar, orman alanlarının korunması, üretimin kentsel alanların içinde düzenlenmesi sağlanmıştır.

Şekil 1: Bahçekent plan şeması Şekil 2: Bahçekent eskiz çalışması (Howard, 1965, s.42)
(Howard, 1965, s.42)

Önerilen bahçe kentler, sınırları belirli, merkezci, simetrik ve kompakt bir yapıdadır. Nüfusu 32.000 olan bahçe kentler yeşil alanın içinde yollarla bağlanmakta, içinde yaşayanların günlük ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik, sosyal ve kültürel kamusal alanları bulundurmaktadır. Merkezde bulunan 52.000 nüfuslu büyük bahçe kent ise, küçük kentlerin içinde barındırmadığı sosyal donatıları barındırmaktadır. Howard bu yeşil bağlantı alanlarının, kamu mülkiyetinde olup, kamusal alanlar olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bu önerilerle nüfusu desantrilize edip, kıyı ve kenti bütünleştirmeyi amaçlamıştır. Yeşil yürüyüş alanları, sosyal merkez, okul, büyük parklar bu önerinin içinde bulunmaktadır. Bahçe kent yaklaşımıyla, sağlıklı, temiz hava ve güneş ışığı alan, doğayla iç içe, yeşil yaşam ve sosyal alanlar sunmaktadır. Yeşil alanlar ve sosyal yaşamı bir arada bulundurarak kamusal alanların sürekliliğini sağlamaktadır (Şekil 1-2).

Bahçe kent modelinin kır hayatıyla kent hayatını bir arada tutma fikri, 20. yüzyıl boyunca kent plancılarında çok etkili olmuştur. Howard'ın modeli üzerinden bahçe şehir uygulamaya geçmiştir. Welwyn bahçe şehri hava kirliliğinin olduğu kentlerden, sağlıklı güneşli ortamlara taşındığı bir model önerisidir (Fot. 1-2). Bu bahçe şehir halen yaşam çevresi olarak varlığını korumaktadır. Bu modelde, kır ve kent, yeşil alanlar, küçük tarım parselleri, konut alanları iç içe geçmiş durumda uygulanmıştır. Howard'ın ileri sürdüğü, her evin bir bahçesi olması ve bahçelerin bütün bir yeşil ile birbirine bağlanarak yeşil koridorların oluşturulması fikri uygulanmıştır. Bu yeşil koridorla Howard, hem evlerin kendine özel bahçelerini birbirine bağlamış, hem de ortak yeşil paylaşım alanları ile kamusal alanları oluşturmuştur.

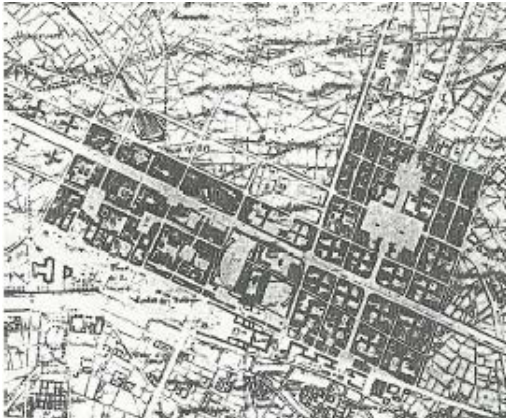
Fot. 1: Welwyn Bahçe Kenti (URL-1)

Fot. 2: Welwyn Bahçe Kenti (URL-1)

Londra'nın kentsel büyümesi 1843 yılında kompakt bir yapıdayken, 20. Yüzyılın başında genişleme, saçaklanma ve yoğunlaşma yaşanmıştır. İkinci dünya savaşı sonrası, bahçe şehir modeli, uygulamaya geçilerek, birinci model planlama aracı olarak yeşil kuşak Londra kenti çevresinde önerilmiştir. Dolayısıyla kentin büyümesi sınırlandırılmıştır. Yeşil kuşağın ötesinde de yeni bahçe kentler planlanmıştır (Özdeş, 1985, s. 38-49). Oluşturulan yeşil kuşaklar ile yeşilin yoğun olduğu kamusal alanlar tanımlanmıştır.

İkinci model sağlıklı kentleri sağlıklı hale getirmeye yönelik olan, Le Corbusier tarafından, 1925 yılında Paris kentinin merkezi içinde en yoğun bölgede önerdiği Plan Voisin önerisidir (Şekil 3-4). Howard'ın modelinden farklı olarak, yüksek yoğunluklu planlanmış, kent merkezinde konumlandırılmıştır. Plan, yoğunluğu aynı tutarak geniş yeşil alanları kentin merkezine getirmeyi hedeflemiştir (Özer, 1987, s.22). Corbusier, yatay büyüme yerine yoğunluğu dikey yüksek bloklarda kullanmıştır. Modelde, yüksek konut ve ofis blokları yeşil alanlarla çevrili olarak düşünülmüştür. Ancak, Corbusier'in oluşturduğu öneri ile otoyol ve otoparklar, kamusal alanların sürekliliğini yok ederek, geniş ve parçalı boşluklar oluşturmuştur. Bu durum, kamusal alanların bütün olarak davranmasının önüne geçmiştir.

Şekil 3: Plan Voisin (Fishman, 2002)

Şekil 4: Voisin Plan üç boyutu (Fishman, 2002)

Corbusier'in 1930 yılında geliştirdiği bir diğer kent modeli, ışılan şehir, kamusal açık alanların, yeşilin bulunduğu sağlıklı kentler üretme fikridir (Şekil 5-6). Belirli bir nüfus yoğunluğunu en sağlıklı bir şekilde oluşturmaya yönelik kentsel model önerisidir. Parklar içerisinde yüksek konut ve ofis blokları, sosyal donatıların yer aldığı kamusal alanları içermektedir. Bu modelle, teknolojik gelişmeleri ele alarak, kentin çeperindeki saçaklanmaya, taşıt bağımlılığına, sanayinin kentsel mekânı olumsuz etkilemesine ve güvenlik sıkıntılarına çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Tanımladığı işlevlerle alanı

bölgelere ayırmıştır (Fishman, 2002, s. 37-46). Corbusier'in bu önerilerinin gerek toplu konut alanlarında gerekse özel konut alanlarında halen etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 5: Işıyan Şehir perspektif görüntüsü (Fishman, 2002)

Şekil 6: Işıyan Şehir üç boyutu (Fishman, 2002)

Corbusier'in 1946-1952 yılları arasında yaptığı Unité d'Habitation projesi ile insanları en sağlıklı şekilde bir arada yaşatabilmek için, zeminin açılması, yeşil alanlara bırakılması, trafik ve yaya yollarının bir birinden ayrılması, insanların güneş almasının sağlanması önerilmiştir (Fot.3). Salgına karşı tedavi için insanların kamusal alanlarda temiz hava ve güneş ile buluşmasını amaçlamıştır. Chandigarh planında, Corbusier fikirlerini geliştirerek, grid içerisinde yeşil yürüyüş koridorları oluşturmuştur. Kamusal alanlar yürüyüş koridorlarını içine alarak, yeşilin içinde okul, sosyal donatılar ve yaya yolları konumlanmaktadır (Fot.4) (Girardet, 1996, s.27). Kamusal açık alanlarla yeşilin bir arada bulunduğu sağlıklı şehir paradigmasının, 1950'lerde yapılan planda da var olduğu görülmektedir.

Fot. 3: Unité d'Habitation konut projesi (URL-2)

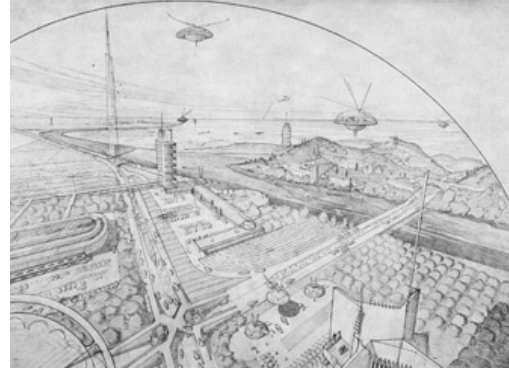
Fot.4: Chandigarh projesi (URL-3)

Üçüncü model, 1932-1935 yılları arasında Wright tarafından önerilen Broadacre City, yoğunluğun bütün alana dağıtıldığı, kent merkezinin olmadığı, grid yollar sistemi üzerinde konut alanlarının, kentsel kamusal kullanımların, donatıların yayıldığı, kır ve kentin iç içe geçtiği bir plan şemasıdır (Şekil 7-8) (Fishman, 2002, s. 37-46). Kent kırdan ayrı değil, kent ve kır bir arada, bireysel yaşam önerisi sunmaktadır. Bu modelde, kara ulaşımı, demir yolları, spor alanları, fabrikalar, ofis blokları, konutlar, otoyol sistemi yer almaktadır. İhtiyaç oldukça büyüyebilecek, kentin sınırlarının belli olmadığı bir modeldir. Belirli bir bölgeneme yapılmamıştır. Ulaşım bireysel araçlara dayanmaktadır. Ailenin kendi kendine yetebildiği, tarım yapabildiği alanların bulunduğu, kırın erişilebilir olduğu bir plan yaklaşımıdır. ABD'nin yaşam biçiminin bu modeldeki desantrilizasyona yönelik olduğu ve bireysel bir yaşam biçimini destekleyen, kentlerin

çevresinde banliyölerin geliştiği görülmektedir. Bu model önerisi ile kamusal açık alanların sürekliliği zedelenecek, kent merkezinin dışında parçalı alanlar oluşmuş ve kamusal alanların bütünlüğü bozulmuştur.

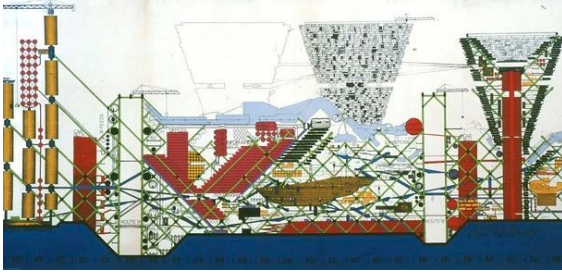

Şekil 7: Broadacre Kenti planı (Fishman, 2002)

Şekil 8: Broadacre perspektifi (Fishman, 2002)

1950'lerin sonundan itibaren kent merkezlerinin gelişmelerden olumsuz etkilendiği savunulmaktadır. Bu dönemde, kent merkezi ve kent merkezinin yoğunluğu tartışılmaya başlamıştır. 1960'ların ütopyalarında, teknolojinin kullanımı, yoğun olarak insanların bir arada yaşadığı yeni kent modelleri, mevcut kentin üzerinde mega strüktürler içerisinde konutlar yer almaktadır (Şekil 9-10).

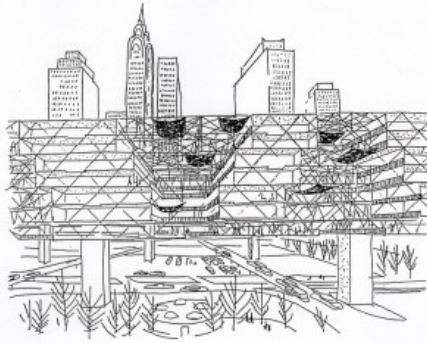

Şekil 9: Archigram, Plug-in City, 1964 (Sadler, 2005)

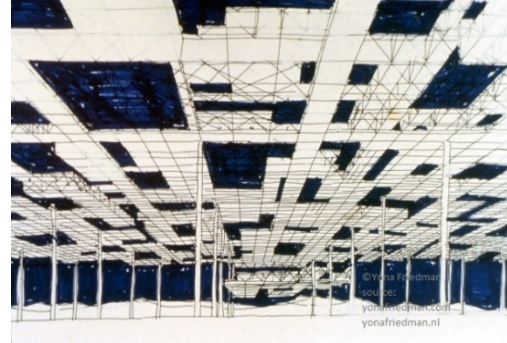

Şekil 10: Archigram, Instant City, 1968 (Sadler, 2005)

Bu ütopyalarda, modernist ütopyanın devam ettirilerek, temiz hava ve güneşin halen düşünüldüğü görülmüştür. Ütopya düşünceleri, kenti yeniden çeperlerde dağıtmak, yoğunluğu azaltmak, sağlıklı hale getirmek için yeşil alanlar içerisinde konut blokları düşüncesi 1960'lardan itibaren yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Jane Jacobs, kent merkezlerindeki yaşamın önemi üzerinde durarak, desantralizasyonun, modern konut alanlarının kenti yok ettiğini vurgulamaktadır. Belirli bir nüfusun etkileşimi ile kent merkezinin yaşamasının sağlanabileceğini savunmaktadır (Fishman, 2002, s. 37-46). Kent merkezi dışında oluşturulan yaşam alanları, kent merkezinde bulunan kamusal alanların değerinin yitirilmesine sebep olmuş, yeni tasarlanan alanlarda farklı kamusal alanları beraberinde getirmiştir (Şekil 11-12).

Şekil 11: Ville Spatiale, Yona Friedman, New York, 1964 (URL-4)

Şekil 12: Ville Spatiale, Yona Friedman, New York, 1964 (URL-4)

20. yüzyılla birlikte, ekoloji alanındaki gelişmeler ve kentlerde yaşanan sorunlar karşısında doğayla iç içe ekolojik kentler düşünölmeye başlanmıştır. Büyük Paris Metropol Alanını yeniden düşünmek üzerine yapılan yarışmada, sürdürülebilirlik, kentin çevresindeki yeşil alanlarla, tarım alanları ve orman alanlarıyla birlikte yaşaması gerektiği düşüncesi yeniden önem kazanmıştır (Şekil 13). Merkezin yoğun olduğu bölgede, kentin desantirilizasyonu, çok merkezli yapının gerçekleştirilmesi için yeşil alt yapının sağlanması, yeşil sürekliliklerinin korunması, yaşanabilir, sağlıklı, doğayla barışık kentler üretebilmek için çalışmalar yapılmıştır (Fishman, 2002, s. 37-46). Kamusal açık alanlar yeşil ile birlikte düşünölmüştür.

Şekil 13: Paris Metropol Alanı Düzenlemesi (Fishman, 1996)

Fishman, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Paris, Berlin, Londra gibi Avrupa Kentlerinin nüfus yoğunluğunun artarak, kırsal alana doğru sağlıksız koşullarda saçaklandığını vurgulamaktadır. Kent ve kır ayrımının arttığını, kent merkezlerinin ve kamusal alanların doğadan uzak kaldığını ileri sürmektedir (Fishman, 2002, s. 48-54).

Salgınlarla birlikte, kent merkezleri ve kamusal açık alanlar giderek daha da terk edilmiş, üst gelir grupları tarafından merkezin dışında çepelere doğru yeni gelişen yaşam alanları oluşturulmuştur. Bu durum çok merkezli kentlerin oluşmasında etkili olmuştur. Çok merkezli kentlerin oluşumu kent merkezinden bağımsız, kendi içinde sürekliliği olmayan kamusal açık alanları beraberinde getirmiştir.

4. Kamusal Alandaki Değişimler

Kentlerdeki ekonomik farklılaşmalar, üretim biçimlerinin değişmesi, toplumsal değişiklikler kamusal alanların değişmesine sebep olmaktadır. Ekonominin değişmesi, kentlerin farklı şekillenmesini, yaşam tarzlarının değişmesini, kamuya ait yatırımların azalmasını, özel yatırımla biçimlenen kentsel mekânların oluşmasını beraberinde

getirmektedir (Fot.5-6). Yetersiz yeşil alan ve ulaşım ağı altyapısı, plansız yerleşimler sağlıksız çevrelerin oluşmasına neden olmakta, kentlilerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Fot.5: Dubai'deki yüksek binalar (Gehl, 2010, s.45)

Fot.6: Yapılar arasında kalan tanımsız, kullanılmayan boşluklar (Gehl, 2010, s.45)

Kent merkezlerinin desantralizasyonu, taşıt yoğunluğu, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin değişmesi, günümüzün kamusal alanlarının kullanım ve biçiminde değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Özel mülkiyette şekillenen ticari alanlar, kamusal alanların ekonomik rolü üstlenmesini sağlamıştır. İşlevlerin özelleşmesi, kamusal alanların özel alanlara dönüşmesine neden olmuştur (Fot.7-8-9). Bu alanların tasarım, yönetim ve kontrolü kamudan özele geçerek, kamusal alanlar tüketim odaklı kentsel alanlara dönüşmektedir (Fishman, 2002, s. 67-72).

Fot.7: Coventry Kent Merkezi - Özel Alan, İngiltere (Carr, Francis, Rivlin, & Stone, 1992, s.32)

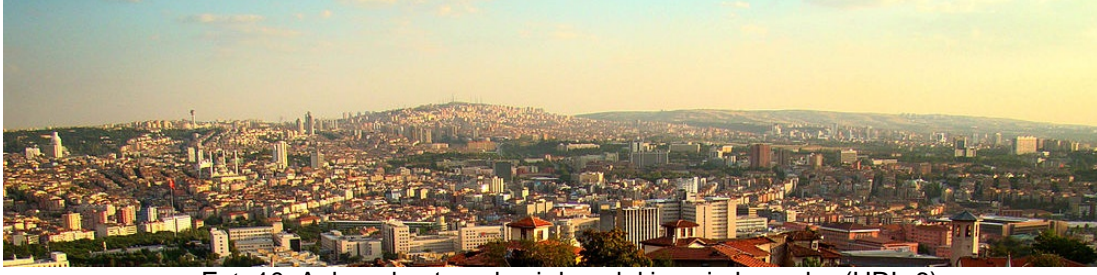

Fot. 8: Armada Alışveriş Merkezi, 2019 (URL-5)

Fot. 9: Özel Alan - Alışveriş Arkadı (Carmona, Magalhães, & Hammond, 2008, s.24)

Kent merkezlerinin terk edilmesi, çeperlerin genişlemesi ve saçaklanmalar, kentsel mekânın sınırlarını ortadan kaldırmaktadır. Kentsel saçaklanmalar, toplumsal ayrışmalara ve mekânsal parçalanmalara sebep olmaktadır. Kentlerin çeperlerinde, yeni yerleşimler, ticari alanlar oluşmaktadır (Kalinski, 1999, s.51) (Carr, Francis, Rivlin, & Stone, 1992, s. 44). Bu alanlara ulaşmak için, yollar, üst geçitler oluşturulmuş, kentsel mekân parçalanmıştır. Taşıtın kenti hâkimiyeti altına alması, kamusal alanların yerini taşıtlara bağlı alanların oluşması, kentte kırsal alanların parçalanmasına, sağlıksız ve güvensiz ortamların oluşmasına sebep olmuştur (Fot.10-11-12).

Fot. 10: Ankara kent merkezi dışındaki yeni oluşumlar (URL-6)

Fot. 11: Ankara – Eskişehir Yolu ve çevresi kentsel parçalanma (URL-7)

Fot. 12: Curitiba, Brezilya (Gehl, 2010)

Kentlerde kır-kent ayrımının ortadan kalkması, doğal alanların ve tarım alanlarının yok olmasını beraberinde getirmiştir. Özel mülkiyet içinde oluşturulan yeni kamusal alanlar, hem kullanıcı hem de kullanımları ayırarak, kamusal yaşam ihtiyaçlarını farklılaştırmaktadır. Bu alanlar topluma hitap etmek yerine, bireysel kullanımlara dönüşmekte, kapalı alanlarda hizmet vermektedir. İçeride tasarlanan bu yapılar, kentlinin güneş ve açık havadan mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum sağlıklı çevrelerin yaratılmasını engellemektedir (Fot.13-14-15).

Fot. 13: Eurolille, Lille, Fransa (Gehl, 2010)

Fot. 14: Özel alan - alışveriş arkadı (Carmona, de Magalhães, & Hammond, 2008)

Fot. 15: Özel Alan, Lille, Fransa (Madanipour, 2003)

Kamusal alanların özelleşmesi, kamusal yeşil alanların ve meydanların yok olmasına veya yeniden tasarlanarak, güvenlik önlemlerinin bulunduğu yapay çevrelere dönüşmesine yol açmıştır (Punter, 1990, s. 21) (Sadler, 1993, s.24). Modern ofis kulelerini çevreleyen batık bazalar ya da plazalar kentsel çevrenin ticarileştiği tasarımlar olmaktadır. Kamusal ve özel yaşam üzerine çalışan Sennett, modern dönemle birlikte, yeni kapitalist kent kültürünün oluşumundaki kamusal yaşam düşüşünü vurgulamaktadır (Sennett, 2002, s.36). Kamusal yaşamdaki bu düşüş ve kamusal alandaki değişimler, sokak, meydan ve yeşil alanların yerini yeni yaşam merkezlerinin almasına neden olmakta ve kentin kamusal alanları terk edilmektedir. Bu durum, kent merkezlerinin güvensiz ortamlara dönüşmesine, sağlıksız çevrelerin oluşmasına neden olmaktadır (Fot.16-17).

Fot. 16: Boston Hükümet Meydanı (Carmona, 2010, s.14)

Fot. 17: South Caddesi, Seaport, New York (Banerjee, 2001, s.7)

Merkez işlevi yüklenen kent çeperlerindeki alanlar, kent dokusu oluşturmaktan çok, taşıt ulaşımına bağlı, otopark alanları ile çevrili, yeşil alanlardan yoksun, içe dönük yapılaşmalar barındırmaktadır. Bu yeni yapılaşma modeli ile tek bir yapı içerisinde farklı ticari faaliyetleri barındıran mekânlar oluşmakta, çevresiyle bir bütün oluşturacak kentsel çevreler yaratılmamaktadır. Mülkiyete dayalı tasarımlar, yeşil alanların sürekliliğinin bozulmasına, kentsel mekânda bakım ve yönetim sorunlarına sebebiyet vermektedir. Kamusal ve özel alanlar arasındaki belirsiz ayırım, kullanılmayan tanımsız alanların oluşmasına neden olmaktadır (Fot.18-19-20).

Fot. 18: Armada Alışveriş Merkezi, 2019 (yazarın arşivinden)

Fot. 19: Cema Alışveriş Merkezi, 2019
(yazarın arşivinden)

Fot. 20: Kentpark Alışveriş Merkezi, 2020
(yazarın arşivinden)

Salgınla birlikte kamusal alan olgusu, ortak, paylaşılan fiziksel alanlardan, yeni teknolojilerin ön plana çıktığı sanal ortamlara evrilmiştir. Bu durum, kamusal alanın anlamının yanında biçiminin de şekil değiştirdiğini göstermektedir. Fiziki mesafenin sağlanamadığı dar yaya yolları ve sokaklar, toplu ulaşım ağlarının yoğunluğu, yetersiz yeşil alanlar, yapı yoğunlukları ve plansız yerleşimler, bakımsız, sahipsiz ve yönetilmeyen kamusal alanların salgın süreciyle birlikte yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kentsel mekânda kamusal açık alanların ve yeşil alanların düzenlenmesi, kentsel alandaki iletişim ve etkileşim sorununu çözerek, insan faaliyetlerini kapsayan sağlıklı çevrelerin yaratılmasını sağlayacaktır.

Salgın döneminde, kentlinin günlük yaşam pratikleri değişmiş, yürüyüş yapmaya, bisiklete binmeye, kamusal açık alanlara ve yeşil alana daha çok gereksinim duymuştur. Yurtdışında ve ülkemizde bu ihtiyaçlara yönelik yeniden yapılandırma çalışmaları başlamıştır. New York'ta bazı yollar kapatılarak, yaya yolları genişletilmiş, bisiklet yolu şerit sayıları artırılmıştır (Holmes, 2020, s.23). İtalya Milan'da bazı ana yollar yürüyüş ve bisiklet için kapatılarak, taşıtlara alternatif ulaşım için elektrikli scooterların kullanımı sağlanmıştır (Fot. 21-22) (URL-8).

Fot. 21: Scioto Greenways, Ohio, ABD (Holmes, 2020, s.32)

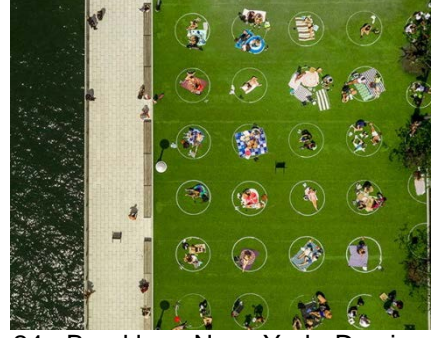

Fot. 22: Milan'da trafiğe kapatılarak düzenlenen bisiklet şeridi (URL-8)

Yapılan çalışmalarda, kentlinin kentsel açık alanlarda daha fazla zaman geçirme, yeşil, doğal çevre ile iç içe olması için, yeşil alanlarda sosyal mesafe korunarak, spor faaliyetleri, dinlenme ve zaman geçirme alanları yaratılmıştır. Brooklyn'de yeşil alanların kentli tarafından kullanılması için, 2.4 metre çapında sosyal mesafe daireleri oluşturulmuş, böylece kamusal açık alanlarda güvenli, konforlu, doğa ile bütünleşik kaliteli zaman geçirilmesi sağlanmıştır (Fot. 23-24) (URL-9).

Fot. 23: Brooklyn, New York Domino Park (URL-9)

Fot. 24: Brooklyn, New York Domino Park sosyal mesafe daireleri (URL-9)

Bu uygulamanın benzerleri ülkemizde İstanbul, İzmir ve Mersin’de yeşil alan kullanımı için uygulanmıştır. Böylece kamusal açık alanların kentli tarafından sosyal mesafe kuralları çerçevesinde, kontrollü bir şekilde aktif kullanımı sağlanmıştır (Fot. 25-26).

Fot. 25: İstanbul’da Anadolu yakasındaki yeşil alan (URL-10)

Fot. 26: İzmir Karşıyaka Sahili (URL-10)

5. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde, teknolojik gelişmeler, sanayileşme, nüfus yoğunluğu, kentlerin plansız büyümesi, altyapı sıkıntısı, çeperlerdeki saçaklanmalar kentlerde birçok sorunu ortaya çıkarmış, kentlinin yaşam kalitesini olumsuz etkilemiştir. Kamusal açık alanlar, hızlı değişim sürecinde parçalanarak, kullanılmayan alanlara dönüşmüş, ya da yeniden düzenlenerek ticarileşmiştir. Tüm dünyada yaşanan küresel salgınla birlikte kamusal açık alanlara gereksinimin her geçen gün daha da artacağı açıktır. Kentsel kamusal açık alanlar, kent yaşamı ve insan etkinliklerini çeşitlendirme rolü içermektedir. Kentsel kamuya açık alan, kent işlevi, kent imgesinin oluşturulması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve çevre niteliklerinde etkilidir. Kentlinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarına karşılık veren, herkes tarafından erişilebilen kamusal açık alan ve yeşil alan düzenlemeleri kent planlamasında tasarlanması gereklidir.

Sağlıklı çevreler yaratmak ve yaşam kalitesini arttırmak için, kamusal açık alanlar tasarlanırken ve düzenlenirken;

- kentsel dokuyla ilişkili yeşil koridorlar oluşturmak,
- yeşil koridorlara takılı yürüyüş bağlantıları,
- bisiklet yolları,
- sosyal donatı alanları oluşturmak,
- yaya dolaşımını sağlamak,
- konforlu ve güvenli alanlar oluşturmak,
- ekosistemin sürdürülebilmesi,
- kişi başına düşen nitelikli yeşil alan miktarının artırılması,

- yeşil ağların sürekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kentsel kamusal açık alanların tasarımları, iklim, bölge özellikleri, kentli ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, kentsel planlama dahilinde olmalıdır. İnsan hareketlerinin ve etkinliklerinin göz önünde bulundurulması, insanların kendilerini konforlu ve güvenli hissedecekleri alanlar yaratılması, kamusal açık alanlarla etkileşim kurulması açısından önem teşkil etmektedir. Mevcutta bulunan ayırık kent mekânlarının bir arada düşünülmesi kamusal kullanımları ve yaşam kalitesini olumlu etkileyecektir. Bunun yanında, özel mülkiyette bulunan ticari alanların kamusal açık alanlarla birlikteliğinin sağlanması, ticari sürekliliği oluştururken, kamusal yaşama katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda özel mülkiyetteki yapıların dış mekân yaşantısının düşünülmesi, kamusal açık alanlar ve doğal çevre ile ilişkisinin sağlanması, yaşanabilir alanlar oluşturmak için gerekli görülmektedir.

Yeni tasarlanacak ve düzenlenecek alanlarda, kamusal alan olgusunda belirtilen kendini ifade edebilme, etkileşim içinde olma, kullanım, kullanıcı ve faaliyet ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Yerleşim bölgelerindeki kamusal açık alanların düzenlenmesi, hem bireylerin dış mekân yaşantısını sürdürmek için, hem de kentsel yapıların yoğunluğunun azaltılması için önem taşımaktadır. Yaşama alanlarının yürüme mesafesinde oluşturulması, farklı işlevlere ait kullanımların bir aradalığının sağlanması canlı kentsel alanlar oluşmasına katkı sağlayacak ve kamusal açık alanları zenginleştirecektir. Sağlıklı çevre yaratmak için, trafik yoğunluğunun düşürülmesi, özel taşıt kullanımından kontrolü toplu taşımaya ağırlık verilmesi, taşıt yaya birlikteliğinin sağlanması ve taşıtın yaya üzerindeki olumsuz etkisinin ortadan kaldırılması için yeşil koridorlarla tampon bölgeler oluşturulması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, tarihsel olarak bakıldığında, salgın süreçlerinin sonucunda, toplumsal ve siyasal değişikliklerin yaşandığı gerçeği göz önünde bulundurularak, kentsel kamusal açık alanlara yönelik geliştirilecek planlama ve bakım yönetiminin kamu ve özel kurumların iş birliği öncülüğünde ele alınması ve yeniden düzenin kurulması yönünde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Salgın süreci, temiz hava, güneş ışığı ve yeşil alana ulaşacağımız kamusal açık alanların gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kentlerde sosyal ve fiziksel mesafelendirmeye yönelik kentsel kamusal açık alan çözümleri ve kentli için yaşanabilir, yürünebilir sağlıklı bir yaşam kalitesi sunan planlar düzenlenmesi gerekliliği göz önünde bulundurularak, çalışmalara hız kazandırılmalıdır.

Kaynaklar

Arendt Hannah, *İnsanlık Durumu*, Çev.: (B.S.Şener). İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

T. Banerjee, "The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Places", *Journal of the American Planning Association*, 67(1), 2001, s. 9–24.

Carmona, Matthew, *Public Places - Urban Spaces*, Routledge, London 2010.

Carmona, Matthew, Magalhães, Claudio de & Hammond, Leo, *Public Space The Management Dimension*, Routledge, London and New York 2008.

Carr, Stephen , Francis, Mark, Rivlin, Leanne G., & Stone, Andrew M, *Public Space*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.

Fishman, Robert, *Bourgeois Utopias, Readings in Urban Theory*, Çev.: (S.Fainstein & S.Campbell), Blackwell, Cambridge 1996, s. 23–60.

Fishman, Robert, *20. Yüzyılda Kent Ütopyaları, 20. Yüzyıl Kenti Der.: (Duru, B., Alkan A.)*, İmge Kitabevi, Ankara 2002.

Gehl, Jan, *Towards A Fine City For People - Public Spaces - Public Life*. Transport for London and Central London Partnership, London 2004.

Gehl, Jan, *Cities for People*, Island Press, Washington 2010.

Girardet, Herbert, *The Gaia Atlas of Cities, New Directions for Sustainable Urban Living*, Gaia Books Limited, London 1996.

Habermas, Jürgen, *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü, Çev.: (T. Bora, M. Sancar)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Holmes, Damian, *How will our Cities Change After COVID-19?*, 2020.

Howard, Ebenezer, *Garden Cities of To-Morrow*, MIT Press, Cambridge, 1965.

Hubbard, Phil, "Urban design and local economic development", *Cities*, 12(4), 1995, s. 43–251.

Jacobs, Jane, *The Death and Life of Great American Cities*, Random House, New York 1961.

Kalinski, John, *The Present City and The Practice of City Design* Çev.: (J.Chase & M. Crawford), The Monacelli Press, New York 1999.

Louikatos-Sideris, Anastasia, "Cracks in the city: Addressing the constraints and potentials of urban design", *Journal of Urban Design*, 1(1), 1996.

Lynch, Kevin, *Good City Form*, MIT Press, Cambridge 1981.

Madanipour, Ali, *Public and Private Spaces of the City*, Routledge, London 2003.

Özdeş, G., "Şehir-Şehirlerin Fonksiyon Bölgeleri", *Şehircilik*, İTÜ Basım, İstanbul 1985.

Özer, B., "Doğumunun 100. Yılında Le Corbusier", *Yapı Dergisi*, 76, 1987, s. 27–53.

Punter, John V. "The Privatisation of Public Realm", *Planning, Practice and Research*, 5(3), 1990, s. 9–16.

Sadler, David, Place-marketing, competitive places and the construction of hegemony in Britain in the 1980s, In *Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present*, Oxford, Pergamon Press, New York, Seoul, Tokyo 1993, s. 175–192.

Sadler, Simon, *Archigram* (1st Edition). MIT Press, 2005.

Sennett, Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev.: (S.Durak, A. Yılmaz)*, İstanbul 2002.

Thompson, I. H., Landscape and Urban Design, Ed.: (M. Roberts & C. Greed), *Introducing Urban Design*, Longman, Essex 1998, s. 105–115.

Whyte, William, *The Social Life of Small Urban Spaces*, PPS Project for Public Spaces Publication, Washington 1980.

URL-1 Welwyn Bahçe Kenti. Erişim Tarihi: Aralık 15, 2020, 14:10
https://en.wikipedia.org/wiki/Welwyn_Garden_City

URL-2 Unité d'Habitation. Erişim Tarihi: Aralık 10, 2020, 12:40

https://tr.wikipedia.org/wiki/Unit%C3%A9_d%27Habitation

URL-3 Chandigarh. Erişim Tarihi: Aralık 2, 2020, 10:37

<http://www.lecorbusier.com/corbuweb/morpheus.aspx?sysName=redirect64&sysLanguage=en-en&IrisObjectId=9192&sysParentId=64>

URL-4 Spatial City. Erişim Tarihi: Aralık 10, 2020, 18:24

http://www.yonafriedman.nl/?page_id=78

URL-5 Armada Alışveriş Merkezi. (2020). Erişim Tarihi: Kasım 10, 2020, 13:55

<https://www.armadaavm.com.tr/hakkimizda>

URL-6 Ankara kent merkezi ve çevresi yeni oluşumlar. Erişim Tarihi: Kasım 10, 2020, 17:34

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Ankara_Kalesi%27nden_şehir_panoraması.JPG

URL-7 Ankara kentsel parçalanma. Erişim Tarihi: Mayıs 15, 2019,13:32

<https://muazergu.com/2019/06/29/ankaranin-pariltili-semti-cukurmabar/>

URL-8 Milan. (2020). Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2020, 15:22

<https://www.bbc.com/news/world-europe-52483684>

URL-9 Brooklyn, Domino Park. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2020, 17:23

<https://www.designboom.com/design/domino-park-circles-glasssocialdistancing-05-19-2020/>

URL-10 İstanbul - İzmir Parklar. (2020). Erişim Tarihi: Ağustos 30, 2020, 14:46

https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/istanbulda-cemberli-sosyal-mesafe-donemi-boyle-goruntulendi-5836913/?utm_source=ilgili_haber&utm_medium=free&utm_campaign=ilgilihaber

Türk Evi Pavyonu'nun Ulusal Bilincin Kökenleri Metni Üzerinden Okunması

Elif GELMEZ DEMİR^{1*}

Öz

Benedict Anderson, ilk kez 1983 tarihinde yayımlanan Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması kitabında 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen olaylar sonrasında ortaya çıkan, milliyetçilerin *kadim topluluklar* olarak tanımladığı, millet-ulus kavramını yeniden tanımlar. Anderson, "hayal edilen" bu kavramın yazılı ve sözlü iletişim ile hızla yayıldığına, metinlerinde dikkat çeker.

Türkiye'de, Erken Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde ulusalcılık kavramı kurumlarda, sosyal ve siyasi hayatta kendine yer bulmuştur. Mimarlık da bu kavramdan beslenmiştir. Dönemin mimarları bu milliyetçi söylemleri ile dönemin mimari anlayışını etkilemişlerdir. Bu bağlamda incelenecek olan, Sedad Hakkı Eldem'in 1939 New York Fuarı için tasarladığı Türk Evi Pavyonu, mimarlık özelinde, ulusalcılık kavramını temsil eden bir yapı olması sebebi ile bu çalışmada incelenmek üzere seçilmiştir. Bu çalışmada, Anderson'un, Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması adlı kitabında bir bölüm olan, Ulusal Bilincin Kökenleri metni referans alınarak, Sedad Hakkı Eldem'in kendi kaleminden 1939 New York Fuarı Türk Evi Pavyonunu anlattığı metin, Eldem'in Türk evi teorisini milli mimarlık bağlamında tartışan diğer metinlerle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mimari, Milliyetçilik, Türk Evi, Tarih Yazımı

Reading the Turkish House Pavilion through the Text of The Origins of National Consciousness

Abstract

Benedict Anderson redefines the concept of nation, which emerged after the events that took place in the 19th and 20th centuries in the book *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, published in 1983. Anderson states in his texts that this "imagined" concept is rapidly spreading through written and verbal communication.

In Turkey, the concept of nationalism in Early Republican institutions, social and political life has found its place. Architecture is also affected by this concept. Architects influenced the architectural understanding of the period with these nationalist discourses. The Turkish House Pavilion designed by Sedad Hakkı Eldem for the 1939 New York Fair, which will be analyzed in this context, was chosen to be examined in this study because it is a structure representing the concept of nationalism in terms of architecture. In this study, the text in which Sedad Hakkı Eldem narrated the 1939 New York Fair Turkish House Pavilion was analyzed with Anderson's *Origins of National Consciousness* text. It will be examined with other texts discussing Eldem's Turkish house theory in the context of national architecture.

Keywords: National Architecture, Nationalism, Turkish House, Historiography

¹ İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul

* Bu makale, Doç. Dr. Alev Erkmen Özhekim yürütücülüğünde, 2019-2020 Bahar Dönemi Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihinde Yöntembilim dersi kapsamında hazırlanan ödev üzerinden geliştirilmiştir.

* İlgili yazar/Corresponding author: e.gelmez@iku.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 17.10.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.03.2021

1. Benedict Anderson'un Milliyetçilik Tanımı Üzerine

Benedict Anderson¹, Hayali Cemaatler Milliyetçiliği Kökenleri ve Yayılması kitabının ikinci baskısında kitabı yazma kararı almasındaki en büyük etkenin 1978-79 yıllarında yaşanan Çinhindi'deki savaş olduğunu söyler. Savaşın tarafları olan sosyalist rejimle yönetilen ülkelerin aynı zamanda milliyetçilik rejimini benimsemiş olması teorisi, yazarı bu kitabı yazmaya itmiştir (Anderson, 1983, s. 9). Milliyetçiliği tanımlayan diğer kuramcılar Avrupa'dan örneklerle bu kavramı açıklama yoluna giderken, Anderson kitabında farklı coğrafyalarda yaşanan olaylardan örnekler verir. Bu çeşitlilik, yazarı çağdaşlarından ayırmaktadır. Anderson'un hayatının büyük bir bölümünü Güney Asya'da geçirmiş olması, bunda büyük bir etkidir.

Anderson, ulus kavramını "...*Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur – kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.*" tanımıyla açıklar. Yazara göre bu kavram hayal edilmiştir. Çünkü ulusu oluşturan öğelerin hiçbiri birbirini tanımaz ancak bu kavram zihinlerde bir topluluk olarak var olmaya devam eder. Birebir iletişimin mümkün olduğu, nüfusu az olan ilkel kabilelerde bu olgunun var olmasını ise bir istisna kabul eder (Anderson, 1983, s. 12-13). Yazar teorisini, Ernest Renan'ın "... *Ancak, bir ulusun özü tüm bireylerin ortak pek çok şeye sahip olmaları ve aynı zamanda hepsinin pek çok şeyi unutmuş olmasıdır*" tanımı ve Ernest Gellner'in "...*Milliyetçilik ulusların kendi öz-bilinçlerine uyanma süreci değildir; ulusların var olmadığı yerde onları icad eder.*" tanımı ile destekler.

Milliyetçiliği ideolojik bir kavram olarak tanımlayanların aksine, Anderson bu kavramın hayali olmasına vurgu yapar. Diğer ideolojik olgulara göre teorik yanının oldukça eksik olması sebebiyle, her ideolojik görüşün kendine ait bir milliyetçilik tanımı vardır der (Sever, 2015, s. 51). Hobsbawm da benzer şekilde milliyetin toplumsal bir değer olmasının sadece 'milli devlet' ilişkisi kurulduğunda mümkün olduğunu belirtir (Hobsbawm, 1995, s. 24). Milliyetçilik kavramı, faşizm, liberalizm gibi olguların değil, akrabalık, din gibi olguların paralelliğinde ilerler. Milliyetçiliğin dinden farklı olarak yayılcı tavrı sergilemediği söylenebilir. Hiç bir ırk diğer ırkların kendi uluslarına katılması için çaba sarf etmez. Örnek vermek gerekirse İslam inancındaki cihat anlayışına benzer bir inanış ya da tüm dinlerde olan misyonerlik faaliyetleri milliyetçiliğin özünde yoktur. Ancak milliyetçilik, kendi hedef kitesine kendi milli bilincini yaymayı amaçlar.

Anderson'a göre ulaştırma yöntemlerinden biri milliyetçiliğin modern sembolü olan meçhul asker anıtlarıdır² (Anderson, 1983, s. 22-23). Diğeri ise ortak geçmiş yaratmak. Yazar, Endonezya Başkanı'nın 350 yıldır sömürgecilik ile boğuştuğu yönündeki açıklamaları olmasına karşın, Endonezya kavramının 20. yüzyılda ortaya çıktığına dikkat çeker. Benzer şekilde Mustafa Kemal Atatürk'ün devlet bankalarının isimlerini Sümerbank ve Etibank olarak belirlemesini, Sümer ve Hititleri kendi atası olarak görmesi ve bu geçmişini benimsetme girişimi olarak nitelendirir (Anderson, 1983, s. 25-26).

¹ İrlanda kökenli Benedict Anderson (1936-2015) Çin'in Kumning bölgesinde doğdu. 1945'te Endonezya'da tezini tamamladı, kardeşi ile çıkardıkları Perry Anderson New Left Review (Yeni Sol Dergi) isimli gazetede editörlük yaptı. Endonezya'dan sınır dışı edildikten sonra Tayland'da doktorasını tamamladı. 13 Aralık 2015'te Endonezya'da hayatını kaybetti (URL-1, URL-2).

Anderson Siyasi tarih ve siyaset bilimi ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Güneydoğu Asya toplum ve kültürleri üzerine çalışmaları ve milliyetçilik hakkındaki çalışmaları ile tanınmaktadır (Sever, 2015, s.49). Anderson kendi çağının milliyetçilik yazarlarından farklı olarak, yazılarında Avrupa ve Amerika örnekleri dışında Asya toplumlarını da incelemiştir.

² Meçhul Asker anıtları kasten boş bırakılmış mezarlardır. Toplumsal törenler için kullanılırlar. Yazar, anıt mezarların tarihi geçmişini olmadığını vurgular. Antik Yunan'da örnekleri vardır. Ancak bu mezarlar bir sebeple gömülememiş, bilinen kişiler için hazırlanmıştır (Anderson, 1983, s. 23).

Anderson 18. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkan milliyetçilik kavramının kendinden önceki, toplumlara yön veren kavramlarla incelenmesi gerektiği üzerinde durur. Bunlardan biri dinsel cemaatler diğeri hanedanlık mülküdür (Şekil 1). Dinsel cemaatlerin dili etkin şekilde kullandığını söyler. Kilise ayinleri için seçilen dilin, halk dili yerine Latince olarak belirlenmesini, Kuran dili Arapça'nın anlam kaybı yaşanacağı gerekçesiyle başka dillere çevrilmemesini, dilin kutsallaştırılması yönündeki adımlar olarak nitelendirir. Ancak insanlar arası etkileşimin artması ile kutsal dilin güç kaybettiğini, dinsel cemaatlerin inişe geçtiğini belirtir. Hanedanlık mülkünün ise zamanla kendisine ulusal kimlikler aradığını söyler (Anderson, 1983, s. 28-29). Bu iki kavramın milliyetçiliğin oluşmasını öncüleyen etkenler olduğunu söylese de bu kavramların yerini milliyetçiliğin aldığını söylemekten de kaçınır.

Kültürel Sistemler

Dinsel Cemaat

Hanedanlık Mülkü

Şekil 1. Milliyetçiliğin öncülü kültürel sistemler.

Millet kavramı neden bu kadar popüler oldu? Yazar bu noktada birinciliği kapitalizme verir. Kapitalizmin devrimci etkisi, üç olayla hız kazanır ve ulusal bilincin gelişmesinde önemli rol oynar (Anderson, 1983, s. 54-55) (Şekil 2).

Ulusal Bilincin Gelişmesi

Latince'nin Kendi İçinde Değişmesi

Reform Etkisi

Halk Dilinin Kullanılması

Şekil 2. Ulusal bilincin gelişmesinde etkili olan faktörler.

Latince'nin kendi içindeki değişimi bunlardan biridir. Bu dilin gitgide kullanımının azalması ve gündelik hayat dilinden uzaklaşması en az etkileyen unsur olsa da ulusal bilincin gelişiminde katkısının olduğunu söyler. Bir diğeri ise reform hareketidir. Bu noktada, Martin Luther'in¹ etkisi göz ardı edilemez. Martin Luther ile başlayan ve Avrupa'da devam eden dinsel propaganda savaşında kuşkusuz kapitalist yayıncılık kazançlı çıkar. Üçüncü etken olarak idarenin halk diline dönüşünü anlamak için İngiltere örneğine yer vermek aydınlatıcı olacaktır. İngiltere'de yazınsal ve idari dilin başlangıçta Anglosakson dili olması ve 13. ve 14. yüzyılda yaşanan Norman istilası sonucu, Norman Fransızcası ile eski dilin kaynaşması Erken İngilizce dilini doğurur. 1382 yılından itibaren bu yeni dil saray dili olarak kullanılır (Şekil 3) (Anderson, 1983, s. 54-58).

Norman Fethi Öncesi	1220-1350	ERKEN İNGİLİZCE	1382
Yazınsal ve idari dil Anglosakson	Norman Fransızcası Latincenin yerini aldı	Yabancı egemen sınıfın dili ile Anglosakson dilinin kaynaşması	Erken İngilizce Saray Dili olarak kullanılmaya başlandı

Şekil 3. Halk dilinin kullanılmasında İngiltere örneğinin şematik anlatımı.

Latince'nin kullanımının azalması, reform etkisi ile kutsal kitabın çeşitli yerel dillere çevrilmesi ve idarenin halk diline dönmesi bir yana, yazar "...yeni bir üretim ve üretim

¹ 95 maddeden oluşan "Endüljansın Kuvvetine Dair Tezler" başlıklı metnini piskoposlara göndermiş ve Wittenberg Katedrali'nin kapısına asmıştır. Bu girişimden hemen sonra metinler Almancaya çevrilmiş ve ülkenin her yanına umulmadık bir hızla yayılmıştır (Anderson, 1983, s. 54) (URL-3).

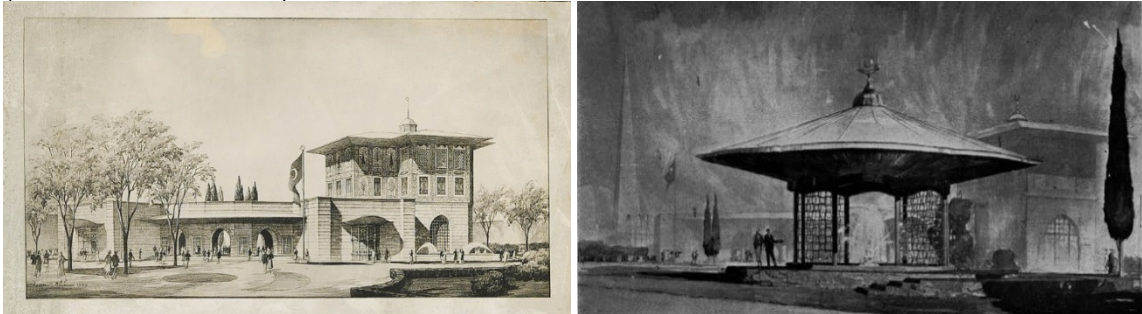
ilişkileri sisteminin (kapitalizm), yeni bir iletişim teknolojisinin (matbaanın)" ulusal toplumların hayal edilebilirliğine katkısı olduğunu söylemektedir (Anderson, 1983, s. 58). Yazar, dilin ölmesi, yok olması mümkündür ancak tüm dillerin birleşmesi mümkün değildir der, ancak etkileşimler olabileceğini savunur. Bu etkileşimin oluşmasında kapitalizm ve matbaanın katkısına dikkat çeker (Anderson, 1983, s. 58-59). Böylece oluşan yayın dilleri, yayıncılığın sabitlik kazanması, Latince ile halk dili arasında yeni bir iletişim dili oluşturarak ve iktidar diline yakın olanın, diğer lehçeler üzerinde bir yere sahip olması ile ulusal bilincin temellerini attığını belirtir (Anderson, 1983, s. 59-61).

Anderson, Hayali Cemaatler kitabında, meçhul asker anıtlarını, ortak tarihin oluşturulmasını ya da sosyal, kamusal alanlarda bu tarihi anımsatacak öğelerin kullanılmasını, milliyetçiliğin kendi hedef kitesine ulaşma yolu olarak görür. Yazılı basın ve dildeki değişimlerin, milliyetçiliğin yayılmasına zemin hazırladığına dikkat çeker. Öyleyse, Anderson'un dilin etkisi üzerinden anlattığı milliyetçilik kavramını, mimarlık üzerinden tartışmak mümkün müdür? Mimarlık milliyetçiliğin yayılması için kullanılmış bir unsur mudur? Bu bağlamda Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde milliyetçiliğin mimarlık aracılığıyla yayılması sorusuna, Sedad Hakkı Eldem tarafından tasarlanan, 1939 New York Fuarı Türk Evi Pavyonu projesi üzerinden cevap aranacaktır.

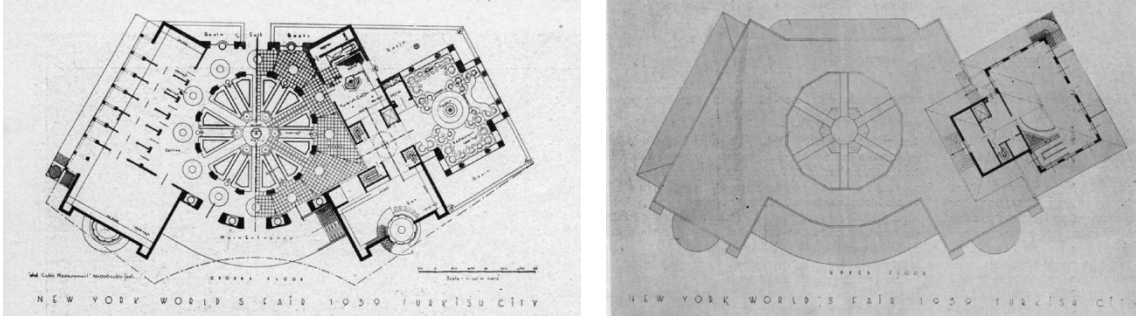
2. 1939 New York Fuarı Türk Pavyonu: Milli Bilinç Üzerinden Bir Değerlendirme

1939 New York Fuarı'nda Türkiye'yi temsil eden yapının milletçilik bağlamının incelenmesine geçmeden önce pavyonun mimarisi hakkında bilgi vermek doğru olacaktır.

1939 New York Fuarı için Sedad Hakkı Eldem iki yapı tasarlar. Bunlardan biri Türk sitesi ve devlet pavyonu, diğeri ise Türk çeşmesidir (Şekil 4). Site tek katlıdır. Cephenin sağında iki katlı bölüm bulunmaktadır. Eldem, hünkâr köşklerine benzeyen iki katlı bölümü sergi binasının kalesi olarak nitelendirir. Altın yaldızlı saçaklar, alçı pencereler ve kapaklar, çini işçiliği ile eski Türk evi göndermelerinin yoğun kullanıldığı söylenebilir (Eldem, 1939a, s. 153). Merkezde bulunan havuzu bir galeri çevreler ve mekânları birbirine bağlar. Eldem 1939 yılında Arkitekt dergisi için yazdığı, pavyonu anlattığı yazısında, yapının milli mimari karakterinin dikkatleri çektiğini, "*Türk sitesi binası ve çeşme daha inşası esnasında şöhret bulmağa başlamış, binanın kendisine hâs milli karakteri her milletin paviyonundan fazla nazarı dikkati celbetmiştir.*" sözleri ile vurgular (Eldem, 1939a, s.153).

Şekil 4. 1939 New York Fuarı için tasarlanan Türk sitesi ve Türk Çeşmesi (Eldem, 1939a, s. 155) (URL-4).

Şekil 5. 1939 New York Fuarı için tasarlanan Türk sitesi zemin kat planı (üstte) ve birinci kat planı (altta) (Eldem, 1939a, s. 154).

Fuarın teması 'Geleceğin Dünyasını Kurmak' tır. Bu temayla amaçlanan, çoğu fuarın temasından farklı olarak, bir kavramı tanıtıp yaymak değildir. Bu, dünyayı yeniden kurmaya bir davettir. Ancak Türkiye'nin, dışa karşı önyargılı tutumu ve maddi kaynaklarının yetersizliği sebebiyle, fuara katılan çoğu ülke gibi, temaya uyum sağladığı söylenemez (Tanju, 2000, s. 95). Yapı, ülkeye ait ürünlerin sergilendiği bir tanıtım alanı özelliği taşır.

Pavyon tasarımına bakıldığında Türk evi öğelerini okumak mümkündür. Bülent Tanju, Sedad Hakkı Eldem'in diğer tasarımlarında görülen Osmanlı Mimarisi soyutlamalarının aksine, pavyonda bu mimari özelliklerin bariz olarak kullanıldığına dikkat çeker (Tanju, 2000, s.104). Eldem, fuarın gerçekleştiği yıl yazdığı yapının tanıtım metninde bunun aksini söylemez. Yapıda milli mimari geleneğine ait öğelerin kullanıldığını özellikle belirtir¹. Bülent Özer'e göre Türk pavyonu, Milli Mimari akımı için bir zaferdir ancak Türkiye mimarlığı için kaçırılmış bir fırsattır (Fındıklı, 2009, s. 297).

Pavyonun tasarımında milli mimari göndermelerin bulunması, Eldem'in milli mimari hakkındaki görüşleri düşünüldüğünde tesadüf değildir. Sedad Hakkı Eldem öğrencilik yıllarından itibaren 'Türk evleri'ne ilgi duymuştur. Avrupa tecrübesi sonrasında yurda döndüğünde, Arkitekt dergisinde, Türk evinden ilham alarak tasarladığı konutları yayınladı. Bu tasarımların, modern mimari adı altında kimliksiz yapılar değil, milli mimari karaktere uygun örnekler olduğuna dikkat çeker. 1933 yılında Ernst Egli ile Milli Mimari Seminerlerini başlatır. Bu seminerler kapsamında İstanbul ve Anadolu'da unutulmuş ya da yok olmaya bırakılmış evleri ortaya çıkararak, "Türk Kültürünü mimarlar aracılığıyla keşfetmeyi" amaçlar (Akcan, 2009, s.47). "Milli mimari olabilir mi değil, olmalıdır..." (Eldem, 1939b, s.221).

Eldem'e göre Türkiye'ye modernizmin gelişi bir ihtiyaçtan kaynaklanır. Yeni kurulan ülkenin, yeni başkenti Ankara için yabancı mimarlar davet edilir. Bu süreçte kendi kültürlerini yansıttıkları tasarımlar ortaya çıkar. İhtiyaçlar sebebi ile stil arayışı ikinci plandadır. 1930'lu yıllarda ise artık milli mimari ile ilgilenmek gereklidir (Eldem, 1939b, s. 221; Ulubay, 2019, s. 389).

Sedad Hakkı Eldem eski Türk evlerinin yeni modern mimarlığa yol gösterdiğini her fırsatta dile getirir² (Akcan, 2009, s. 48, Bozdoğan, 2009, s. 19). Benzer şekilde Josep

¹ "Mimar, binada eski Türk mimarisinde olduğu gibi – suya hususî bir ehemmiyet vermiştir, havuzlar, havuz taşları, sebiller ve bunların geceleri projektörlerle ziya oyunları yapması, binanın dekoratif unsurları meyanındadır. Site Türk binasından maada site önündeki meydanın ortasında Newyork belediyesine hediye olarak bir çeşme yapılmıştır. Bu çeşme de Türk karakterinde düşünülmüştür..." (Eldem, 1939a, s.153-154)

² "...Ehemmiyet verdiğim taraf, eski Türk evinin bugünkü modern ev telakkilerine şaşılacak derecede yakın olmasıdır. Bol pencere ve aydınlık olduğuna daha önce işaret ettim. Planında serbestlik, konfora gösterişten fazla ehemmiyet verilmesi, malzeme icaplarına daima sadık kalınması, bol taraçalar (hayatlar) ile bahçe ve avlu, yani tabiat ile evin sıkı

Lluís Sert¹ ve Ernesto Peresutti² de modern mimarlığın Kuzey ülkelerinin icadı olsa da, esin kaynağının kendi milli mimarileri – İspanyol ve İtalyan- olduğunu, Akdeniz mimarlığı ile benzerliğine işaret ederek anlatır (Bozdoğan, 2009, s.19). Mimarlar bu söylemleri ile milliyetçi politikaların egemen olduğu o yıllarda kendi toplumlarının yerel mimari özelliklerini sıralayarak, dönemin mimari üslubu olan modernizmin zaten yerel olduğunu anlatmaya çalışır.

Ortak geçmiş oluşturma'nın milli bilincin oluşumuna katkı sağladığını söylemiştik. Celal Esad Arseven de bunu mimarlık aracılığıyla yapar. Türk mimari kültürünü Arap ve İran mimarisinden farklı adlandırılması fikrini, "... *Türk sanat eserleri adaletsizce Araplara ya da İranlılara atfedilmiştir! Sanki Türkler gibi göçebe bir halkın sanatı olmayacağı varsayılır*" sözleriyle dile getirir. Arseven, göçebe kültüründe kullanılan çadır ile Anadolu evleri arasında benzerlikler kurar. Ernest Egli de benzer şekilde antik Türk insanların kullandığı Türk evi ile Osmanlı dönemi konut mimarisinin benzerliklerine dikkat çeker³ (Akcan, 2009, s.48-49).

Sedad Hakkı Eldem ise, farklı bir tarihe dayandırsa da benzer söylemlerde bulunur ve Türk evinin Osmanlı Döneminde ortaya çıktığı teorisini ortaya atar. Türk evini, Arap ve İran evinden ayrı tutması ve Balkanlardaki konutları örnek olarak göstermesi milli tarih yazımını destekler niteliktedir (Akcan, 2009, s. 50). Selen Morkoç, tarihçi Eric Hobsbawm'ın gelenek icadı teorisini Eldem'in Türk evi çalışmaları üzerinden okur. "...*Eldem'in Türk evi olarak adlandırdığı Osmanlı ev şemaları üzerine yoğunlaşan belgelendirme ve tasarım eşitlemelerini birer gelenek icadı olarak yorumlamak mümkündür*" der (Morkoç, 2009, s.290). Morkoç'a göre milli gelenek icadı Eldem ile birlikte mimarlık üzerinden kendini gösterir. Esra Akcan ise, Osmanlı Döneminde kullanılan konutların Erken Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Türk evi olarak adlandırılmasını *tarihin milliyetçi ideallere uyarlanması* olarak yorumlar. Osmanlı döneminde var olan etnik çeşitliliğe rağmen hepsini kapsayacak, "Türk" kavramının kullanıldığına dikkat çeker. Bu hareket, milli bilinç oluşturarak, var olan konutların korunmasına katkı sağlasa da etnik zenginliğin göz ardı edilmesine neden olduğunu savunur (Akcan, 2009, s. 51-52).

3. Değerlendirme ve Sonuç

Benedict Anderson, Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması kitabında milliyetçilik kavramını yeniden tanımlamıştır. 1978-79 yılları arasında yaşanan savaş, siyasi ve toplumsal değişimler, yeni kurulan dünya düzeni yazarı bu tanım üzerine düşünmeye itmiştir. Milliyetçilik, milleti oluşturmada önemli bir kavramdır. Kitapta yer alan Ulusal Bilincin Kökenleri metninde yazar, milli bilincin aktarılması konusunda dil,

sıkı bağlanması... Bunların hepsini eski Türk evlerinde buluruz... Le Corbusier de Türkiye'den çok ilham almıştır..." (Akcan, 2009, s. 48, Bozdoğan, 2009, s. 19).

¹ "... Eğer Akdeniz'in vernaküler yapı örneklerini inceleyip, bunları modern mimarlığın en iyi eserleriyle kıyaslırsak, aralarında pek çok ortak özellik görmeden edemeyiz; detaylarda değil, bir mimari esere ruhunu veren 'değişmez öğelerde'dir bu ortaklık. O halde modern mimarlığa neden 'Alman' bir mimarlık denmiştir? Modern mimarlık, teknik açıdan büyük ölçüde Kuzey memleketlerinin icadı olabilir ama bu yeni mimarlığı etkileyen ruh, üslupsuz bir Akdeniz mimarlığıdır. Modern mimarlık Akdeniz'in saf, geleneksel formlarına dönüştür. Latin denizinin bir başka zaferidir bu!..." (Bozdoğan, 2009, s.19).

² "... Etrafa baktığımızda, her yerde bir beyaz duvarlar mimarisi, dikdörtgen veya kare, yatay veya dikey; bir doluluk-boşluk, renkler ve formlar, geometri ve proporsiyon mimarisi... Bunlar Akdeniz mimarisinin karakteristik özelliğidir; insan eseri formlarla doğanın renk ve formlarını kaynaştırarak zamana kafa tutan piramitleri inşa etmiş, bir Roma su kemerinin ritmini ya da Akropol'ün senfonisini bestelemiş olan Akdeniz ruhudur. İşte hepsi burada: Biskra'nın evleri, Libya'nın evleri, Capri'nin evleri... Gropius, Le Corbusier, Mies van der Rohe tarafından keşfedilip, kuzey kökenli bir 20.yüzyıl icadymış gibi yutturulan bir miras..." (Bozdoğan, 2009, s.19).

³ Egli'ye göre göçebe olarak yaşayan Türkler önce alanlarını sınırlandırmış, bahçe kullanımına ayrılan alan içinde çadırlarda yaşamıştır. Çadırlar, pavilyonlara; pavilyonlar köşklere; köşkler, çıkmalı köşklere dönüşmüştür. Son olarak da bahçenin üstü örtülerek bu mekan sofaya evrilmiştir (Akcan, 2009, s.48-49).

kapitalizm ve matbaanın önemine dikkat çeker. Yazara göre milliyetçiliğin yayılmasında dil ve iletişim önemli bir etkidir.

Yeni ulus inşaalarında mimarlık, milliyetçi tavırdan etkilenmiştir. Milli bilincin yayılmasında iletişim bir etkense, iletişim yolu olarak mimarlık ve mimari ifadeler bu kavramın yayılmasında Anderson'un teorisindeki dilin rolünü üstlenir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak Ankara'nın belirlenmesi ile kentin mimarisinde köklü değişimler yaşanması ve sonraki yıllarda milli mimariye yönelim, dünya fuarlarında sıklıkla milli mimari öğelerin kullanımı buna örnek gösterilebilir. Türkiye'de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, milli bilincin aktarımını sağlayan etkenlerden birinin mimarlık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Eldem'in öğrencilik yıllarındaki milli mimariye olan ilgisi, sonraki yıllarda kendisinin deyimi ile *zorunluluk* olmuştur. 1930'lu yıllarda başlayan 1976'ya kadar devam eden Milli Mimari Seminerleri, konut çalışmaları, 1939 yılı New York Fuarı Türk Pavyonu tasarımı ve sonradan Eldem'in fuarı anlatmak için yazdığı yazıları mimarlık ile milli bilincin oluşturulması yönünde atılan adımlardır.

Erken Cumhuriyet Dönemi mimarları modern olanı millileştirirken Türk kökenlerini Osmanlı'ya, Hititlere, Orta Asya'ya dayandırır. Anderson'un işaret ettiği milli bilincin gelişiminde ortak geçmiş yaratma olgusu, mimaride kendini, yeni mimari üsluplarda, geleneksel mimari öğeleri arama ile ve bu öğelerden yola çıkma yöntemi ile gösterir. Bu kavram yeni'nin, eski'den beslenmesi olarak karşımıza çıkar.

Kaynaklar

Akcan, Esra, "Eldem, Arseven, Egli ve "Türk Evi" Tezinin Algılanan Nesnelliği", *Sedad Hakkı Eldem II Retrospektif*, 1. B., Ofset Yapımevi, İstanbul 2009, s. 47-53.

Milli Mimari Meselesi, *Arkitekt Dergisi*, 1939/ 1939-09-10 (105-106), s. 220-223.

Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev: İskender Savaşır, Metis Yayıncılık, İstanbul 1983.

Bozdoğan, Sibel, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, Metis Yayınları, İstanbul 2002.

Eldem, Sedad Hakkı, "1939 New York Sergisinde Türk Pavyon Projesi", *Arkitekt Dergisi*, 1939a/ 1939-07-08 (103-104), s. 153-155.

Eldem, Sedad Hakkı, "Milli Mimari Meselesi", *Arkitekt Dergisi*, 1939b/ 09-10, s. 220-223.

Fındıklı, Erhan Berat, "Mimarlık Tarihi Yazımı ve Sedad Hakkı Eldem'in Bağlamsallaştırılması", *Sedad Hakkı Eldem II Retrospektif*, 1. B., Ofset Yapımevi, İstanbul 2009, s. 297-308

Hobsbawm, Eric, J., *Milletler ve Milliyetçilik*, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı yayınları, İstanbul 1995.

Morkoç, Selen B., "Henüz Bitmemiş Bir Proje: Türk Evi", *Sedad Hakkı Eldem II Retrospektif*, 1. B., Ofset Yapımevi, İstanbul 2009, s.290-296

Sever, Merin, "Ulus İnşası ile Milliyetçilik Literatürünün İnşası Arasında Benedict Anderson", *Evensel Kültür Dergisi*, 2015/Ekim, s. 49-53.

Sönmez, Cahide, “Yarının Dünyası’nda Türkiye: 1939 New York Dünya Sergisi”, *Journal of Modern Turkish History Studies*, 2015/Güz, s.236-332.

Tanju, Bülent, “1939 New York Dünya Fuarı Üzerine Notlar”, *Arredamento Mimarlık*, 2000/10, s.94-105.

Ulubay, Serhat. “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi’nde “Moderni Millileştirme” Çabasının Sorgulanması”, *Kent Akademisi*, cilt 12, sayı 2, 2019, s. 387-396.

URL-1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Benedict_Anderson Erişim Tarihi: 24.10.2020

URL-2: <https://www.birgun.net/haber/benedict-anderson-hayali-cemaatler-in-izinde-bir-asya-uzmani-98333> Erişim Tarihi: 24.10.2020

URL-3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther Erişim Tarihi: 22.10.2020

URL-4:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/Sketches_by_Sedad_Hakk%C4%B1_Eldem_%2817084856712%29.jpg Erişim Tarihi: 26.12.2020

Konut Politikalarının Fiziksel Yansımaları; Kadıköy Örneği

Sıddıka Filiz AYDIN GÖK^{1*}, Candan ÇINAR ÇITAK^{2*}

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nde, devlet politikaları ve sosyo-ekonomik koşullar, konut sunumunda ve yapı çevrenin oluşmasında kemikleşmiş bir "habitus" yaratacak kadar etkili olmuştur. 1965'te "Kat Mülkiyeti Kanunu" ile ortaya çıkan ve 80'lerde gelişen "yap-sat konut sunumu", 1999 Marmara Depremi sonrası 2012'de yürürlüğe giren "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" ile yeni bir ivme kazanmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye Cumhuriyeti (konut) politikalarının, konutun ve kentsel dokunun oluşmasındaki etkisini göstermek ve kentsel dönüşüm kapsamında kaliteli konut yerleşimleri yaratmaya yönelik yeni ve bütüncül yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymaktır. Araştırmada cumhuriyet döneminde etkili olan konut politikalarına göre, özellikle son 70 yılda parsel ölçeğindeki konut binasının fiziksel değişimi örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu değişimin mahalle ve kent dokusuna fiziksel olarak nasıl yansıdığı da haritalar ve resimler yardımıyla değerlendirilmiştir.

Araştırma alanı olarak İstanbul'da "kentsel dönüşüm"ün en yoğun şekilde yaşandığı ilçe olan Kadıköy seçilmiştir. Kadıköy Belediyesi'nden temin edilen kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası mimari ruhsat projeleri yardımıyla konut binasındaki fiziksel değişim açıkça ortaya konmuştur.

Araştırma sonucunda; İstanbul'da kentsel dönüşümle birlikte en yaygın halini alan yap-sat konut sunum kültürünün, kentsel donatı alanlarının yetersiz kalmasında ve kentsel dokunun obezleşmesindeki etkisi; yıllara göre "katlar alanı katsayısı" değişimi ve "konut stoku" verileriyle desteklenerek gösterilmiştir. Mevcut konut sunum biçiminin bizi taşıyacağı bir sonraki durak, karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar ve çözüm önerileri Kadıköy örneğinden yola çıkarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konut Politikaları, Kentsel Dönüşüm, Konut

Physical Reflections of Housing Policies; A Sample of Kadıköy District

Abstract

The Republic of Turkey, government policies and socio-economic conditions, is effective in forming the housing supply and built environment. This effect is enough to create an ossified "habitus". The "build-and-sell housing supply", which emerged in 1965 with the "Property Ownership Law" and developed in the 80s, gained a new momentum with the "Law on the Transformation of Areas Under Disaster Risk" that entered into force in 2012 after the 1999 Marmara Earthquake.

The aim of this study is to show the effect of the policy of the Republic of Turkey on housing and urban tissue. And to reveal the necessity of new and holistic approaches for creating quality housing settlements within the scope of urban transformation. In the

¹ Doğu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

* İlgili yazar/Corresponding author: sfilizgok@yahoo.com

Gönderim Tarihi / Received Date: 25.05.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 15.04.2021

research, the physical change of the residential building on the scale of the parcel in the last 70 years, according to the Republican era housing policies, was examined through examples. How this change was reflected physically on the neighborhood and urban fabric was evaluated with the help of maps and pictures.

Kadıköy, which is the district where "urban regeneration" is experienced most intensively, was chosen as the research area. The physical change in the residence building has been clearly demonstrated with the help of "building permit projects" before and after regeneration provided by Kadıköy Municipality.

A result of the research; The effect of build-and-sell housing presentation culture, which has become the most common with urban transformation in Istanbul, on the inadequacy of urban reinforcement areas and obesity of urban tissue; It is defined by supporting the "floor area ratio" change by years and the "housing stock" data. The next stage where the current housing supply model will carry us, possible problems to be encountered and solution suggestions have been discussed based on the example of Kadıköy.

Keywords: *Housing Policies, Urban Regeneration, Housing*

1. Giriş

Türkiye’de sosyo-ekonomik koşullar ve konut politikaları birbirini sürekli besleyen bir etkileşim içindedir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak yapıli çevrenin şekillendiğini ve değiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar gereği bireysel konut sunumu ve mülk konutun yaygın olduğunu görüyoruz. 1950 sonrası endüstrileşme politikaları ve 27 Mayıs (1960) darbesiyle birlikte köyden kente göç eden nüfusun artışı gecekondulaşmayla birlikte çok katlılaşmayı beraberinde getirmiştir. İmar afları ve 1965 Kat Mülkiyeti Kanunu’yla birlikte yap-sat konut sunum biçimi çok katlılaşmanın bir yolu olarak ortaya çıkmış ve bu iki konut sunum biçimini birbiriyle yakından ilişkili hale gelmiştir. Yine ekonomik koşullar küçük yatırımcı için arsa temini ve finansman temini açısından karlı olan yap-sat sistemini özendirmiştir (Tekeli, 2011, s. 283-287).

1983’te Kat Mülkiyeti Kanunu’nda yapılan bir düzenlemeyle proje aşamasında ya da inşaat aşamasında satış yapma imkânına kavuşan ve yapım öncesinde finansman sağlayan küçük yatırımcı yap-satçı firmalar son 34 yılda sat-yapçı büyük inşaat firmalarına dönüşmüştür (Keleş, 2000, s.339-340). Büyük sat-yapçı firmaların çoğunluğu 2007 “Mortgage Yasası” ile birlikte finansal avantajlar nedeniyle Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı (GYO) kurma yoluna gitmişlerdir. İnşaat yetkisi olmayan büyük GYO’lar da küçük taşeron inşaat şirketlerinin oluşmasında da rol oynamıştır. 1999 Marmara Depremi’nden 13 yıl sonra 2012 yılında yürürlüğe giren Kentsel Dönüşüm Kanunu ise yap-sat’ı parsel ölçeğindeki küçük yatırımcı/inşaat şirketleri için yeniden cazip hale getirmiştir.

1999 Marmara Depremi’nden tam 13 yıl sonra 2012 yılında yürürlüğe giren “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”; büyük inşaat şirketleri için alan ya da ada ölçeğinde arsa kıtlığına çözüm olurken, küçük şirketler için de parsel ölçeğinde yeniden yapım fırsatı yaratmıştır. Özellikle rant farkı yüksek olan bölgelerde kentsel dönüşüm çok hızlı bir ivme kazanmıştır. TÜİK verilerine göre; son 2002’den 2020’ye kadar 11 milyonu geçen sayıda konut yapı ruhsatı, 2012 sonrası 500.000’den fazla müteahhit yetki belgesi alınmıştır (URL-1).

Bu büyük ivmeyle yeniden ve daha da yoğunlaşarak şekillenen kentsel dokunun; fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getireceği açıktır. Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de özellikle son 70 yılda uygulanan konut politikalarının, konutun ve kentsel dokunun oluşmasındaki doğrudan etkisini göstermek ve kentsel dönüşüm süreciyle birlikte ortaya çıkması muhtemel fiziksel ve sosyal sorunlara dikkat çekmektir.

Araştırma alanı olarak İstanbul’da “kentsel dönüşüm” sürecinin en yoğun şekilde yaşandığı ilçe olan Kadıköy seçilmiştir (URL-2). Kadıköy’ün konut politikalarına göre değişimi/dönüşümü; mevzuat, imar planları, hava fotoğrafları, konut binalarının tarihi resimleri, yenilenen konutların eski ve yeni mimari projeleri arasındaki farklar üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Makalenin ikinci bölümünde konutun ve kentsel dokunun “konut politikalarında ve planlama kararlarına” göre yaşadığı evrim; kanunlar, planlama kararları, tarihi hava fotoğrafları ve konut fotoğrafları yardımıyla tüm Kadıköy geneli için değerlendirilmiştir. Değişimin incelenmesinde dönemler; 1923-1950 Arası, 1950-1980 Arası, 1980-2002 Arası, 2002 ve Sonrası olarak gruplanmıştır. 2002 ve sonrası dönem için genel değerlendirmelere ilaveten, Kadıköy Merkez E-5 (D100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planı Alanındaki “riskli yapı tescil haritaları” üzerinden kentsel dönüşüm/yenileme kapasitesi çarpıcı bir şekilde ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde ise Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi’nde “parsel ölçeğinde” kentsel dönüşüm kapsamında yenilenen konut binalarındaki değişim “önce-sonra” mimari ruhsat projeleri yardımıyla her mahalleden seçilen bir konut binası örneği üzerinden irdelenmiştir. Örnek bina, her mahalleden yenilenmiş/yenilenmekte olan konut binaları arasından kat sayısı bakımından çoğunlukta olanlar arasından seçilmiştir. Bu bağlamda Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi’ndeki 11 mahalleden 1’er konut binası seçilmek üzere toplam 11 konut binasının kentsel dönüşüm sürecinde “önceki ve sonraki mimari ruhsat projeleri” yardımıyla; daire sayıları ve kat sayılarındaki artış, konut planlarındaki ve kesit özelliklerindeki mimari değişimler değerlendirilmiştir.

Fikirtepe ve çevresi ayrı bir imar planı çalışması ile dönüştüğü için, Kadıköy Merkez (Moda, Rasimpaşa), Acıbadem, Koşuyolu ve Hasanpaşa Mahalleleri ise imar planı koşulları nedeniyle kentsel dönüşüm yoğunluğu düşük olduğu için nedeniyle bina/parsel bazında yapılan dönüşümde önce-sonra araştırması dışında bırakılmıştır.

Sonuçlar bölümünde; İstanbul’da kentsel dönüşümle birlikte en yaygın halini alan yap-sat konut sunum kültürünün ve artan yapı yoğunluğunun, kentsel donatı alanlarının yetersiz kalmasındaki etkisi vurgulanmıştır. Konut politikaları ve kentsel dönüşüm süreci’nin Bağdat Caddesi’ni çevreleyen dokuyu nasıl etkilediği açıklanmıştır. Mevcut konut politikalarının ve yap-sat konut sunum kültürünün bizi taşıyacağı bir sonraki durak ve karşılaşılması muhtemel sorunlar Kadıköy örneğinden yola çıkarak tartışılmıştır.

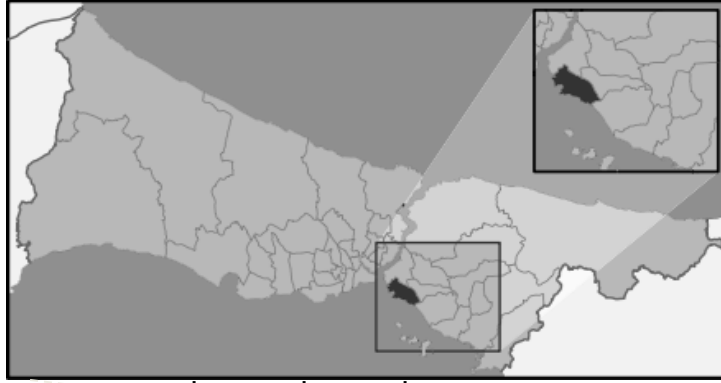
2. Konut Politikalarının Kadıköy’deki Yansımaları

Konut ihtiyacının karşılanması amacıyla devletçe belirlenen önceliklere göre alınan yasal ve eylemsel önlemlerin tümüne konut politikası denilmektedir (Keles, 2000). Ekonomik politikalar ve konut politikalarına bağlı olarak gelişen ve değişen konut sunum biçimleri ise, toplumda konut sağlanmasında alışılmış olandır. Yani bir tür “habitus”tur (Tekeli,1982, s 57-101).

Bu bölümde Kadıköy ilçesi örneğinde konut politikalarına, konut sunum biçimlerine ve bunların konutun ve çevresinin oluşmasındaki etkisine örneklerle değinilecektir. Kadıköy kısaca tanıtıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923 yılından günümüze kadar uygulanan konut politikaları, bunların Kadıköy'e fiziksel etkileri dört dönemde incelenmiştir. Bunlar; 1923-1950 dönemi, 1950-1980 dönemi, 1980-2002 dönemi ve 2002 sonrası şeklindedir.

2.1. Kadıköy'ün Konumu, Nüfusu ve Mahalleleri

Kadıköy, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda yer alan bir ilçesidir. Anadolu Yakası'nın güney batısında bulunan Kadıköy, batı ve güneyde Marmara Denizi, kuzeyde Üsküdar, kuzeydoğuda Ataşehir ve doğuda Maltepe ilçeleriyle çevrilidir (Şekil 1). Toplam yüzölçümü 25,2 km²'dir. 2019 sonu itibarıyla nüfusu ise 482.713'dür (ADNKS, 2020). Konumu ile Anadolu Yakasının merkez ilçe işlevindedir. Kadıköy, Avrupa ile Anadolu'yu birbirine bağlayan O-1 ve D-100 karayollarının teğet geçtiği, E-80 Karayolu'nun (TEM) bir kolunun içine saplandığı, Marmaray ve Avrasya Tüneli tarafından beslenen yoğun bir ulaşım ağı içindedir. Ayrıca kökleri Osmanlı Dönemi'ne uzanan Bağdat Caddesi (Bağdat Yolu) yakanın en prestijli ulaşım aksıdır (Şekil 1).

Şekil 1: Kadıköy İlçesi'nin İstanbul İçerisindeki Konumu (URL-2)

Deniz kenarında konumlanan Kadıköy'de, karayolu ve raylı sistemler dışında deniz yoluyla farklı ulaşım imkanları bulunmaktadır. Özel motor iskeleleri hariç, Kadıköy merkezde 4 adet ve Bostancı'da 2 adet olmak üzere toplam 6 adet yolcu iskelesi bulunmaktadır (Şekil 2). Kadıköy sadece geçiş alanı değil, aynı zamanda konut, iş, ticaret ve kültürel merkez alanı olarak (MİA) önem arz etmektedir (İBB İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2009).

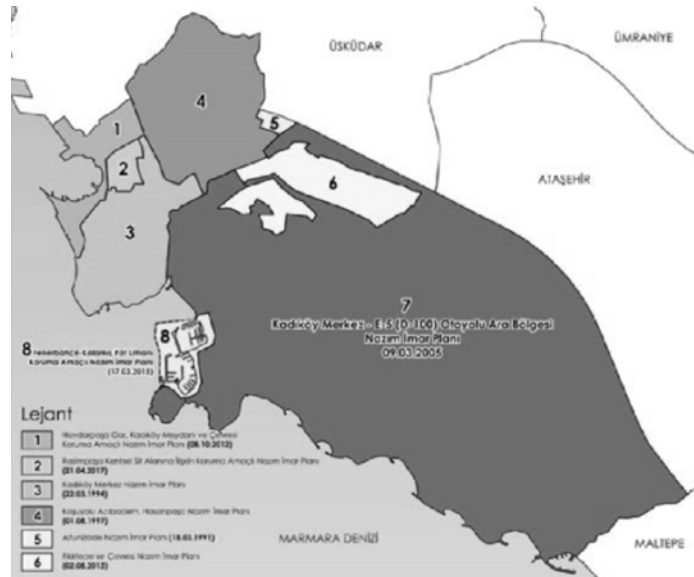
Şekil 2: Kadıköy İlçesi Ana Ulaşım Bağlantıları, (URL-3)

Kadıköy'ün Mahalleleri; 19 Mayıs, Acıbadem, Bostancı, Caddebostan, Caferağa, Fikirtepe, Göztepe, Hasanpaşa, Koşuyolu, Eğitim, Erenköy, Fenerbahçe, Feneryolu, Kozyatağı, Merdivenköy, Osmanağa, Rasimpaşa, Sahrayıcedid, Suadiye, Zühtüpaşa, Dumlupınar'dır (Şekil 3).

Şekil 3: Kadıköy İlçesi Mahalleleri, (URL-4)

Kadıköy hem önemli bir konut yerleşim bölgesi hem de hizmet kenti olmasına rağmen tarihsel olarak baktığımızda İmar gelişiminde ölçek hiyerarşisine bağlı kalınmadığı, parçacıl planlama yaklaşımlarına görmekteyiz. Bu planlar; (1-2) Rasimpaşa Koruma Planı 1/1000 (Yeldeğirmeni Bölgesi), (3) Kadıköy Merkezi Bölgesi Nazım İmar Planı, (Caferağa, Osmanağa), (4) Acıbadem-Koşuyolu-Hasanpaşa Nazım İmar Planı (Acıbadem, Koşuyolu, Hasanpaşa), (5) Altunizade İmar Planı, (6) Fikirtepe ve Çevresi Nazım İmar Planı, (7) Kadıköy Merkez E-5(D-100) Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı şeklindedir (Şekil 4).

Şekil 4: Kadıköy İlçesi 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planları Planlama Alt Bölge Sınırları (URL-4)

Araştırmada Kadıköy ilçesinde konut sunumu biçimlerinin keskin değişimler gösterdiği ve çok katlı bir dokunun baskın olduğu Fikirtepe ve Bağdat Caddesi Çevresi genel olarak haritalar ve planlar yardımıyla değerlendirilmiştir. Parsel ölçeğinde gerçekleşen dönüşüm ise (ikinci bölümde) özellikle “Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi’ndeki 11 mahallede” detaylı olarak incelenmiştir.

Cumhuriyet öncesi döneme kısaca değinildikten sonra, Cumhuriyet Dönemi; 1923-1950 Arası, 1950-1980 Arası, 1980-2002 Arası ve 2002 Sonrası olmak üzere dört dönemde ele alınarak incelenmiştir. Konut politikalarının Kadıköy ilçesindeki etkileri; haritalar, imar planları ve fotoğraflar üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

2.2. Cumhuriyet Öncesi Kısa Kadıköy Tarihçesi

Fikirtepe’de yapılan kazılardan anlaşıldığı üzere Kadıköy’ün kuruluşu İstanbul’un kuruluşundan çok daha eski olan MÖ 3000 yılına dayanmaktadır. İlçenin eski adı olan Kalkedonya’nın (şimdiki Haydarpaşa Koyu ve Moda Burnu) köklerin yeri anlamına geldiği sanılmaktadır. Kökleri M.Ö. 3000 yıllarına dayanan Kalkedon adını alan şehrin yönetimi İstanbul’un fethinden sonra, II. Mehmed tarafından atanan İstanbul kadısı Hızır Bey’e verildiği için, yerleşmenin Kadıköyü adını aldığı sanılmaktadır. Rumların daha çok sahilde, Türklerin de daha gerideki bostanlık alanlarda yaşadığı belirtilmektedir (Ertuğrul, 2009, s. 293-312).

20. y.y.’in başlarında Osmanlı’nın son dönemlerinde gerçekleştirilen Bağdat Demiryolu projesi kapsamında inşa edilen Haydarpaşa Garı ve Yeldeğirmeni yerleşimi günümüze kadar ulaşmıştır. Şekil 5’deki hava fotoğrafında Bağdat Demiryolu, Haydarpaşa Garı, Haydarpaşa Garı’nı inşa eden Almanlar ve İtalyanlar tarafından inşa edilen Yeldeğirmeni Mah. (Rasimpaşa Mah.) ve Moda yerleşim dokusu görülmektedir (Yavuz, 2008, s.299-311).

2.3. 1923-1950 Dönemi Konut Politikaları ve Kadıköy’deki Yansıması

Cumhuriyetin ilk yıllarında kentleşme hızı düşük olduğundan, en yaygın olan bireysel konut sunum biçimidir. Genellikle tek parsel üzerinde tek konut şeklinde ve konutu üreten kullanıcının gereksinimlerini ve toplumsal beğenileri göz önünde alarak (mülk konut şeklinde) gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde konut ve yerleşim sorununa ilişkin ilk girişim, 1923 yılında çıkarılan “Mübadele, İmar ve İskan Kanunu” kapsamında, Balkan Devletleri’nden gelecek olan Türk’lerin yerleştirilmesi amacıyla inşa edilen konutlarla ilgilidir. Yine 1926 yılında ilk olarak halkın inşaat teşebbüslerini desteklemek, gerekli kredileri sağlamak ve yetim haklarını korumak amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur (Tosun, 2006, s.1-16).

1930 yılında ise, 1580 sayılı “Belediyeler Kanunu” ile tüm belediyelere imar planı yapma yetkisi ve konut sorununun çözümüne yardımcı olmak amacıyla belediyelere ucuz belediye konutları yaptırma görevi verilmiştir. Ancak belediyeler mali sorunlar nedeniyle bu görevi yerine getirememişlerdir. Tüm dünyada etkisi görülen 1929 krizi ile birlikte, ülkemizde de endüstrileşme planında konut sorununa yer verilmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında (1939), kiracıları da koruyan Milli Koruma Kanunu çıkartılmıştır (Toprak, 2001, s.187).

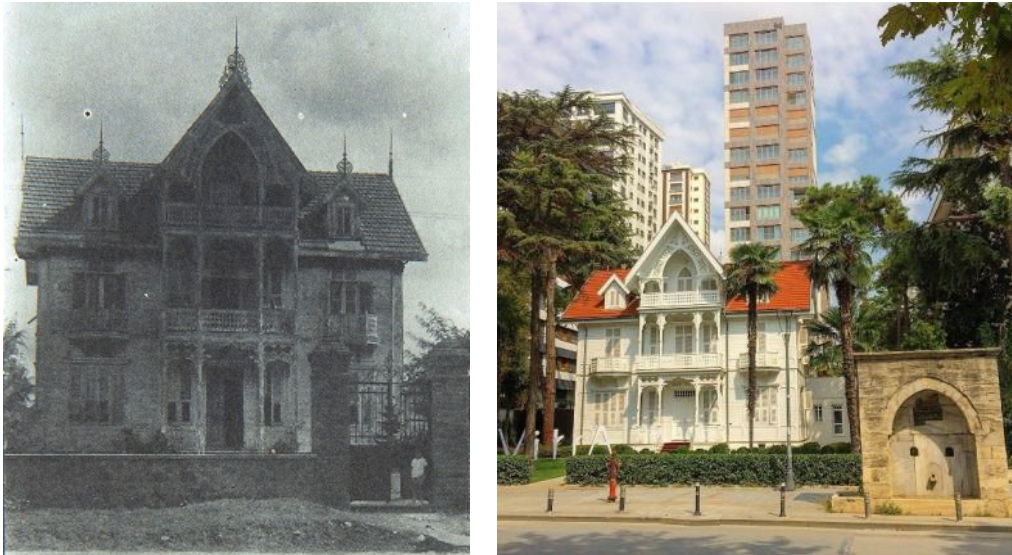
Yine 1930 yılında Türk nüfusun çoğaldığı Kadıköy, bağlı olduğu Üsküdar’dan ayrılarak ilçe olmuştur. Bu dönemde Osmanlı’nın son dönemlerinden kalma sivil mimari örnekleri olan konak ve köşklerin; Moda, Göztepe, Erenköy ve Bostancı Mahallelerinde çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Yapımı 17.yy.’la dayanan Bağdat Yolu’nun

Fenerbahçe-Bostancı arasındaki kısmının 1934'ten sonra asfaltlanmasıyla bu seyrek yerleşim dokusunda Kadıköy'le Bostancı arasında yeni yapılar belirmeye başlamıştır (Bayhan, 2012, URL-5).

Şekil 5: 1946 Yılı Hava Fotoğrafı (URL-6)

Şekil 5'de 1946 yılına ait hava fotoğraflarında; Ayrılık Çeşmesi'nden başlayan Bağdat Yolu'nu ve Çevresi'ndeki bostanlıkları da içeren doku görülmektedir. Bugünkü Göztepe Minibus Caddesi hattının kuzeyinde yer alan Fikirtepe Bölgesi o dönemde tamamen kırık yeşil alandır. Sadece Kadıköy merkezine ve yola yakın kısımlarda seyrek bir şekilde gecekondulaşmanın başladığı anlaşılmaktadır. 19.yy. başlarında inşa edilen V.Murad'ın av köşkü Fikirtepe'nin neredeyse tek yapısı olma özelliğini 1950'lere kadar sürdürmüştür (Ayık, 2014, s.80). 1940'larda Rasimpaşa (Yeldeğirmeni), Kadıköy Altıyol ve Moda'nın ahşap konutların yanısıra Tanzimat Sonrası kâgir apartman örnekleriyle yoğunlaşmıştır. Günümüze çok azı ulaşan köşkler dönemin yüksek kulelerinin gölgesinde kalmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Cavit Paşa Konağı, (URL-7)

1930'lardan sonra Bağdat Yolu aksında ve demiryolu boyunca bahçe içinde iki katlı modern villalar inşa edilmeye başlamıştır. Osmanlı Dönemi'nden kalan köşkler ve daha sonra inşa edilen modern villalar "bireysel konut sunumu"nun en karakteristik örnekleridir (Özakbaş, 2015, s.283-309) (Şekil 6, Şekil 7).

Şekil 7: Zeki Sayar, Kalamış'ta Villa Projesi (Arkitekt, 1937), (URL-8)

2.4. 1950-1980 Arası Konut Politikalarının Kadıköy'deki Yansıması

1950 sonrası endüstrileşme politikaları ve 27 Mayıs (1960) darbesiyle birlikte köyden kente göç eden nüfusun artışı, yapılı çevrede gecekondulaşmayı ve (özellikle 1970 sonrası) çok katlılaşmayı beraberinde getirmiştir.

Kente göç eden ve tutunmaya çalışan dar gelirli kesim gecekondular denilen kendi konut sunum biçimini yaratmıştır. "İlk dönem gecekondular üretimi kentte geçici olarak bir yer edinmeyi amaçlayan dar gelirli kesim tarafından, el yordamıyla, bilgi ve birikime dayanmadan yapılmıştır. Genellikle tek katlı olan ve her türlü altyapı ve sosyal donatı hizmetlerinden yoksun olan, genelde şehir merkezlerinin hemen kıyısında öbeklenen yapılaşmadır (Keleş, 2000, s. 339-340)." 1960'larda sayısı ise 240.000'e ulaşan gecekondular yapımını engellemek ve yapıları yıkmak amacıyla 1948 yılında 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu ve 1953 yılında 6188 Sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun çıkarılmış, fakat gecekondular önlenememiştir (Sey,1998, s.285). 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. 1961 Anayasasıyla birlikte dar gelirli ve yoksul ailelerin sağlık koşullarına uygun barınma ihtiyacını karşılama görevi devlete verilmiştir. Konut ihtiyacının karşılanması amacıyla gecekondular alanlarına alt yapı götürülmesi, gecekonduların iyileştirilmesi, kent imarı ve konut konusunda maliyetin karşılanması ilkesinin benimsenmesi, bütçe dışı kaynaklarla Toplu Konut Fonu oluşturulması ve konut kesiminde özelleştirme politikaları güdülmüştür. Ancak bu politikalar nitelikli kentsel doku yaratma bakımından Fikirtepe Bölgesi'nde başarılı olamamıştır. Kadıköy Fikirtepe Bölgesi bu dönemde yaşanan gecekonduların yaşandığı en çarpıcı örneklerden biri olmuştur. 1966'da henüz Boğaziçi Köprüsü (15 Temmuz Şehitler Köprüsü) inşa edilmediği halde 1950'lerden sonra sanayi aksı olarak gelişen E5/Ankara Asfaltı'nın (D 100 Karayolu) çevresinde gecekondular mahalleleri oluşmuş, Fikirtepe'nin kırık alanı yok olmuştur (Şekil 8).

Şekil 8: 1966 Tarihli Hava Fotoğrafında Fikirtepe ve Bağdat Caddesi; (URL-6)

Yine bu dönemde, kentsel nüfustaki artış ve yığılmalar nedeniyle birden fazla hanenin yer aldığı çok katlı yapı blokları yani “sivil apartmanlaşma” başlamıştır (Balamir,1996, s.335-336). Ardından ortaya çıkan mülkiyetin paylaşılması sorunu 1965’te Kat Mülkiyeti Kanunu ile çözülmüştür. Böylece tek katlı yapının arsasına kat karşılığı ortak olan müteahhitlerin belki de bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkardığı yap-sat sunum biçiminin önü açılmıştır. Yap-sat basitçe bina yapıp satma işi olarak tanımlanabilir. Ancak en önemli özelliği genellikle yap-sat yüklenicisinin mülkiyet sahibi olmadığı halde yeni yapılan binanın bağımsız bölümlerinden bir kısmının mülkiyetini alarak (kat karşılığı sözleşmeyle) ya da arsanın tümünü satın alarak inşa faaliyetini üstlenmesidir.

1960’ların sonlarından itibaren Bağdat Yolu aksı ve çevresindeki; Göztepe, Erenköy, Caddebostan, Fenerbahçe, Suadiye ve Bostancı gibi semtler yap-sat yöntemiyle apartmanlaşmaya başlamışlardır. 1960 yıllarda yapılan E5(D-100) Karayolu ve 1973 yılında tamamlanan Boğaziçi Köprüsü (Yeni adıyla 15 Temmuz Şehitler Köprüsü) yapılaşma baskısını ve hızını arttırmıştır. Ancak bu yapılaşmanın şekli ve yeri sosyoekonomik duruma göre değişmiştir. Önceden çeperde yer alan tek katlı gecekondular şehir büyüdükçe merkezde kalarak rant değeri kazanmışlardır (Harvey, 2003, s.939-941). Aynı zamanda; çocukları yetişkin olan hane halkının artan konut ihtiyacının artması, 1966’da çıkan 775 sayılı yasa ile gecekondunun ruhsatlanması, Kat Mülkiyeti Kanunu, tek katlı gecekonduların yap-sat inşaat yöntemiyle üretilen apartmanlara dönüşmesinde etken ve katalizör olmuştur (Şenyapılı,1998, s.301-316.).

Kadıköy Fikirtepe de plansız gelişerek tek katlı gecekondulardan, 3-4-5 katlı konut yapılardan oluşan dokuya bürünmüştür. Fikirtepe’nin 1946’da çekilmiş hava fotoğrafı (Şekil 5) ile 1966 ve sonrası çekilmiş hava fotoğraflarındaki (Şekil 8) fiziksel değişim dönemin sosyo-ekonomik durumunu ve uygulanan politikaların başarılı olamadığını göstermektedir. O dönemde (1946) Emlak Eytam Bankası’nın sunduğu 400.000 konuta (toplu konutun) ihtiyaç sahiplerinin erişemediğini göstermektedir (Görgülü, 2003, s.51).

Kadıköy ilçesinde Bağdat Caddesi'nin ilk planlı gelişimi 1952-1954 döneminde olmuştur. Bu planlamayla Bağdat Caddesi ve çevresinde 3 katlı 9.50 kotunda yapılara izin verilmiştir. 1950'lere kadar Bağdat Yolu çevresinde devam eden müstakil, bahçeli ve seyrek yapılaşma Menderes dönemiyle birlikte değişmiş ve yerini 3 katlı (h:9,50) konutlara bırakmıştır. Bu dönemde Bağdat Caddesi ve Feneryolu'ndaki tramvaylar kaldırılmış, caddeye bakan bahçeler kamulaştırılmıştır (Güvenç, 1979, s.26-35).

Şekil 9: Kadıköy –Kızıltoprak-Bağdat Caddesi Kavşağı 1970'ler (URL-9)

1965'te Kat Mülkiyeti Kanunu'nun ve 1972'de yapılan imar planı değişiklikleri yoğun apartmanlaşmanın önünü açmıştır. 1972 yılında hazırlanan 1/5.000 ölçekli Bostancı-Erenköy Bölgeleme İmar Planı ile Kızıltoprak-Bostancı arasındaki yapı yoğunlukları artırılmış, kıyı parsellerinde 4 katlı (h:12.50metre), Bağdat Caddesi üzerinde ise 5 katlı (h:15.50 metre) yükseklikte yapılaşmaya izin verilmiştir. Bağdat Caddesi ve demiryolunun iki tarafındaki köşk ve villalar dönemin yap-sat inşaat anlayışıyla apartmanlara dönüşmüştür. Şekil 9'da 1950'lerin 3 katlı kâgir konutları, 1970'lerin 5 katlı betonarme konutları ve 1900'lerin başlarına şahitlik eden ahşap köşkler bir arada görülmektedir (Şekil 9), (Güvenç, 1979, s.26-35).

2.5. 1980-2002 Arası Konut Politikaları ve Kadıköy'deki Yansımaları

1973'de açılan Boğaziçi Köprüsü (15 Temmuz Şehitler Köprüsü), Ankara Asfaltı da denilen D-100 karayolu bağlantısı ve 1984'ten sonra açılan Kadıköy-Pendik Sahilyolu 1980'li yıllarda 6 milyonu geçen İstanbul nüfusunun Kadıköy'e doğru yoğunlaşmasında etkili olmuştur. İstanbul'un iki yakası arasında ulaşım kolaylaşınca Kadıköy İlçesi'nde yeni yerleşime açılan seyrek düzenli apartmanlarda oturmak çekici hale gelmiştir.

1983 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu'nda yapılan yeni düzenlemelerle "irtifak hakkı"nın tapulandırmayla satışı, yani yapım tamamlanmadan önce ruhsatlı projeden satış mümkün olmuştur. Yap-sat konut sunumu "irtifak hakkı" satışıyla zamanla "sat-yap" konut sunumuna dönüşmüştür. Neredeyse yatırımın tümünü önceden finanse edebilme imkânına kavuşan küçük yap-satçı şirketler zamanla büyük sermaye şirketlerine dönüşmüş ve daha çok orta üstü ve üst gelir grubuna hitap eden ve holdingleşen lüks konut projeleri sunmaya başlamışlardır (Aydın Gök, 2010, s.22-29).

Kadıköy'de 1973'te gerçekleşen imar tadilatıyla 1.8'e yükseltilen KAKS değeriyle; Erenköy, Göztepe ve Kozyatağı mevkilerinde konutlarda 10 kata varan yapılaşmanın yolu açılmıştır. 2000'li yıllara kadar D-100 karayoluna doğru yükselen bir kentsel doku

oluşmuştur. Birden fazla parsel üzerinde yapılaşmaya ve kat irtifakı tapusuyla satışa imkân veren Kat Mülkiyeti Kanunu düzenlemesiyle “sat-yap” konut sunumu örnekleri Kadıköy’de de artmaya başlamıştır. Şekil 10’da dönemin projeden satış ilanı görülmektedir (Şekil 10).

Akılcı, güvenli, kârlı bir yatırım:
STFA KOZYATAĞI DÜKKÂN LARI

İstanbul'un yeni semti, Kente'nin en eski ve seçkin yerleşme bölgelerinden, Ereğli-Kozyatağı Köyünde 440 daireli STFA Kozyatağı Konutları'nda sığması ve çağdaş bir yaşam beldesi.

Bu çağdaş yaşam çevredekî sitelerde birlikte en az 2000 daireye hizmet verecek bir iş yoğunluğu yaratıyor.

STFA, Kozyatağı Konutları'nda oluşturdığı 25 Dükkanlı, bu iş yoğunluğunda kârlı ve güvenli bir ticari geleceği garanti altına alıyor.

1988'in ilkbaharını yeni ve seçkin nitelikleriyle ve geleceğini güçlendirecek yeni iş yerinde karşılamak için geç kalmas utulmazsınız.

STFA Kozyatağı Dükkanları'nı bir an önce görüp, akılcı, güvenli ve kârlı bir yatırım yapmak fırsatını kaçırmayın.

İletişim ve Bilgi İçin:
STFA İnşaat ve Yatırım A.Ş. Genel Yürütme Kurulu
Kozyatağı Caddesi, No: 12, Beşiktaş, İstanbul
Tel: 0212 345 1234

STFA İnşaat ve Yatırım A.Ş.
Sera Binası
Cankaya Cad., Kurumlar Bölgesi
Tel: 0312 234 5678

Şekil 10: 1988 Yılında İnşa Öncesi Satışa Sunulan Kozyatağı STFA Konutları (URL-10)

Yap-satçı konut sunumu ikinci bir gelişim alanını da gecekonduların apartmana dönüşmesinde bulmuştur. 1950'lerden sonra başlayan ve 1980'lerden sonra yeniden hızla artan gecekondu ve kaçak yapılar için 1984 yılında 2981 Sayılı İmar Affı Yasası'nın çıkması gecekondu apartmana dönüştürmenin yolunu açmıştır. Yap-sat konut sunumunun daha küçük sermayeli yatırımcı tarafından yapılan örnekleri genellikle çeperdeki bu gecekondu alanlarında görülmüştür. Büyüyen kent içinde kalan gecekondu alanlarındaki yapıların kat sayıları da giderek artmıştır. Altyapı hizmetleri sonradan götürülmeye çalışılsa da plansız yapılaşan dokuda yoğunluk aşırı derecede yükselmiş, sosyal donatılara eksik kalmıştır. Fikirtepe'de de bu sürecin aynen yaşandığını anlaşılmaktadır.

Şekil 11: 1982 Kadıköy Fikirtepe Mevkii Hava Fotoğrafı (URL-6)

D-100 ana ulaşım yolunun üzerinde kalan devletin hüküm ve tasarrufu altındaki Merdivenköy Fikirtepe Mevkii 1982 tarihli hava fotoğrafında görüldüğü gibi kaçak yapılaşmasını tamamlamış ve yukarıda bahsedilen 1984 sonrası imar affı kanunları ile özel mülkiyete geçiş sürecini tamamlamaya hazır hale gelmiştir. Şekil 11'de çizgi ile çerçeveselenen alan, 2012 sonrası kentsel dönüşüm sürecine konu olan alandır (Şekil 11).

Bu iki tür yap-sat konut sunumu hızla devam ederken devlet nitelikli konut ihtiyacını toplu konutlar yoluyla karşılanmasına çalışmıştır. Yeni yasalar ve yeni finans kurumlarıyla desteklenen toplu konut sunumları 1980'ler sonrası yaygınlaşmıştır. Ülkedeki sosyal konut gereksinimini karşılamak ve bu gereksinimle ilgili finansmanı sağlamak üzere 1981 tarihinde 2487 sayılı "Toplu Konut Kanunu" çıkarılmıştır (Tapan,1998, s.376). Fonun yönetimi ve kanunun yürütülmesi için Toplu Konut İdaresi adıyla ayrıca yeni bir kurum da oluşturulmuştur (Sey, 1998, s.297). Toplu Konut Kanunu'nun yürürlüğe girmesi toplu konut projelerini hareketlendirmiş ve holdingleşen konut sunum şirketlerinin yanı sıra alışlagelmiş biçimde konut üretmek üzere birlikler biçiminde örgütlenen konut kooperatiflerini ve kent kooperatifçiliğini de oluşturmuş ve yaygınlaştırmıştır. Ancak 1990'lı yılların sonlarına doğru yeni yasal düzenlemelerle eski finansal desteği alamayan yapı kooperatifleri etkinliğini de kaybetmiştir. Bunda kooperatiflerin spekülatif kazanç elde etme aracına dönüşmesi etkili olmuştur (Özüerken,1996, s. 355-365).

1990'lı yıllardan itibaren ilçenin D 100 Karayolu'nun kuzeyindeki alanlarında Emlak Bankası'nın kamu iştirakiyle ortaya çıkan "Ataşehir Toplu Konut Alanı" zamanla genişleyerek çevresindeki yapılaşmayı da kapsayan bir bölgenin adı olmuştur. Daha sonra 2009 yılında D 100 Karayolu'nun kuzeyindeki 7 mahalle Ataşehir adını alarak Kadıköy'den ayrılmıştır. Orta-üst gelir grubuna hitap eden Ataşehir bölgenin çekim gücünü arttırmıştır. Çevresinde küçük ve orta ölçekli yatırımcı tarafından yap-sat inşaat yöntemiyle üretilen yeni konutların sunulmasında öncü olmuştur (Dökmeci, 1995, s.26).

2.6. 2002-Sonrası Konut Politikaları ve Kadıköy'deki Yansımaları

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve yolsuzluklar sonucu Türkiye Emlak Bankası tasfiye edilmiştir. Yeni hükümetin göreve gelişiyle birlikte 2003 yılında TOKİ yeni yetkilerle donatılarak; yeni şirketler kurabilir, mevcut şirketlere ortak olabilir ve kâr amaçlı uygulamalar yapabilir/yaptırabilir duruma getirilmiştir.

1999'da yaşanan Marmara Depremi sonrasında yapıların daha sağlam inşa edilmesini sağlamak üzere; 2001 yılında 4708 Sayılı Yapı Denetim Yasası, 2007 yılında "26454 sayılı Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik", 2008 Yılında 26778 Yapı Denetim Uygulama Yönetmeliği yürürlüğe girmiş Belediyelerin elinde olan ruhsat yetkisi Yapı Denetim Bürolarına paylaştırılmıştır. Hizmet ücretlerini dolaylı da olsa mal sahiplerinden veya yükleniciden alan yapı denetim firmalarının sorumluluklarını ne derecede yerine getirebildikleri hususu (üzerinde durulmadığı sürece) ancak bir sonraki depremde anlaşılacaktır.

2004 yılında 5612 sayılı yasa ile de TOKİ'ye imar planı yapma ve resen yürürlüğe koyma konusunda geniş yetkiler sağlanmıştır. Yine aynı yıl 5273 sayılı kanun ile Arsa Ofisi kaldırılarak yetki ve sorumlulukları TOKİ'ye teslim edilmiştir. 2006 tarihli 5492 sayılı kanunla belediyelerin TOKİ'den asgari düzeyde harç alınması sağlanmıştır. Geniş yetkilerle ve avantajlarla donatılan TOKİ ülkenin birçok ili ve ilçesinde sunduğu "sosyal konutlar"ın yanı sıra hasılat paylaşımı yoluyla ortaklıklar kurarak özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde "lüks konutlar" üretmeye başlamıştır. Üretilen konut ve çevresinin kalitesini arttırmak ve konut edinimini kolaylaştırmak amacıyla konut finansman sisteminde değişiklik yapılması için, 2007 yılında 5582 sayılı yasa yürürlüğe konulmuştur. "Mortgage Yasası" da denilen bu yasa ile (1981 yılında kurulmuş olan) Sermaye Piyasası Kurulu'na bağlı olarak konut edinimi esnasında kullanılan krediler ikincil piyasaya sunulurak da fonlandırılabileceklerdir. Ayrıca Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO) kurularak konut projesi geliştirilebilecek ve değerlerini ikincil piyasaya (borsaya) fon sağlamak üzere sunulabilecektir. Bu yasanın yap-satçı konut sunumu yapan bir kısım firmaları vergi muafiyetleri ve finansman olanakları nedeniyle GYO olmaya yönlendirdiği düşünülmektedir. Ancak yasaya göre GYO'ların proje geliştirip konut satabilmesine rağmen inşaat faaliyetinde bulunamamasının yeni yüklenici inşaat şirketlerinin sayısını arttırmıştır (GYO'lara İlişkin Esaslar Tebliği, 2013). GYO'lar ve büyük yap-satçı firmalar "lüks toplu konut" üretimi kapasitelerini arttırmışlar ve bunları yüksek duvarlarla çevreleyerek "kapalı site" içinde sunmuşlardır. Bir TOKİ iştiraki olan Emlak Konut GYO A.Ş. de piyasadaki inşaat şirketleriyle ortaklıklar kurarak "kapalı site içinde lüks toplu konut" sunma yoluna gitmiştir. TOKİ'nin bu dönem dar gelirli için sunulan en büyük kapasiteli tek toplu konut projesi ise 60.000 konutluk Kayabaşı Projesi olmuştur.

2011 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kapatılmış Başbakanlığa Kalkınma Bakanlığı'nın Kurulmuştur. Aynı yıl Bayındırlık ve Bakanlığı da "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na dönüştürülmüştür.

2012 yılında 28489 Büyükşehir Belediyeleri Yasası 1/5000 plan yapma yetkisine sahip 30 büyükşehir ortaya çıkmıştır. 2012 yılında yürürlüğe giren 6307 Mutekabiliyet Yasası ile yabancıya konut ve arsa satışının önü açılmıştır. Konut arzında oluşan fazlalığa talep yaratmak için yapılan bu düzenleme ekonominin çarkını döndürse de orta gelirli için bir türlü çözülemeyen konut sorununa yeni bir aktör daha eklemiştir.

Yine 2012 yılında "Kentsel Dönüşüm Kanunu" olarak da anılan "6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde görülmemiş büyüklükte (6,5 Milyon) konut stokunun yenilenmesini kapsayan bir "Kentsel Dönüşüm Süreci" başlamıştır (URL-11).

Boş arsa kıtlığı ve kuzeye doğru büyüme baskısı yaşanan İstanbul için, bir fırsata dönüşen "Kentsel Dönüşüm Kanunu", özellikle rant farkı yüksek (Fikirtepe, Bağdat Caddesi aksı vb.) alanlarda mevcut kentsel donatı üzerine yeniden daha yüksek

yoğunluklu inşa/yapım süreci başlatmıştır. Kanunda belirtildiği üzere bu süreç “alan” (riskli alan) ve “parsel” (riskli yapı) ölçeğinde yürümüştür. Bakanlıkça Riskli Alan edilen bölgeler tümüyle yeni bir planlamaya konu edilirken, parsel ölçeğinde riskli yapı tespiti ise belediye, yapı denetim ve tescil kurumları vasıtasıyla yapılmıştır.

Bir yapının riskli tescili yapılması için mülkiyet sahiplerinden sadece birinin Kentsel Dönüşüm Bürolarına veya İlgili İdareye (belediyeye) başvurması yeterlidir. Eğer yapı depreme karşı riskli bulunursa 15 gün içinde itiraz hakkı olmakla birlikte mülkiyet sahipleri 60 gün içinde yapıyı yıktırmalıdır. Tescil kesinleşir ve yapı mülkiyet sahipleri tarafından yıkılmaz ise ilgili idare 60 gün içinde yıktırabilmektedir. Kentsel Dönüşüm Yasası, Kat Mülkiyeti Yasası’ndan farklı olarak paydaşların 2/3 çoğunluğu; yeni binanın projesine, yüklenicisine ve inşasına onay için yeterli görmektedir. Onay vermeyenlerin payları açık arttırmayla satın alınabilmektedir. Eğer gerekli anlaşma sağlanamaz ise Bakanlık, TOKİ ya da İdare tarafından gayrimenkul üzerinde kamulaştırmaya gidilebilir (Kentsel Dönüşüm Kanunu, 2012).

Yeni, sağlam ve modern bir bina-konut sahibi olma isteğinin yanı sıra yeni finansman olanakları da dönüşüm furyasına katılımı hızlandırmıştır. Örneğin her daireye 125.000 TL’ye kadar TL düşük faizli kredi, 18 ay kira yardımı, ruhsat harçlarından muafiyet gibi avantajlar mal sahiplerini ve küçük yatırımcı müteahhitleri teşvik etmiştir. Ancak esas itici güç yeni binanın piyasa değerinin eskisine oranla spekülatif büyüklüğü ve kazancı arttıracak emsal (katlar alanı) artışlarıdır. Emsal alanı hesabının öneminin, Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği’nin 2013 yılında revize edilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu yönetmelik en az %20 emsal artışı imkanı yaratmıştır (Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, 2013).

Sonuç olarak devlet politikalarıyla desteklenen konut ve inşaat sektöründe, alan ölçeğindeki büyük projelerde yatırımcılar; GYO’lar, TOKİ ve İştirakleri iken, parsel ölçeğindeki projelerde; küçük inşaat şirketleri olmuştur. 2012 yılından 2020’ye kadar Türkiye genelinde 10 milyonu geçen sayıda konut için inşaat ruhsatı alınmıştır (URL-1). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın web sayfasında 2010 yılı verilerine göre Türkiye konut stokunu 19 Milyon, depreme dayanıksız konut sayısını 6-7 Milyon olarak açıklamıştı. (URL-12). İstanbul için ise yenilenmesi gereken konut sayısı 2,5 Milyon şeklinde ifade edilmekteydi. 2020 yılına gelindiğinde ise Çizelge 2.1.’de yer alan TÜİK verilerinden depreme dayanıklı konut ihtiyacı sayısal olarak karşılanmakta olduğunu görüyoruz (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1. 2002'den 2019'a Türkiye ve İstanbul Genelinde Yapı ve İskân Ruhsatı Alan Konut Birimi/Daire Sayıları TÜİK Verileri (URL-1)

İskan Ruhsatı Alan Konut Birimi Sayısı			Yapı Ruhsatı Alan Konut Birimi Sayısı		
Yıl	Türkiye	İstanbul	Yıl	Türkiye	İstanbul
2002	161.491	10.237	2002	161.920	19.932
2003	162.908	10.074	2003	202.854	30.835
2004	164.994	10.632	2004	330.446	65.198
2005	249.816	11.192	2005	546.618	126.246
2006	295.389	16.084	2006	600.387	129.920
2007	326.484	22.094	2007	584.955	153.951
2008	357.286	26.275	2008	503.565	127.267
2009	469.981	55.266	2009	518.475	105.502
2010	429.755	55.233	2010	907.451	138.728
2011	556.769	105.415	2011	650.127	147.862
2012	556.331	98.546	2012	771.878	174.653
2013	726.339	138.002	2013	839.630	167.305
2014	777.596	148.306	2014	1.031.754	219.476
2015	732.125	148.497	2015	891.798	199.732
2016	750.336	158.709	2016	986.119	213.526
2017	817.000	160.157	2017	1.316.023	253.649
2018	890.590	157.406	2018	663.130	82.043
2019	736.166	135.865	2019	321.787	50.640
Toplam	7.534.600	1.467.990	Toplam	11.828.917	2.406.465

Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanı tarafından aynı verilerin değişmeden ifade edildiğini görüyoruz (URL-13). Son 18 yılda 11-12 Milyon sağlam/yeni konut, ihtiyacı karşılayacak kapasitede sunulmuş olsa da bunların orta ve orta altı gelir grubunun edinmeyeceği fiyatta olduğu açıktır. Orta-üstü ve üst gelir grubunu hedefleyen konut arzındaki bu artış inşaat şirketleri ve piyasa üzerinde de baskı yaratmaktadır.

15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi sonrasında ekonomiyi canlandırmak ve artan konut arzını eritmek üzere 2017 yılında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar; GYODER ve EMLAKGYO tarafından sunulan markalı konutlarda 20 yıl vadeli satış, KDV'nin %18'DEN %8'e indirilmesi, 1milyon dolar değeri ve üzeri değerinde konut satın alan yabancıya vatandaşlık verilmesi ve vergi muafiyeti (yabancıya konut satışı 2012 yılında yürürlüğe giren 6307 Mütakabiliyet Yasası ile başlamıştı) şeklindeydi. Daha sonra yabancıya vatandaşlık için satın alınan konutun sınır bedeli 250.000 Dolara indirilmiştir. Gayrimenkul ya da konut sertifikası satışı ile finansman sağlanması ve konut projelerinin borsada menkul değer haline gelmesi ve projeden konut satışında cayma hakkını kısıtlama şeklinde düzenlemeler ve uygulamalar da bu dönemde yürürlüğe girmiştir (URL-14).

Yukarıda anlatılan sürecin tüm yansımalarını Kadıköy'de görebiliriz. 2009 yılında Ataşehir Büyükşehir Meclisi'nin yeni düzenlemesiyle ayrıldı. Emlak GYO'ya dönüşen Emlak Pazarlama ve Proje Yönetimi A.Ş. ile TOKİ Ataşehir'de müteahhitlerle ortaklık kurarak ya da onları yüklenici yaparak Ataşehir'in Batı kanadını inşa ettiler. Bu alan da üst gelir grubunun edinebileceği fiyatlarla sunulmaktaydı (URL-15), (Şekil 12).

Şekil 12: Batı Ataşehir'in Görünümü (URL-15)

Kentsel Dönüşüm süreci bağlamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Fikirtepe de riskli alan ilan edilmiştir. Fikirtepe'nin İmar Planı çalışmaları Kentsel Dönüşüm Kanunu'nun ilanından daha öncelerine 1984 2981 Sayılı Gecekondu Yasası sonrası geliştirilen 1991-1992-1995 tarihli İslah İmar Planları'na dayanmaktadır. Nihayetinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kararıyla 22.02.2011 tarihli 1/1000 Ölçekli Fikirtepe ve Çevresi Uygulama İmar Planı ile katlar alanı katsayısı (emsa) 1,10 ile 4,14'e kadar yükselmiştir. 2012 sonrası Kentsel Dönüşüm Kanunu'nun kabulünden sonra bu alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından riskli alan ilan edilmiş yeniden detaylandırılan plan 2014 yılında onaylanmıştır (Şekil 13), (URL-16).

Şekil 13: 23.06.2014 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Onaylı Fikirtepe U.İ.P. (URL-16)

Şekil 14'te 2013 yılında Fikirtepe'nin henüz yıkım başlamadan önceki hali görülmektedir. Mevcut yapılaşmanın yoğunluğu açıkça görülmektedir.

Şekil 14: Dönüşüm öncesi Fikirtepe 2013 (URL-17)

1970'lerde ve 80'lerde kaçak olarak yapılaşan ve çeperde kalan Fikirtepe, 2000'lerde merkezde kalan konumuyla yüksek rant vaat etmeye başlamıştır. Henüz 20 ya da 30 yıl geçmesine ve mevcut yüksek yoğunluğuna rağmen daha yüksek bir yoğunluk değeri olan 4,14 katlar alanı katsayısı ile yeniden yapılaşma sürecine girmiştir (Şekil 15). Şekil 15'te yoğunluk artışının fiziksel etkisi üç boyutlu olarak görülmektedir. Ancak bu yoğunluk artışının sosyal ve çevresel etkilerine yönelik bir çalışma ile karşılaşılmamıştır.

Şekil 15: Fikirtepe Özel Proje Alanı'nın 3 Boyutlu Canlandırması (URL-18)

Kadıköy Belediye Başkanı Nuhoğlu 2017 yılının Şubat ayında verdiği röportajda "Kadıköy'de 30.000 konutumuz (binamız) var. Yani 200.000'in üzerinde dairemiz var. 2012'den bu yana 3.500'e yakın riskli bina tespit edildi. Bunların da 2.500'e yakını yıkıldı. Bunlar yenileniyor. Bütün bu yenilme süreciyle beraber şu anda nüfusumuz azalıyor; 452.000'e düştü. Bütün bunlar bittiği zaman 700.000'in üstünde nüfusumuz olacak. Kadıköy 2.500 Hektar bir alan. Çok büyük bir alan değil. Bu 2.500 hektar

alanda 700.000 nüfus büyük bir nüfus yoğunluğu olacak...” demiştir (URL-19). Fikirtepe Özel Proje Alanı'nın yanı sıra parsel ölçeğinde dönüşümün en çok görüldüğü bölge de D-100 karayolunun sahile kadar güneyini kapsayan bölümdür. Şekil 16'da kentsel dönüşümün en yoğun olduğu bölge Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı ile tanımlanan kısımdır (Şekil 16). İlk tasdik tarihi 2006 olan bu planla Emsal (KAKS) değeri 1,8'den 2,07'ye arttırılmış, yükseklik serbest bırakılmış ve TAKS:0,25 ile 0,35 seçeneklerinde tutulmuştur. 2017 yılında da kat yüksekliklerine sınırlama getirilmiştir (max.15 kat vb).

Şekil 16: Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı (1/5000) (URL-16)

Ayrıca Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı notlarında taban oturumunda boş bırakılan (otopark vb) alanların m² hakkını üst katlara transferine imkân veren bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemenin fiziksel sonuçları 3. Bölümde gösterilmiştir. Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı Bağdat Caddesi üzerindeki ve sahildeki binaların emsallerini arttırmamıştır (Şekil 16). 2006 onay tarihli plan koşulları 2012 tarihinden sonra Kentsel Dönüşüm Kanunu'nun yarattığı finansal olanaklar ve muafiyetler ile yap-satçı inşaat firmaları için çok avantajlı duruma gelmiştir. Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği'nden gelen emsal harici alan bonusu da (örn; merdivenler, balkonlar, kapıcı dairesi vb) da toplam inşaat alanlarını arttırmıştır. Şubat 2017 de İBB Meclisi kararı ile Kadıköy İlçesi'ne getirilen 15 kat sınırı ile bölgenin yoğunluk artışı kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu düzenlemede Fikirtepe kapsam dışı bırakılmıştır. Dönüşen yapılarda bodrum katların ön bahçe hariç parselin tümünü kullanarak otopark yapılması ağaçların yok edilmesine neden olmuştur. Kadıköy Belediyesi bunu önlemek için bodrum katın yan ve arka bahçelerden 100'er cm çekilerek inşa edilmesi kuralını getirmiştir.

3. Kadıköy Merkez E-5-D100 Otoyolu Bölgesinde (Bağdat Caddesi'ni Çevreleyen Alanda) Parsel Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Örnekleri Üzerinden Değerlendirmeler

3.1. Araştırma Alanı

Konut Politikaları ve Kadıköy'de yapılaşma koşullarının değişimi hakkında genel bir değerlendirmeden sonra, bu bölümde "Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi"nde (Şekil 16) parsel bazında gerçekleşen değişimler yansıtılmıştır. Öncelikle bu bölgedeki riskli yapıların tümünü gösteren harita Kadıköy Belediyesi Planlama Müdürlüğü'nden Ocak 2020 tarihi itibarı ile temin edilmiştir (Şekil 17).

Şekil 17: Kadıköy İlçesi'ndeki (Fikirtepe Hariç) Riskli Yapı /Dokusu (Kadıköy Belediyesi, 2020)

Şekil 18: Bağdat Caddesi Aksında İmar Adalarında Kırmızı Renkli Riskli Yapılar (Kadıköy Belediyesi, 2020)

2020 yılı Eylül ayı itibarıyla Şekil 17'deki haritada yer alan riskli yapı sayısı (Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Alanı Hariç) 3770'dir (Kadıköy Belediyesi, 2020). Şekil 18'de yer alan ilgi haritaya göre her adanın ortalama %30'unun veya %40'ünün riskli yapılardan oluştuğu görülmektedir (Şekil 17 ve Şekil 18) (Kadıköy Belediyesi, 2020).

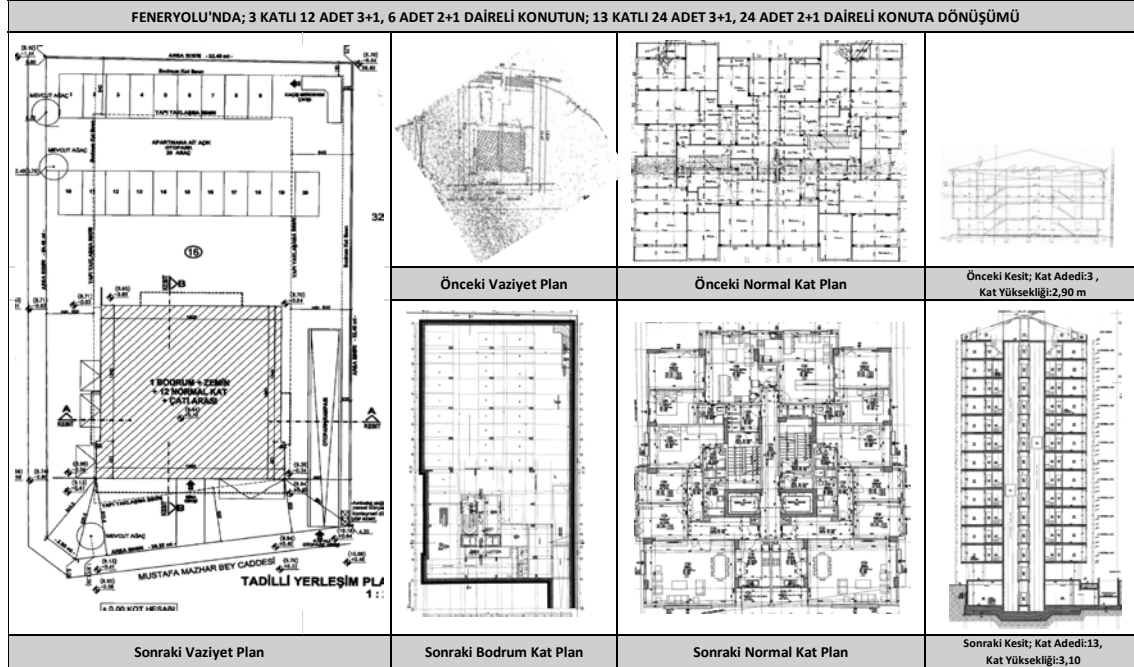
3.2. Araştırma Yöntemi

“Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi”nde yer alan 11 mahallede seçilen birer riskli yapı parselinde oluşan fiziksel değişim mevcut yapının ve yenilenen yapının mimari ruhsat projeleri yardımı ile anlaşılmasına çalışılmıştır. Kadıköy Belediyesi Planlama Müdürlüğü'nden temin edilen Riskli Bina Tespit Haritası (Şekil 17) üzerinden her mahalleden (11 mahallede) “en çok riskli yapı bulunan imar adasından birer konut binası/apartman” seçilmiştir. Örnek alınacak riskli yapının seçiminde; kat sayısı bakımından benzerleriyle birlikte çoğunlukta olması ve değişimi anlatmak bakımından çarpıcı olması belirleyici olmuştur. Dönüşüm öncesi ve sonrası dönemlere ait mimari ruhsat projelerinin pdf dökümanları Kadıköy Belediyesi'nden temin edilmiştir. 19 Mayıs, Bostancı, Caddebostan, Göztepe, Erenköy, Fenerbahçe, Feneryolu, Kozyatağı, Merdivenköy, Sahrayıcedit, Suadiye olmak üzere 11 mahalleden 11 konut binasının kentsel dönüşüm süreci öncesi ve sonrası mimari ruhsat projeleri üzerinden; vaziyet

planları, kat planları, kat sayıları ve yüksekliklerindeki değişim değerlendirilmiştir. Aşağıda mimari projelerinden resimler verilen 11 konut binasındaki 206 adet konut/daire çoğalarak 463 daireye dönüşmüştür. Bunun anlamı bir bina için ortalama %100'lük bir yoğunluk artışı demektir.

3.3. Vaziyet Planlarındaki ve Bodrum Katlarındaki Değişimin Yansımaları

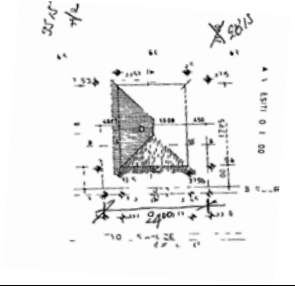

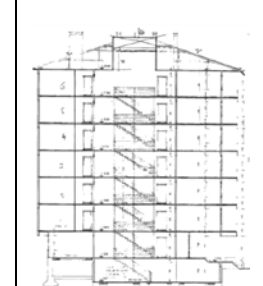
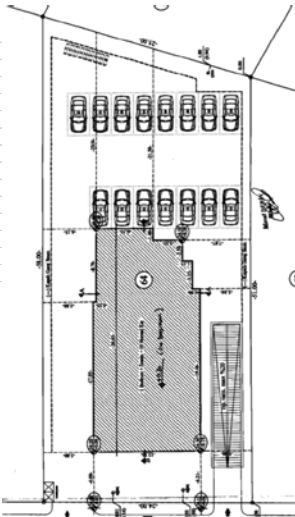
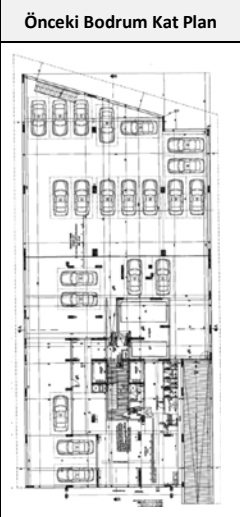
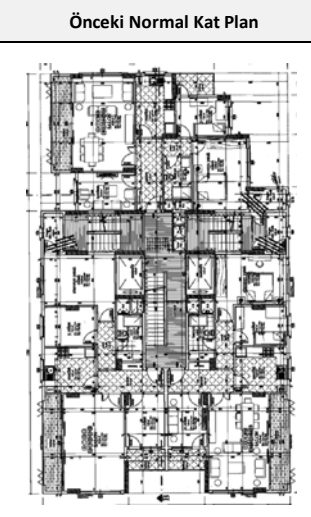

İlk tasdik tarihi 2006 olan Kadıköy Merkez-E5-D100 Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı Notlarına göre bölgedeki yapılaşma koşulları; TAKS(Taban Alanı Katsayısı):0,25 ile 0,35 arasında değişmektedir (Şekil 19).

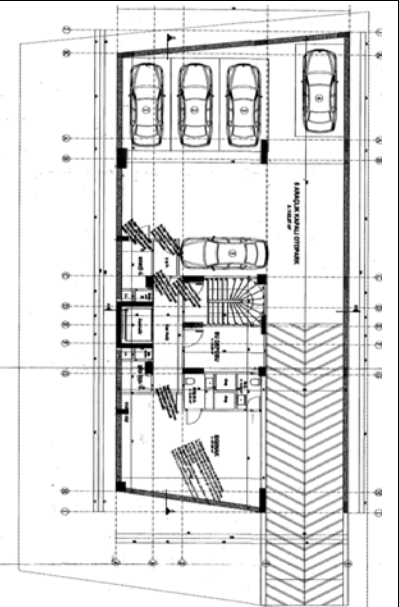
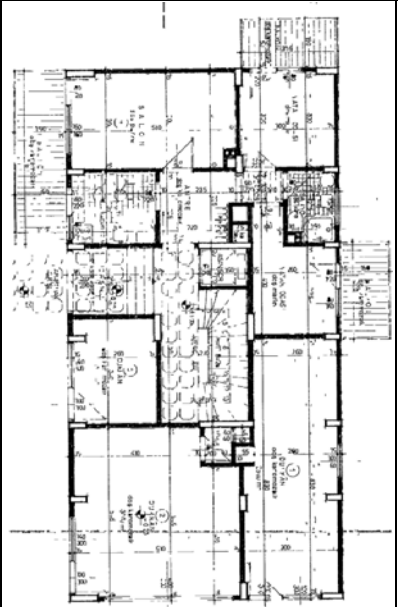
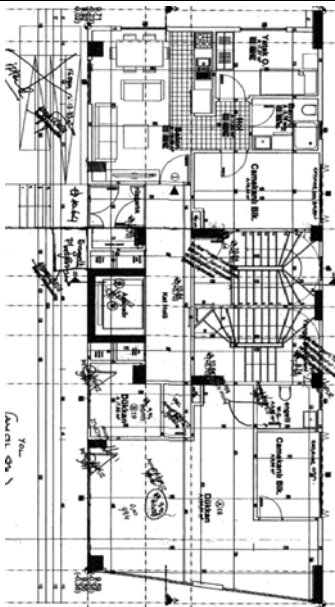
Şekil 19: Feneryolu'nda Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

Emsal/KAKS (Katlar Alanı Katsayısı):2,07 şeklindedir. Sahilde ve Bağdat Caddesi üzerindeki parsellerde emsal artışı planlanmamıştır. Ancak diğer kısımlarda emsal artışı ve yükseklik artışı söz konusu olmuş olacaktır. Konutlarda TAKS'in 0,35 olması nedeniyle dönüşerek yenilenen binaların zemin oturumları büyümemiştir.

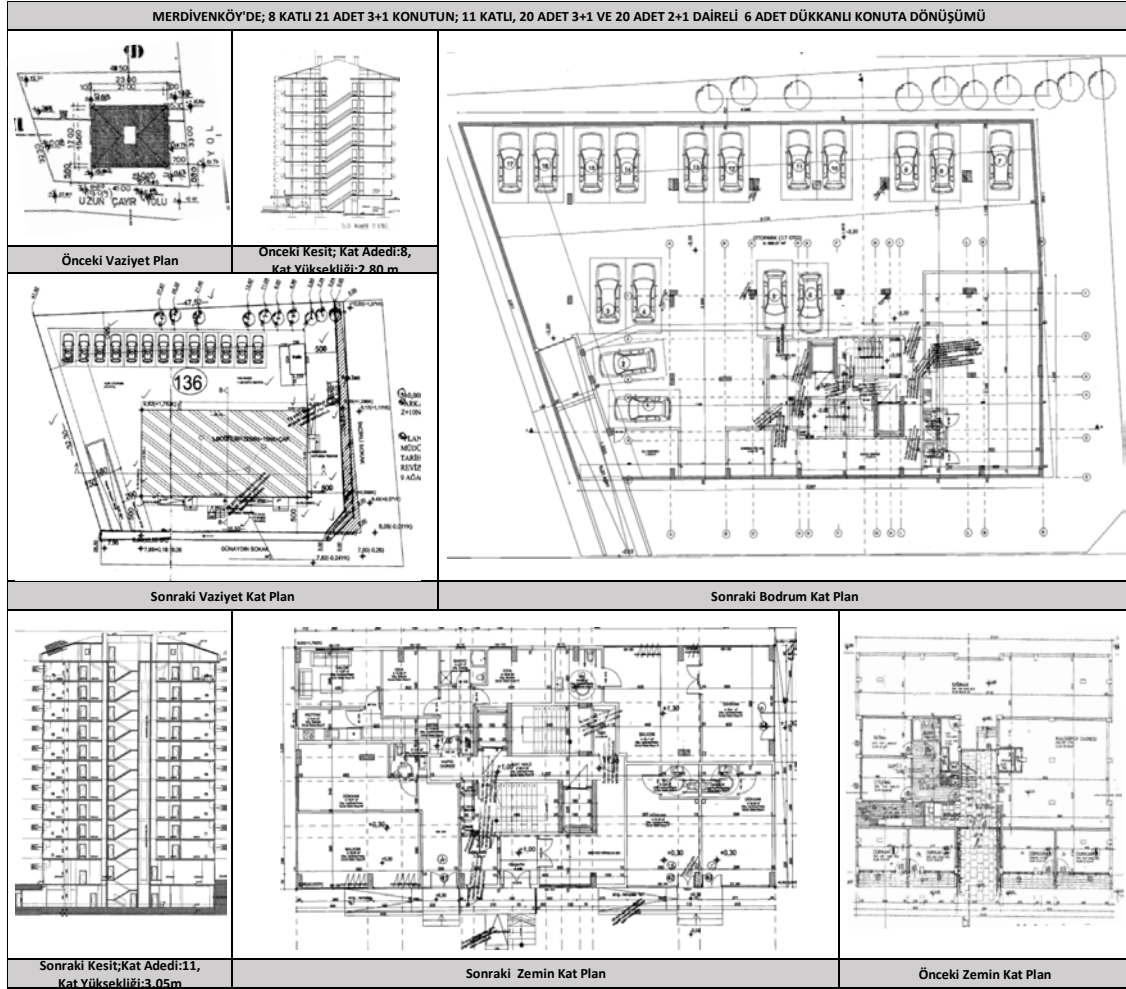
Ancak örneklerde de görüldüğü üzere kat sayı ile 22 kata kadar artmıştır. Ayrıca bodrum katların neredeyse tümüyle garaj yapılmasının bir sonucu olarak oluşan toprak bahçeler yok olmuştur. Şekil 20'deki örneklerde bahçede hiç ağaç bulunmazken Şekil 19'daki örnekte birkaç ağacın korunduğu görülmektedir. Bodrum katların parsel sınırından en az 1,00 (metre) uzak olması sınırı da ağaçları korumak için yeterli olamamıştır (Şekil 19, Şekil 20). Bu sınır parsel boyutuna göre 1,50 m'den 3,00'ye kadar artmaktadır. 75 m parsel derinliğinden sonra 3,00 m şartı getirilmiştir. 11 Örnekte de bodrum katlar garaj olarak düzenlenmiştir (Şekil 19, Şekil 20, Şekil 21, Şekil 22).

SUADIYE'DEKİ; 7 KATLI, 3 ADET (2+1)+ 18 ADET (3+1) DAİRELİ KONUTUN; 11 KATLI 30 ADET (3+1) DAİRELİ KONUTA DÖNÜŞÜMÜ			
			
Önceki Vaziyet Plan	Önceki Bodrum Kat Plan	Önceki Normal Kat Plan	Önceki Kesit; Kat Adedi:7 Kat Yüksekliği:2,80 m
			
Sonraki Vaziyet Plan	Sonraki Bodrum Kat Plan	Sonraki Normal Kat Plan	Sonraki Kesit Kat Adedi:11, Kat Yüksekliği:3,24m

Şekil 20: Suadiye'de Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

KOZYATAĞI'NDA; 6 KATLI, 10 ADET 3+1 DAİRELİ, 1 ADET 2+1 DAİRELİ VE 3 DÜKKANLI KONUTUN; 9 KATLI, 17 ADET 2+1 DAİRELİ VE 1 DÜKKANLI KONUTA DÖNÜŞÜMÜ		
		
Sonraki Bodrum Kat Plan	Önceki Zemin Kat Plan	Sonraki Zemin Kat Plan

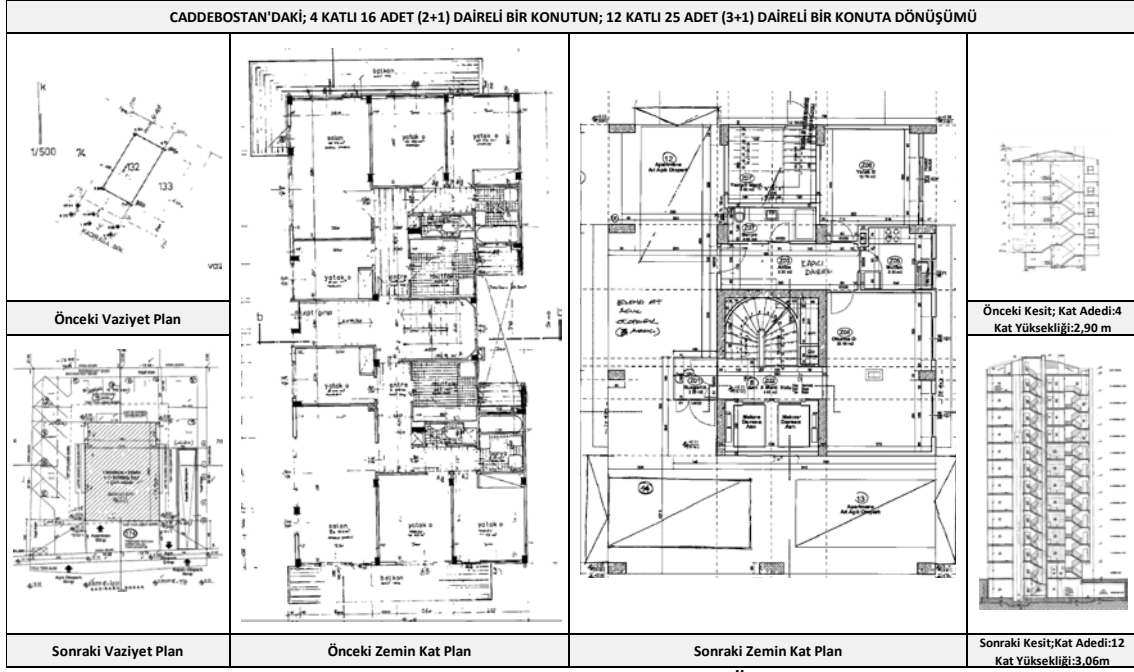
Şekil 21: Kozyatağı'nda Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

Şekil 22: Merdivenköy'de Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

3.4. Zemin Kat Planındaki Değişimin Yansımaları

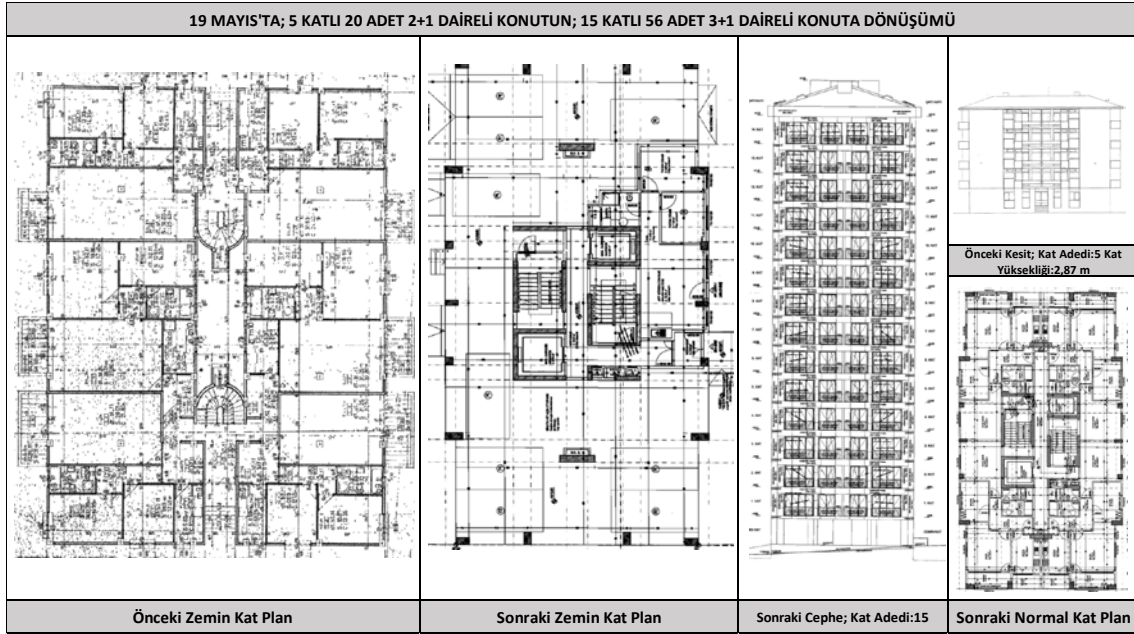
Konut ruhsat projelerinin büyük çoğunluğunda (11 binanın 7'sinde) zemin kat planları Şekil 23'te olduğu gibi (kolonlar arasında) açık otopark olarak gösterilmiştir. Bunun sebebi ise plan notlarındaki, "zemin kat otopark olarak düzenlenirse katlar alanı hakkını yukarı katlara aktarabilme" imkanı tanıyan düzenlemedir. İnşaat sonrası çoğu yapının zemin katının projeden farklı olarak kapatıldığını görüyoruz. Şekil 23'teki yapının ruhsat projesinde zemin kat açık otopark olarak gösterilirken yerinde Şekil 24'teki gibi zemin katın kapatılarak iskan edildiğini görmekteyiz.

Şekil 23: Caddebostan'da Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

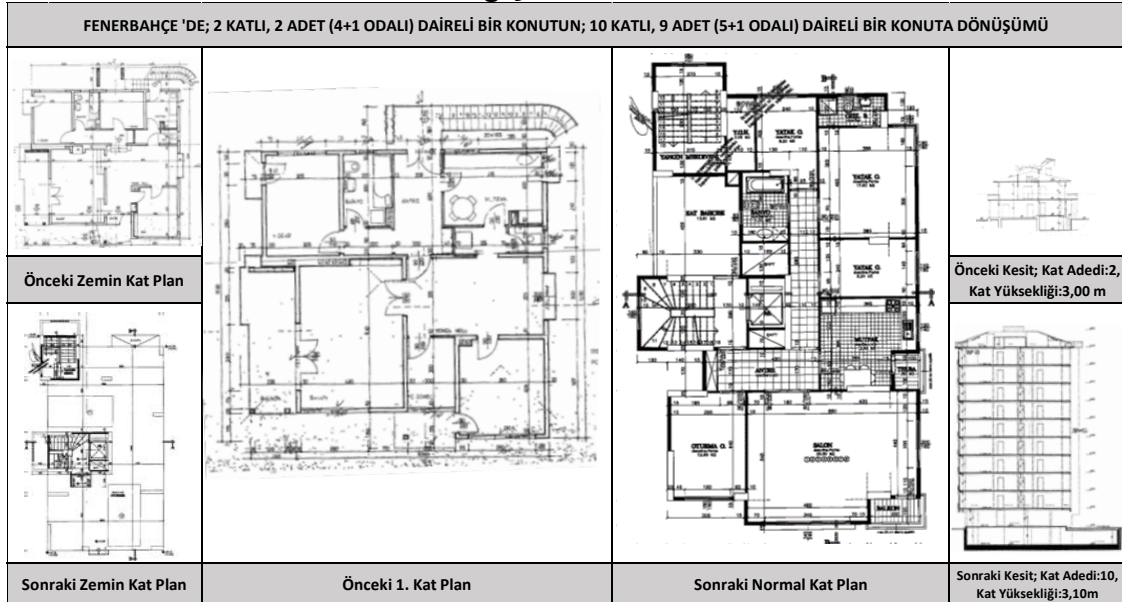
Şekil 24: Şekil 23'teki Konutun/Apartmanın Kapatılan Zemin Katının Görünümü

Şekil 25: 19 Mayıs'ta Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

Artan kat sayısı ile birlikte ortaya çıkan yangın merdiveni ihtiyacı da kat planlarını kat holleri ve oda boyutları bakımından zorlamaktadır (Şekil 23, Şekil 25). Şekil 25'te her katta 4 dairesi olan (2+1) 5 katlı bir konut yapısının, 15 katlı yine her katta 4 dairesi olan bir konut kulesine dönüşümü görülmektedir.

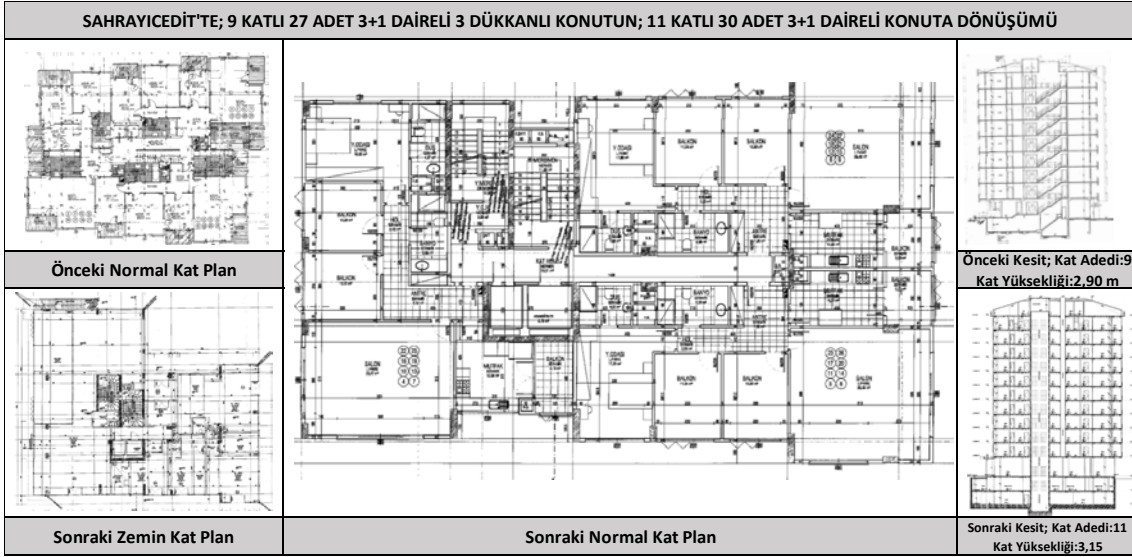
3.5. Normal Kat Planındaki Değişimin Yansımaları

Şekil 26: Fenerbahçe'de Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

Özellikle az katlı ve az sayıda (katta tek) bağımsız bölüme sahip konutlardan çok katlı kulelere dönüşüm gerçekleştiğinde bağımsız bölüm/daire planlarının büyüklüğünde çok fazla değişim olmamaktadır (Şekil 26). Ancak katta 3-4 bağımsız bölümü olan bir

konutun yine katta 4 bağımsız bölüme sahip bir konuta/apartmana dönüşümünde ise oda/mekan boyutlarının oldukça kısıtlı olarak tasarlandığı görülmektedir.

Şekil 27: Sahrayıcedit'te Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

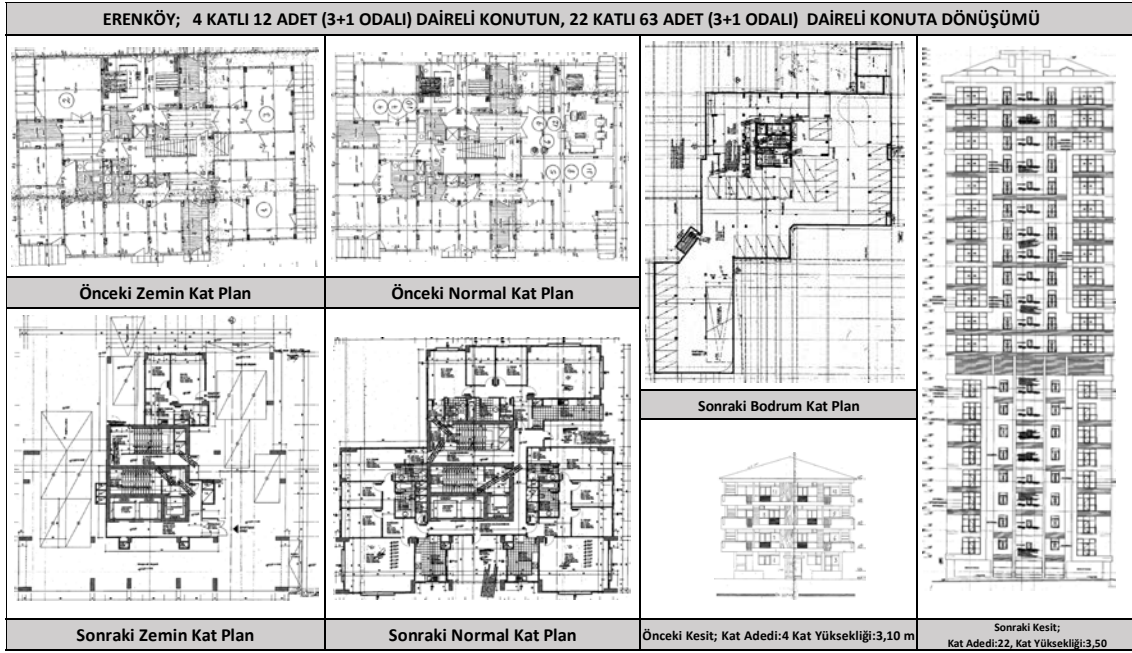
Dönüşen konutlarda çoğunlukla oda sayılarının çok fazla değişmediği görülmektedir. Fakat mutfakların ve giriş hollerinin daha büyük olmasının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Katlar alanı hesabında spekülatif avantaj sağlamak için odaların balkon olarak gösterildiği örnekler dikkat çekmektedir (Şekil 27). Zorunlu olan yangın merdiveni düzenlemesinin kat planları planlamasını etkilediği görülmektedir. Kat holüne ve bağımsız bölüm odasına açılan iki tip kat planı çözümü ortaya çıkmaktadır. İyi ve kötü örnekler bir kez daha tasarımın ve bilginin ne kadar kıymetli olduğunu göstermektedir.

3.6. Kesit ve Görünüşlerdeki Değişimin Yansımaları

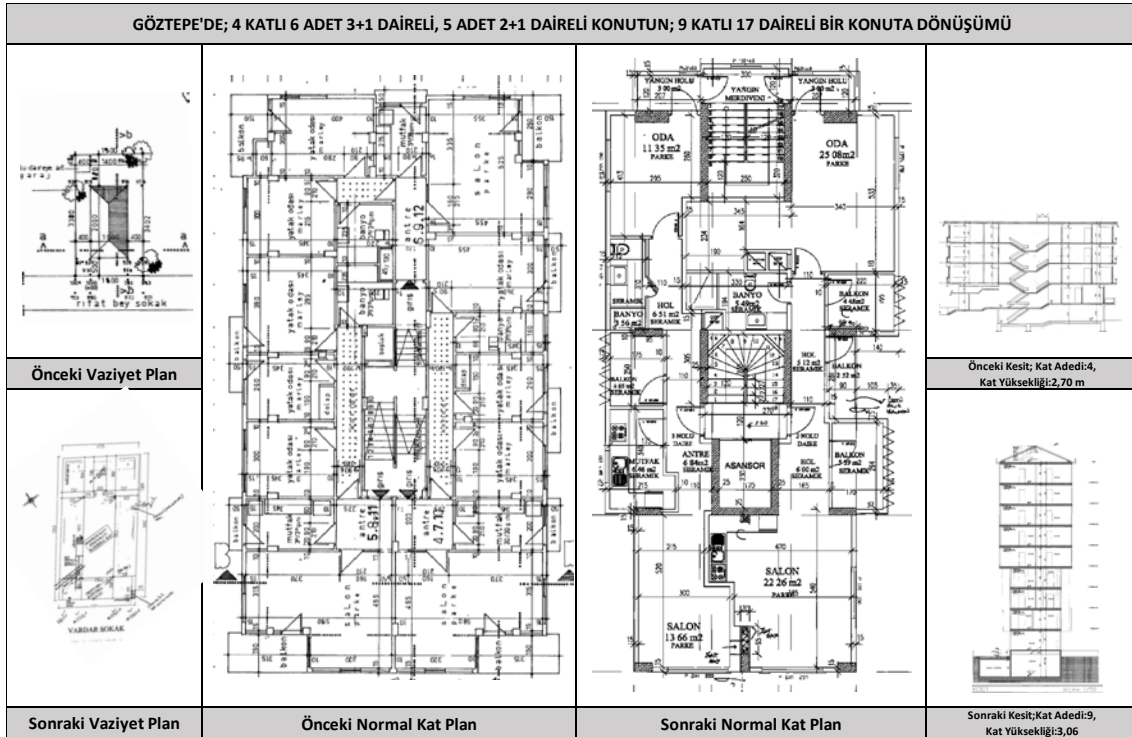
Kadıköy'de 1950'lerde 3 katlı, 1970-80'lerde 5 katlı ve 1990'larda 8-9 katlı olan konut yapılarının 25 katlara kadar yükseldiğini görmekteyiz. 11 örneği incelediğimizde; 2 kattan 12 kata, 4 kattan 22 kata, 5 kattan 15 kata, 6 kattan 12 kata evrilen örneklerin yanı sıra 8 kattan 9 kata dönüşen makul örnekler de görülmektedir. 15 kat sınırlaması getirilmiş olsa da plan notları ve imar yönetmeliğinin farklı yorumlanması nedeniyle farklı kat "imkânlarının" yaratıldığı düşünülmektedir. Şekil 28'de 4 kattan 22 kata, Şekil 29'da ise 4 kattan 9 kata dönüşüm örnekleri görülmektedir.

Şekil 30'da ise 90'lı yıllarda çok katlı olarak inşa edilmiş (Z+13) bir konut binasının 19 katlı çok daha büyük bir apartmana dönüşümü görülmektedir. Deprem riskine karşı çok daha büyük yeni bir yapı inşa etmek oldukça tartışmalı bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

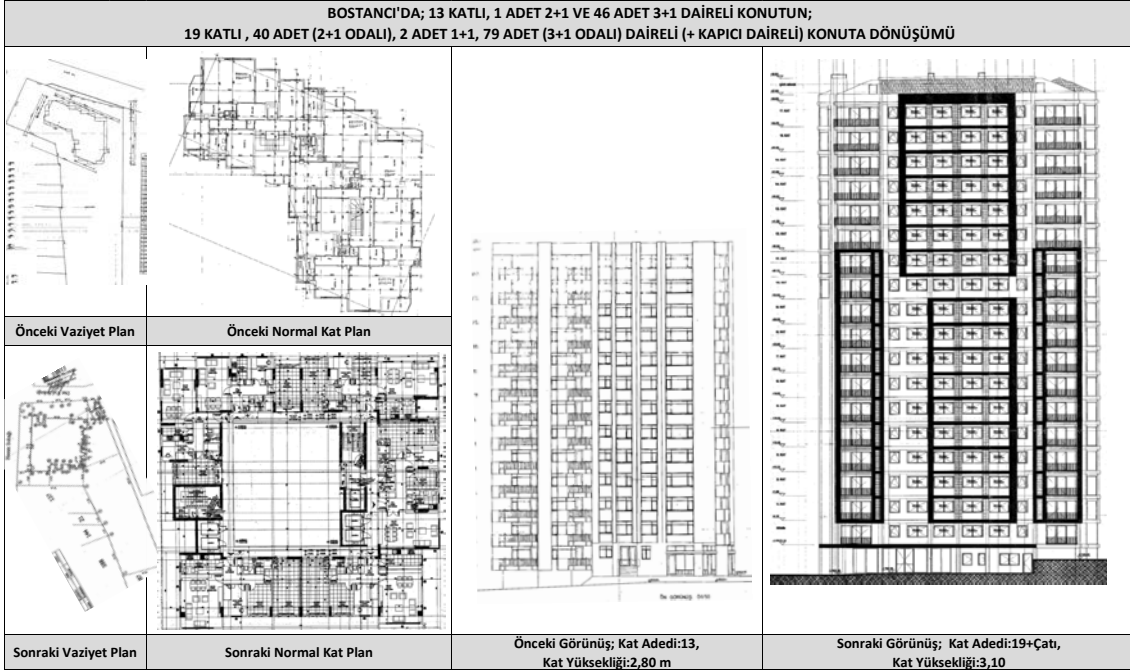
Yükselen konut kulelerinin cephe tasarımları dönemin, doluluk boşluk ve doku yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Genellikle siva cepheli olan eski binaların yerine, yeni binaların cephelerinde; tuğla, granit seramik, cam, pleksi, alüminyum profil, alüminyum kompozit vb. modern malzemelerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 28: Erenköy'de Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

Şekil 29: Göztepe'de Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

Şekil 30: Bostancı'da Yenilenen Konutun Dönüşümden Önceki ve Sonraki Mimari Ruhsat Projesinden Görünümler

4. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma konut politikalarının fiziksel ve hatta sosyal çevreyi oluşturmada doğrudan etkili olduğunu çarpıcı örneklerle göstermiştir. Ülkemizde (sosyal kırılmaların bir sonucu olarak) fiziksel çevrede oluşan kırılmaların özellikle, 1950 sonrası, 1980 sonrası ve 2000 sonrası yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Göçle ve nüfus artışıyla ortaya çıkan nitelikli konut ihtiyacının karşılanamamasında; gecekondulaşmayla başlayan, yoğun bir şekilde apartmanlaşmaya evrilen ve sonunda konutu ticari bir ürün olarak gören habitusun etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu habitusun oluşmasında en etkili faktör ise yönetim politikalarıdır. Devlet politikaları aynı zamanda sosyo-ekonomik koşullar ile döngüsel bir neden sonuç etkileşimi içindedir.

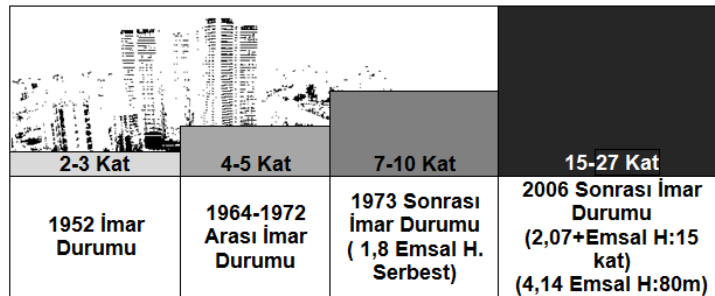
1950 sonrası, konut ihtiyacının karşılanmasında kat çıkma imkânı veren 1965 tarihli Kat Mülkiyeti Kanunu, 1982 yılında projeden satış imkânı veren yasal düzenlemeler ve imar afları, 1999 Marmara Depremi ve 2002 sonrası yapılan tüm yasal düzenlemeler ile; yap-sat (kamunun da aktörü olduğu) etkin ve yaygın bir konut sunum biçimi olmuştur. Herkes için edinilebilir nitelikli konut ve konut çevresi ihtiyacı ise büyümüş ancak karşılanamamıştır.

1999 Marmara Depremi'nden tam 13 yıl sonra 2012 yılında yürürlüğe giren "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun"un amacı "fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek" şeklinde tanımlanmıştır. Ancak ilgili kanun bu amaca dair bir referans sunmamaktadır. TÜİK verileri bize 2002 yılından 2020'ye kadar, depreme karşı dayanıksız/riskli konutların yerine ikame edilebilecek 10 milyondan fazla yeni konutun inşa edildiğini göstermektedir (Çizelge 1). Eklenen bu büyük konut stokuna rağmen, halen 6,7 milyon konutun depreme dayanıksız olduğunu ve büyük İstanbul depremini beklediğini görmekteyiz (URL-20).

Bununla birlikte kentsel dönüşüm sürecinin sadece Kadıköy gibi rant farkı yüksek bölgelerde hızla ilerlemesi dikkat çekicidir. Kentsel dönüşüm sürecinde Kadıköy'deki 30.000 konuttan, Fikirtepe'te 6.000'den fazla, Bağdat Caddesi ve çevresinde ise 4.000'e yakın konut riskli yapı olarak tespit edilmiştir. Kadıköy gibi mevcut yapı kalitesi ve gelir seviyesi görece yüksek bir ilçede neredeyse İstanbul'un tüm ilçelerinden daha fazla riskli yapı tespitinin yapılması oldukça manidardır. Bu durum riskli yapı tescilinin doğruluğunu da sorgulanabilir hale getirmektedir.

Kadıköy'ün kentsel dönüşümde öncü olmasının sebepleri; mevcut fiziksel ve sosyal dokunun yükleniciye sunduğu rant farkı, ana ulaşım ağlarının Kadıköy'ün içinden ya da teğetinden geçmesi, yapı parsellerinin büyük ve derin olması, imar planında emsal (katlar alanı) katsayısının yüksek olması (2,07; 4,14 vb.), mal sahiplerinin demografik özellikleri şeklinde sıralanabilir.

Kentsel dönüşüm süreci sadece bir yenileme olarak görülmemelidir. Çünkü bu süreçte konut ve konut çevresi malesef "büyüyerek" şekil değiştirmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde riskli yapı sayısı 10.000'e yaklaşan Kadıköy'ün neredeyse 1/3'ünün yenilendiğini ve kat sayısının ortalama %100 arttığını söyleyebiliriz. Bu da 30.000 binalı Kadıköy'ün nüfusunun şimdilik 1,33 kat arttığını göstermektedir. Ayrıca bodrum katta parsellerin altının neredeyse tümüyle otopark (garaj) yapılabilmesi mevcut ağaçların çoğunu yok edecektir. Tarihi tescilli olmadığı takdirde gelecekte kentsel dokuda 2 katlı ve 4 katlı konut binalarını görmek mümkün olmayacaktır. Taban alanı katsayısının 0,35 olması yapılar arası mesafeyi korumak bakımından olumludur. Ancak yüksek emsal/katlar alanı değeri, 12-27 kat arasında yükselen kulelerle örülmüş yoğun bir doku oluşturmuştur. Dokunun değişimine rağmen değişmeyen ve aynı kalan kanalizasyon sistemlerinin ve yolların yetersiz kalacağı açıktır. Ayrıca artan nüfus yoğunluğuna karşılık (ilkokul vb.) kentsel donatı alanlarında hiçbir artış olamamaktadır. Yine, parsel ölçüğünde bile yüksek duvarlı güvenli site uygulamalarının yapılması sokakları insanla ilişkiden soyutlayarak daha güvensiz hale getirebilir. Bütün bu hususlar gelecekte bu bölgenin yaşayacağı fiziksel ve sosyal sorunların habercisidir (Şekil 31).

2-3 Kat	4-5 Kat	7-10 Kat	15-27 Kat
1952 İmar Durumu	1964-1972 Arası İmar Durumu	1973 Sonrası İmar Durumu (1,8 Emsal H. Serbest)	2006 Sonrası İmar Durumu (2,07+Emsal H:15 kat) (4,14 Emsal H:80m)

Şekil 31: Kadıköy İlçesi Tarihsel Süreç İçinde Konut İmar Haklarındaki Artış

Kentsel dönüşüm sürecinde Kadıköy'deki mimari yapı ruhsat projelerinde; zemin katların garaj, normal katlarda odaların balkon gösterildiği halde uygulamada oda olarak kapatılması gibi usulsüzlükler bize yapı denetim sürecinin de düzgün çalışmadığını göstermektedir. Bu da yenilenen binaların depreme dayanıklılık açısından da sorgulanabilir olduğu sonucunu beraberinde getirmektedir (Akyıldız, Konuralp, 2017, s.117).

Nitekim bu gibi yapılar nitelikli olma iddiasıyla yüksek gelir grubunu hedefleseler de ruhsat ve uygulama projelerinin farklı olması nedeniyle yapı ruhsatı süresi bitiminde (5 yıl) iskan ruhsatı alamadıkları için kaçak duruma düşmektedirler. Bu gibi yapılar için 23

Nisan 2018'de kabul edilen "İmar Barışı" isimli yasa ile ülke genelinde 26 milyon yapı stokunun uygunsuz veya kaçak olan %60'ının affedilmesinin yolu açılmıştır. Şekil 32'de 2019 yılında ekonomik nedenlerle 2002 seviyelerine yaklaşan konut yapı ruhsatı sayısına rağmen yükselen iskan ruhsatı sayısı da "imar barışı"nın bir sonucudur. Bu durum fiziksel çevrenin gelişimini doğrudan etkileyecek bir "sosyal kanıksama"nın da pekiştiricisi olmuştur.

Şekil 32: Türkiye'deki Yapı ve İskan Ruhsatı Alan Konut Bağımsız Bölüm Sayıları (TÜİK, 2020)

Değeri sürekli yükselen bir yatırım aracına dönüşen konutun yapımındaki finansman bir şekilde karşılanabilmektedir. Yoksa bu denli konut arzıyla karşılaşamazdık. Hatta mevcut süreçte yenilenen evlerini satan eski mal sahiplerinin kent çeperlerinde yeni inşaat yatırımlarına yönelmesi İstanbul'da kuzeye büyüme baskısını da desteklemektedir.

Bu bağlamda kentlerin büyümesini yönetecek bir strateji geliştirilemediği görülmektedir. Mevcut sunum modelleri ve yürüyen mevzuatla daha çok konutu üretmek bizi nereye götürecektir? Bir 90 yıl sonra malzeme dayanım ömrünü tamamlayacak olan (çok malikli) bu dev betonarme bina kitlelerini nasıl dönüştüreceğimiz çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır.

Yaşam kalitesinin yüksek olduğu ülkelerde olduğu gibi; ülkemizde de nitelikli yaşam alanları yaratmayı hedefleyen yeni konut ve şehircilik politikaları üretilmelidir. Bilgiyi kullanarak ve paylaşarak, daha az maliyetle, yaşanabilir; binalar, mahalleler ve kentler yaratmak mümkündür (Design for London, 2010, s.119-121).

Yaşanması konut alanları sunabilmek için;

- Kullanıcının/insanın mutluluğunu için öncelikle konuta ve konut alanlarına yönelik; tasarım, ruhsat, yapım ve işletme sürecini içeren bütüncül standartlar ve düzenlemeler geliştirilmelidir. Kökleri 1960'lara ve 1980'lere dayanan imar mevzuatı da bu bağlamda geliştirilen standartlara/düzenlemelere tümüyle ve birbiriyle uyumlu bir şekilde yenilenmelidir. Dönüşmeyen mevzuat yaşam alanlarını da dönüştüremez.
- Yapı denetim mekanizması suiistimalleri azaltacak/yok edecek şekilde revize edilmelidir. Tasarım ve ruhsat sürecindeki denetleme ve onay mekanizmaları kullanıcı katılımı önceler şeklinde güncellenmelidir.
- Tüm idari ölçeklerde yapı stoklarına dair; "riskli yapı", "dönüşmüş/sağlamlaştırılmış yapı" ve "riskli olmayan yaşlı yapı"

sınıflamalarında envanter çalışmaları tamamlanmalıdır. Bu çalışmalar güncel ve şeffaf olarak yürütülmelidir.

- Her ilde ve/veya ilçede üniversite ve kamu (Belediyeler ve Bakanlıklar) aktörlerinin aktif ve periyodik olarak görev alacağı sorun çözüm merkezleri kurulmalıdır. Bu merkezler buldukları ilde ya da ilçede alanda ve süreçte karşılaşılan sorunların çözümünde halka danışarak karar almalıdır.
- Tasarım, yapım ve denetim sürecinde bilgiyi esas alan bir yönetim sistemini kurmaya ve uygulama yönelik olarak kararlı bir liderlik gösterilmelidir.
- Geliştirilen standart ve düzenlemelere göre “örnek yerleşim alanları” yeniden inşa edilmelidir.

Kaynaklar

Aydın Gök, Sıddıka Filiz, *Konut Ediniminde Kullanıcı Kararlarını Etkileyen Faktörler; İstanbul İli Toplu Konut Projeleri Örneği*, YL Tezi, GYTE, Mimarlık ABD, Kocaeli 2010.

Ayık, Uğurcan, *Mekânsal ve Toplumsal Yansımalarıyla Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projelerine Coğrafi Bakış: Fikirtepe Örneği*, İÜ Sosyal Bilimler Enst., İstanbul 2014.

Akyıldız, Ahmet Tuğrul; Girgin, Konuralp, *İstanbul’un Kentsel Dönüşümü İçin Üretilen Binaların Deprem Güvenliklerinin Araştırılması*, Dokuz Eylül Üniversitesi-Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 2017, 19(55), s.100-121

Balamir, Murat, “Türkiye’de ‘Apart Kent’lerin Oluşumu”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1996, s. 335- 336.

Design for London, Published by London Development Agency, London 2010.

Dökmeci, Vedia; Boduroğlu, Hasan; Lale, Berköz Akkal, “Cities of Emlakbank”, Creative Yayıncılık, İstanbul 1995.

Ertuğrul, Alidost, XIX. Yüzyılda Osmanlı’da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul 2009, 7(13), s. 293-312.

Görgülü, T., Mimar.İst. “İstanbul’da Çeşitlenen Konut Üretim Biçimleri ve Değişen Konut Alışkanlıkları”, İstanbul 2003, s. 50-56,

Güvenç, Murat, *Metropolitan Ölçekte Nüfus ve Yoğunluk Artışları; İstanbul (Kadıköy) Örneğinde Bir Ölçme ve Maliyet Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Mimarlık Fak., Şehir Planlama Bölümü, Ankara 1979.

Harvey, David, “Rihgt To The City”, Debate and Developments, *International Journal of Urban and Regional Research*, 2003, 27(4), s.939-941

İBB,1/100.000 ÖLÇEKLİ İSTANBUL ÇEVRE DÜZENİ PLANI RAPORU, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müd., İstanbul 2009.

Kadıköy Belediyesi, Kadıköy Belediyesi Harita Müdürlüğü ve Riskli Yapı Tescil Bürosu Verileri; dwg harita, İstanbul 2020.

Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara 2000.

Özakbaş, Derya, "İstanbul Konut Mîmârîsinin 1923-1940 Yılları Arasındaki Gelişim Süreci", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Elazığ 2015, 40, s. 283-309.

Özüerken, Şule, "Kooperatifler ve Konut Üretimi", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1996, s. 355-365.

Sey, Yıldız, "Cumhuriyet Döneminde Kent", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998, s.273-299.

Şenyapılı, Tansı, "Cumhuriyet'in 75. Yılı, Gecekondunun 50. Yılı", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Y. Sey (ed.), Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998, s 301-316.

Tapan, Ahmet Mete, "Toplu Konut ve Türkiye'deki Gelişimi", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut Ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998, s. 366-378.

Tekeli, İlhan, "Türkiye'de Konut Sunumunun Davranışsal Nitelikleri ve Konut Kesiminde Bunalım", *Konut81*, Kent-Koop. Yayını, Ankara 1982, s 57-101.

Tekeli, İlhan, Türkiye'nin Konut Tarihine Konut Sunum Biçimleri Kavramını Kullanarak Yaklaşmak, *Konut Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara 2011, s. 283-297.

Toprak, Zerrin, "Kent Yönetimi ve Politikası", Anadolu Matbaacılık, İzmir 2001.

Tosun, Elif Karakurt, "Türkiye'de Konut İhtiyacı ve Konut Finansmanı", *Paradoks Dergisi*, 2 (2), Bursa 2006.

Yavuz, Mehmet, *Hellmuth Cuno, Anadolu-Bağdat Demiryollarının Yapımında Görev Alan Mimar ve Mühendisler*, Ankara 2008, s.299-311.

İnternet Kaynakları

URL-1. <https://biruni.tuik.gov.tr/yapiizin/giris.zul> (Erişim:10.10.2020)

URL-2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1k%C3%B6y> (Erişim:25.05.2020)

URL-3. <https://www.slideshare.net/KadikoyBelediye/kadkoy-planlar> (Erişim:25.05.2020)

URL-4. www.kadikoy.bel.tr/Kadikoy/Cografi-Konum (Erişim:30.04.2020)

URL-5. <https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/Merkez%20Kad%C4%B1k%C3%B6y.pdf> (Erişim:10.07.2020)

URL-5. <https://www.arkitera.com/haber/kentsel-donusum-arifesinde-bagdat-caddesine-yolculuk/> (Erişim:15.05.2020)

URL-6. <http://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> (Erişim:11.04.2020)

URL-7. <http://www.berkolon.com/projeler/tamamlanan-projeler/1> (Erişim:15.05.2020)

URL-8. <http://www.arkitera.com/haber/12480/gecmisin-modern-mimarisi---1--kadikoy> (Erişim:15.05.2020)

URL-9.<http://img-3.onedio.com/img/719/bound/2r0/52cb29967a7bb086740000ab.webp>
(Erişim:20.05.2020)

URL-10. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Stfa/> (Erişim:10.07.2020)

URL-11.www.csb.gov.tr/gm/altyapi/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=8291
(Erişim:17.05.2020)

URL-12.<http://www.csb.gov.tr/gm/altyapi/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=2091>
(Erişim:21.05.2020)

URL-13.<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1367733-bakan-ozhasekiden-kritik-deprem-uyarisi> (Erişim:22.05.2020)

URL-14.<http://www.cnnturk.com/ekonomi/on-odemeli-konut-satisinda-yeni-duzenleme?page=5> (Erişim:20.05.2020)

URL-15. <http://www.atasav.org/index.php?sid=18>(Erişim:11.04.2020)

URL-16.<https://www.slideshare.net/KadikoyBelediye/kadkoy-planlar>(Erişim:11.04.2020)

URL-17.<http://www.radikal.com.tr/ekonomi/kentsel-donusum-zammi-1148686/>
(Erişim:19.05.2020)

URL-18.<http://www.milliyetemlak.com/dergi/fikirtepede-metrekare-10-bin-dolar-olacak/>(Erişim:20.05.2020)

URL-19.<http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/nuhoglu-kentsel-donusum-insan-icin-yapilmali-h10136.html> (Erişim:25.05.2020)

URL-20.<https://www.ntv.com.tr/emlak/bakan-kurum-yenilenmesi-gereken-6-7-milyon-konut-var,ITEFYh1rPUKclOmXgMkNeQ> (Erişim:15.05.2020)

II. Mahmud Döneminde İstanbul: Kent, İdeoloji ve Mimari

Nilay ÖZLÜ¹

Öz

II. Mahmud (1808-1839) dönemi Osmanlı tarihinde olduğu kadar, başkent İstanbul için de bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Yeniçerilerin ilgası ile dönüşen askeri ve idari sistem, otoriter padişahın sosyal, kültürel ve eğitim alanında yaptığı reformlar ile perçinlenmiştir. Bu bağlamda II. Mahmud, hem tebaasının gözündeki popülaritesini perçinlemek hem de reformlarını meşrulaştırmak adına kendini görünür kılmıştır. Mimari ise sultanın görünürlüğünü temin eden ve gücünü temsil eden önemli bir araç olarak öne çıkmış, bu dönemde kent mekânına II. Mahmud'un tamir ettirdiği ve yaptırmış olduğu mimari eserler damgasını vurmuştur. Bu araştırma II. Mahmud dönemi yapılarının bir envanterini ortaya koymaktan ziyade, reformist sultanın mimariyi nasıl araçsallaştırdığını çeşitli örnekler üzerinden açıklamayı ve görsel ve yazılı belgelerin ışığında dönemin dönüşen görsel ideolojilerine ışık tutmayı hedeflemektedir. Erken 19. yüzyılda inşa edilen yapıların ortak mimari ve dekoratif dili, kentin farklı noktalarında inşa edilen, saray, kışla, köşk, kule, kapı gibi farklı yapı türleri üzerinden değerlendirilmekte ve bu eserler modernleşen ve merkezleşen Osmanlı devleti bağlamında tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *II Mahmud, Kent Tarihi, Sultanın Görünürlüğü, İstanbul, Mimarlık Tarihi*

Istanbul During the Reign of II. Mahmud: The City, Ideology, and Architecture

Abstract

The reign of Mahmud II (1808–1839) is accepted as a turning point both for the Ottoman Empire and its capital Istanbul. The authoritative ruler not only abolished the Janissaries, but also introduced numerous reforms that transformed the military, political, social and cultural life of the empire. Architecture, in this respect, was also used as a tool to legitimize the reforms and manifest the power and authority of the sultan. Architectural edifices and restoration projects commissioned by Mahmud II not only transformed the cityscape of Istanbul but also promoted the symbolic visibility of the ruler. In this respect, this paper does not aim at providing a full inventory of all the buildings of the period, but presenting the role of architecture in the political and physical reconfiguration of Istanbul and shedding light on the changing visual ideologies of the Ottoman Empire by the early 19th century by presenting specific cases and examples, based on archival documents, primary sources, engravings, paintings, and photographs of the period. This article aims at discussing the role of new architectural and decorative grammar of the buildings, such as palaces, barracks, kiosks, towers, portals in the context of modernizing and centralizing Ottoman state.

Keywords: *Mahmud II, Ruler Visibility, Urban History, Istanbul, Architectural History*

¹ Altınbaş Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

* Bu araştırmanın öncül bir versiyonu 12 Mayıs 2018 tarihinde VI. Uluslararası İstanbul Sempozyumu'nda "II. Mahmud Döneminde İstanbul: Reform ve Mimari" başlığı ile sunulmuştur.

* İlgili yazar/Corresponding author: nilay.ozlu@gmail.com

Gönderim Tarihi / Received Date: 07.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 14.04.2021

1. Giriş

II. Mahmud dönemi, (1808-1839) Osmanlı İmparatorluğu'nun radikal değişimlere ve reformlara tanık olduğu, imparatorluğun askeri, idari ve iktisadi olarak büyük kırılmalar ve dönüşümler yaşadığı bir aralık olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. III. Selim'in (1789-1807) Nizam-ı Cedid ordusunu kurması ve akabinde tahta çıkan II. Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri ocağını kaldırılması ile başlayan dönüşüm süreci Osmanlı modernleşme ve Batılılaşma hareketinin mihenk taşlarından kabul edilir. Tanzimat'ın öncülü kabul edilen II. Mahmud dönemi, art arda yapılan askeri, siyasi, idari ve sosyal reformlar ile Osmanlı tarihinde yeni bir döneme işaret etmektedir. Dolayısıyla II. Mahmud ve dönemi siyasi, askeri ve beşeri tarihçiler tarafından detaylı olarak ele alınmış; reformlar ve yansımaları farklı yönleriyle irdelenmiştir (Karal, 1988; Akyıldız, 2004; İnalçık ve Seyitdanlıoğlu, 2006; Findley, 2014). Ancak, II. Mahmud döneminde askeri ve sosyo-politik gelişmelerin yanı sıra, mimari ve kentsel anlamda da önemli kırılmalar ve yenilikler ortaya konmuştur.

Bu dönemde öncelikle başkent İstanbul birçok yapısal değişimlere sahne olmuş, hem II. Mahmud'un reformlarının hem de bu reformların meşruiyetinin sahnesi haline gelmiştir. Bu bağlamda mimari, II. Mahmud rejiminin, reformların ve Batılılaşma hamlesinin en görünür öğelerinden biri olarak konumlanmaktadır. Bir başka deyişle, yenilikçi padişahın askeri, idari ve sosyal reformlarının yansımalarını kent mekânı üzerinden okumak mümkün görünmektedir. Ancak, bu enteresan ve çalkantılı dönem mimarlık ve kent tarihçileri tarafından uzunca bir süre ihmal edilmiş olsa da, son dönemde yapılan çalışmalar II. Mahmud döneminde, özellikle İstanbul'da ortaya çıkan mekânsal ve mimari değişim ve dönüşümlere ışık tutmaktadır. Cahit Kayra ve Erol Üyepazarcı'nın *İkinci Mahmut'un İstanbul'u Bostancıbaşı Sicilleri* (Kayra ve Üyepazarcı, 1992) eseri, bu dönemde kentin değişen algısı, deneyimi ve temsili üzerine öncül çalışmalardan birisidir. Bostancıbaşı Sicilleri İstanbul'un değişen kentsel topografyasına ışık tuttuğu kadar, sultanın kent içindeki hareketlerine ve görünürlüğüne dair de önemli bilgiler verir. Yekta Özgüven'in *II. Mahmud Dönemi İstanbulu'nda Kentsel –Fiziksel Kavrayışın Değişimi* (Özgüven, 2009) başlıklı doktora tezi ise dönem üzerine yapılmış en kapsamlı mimari ve teorik araştırma olarak ön plana çıkmaktadır. Coşkun Yılmaz tarafından derlenen *II. Mahmud: Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul* (Yılmaz, 2010) ise dönemin siyasi, mimari ve sanatsal gelişmelerinde dair önemli bir kaynak eseridir.

Darin Stephanov "*Sultan Mahmud II (1808-1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire*" (Stephanov, 2014, s. 129-48) başlıklı makalesinde ve daha sonra basılan kitabında (Stephanov, 2018) ise Selim Deringil'in (Deringil, 1991; 1993; 1999) izinden giderek "sultan görünürlüğü" (*ruler visibility*) kavramını II. Mahmud dönemi politik kavrayışı ve modernleşme paradigması çerçevesinde irdeler. Gülrü Necipoğlu'nun "*Framing the Gaze in Ottoman, Safavid and Mughal Palaces*" (Necipoğlu, 1986, s. 303-42) başlıklı makalesinde irdelenen "görünürlük" teması ve iktidar-görünürlük ilişkisi, okumakta olduğunuz bu makaleye ilham kaynağı olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı sultanlarının görünürlüklerini mimari ve kent mekânı üzerinden yeniden üretmeleri bu araştırmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Ancak, Necipoğlu'nun (1991) Topkapı Sarayı'nı ele aldığı araştırması daha ziyade klasik dönemi, yani 15. ve 16. yüzyılları ele alırken, bu makale II. Mahmud dönemine, yani erken 19. yüzyıla odaklanmaktadır.

Dolayısıyla bu araştırma arşiv belgelerinden, birincil ve ikincil kaynaklardan, kitabelerden ve yerinde incelemelerden istifade ederek, II. Mahmud döneminde İstanbul'da yapılmış olan belli başlı yapıları tespit etmek ve bu eserleri "sultanın

görünürlüğü” teması çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir. Bir başka deyişle, kent mekânı ve mimarinin reformist politikalar adına nasıl araçsallaştırdığı, dolayısıyla yapılı çevre ile II. Mahmud'un askeri, idari ve politik reformları arasındaki karşılıklı ilişki irdelenecektir. Bu bağlamda, İstanbul'un 19. yüzyıl başındaki fiziksel dönüşümüne de ışık tutulacaktır. Bu makalenin, II. Mahmud döneminde inşa edilen bütün yapıları belgeleme ve kataloglama gibi bir iddiası bulunmamakla beraber, özellikle Boğaziçi, Sarayburnu, Beyazıt ve Galata bölgelerinde inşa veya ihya edilen belli başlı sahil saraylarını, kışlaları ve askeri yapıları, camileri, anıtsal kapıları, kuleleri, köşkleri, köprüleri ve çeşmeleri anlatısına dahil ederek, bu yapıların modernleşme sürecindeki etkilerini değerlendirmektedir. Kısaca, bu çalışma II. Mahmud dönemi İstanbul'unun mimari bir portresini ortaya koyarken, kentin fiziksel ve sosyal dönüşümlerine ve değişen Osmanlı görsel ideolojilerini de tartışmayı amaçlamaktadır.

2. II. Mahmud'un Görsel İdeolojisi

Necipoğlu II. Mehmed'den itibaren Osmanlı görsel kültüründe sultanın görünmezliği temasının giderek önem kazandığını, Fatih Kanunnamesi ile bu görsel kodların saray geleneklerine nüfus ettiğini ifade eder. Topkapı Sarayı'nın mimari, mekânsal ve törensel organizasyonu, sultanın inzivası ve görünmezliği teması etrafında şekillenmiştir (Necipoğlu, 1991, s. 15-21). Dönemin diğer İslam imparatorluklarının aksine, Osmanlı padişahının kendini tebaasından gizlemesi, kendisine ve makamına bir nevi kutsallık ithaf edilmesi ilkesine dayanmaktadır. Klasik dönemde Osmanlı görsel ideolojisi, bu görünmezlik, sessizlik ve bilinmezlik sistemi üzerine örgütlenmiştir.

Ancak 18. yüzyıl ile beraber, Osmanlı elitlerinin görsel ideolojisinde bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Zorlu geçen ve Osmanlı sultanlarının daha ziyade Edirne'de ikamet ettikleri 17. yüzyıl akabinde tahta çıkan III. Ahmed (1703-1730) payitahta dönerek, varlığını ve gücünü başkentte göstermek istemiştir. Gösterişli geçit törenleri ve kutlamaların yanı sıra özellikle başkent, başta meydan çeşmeleri ve sahil köşkleri olmak üzere, pek çok irili ufaklı mimari eser ile donatılmış, kentin çehresi bu dönemde padişahın başkentteki varlığını yansıtabilecek şekilde yenilenmiştir. 18. yüzyılda saray yapıları da daha görünür olarak inşa edilmeye başlanmış, halk ile yönetici elit arasındaki görsel bariyerler azalmıştır (Hamadeh, 2008, s. 48-49). Bu dönem Osmanlı görsel ideolojilerinde bir kırılmaya da işaret etmektedir.

Sultanın fiziksel ve sembolik görünürlüğü'nün, iktidarını meşrulaştıran politik bir araç olarak kullanılması 19. yüzyıla gelindiğinde daha da belirgin bir hal alacaktır. Özellikle bu makalede ele alınan II. Mahmud'un iktidarı döneminde, sultan kendi suretini ve varlığını temsil eden pek çok görsel sembolü gücünün bir ifadesi olarak kullandığı görülmektedir. Yekta Özgüven (2009, s. 6-8) ve Darin Stephanov'un (2014, s. 134-36) detaylı bir şekilde irdelenmiş olduğu gibi, bu görünürlük farklı sembolik düzlemlerde vuku bulmuş, resmi gazetelerden Osmanlı nişanlarına, padişah portrelerinin resmi dairelere asılmasından marşlara, memleket gezilerinden ihtişamlı Boğaziçi seferlerine (nakli hümayun) farklı mecralarda sultanın varlığı ve iktidarı temsil edilmiştir. Bütün bunların yanı sıra II. Mahmud mimariyi de politik gücünün ve reformlarının etkili bir sembolü olarak kullanmış; hem inşa ettirmiş olduğu hem de ihya etmiş olduğu yapılar ile tebaasının gözünde popülaritesini ve meşruiyetini arttırmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı görsel ideolojisini sultanın görünürlüğü teması etrafında yeniden şekillendirmiştir.

2.1. Taşa kazınmış görünürlük: Tuğra ve kitabeler - Topkapı Sarayı örneği

II. Mahmud fiziksel ve sembolik görünürlüğünü ve bilinirliğini sadece bastırılmış olduğu resmi gazeteler ve devlet dairelerine astırmış olduğu portreleri ile sağlamlaştırmış; "Adli" lakabı ile belirginleşen tuğrasını da bir sembolik varlığının bir temsili olarak etkili bir şekilde kullanmıştır. II. Mahmud tuğrası morfolojik olarak da öncüllerinden ayrılmış olup; bu bakımdan okuma yazma bilmeyen tebaa tarafından bile kolaylıkla ayırt edilebilecek, adeta ikonik bir görünüme sahiptir (Fot. 1). Bu bağlamda, II. Mahmud'un tuğrası da gelenekten kopuşun ve farklılaşmanın da bir ifadesidir. Bu tuğranın mimari eserlerde kullanımı ise adeta sultanın simgesel varlığının ve politik iktidarının kent mekânında tescilli şeklinde tezahür etmiştir. II. Mahmud tuğrasını hem banisi olduğu yapılara hem de kendi döneminde onarım veya restorasyon gören eserlere koydurmuş, böylelikle görünürlüğünü imparatorluğun ve başkentinin dört bir yanında adeta taşa kazıyarak ebedileştirmiştir. Bu görsel stratejinin en etkili ve yoğun kullanımlarından birini Topkapı Sarayı'nda gözlemleyebiliyoruz.

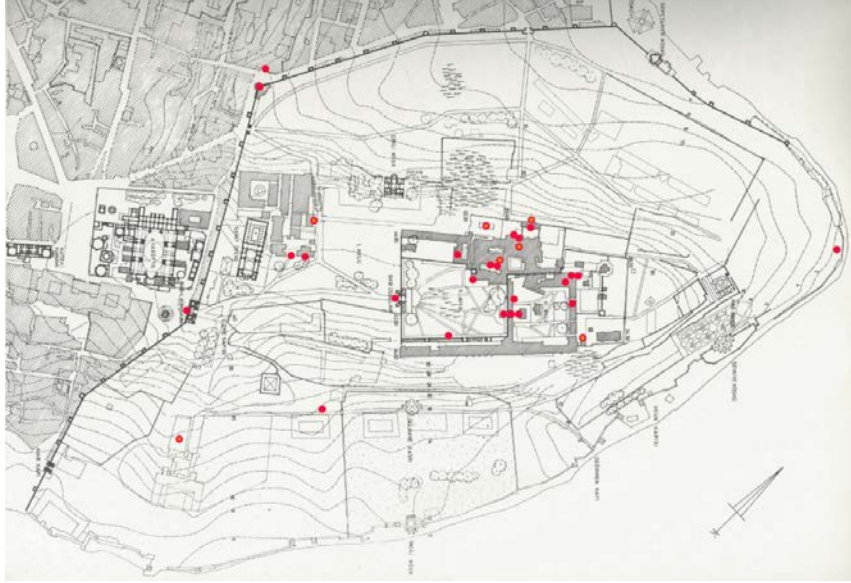

Fot. 1: II. Topkapı Sarayı'nda Bâb-ı Hümayûn kilit taşı üzerinde yer alan II. Mahmud tuğrası ve "Adli" mahlası (Nilay Özlü)

1808 yılında, Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa ve adamlarının Topkapı Sarayı'nı basması ve IV. Mustafa'yı (1807-1808) indirmeleri üzerine, şehzade Mahmud son derece olaylı ve kanlı bir şekilde tahta çıkar.² Cülusunun akabinde, II. Mahmud Topkapı Sarayı'nda kapsamlı bir tadilata girişir, böylece iktidarını öncelikle saray mekânında görünür kılar. III. Selim'in Nizam-ı Cedid yeniliklerinin takipçisi olan II. Mahmud, Topkapı Sarayı'nı reformlarını olgunlaştırdığı ve test ettiği bir korunaklı bir

² 28 Temmuz 1808 tarihinde Alemdar (Bayraktar) Mustafa Paşa, yenicheriler tarafından tahta çıkarılan IV. Mustafa'yı (1807-1808) indirmek ve yenilikçi padişah III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için Topkapı Sarayı'nın kapısına dayanır. Tarihinde ikinci defa olarak, Bâb-üs Selâm'ın kapıları kırılır ve Alemdar ve adamları sarayın Enderun kısmına girerek, Osmanlı imparatorluğunun tarihini değiştirecek bir teşebbüste bulunurlar. III. Selim'in katledilmesi ve yerine II. Mahmud'un tahta çıkarılması ile Osmanlı imparatorluğunda reform ve modernleşme hareketi yeni bir yön ve ivme kazanır.

alan olarak da konumlandırır. Özellikle Yeniçerilerin ilga edildiği 1826 yılına kadarki dönemde, Topkapı Sarayı'nda ikamet etmeye devam eden II. Mahmud, Sur-i Sultani içerisindeki pek çok yapıyı restore ettirmiş, görünürlüklerini arttırmış ve saraya yeni yapılar eklemiştir. Bu bağlamda, Topkapı Sarayı 19. yüzyıl süresinde imparatorluk ikametgâhı olma işlevini kaybetmiş olsa dâhi, modernleşme ve reform hareketinin kalbinde bulunmaya devam etmiş ve Osmanlı modernleşmesinin mimari, kurumsal ve sembolik aynalarından biri olarak konumlanmıştır. Her ne kadar II. Mahmud Topkapı Sarayı'nda uzun süreler ikamet etmemiş ve özellikle Yeniçerilerin ilgasından sonra Boğaz kıyılarında yaptırmış olduğu sahil saraylarına yerleşmiş olsa da, Topkapı Sarayı'nın hemen her köşesinde iktidarının izlerini görmek mümkündür (Şekil 1).

Şekil 1: II. Mahmud'un Topkapı Sarayı'ndaki kitabe ve tuğraları (Hakkı Eldem ve Akozan, 1982 haritası üzerine yazar tarafından işlenmiştir)

Tarihsel olarak Topkapı Sarayı'nda yapılan onarım ve yenilemelerde dönemin padişahının tuğra ve/veya kitabesinin yerleştirilmesi gelenek halini almıştır. Örneğin, Sur-i Sultani içerisinde II. Mahmud'un öncülü, III. Selim (1789-1807) dönemine ait altı adet tuğra ve kitabe; varisi Abdülmecid (1839-1861) dönemine ait ise on bir adet tuğra ve kitabe tespit edilebilmiştir. II. Mahmud döneminde ise yirmi dört adet tuğra ve kitabenin sarayın stratejik şekilde önemli noktalarına yerleştirilmiş olduğu görülmüştür. Bu rakamsal farklılık, dönemin tamirat defterlerinde de göze çarpmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde III. Selim dönemine ait 24 adet tamirat defteri yer almasına rağmen, II. Mahmud döneminde Topkapı Sarayı özelinde yaklaşık 70 adet tamirat defteri bulunmaktadır (Özlü, 2018, s. 26-27). Aynı zamanda, özellikle sarayın Harem bölümünün dekorasyonu ve duvar süslemeleri II. Mahmud döneminin stilistik özelliklerini yansıtmakta ve dönemin yoğun inşa ve onarım faaliyetlerinin boyutu hakkında fikir vermektedir.

Topkapı Sarayı'nın üç ana tören kapısı –Bâb-ı Hümâyûn, Bâb-üs Selâm ve Bâb-üs Saâde– üzerinde II. Mahmud'un tuğraları yer almaktadır. Bu tuğralar kitabesizdir ve her üç kapının da basık kemerli iç kapılarının kilit taşı üzerine dış yüzeye bakacak şekilde, oval kartuşlar içerisinde yerleştirilmiştir. Sarayın törensel kapıları mimari olduğu kadar da siyasi bir sembolizm taşımakta ve hem sarayın törensel aksını hem de açıldıkları avluların farklılaşan fonksiyonlarına işaret etmektedir. Osmanlı devlet kültüründe yer alan "kapı" sembolizminin (Kapıkulu, Kapıağası, Bâb-ı Âlî vb.) mimari ifadesi olan imparatorluk kapıları, askeri ve bürokratik statü ve hiyerarşinin de mekânsal

temsilleridir. Dolayısıyla her üç tören kapısının en görünür noktalarına yerleştirilmiş olan II. Mahmud tuğraları, padişahın mutlak erk ve otoritesinin de ifadesidir.

Özellikle Enderun avlusuna, yani padişahın yaşam alanına, geçişi temsil eden görkemli Bâb-üs Saâde üzerinde meşhur hattat Rakım Efendi'nin eseri olan II. Mahmud'un tuğrasının yanı sıra, kendisi de bir hattat olan padişahın elinden çıkmış olan Besmele kitabesi görülmektedir (Fot. 2). Kapının iç yüzünde ise yine II. Mahmud'a ait tuğra ve kitabeler görülür. Padişahın kutsallık atfedilen yaşam alanına açılan ve Akağalar tarafından korunan bu ihtişamlı kapı, cülus, muayede, cenaze ve sancak-ı şerif merasimi gibi devlet törenlerinin de sahnesi olagelmıştır. Dolayısıyla, bu kapı üzerinde yer alan tuğra ve kitabeler, sultanın mutlak otoritesinin olduğu kadar, Osmanlı hanedanının geçmişe ve geleceğe yönelik devamlılığının ve iktidarının da ifadesi olarak okunmalıdır.

Fot. 2: Bâb-üs Saâde üzerindeki tuğralar, kitabe ve Besmele (Nliay Özlü)

Fot. 3: Bâb-üs Saâde önündeki altın tören tahtı ve II. Mahmud dönemine tarihlenen duvar resimleri (1922, Albert Kahn Archives de la Planete)

Bâb-üs Saâde'nin iki yanına nakşedilen duvar resimleri ise, yine II. Mahmud dönemine tarihlendirilmektedir (Renda, 1977, s. 104-05). *Trompe l'oeil*, yani göz aldatmacası olarak tanımlanan bu imgeler, tek kaçışlı perspektif tekniği ile derinlik hissi yaratmakta, böylece törensel kapının ihtişamını arttırmaktadır. 1940-45 restorasyonları esnasında kaldırılan duvar resimlerini, dönemin fotoğrafları sayesinde belgeleyebiliyoruz (Fot. 3). Neoklasik öğelerin kullanıldığı geometrik ve simetrik bir kompozisyona sahip bu duvar resimlerinin benzerleri, II. Mahmud'un yenilediği diğer saray mekânlarında da yer almaktadır. Örneğin, Harem'de yer alan III. Osman Köşkü olarak bilinen ve 18. yüzyıla ait yapının da II. Mahmud döneminde yenilediği ve bu dönemde hem köşkün taşığa bakan dış cephesinin, hem de iç mekânların benzer üslupta, neo-klasik detaylar içeren ve perspektif ile derinlik hissi yaratan duvar resimleri yer almaktadır (Fot. 4).

Fot. 4: III. Osman Köşkü dış cephesinde ve iç mekânlarında yer alan ve II. Mahmud dönemine tarihlenen duvar resimleri (Nilay Özlü)

II. Mahmud'un iktidarının izlerini sadece sarayın törensel kapılarında ve padişah köşklerinde değil, dini ve siyasi olarak fevkalade önem atfedilen Kutsal Emanetler Dairesi'nde de görmek mümkündür. 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed tarafından padişaha özel bir Hass Oda olarak tasarlanan bu yapı, 1517 yılında I. Selim'in kutsal emanetleri Mısır'dan getirmesi akabinde, bu emanetlerin en değerlilerinin saklanması için kullanılmıştır. Zamanla padişah yatak odası ve taht odası olma özelliğini kaybeden Has Oda, en kutsal emanetlerin saklanması ve ziyaretine tahsis edilerek, Hırka-i Saadet Dairesi olarak anılmaya başlanmış ve hem dini hem de politik olarak Osmanlı imparatorluk geleneğinin odağına yerleşmiştir (Necipoğlu, 1991, s. 151). Hırka-i Saadet dairesi cülus, biat, cenaze, sefere çıkma gibi kritik önemde törenlerin olmazsa olmaz mekânı olarak konumlanırken, Ramazan ayında padişahın kutsal emanetleri ziyaret etmesi önemli bir gelenek haline gelmiştir. II. Mahmud döneminde ise, o güne kadar Hazine-i Hümayun dairelerinde saklanan kutsal emanetlerin tamamı Hass Oda'ya aktarılmış ve Hırka-i Saadet, Sancak-ı Şerif, ve Lihye-i Şerif gibi emanetlerin yanı sıra peygamber ve halifelere ait kılıçlar ve eşyalar, el yazmaları, Kuran-ı Kerim'ler, Kabe anahtarları ve örtüleri gibi pek çok paha biçilmez emanet burada saklanmaya başlanmıştır. (Ağca, 2013, s. 119; Aydın, 2004, s. 11)

II. Mahmud, Hass Oda'nın saray teşrifatındaki yerini dönüştürmekle kalmamış, mekânı mimari olarak da yenilemiş ve odalarını tuğra, kitabe, çeşme, ocak gibi dekoratif

öğelerle bezemiştir. Örneğin, Hırka-i Şerif'in muhafaza edildiği baldaken tahtın önüne gümüş bir şebeke eklenmiş, hemen yanına ise mermer bir ocak inşa edilmiştir (Öz, 1953, s. 10) (Fot. 5). Hırka-i Saadet Dairesi içerisine yaptırılan bu beyaz mermer ocak, neoklasik bezemeleri, perde motifli silmeleri ve girlandlı kompozisyonu ile dönemin dönüşen estetik anlayışını yansıtmaktadır. II. Mahmud'a ait tuğranın yer aldığı ve yaprak motifleri ile çevrelenmiş oval madalyon ise padişahın kendini kutsal emanetlerin mirasçısı ve koruyucusu olarak tanımladığının ifadesidir. Benzer şekilde, Hass Oda'nın Mermer Sofa'ya bakan dış duvarına inşa ettirilen mermer çeşme, saray mekânının tarihsel olarak önemli noktalarından birini işaretlemektedir. II. Mahmud'a ait tuğra ve çeşmenin önemine işaret eden on sekiz dizelik kitabeyi çevreleyen girlandlar, akantus yaprakları ve "s-c" kıvrımlı kompozisyon yapıya barok bir anıtsallık kazanmıştır (Fot. 6). Vefat eden padişahların naaşlarının yıkıldığı bu çeşmenin Osmanlı saray kültüründe tarihsel ve siyasi bir rolü de bulunmaktadır. Çeşme, ocak ve şebeke gibi elemanlar fonksiyonları kadar, dekoratif üslupları ile de II. Mahmud döneminin değişen estetik anlayışını ve neoklasik üsluba yönelimini de yansıtmakta, gösterişli bezeme elemanları ile ihtişam vurgusu güçlendirmektedir.

Fot. 5: Topkapı Sarayı Has Oda içerisindeki mermer ocak (Nilay Özlü)

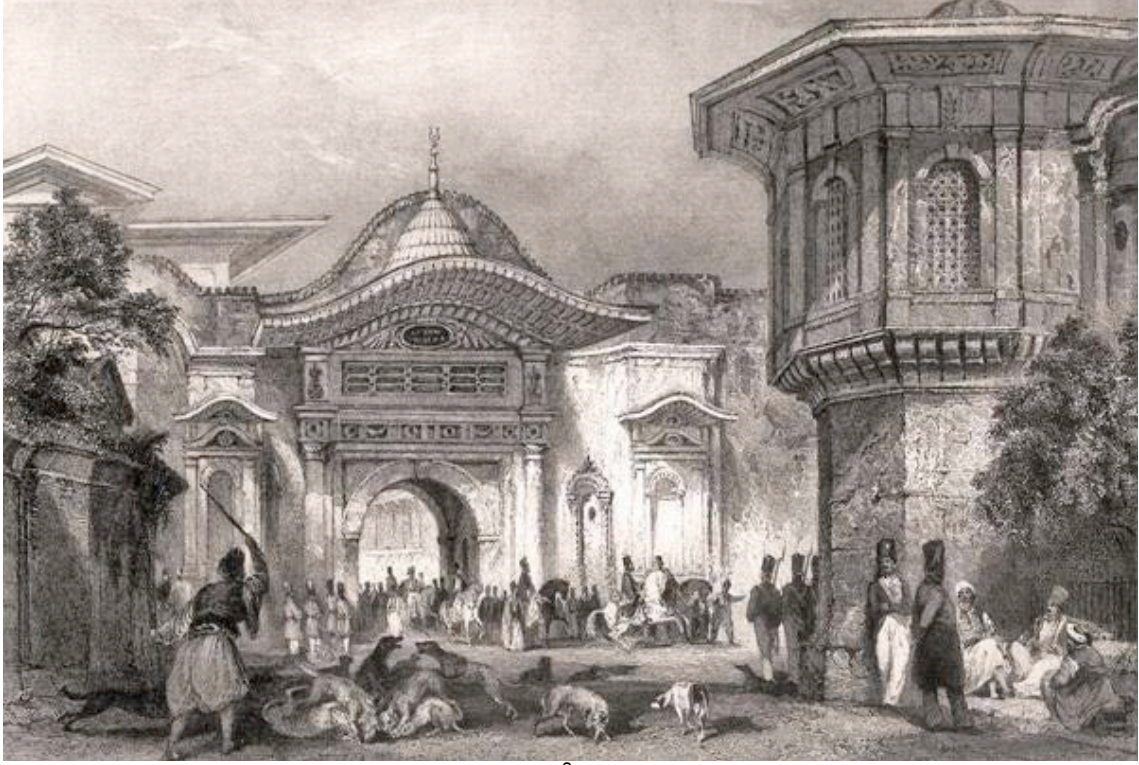

Fot. 6: Topkapı Sarayı Mermer Sofa'da yer alan kitabeli çeşme (Nilay Özlü)

Kentin stratejik, coğrafi ve tarihsel olarak en önemli noktasına konumlanmış olan Topkapı Sarayı, Doğu ucunda Sarayburnu, Batı yönünde Aya Sofya ve Sultanahmet Meydanı, Kuzeyde Haliç ve Bâb-ı Âlî, Güneyde ise Marmara Denizi tarafından tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Topkapı Sarayı'nın özellikle kent ile temas ettiği ve görünürlüğü yüksek noktalarında yapılan yenilemeler sultanın görünürlük kaygısının ifadesi olarak yorumlanabilir. Dönemin mimari dilinin de ifadesi olan bu yenilemeler esnasında saray yapılarının daha görkemli, daha ihtişamlı, eskisinden daha farklı ve daha görünür inşa edildiği gözden kaçmamaktadır.

Örneğin, sarayın Soğukçeşme Kapısı'nın hemen yanında yer alan ve geleneksel olarak padişahların tören alaylarını izledikleri Alay Köşkü, II. Mahmud döneminde yenilenmiştir (Abdurrahman Şeref ve Balcı, 2009, s. 42). Önceki dönemlerde ahşap olarak inşa edilmiş olan köşk, 1819 yılında kâgir olarak yeniden yapılmıştır.³ Yine II. Mahmud döneminde yenilenen Bâb-ı Âlî'nin tam karşısında yer alan on iki köşeli yapı, dönemin neoklasik mimari üslubunu yansıtabilecek şekilde inşa edilmiş ve yükseltilmiştir. Alay Köşkü'nün son derece gösterişli soğan kubbesi ise yapıyı öncüllerinden ayırmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı mimari geleneğinde olmayan bir örtü sistemi tercih edilerek, Alay Köşkü görsel ve fiziksel olarak kent mekânında farklılaşmış ve görünürlüğü artırılmıştır. Bu yapının özel mimarisi belki de iktidarı yeniden merkezde toplamayı başaran bu otoriter padişahın Bâb-ı Âlî üzerine yöneltmiş olduğu nazarının ve bu kurum üzerindeki kontrolünün de bir temsili olarak yorumlanabilir (Çizim 1). Alay Köşkü'nün iç mekân özellikleri de II. Mahmud döneminin yenilikçi estetik ve mimari anlayışının bir ifadesidir (Fot. 7). Köşkün iç mekânında yer alan nişler içerisinde yer alan duvar resimleri ise yine dönemin neoklasik üslubuna uygun olarak yapılmıştır (Fot. 8).

³ Alay Köşkü kitabesine göre yapılan Ebced hesabına göre yapının inşa tarihi 1810 veya 1819 olarak hesaplanmaktadır. Ancak genel kanı Alay Köşkü'nün 1819 tarihinde inşa edilmiş olduğu yönündedir.

Çizim 1: II. Mahmud döneminde Bâb-ı Âlî ve Alay Köşkü (Thomas Allom, 1838)

Fot. 7: Alay Köşkü dilimli kubbenin içeriden görünüşü (Nilay Özlü)

Fot. 8: Alay Köşkü'nde duvar resimleri ile bezenmiş nişler (Nilay Özlü)

II. Mahmud döneminde Topkapı Sarayı'na eklenen bir diğer önemli yapı ise Sarayburnu'nda yer alan Topkapusu Sahilsarayı olmuştur. 18. yüzyıl başında, III. Ahmed döneminde inşa edilen bu yazlık saray, II. Mahmud döneminde sarayın ihtişamlı deniz girişini tanımlayan Topkapusu'nun iki yanındaki kulelerin yıkılması ile genişletilmiş ve Sarayburnu'nu görsel ve fiziksel olarak adeta domine etmiştir (Fot. 9). Abdurrahman Şeref Bey, yazlık sarayın Yeniçerilerin ilgasından önce, 1817/18 (h. 1233) tarihinde inşa edildiğini belirtir (Abdurrahman Şeref Bey, 1910, s. 265-66). Bu bağlamda, Topkapusu Sahilsarayı, bu dönemde Boğaziçi'nde yapılacak olan sahil saraylarının da öncülü olarak, sultan görünürlüğü politikasının bir yansıması olarak da kabul edilebilir. Sahile paralel olarak konumlanmış ve birbiri ile bağlantılı muhtelif ahşap köşklardan oluşan bu kompleks, Yazlık Saray veya Yazlık Harem olarak da bilinmekte olup daha sonra bütün saraya ismini verecektir.⁴ Yüksek duvarların gerisinde saklanmayan Topkapusu Sahilsarayı, sarayın kent ile kurduğu yeni görsel ve mekânsal ilişkinin de ifadesidir.

Fot. 9: Sarayburnu'nda II. Mahmud tarafından yenilenen Topkapusu Sahil Sarayı (Pascal Sebah, 1862, Öztuncay, 2003)

⁴ Topkapı Sarayı 19. yüzyıla kadar Saray-ı Cedide-i Amire (Yeni Saray) olarak bilinmektedir. Ancak Topkapusu Sahilsarayı'nın 1863 Sarayburnu yangınında tamamen kül olmasının akabinde Yeni Saray artık Topkapı Sarayı olarak anılmaya başlanacaktır.

II. Mahmud'un görünürlük stratejisinin, yine Topkapı Sarayı içerisinde, en belirgin olarak ortaya konduğu örneklerden birisi de Adalet Kulesi olmuştur. Padişahın adaletini ve tebaasını gözetleyen bakışını temsil eden bu kule köşkü, 16. yüzyılda daha önce hazine olarak kullanılan bir yapının üzerine inşa edilmiş olup, sultanın Divan toplantılarının gizlice dinlenmesine olanak veren gizli bir bölme sahiptir (Necipoğlu, 1991, s. 59). 18. yüzyılda yenilenen kule (Çizim 2), II. Mahmud döneminde tuğla kaidesinin üzerine eklenen kâgir kat ile yükseltilmiş ve inşa edilen ahşap cihannüma köşkü ve kurşun külâh ile görünürlüğü ve ihtişamı arttırılmıştır (Fot. 10). 1818 tarihli kitabesinden anlaşıldığına göre, aynı dönemde Divan toplantılarının yapıldığı Kubbealtı bölümü de restore edilmiştir. Sarayın en yüksek, dolayısıyla en görünür noktasını oluşturan Adalet Kulesi, İstanbul silüetinin de ikonografik bir tamamlayıcısı olagelmıştır. Osmanlı inşa geleneğinde, kule yapıları ve üzerlerine inşa edilen cihannümalar, erken dönemlerden itibaren sultanın gücünün ve iktidarının ifadesi olarak konumlanmıştır. II. Murad'ın (1404-1451) şehzade olarak bulunduğu Manisa Sarayı'nda veya oğlu II. Mehmed tarafından tamamlanan Edirne Sarayı'nda da yükseltilmiş kule yapıları üzerine inşa edilen padişaha mahsus Hass Oda'lar bulunmakta ve bu yapılar padişahın adaletini, tebaası üzerindeki kontrolünü ve fethettiği topraklardaki egemenliğini ifade etmektedir (Kontolaimos, 2016, s. 19-33; Özlü, 2021, s. 201-02). Bu bakımdan, Topkapı Sarayı'na inşa edilen Adalet Kulesi, II. Mahmud'un özellikle 1826 sonrasında, başkenti bir nevi yeniden fethetmesini temsilen, kentin farklı noktalarına inşa ettireceği muhtelif kule tipolojilerinin de öncülü olarak kabul edilebilir.

Çizim 2: Adalet Kulesi ve İkinci Avlu'nun III. Selim dönemindeki görünüşü (Melling, 1819)

Fot. 10: II. Mahmud dönemlerinde yenilenen Adalet Kulesi (Claude-Marie Ferrier, 1857)

2.2 ***Daha yüksek, daha ihtişamlı, daha görünür: Kapılar, kuleler, askeri yapılar***

16 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri ordusu, II. Mahmud tarafından geri dönüşü olmamak üzere yok edilir ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ismiyle yeni ve modern bir askeri birlik kurulur. Yeniçerilerin ilgasını ifade eden Vaka-i Hayriye, Osmanlı tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını, bir dönemin ise kapanışını ifade eder. Bu büyük kırılmanın izleri elbette kent mekânında da okunabilmektedir. II. Mahmud, Yeniçerileri ilga etmekle kalmamış, bu ordunun kültürel ve mekânsal izlerini de kent belleğinden silmeye gayret etmiştir (Özgül, 2009, s. 232-38). Böylece Yeniçeri kışlaları kaldırılmış, kentin muhtelif yerlerine ise yeni ordunun ikamesine ve eğitimine yönelik modern askeri kışlalar, karakollar ve talim sahaları inşa edilmiştir (Çiftçi, 2010, s. 171; Özlü, 2019, s. 61-80). Yeni düzenin ve reformların temsilcisi olan bu askeri yapıların ise olabildiğince görünür ve ihtişamlı olmalarına gayret edilmiştir. Bu tarihten itibaren Topkapı Sarayı'nda yapılan yenileme ve inşa faaliyetleri de görece yavaşlamış, Yeniçeri tehdidinden kurtulan II. Mahmud korunaklı Topkapı Sarayı'ndan çıkarak, inşa faaliyetlerini kentin geneline yaymıştır. Bu bağlamda pek çok kamu yapısının yanı sıra, Boğaz ve Haliç kıyılarında kendisi ve hanedan ailesi için muhtelif saraylar ve köşkler inşa ettirmiştir.

Beyazıt'ta Eski Saray'ın bulunduğu alan, Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun yönetim birimi olarak örgütlenmiş ve bu alanda Bâb-ı Seraskerî kurulmuş, buradaki Harem halkı ise Topkapı Sarayı'na nakledilmiştir (Ahmet Lûtfî Efendi, 1999, s. 109). Askeri bir üs ve talim alanı olarak konumlanan bu alana kışlalar inşa edilmiş ve yeni rejimin sembolü olarak gösterişli bir kapı ile tanımlanmıştır (Fot. 11). Dönemin mimari dilini yansıtan bu portal, geniş dalgalı Barok saçakları, dilimli kubbesi, neoklasik bezemeleri, kitabesi ve yan nişleri ile yine bu dönemde yenilenen Bâb-ı Âlî ile ortak bir morfolojiye sahiptir (Çizim 1).⁵ Her iki kapı da II. Mahmud'un nezaret makamı ve askeriye üzerine kurmuş olduğu hakimiyeti sembolize etmekte, reformist padişahın iktidarını kent mekânında ihtişamlı bir şekilde somutlaştırmaktadır (Ayvazoğlu, 2012).

⁵ Beyazıt'ta yer alan eski Seraskeriyat Kapısı konusundaki yardımları ve önerileri için sevgili arkadaşım ve meslektaşım rahmetli Dr. Yavuz Sezer'e minnettarım.

Fot. 11: Beyazıt'ta Seraskeriyat Kapısı (Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, URL-1)

Yine Bâb-ı Seraskerî içerisinde inşa edilen Beyazıt Yangın Kulesi ise, Tarihi Yarımada'nın en yüksek noktasına işaret eder (Fot. 12). Yeniçerilerin bir kolu olan tulumbacı teşkilatının da kaldırılması sonucunda, Ağa Kapısı yakınında bulunan ahşap yangın kulesi yıktırılmış ve yeni düzeni temsilen 1826 yılında ahşap olarak, 1828 yılında ise kâgir olarak Bâb-ı Seraskerî içerisinde bir kule inşa edilmiştir (Özgüven, 2009, s. 79-80). Bu fonksiyonel ve seküler yapı, kentin her noktasından görülebilmekte ve II. Mahmud'un erkinin ve yeni rejimin dikeyde yükselen bir ifadesi olarak Tarihi Yarımada'nın silüetine eklenmektedir.

Fot. 12: Beyazıt Yangın Kulesi (Abdullah Frères, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kitaplığı, II. Abdülhamid Albümü)

II. Mahmud'un kule tipolojisi ve yükseklik arzusunun yegâne örneği Beyazıt yangın kulesi değildir. Bu dönemde başkentte var olan Galata Kulesi, Kız Kulesi gibi görünürlüğü yüksek kule yapılar onarılmış, bu ihyalar II. Mahmud'a ait kitabe ve tuğralar ile belgelenmiştir. Mimari yapıların yanı sıra, kentin çeperlerinde yer alan Acıbadem, Okmeydanı ve Teşvikiye gibi bölgelere dikilen nişan taşları, yine II. Mahmud'un tuğrası ve/veya kitabeleri ile karakterize edilmiştir (Fot. 13). 1812 yılında Yeniçeriler tarafından yakılan Selimiye Kışlası ise Yeniçeri ordusunun ortadan kaldırılması akabinde II. Mahmud tarafından dört köşesinde kuleler yer alacak şekilde yeniden inşa edilmiştir (Rüstem, 2019, s. 263-64). Aynı dönemde Taksim Kışlası da onarılmış, ihya edilen Top ve Top Arabacıları Kışlası'na ise günümüze kadar gelemeyen bir kule inşa edilmiştir (Özgüven, 2009, s. 125). 1828-29 tarihinde inşa edilen Kuleli Süvari Kışlası ise Boğaz'ın Asya yakasındaki müstesna konumu ve yapının her iki yanında yer alan sivri külahlı kuleleri ile özdeşleşmiştir (Çizim 3). Yapının giriş aksında ise dönemin iktidar sembollerinden biri olan fevkanı Hünkar Mahfili yer almaktadır. Kuleler, hünkar mahfilleri ve hünkar kasırları, daha sonra inşa edilecek kışlalar, askeri yapılar ve askeri hastanelerin de repertuarında yer alacak, adeta padişahın kent içerisindeki hareketinin ve sembolik varlığının ifadesi olarak konumlanacaklardır (Özgüven, 2009, s. 84-130; Yılmaz, 2010, s. 411-18).

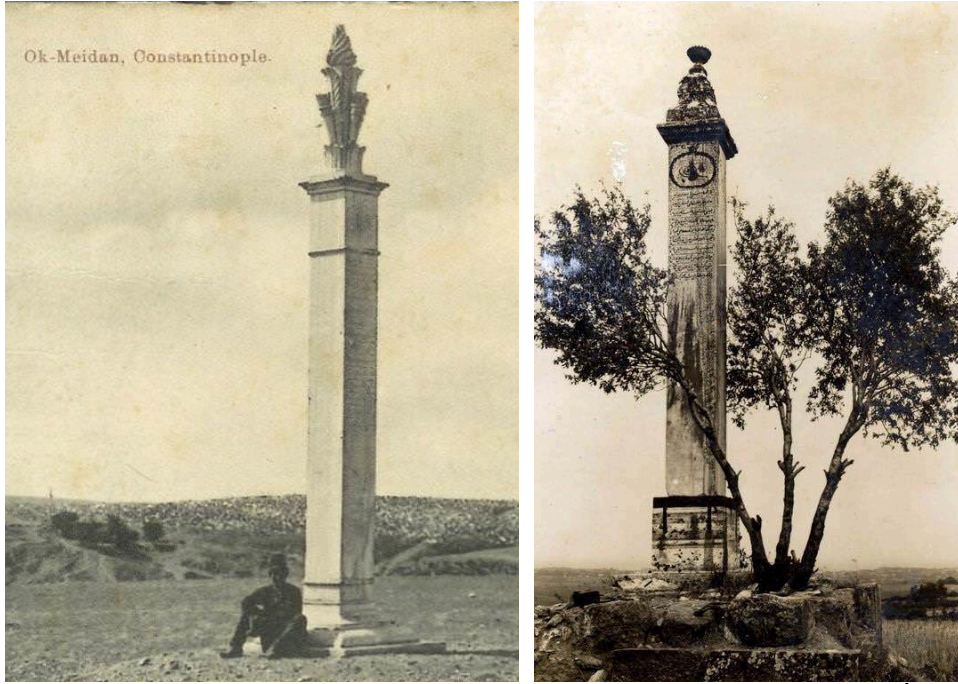

Foto 13: Okmeydanı ve Acıbadem'de II. Mahmud'un nişan taşları (Fot. 10: Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi, URL-2; URL-3)

Çizim 3: II. Mahmud döneminde Kuleli Süvari Kışlası (Thomas Allom, 1838)

Bu dönemde art arda inşa edilen askeri yapılar ve kışlalar, yeni askeri ordunun fiziksel ve lojistik ihtiyaçlarını karşılarken, II. Mahmud rejiminin kenti fiziksel ve görsel olarak da tahakkümü altına almasını da ifade etmektedir. 1826 yılında Davutpaşa Kışlası, 1827-28 tarihinde Rami Kışlası, 1827 yılında Maltepe Kışlası, 1829 tarihinde Heybeliada Mühendishane-i Bahri-i Hümayun Kışlası, 1834 yılında Maçka Mekteb-i Harbiye Kışlası, 1837 senesinde Yeşilköy talim alanı, 1838 tarihinde ise Kasımpaşa Mekteb-i Bahriye Kışlası inşa edilmiştir. Böylece sadece Tarihi Yarımada'da değil başkent in Asya ve Avrupa yakalarında ve çeperlerinde dâhi yeni düzenin koruyucuları konumlanmıştır. II. Mahmud'un bu dönemde Topkapı Sarayı'nı terk ederek Rami Kışlasında bir yıla yakın bir süre ikamet ettiği de bilinmektedir (Göncü, 2015, s. 17). Dolayısıyla askeri kışlalar, yeni askeri ve siyasi rejimin kent mekânındaki tezahürü olmanın yanı sıra, II. Mahmud'un modernleşme hareketinin ve reformlarının da başlıca temsilcileridir.

2.2. Hareket ve görünülük: Kıyıların yeniden fethi

Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra, II. Mahmud Topkapı Sarayı'nı neredeyse tamamen terk etmiş ve kendine Boğaz'ın her iki yakasında gösterişli sahil sarayları inşa ettirmiştir. Dolayısıyla 18. yüzyıla başlayan, su kenarlarına yazlık saraylar ve köşkleri yaptıрма pratiği, 19. yüzyıla gelindiğinde hanedanın en belirgin mimari faaliyetlerinden biri haline gelmiştir. Özellikle Tophane, Dolmabahçe ve Beşiktaş aksı, başkent in yeni idari, resmi ve askeri odağı ve yönetim merkezi haline gelecektir. II. Mahmud'un en iddialı projelerinden biri olan Top ve Top Arabacıları Kışlası ise bölge dokusunun dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu modern ve büyük ölçekli yapı ile Tophane bölgesi adeta yeniden şekillenmiştir. Kışlanın hemen yanına inşa edilen ve adını zaferden alan Nusretiye Camii ise, mimari ve bezeme özellikleri ile dönemin estetik anlayışının ifadesidir. Her ne kadar, Yeniçerilerin yok edilmesinden önce inşa edilmiş olsa da, Nusretiye Cami, II. Mahmud'un ideolojisinin, kazanacağı büyük zaferin ve kuracağı yeni sistemin bir anıtı olarak Boğaziçi kıyılarında yükselmektedir. Bu cami, III. Selim'in Üsküdar'da inşa ettirmiş olduğu Selimiye Camii gibi, Tarihi Yarımada dışında yer almakta ve her iki cami de reformist padişahların ortak mimari dilini ve estetik anlayışını yansıtmaktadır (Rüstem, 2019, s.269). Bu anlamda, Nusretiye Cami ile

sultanın sembolik varlığı ve görünürlüğü Boğaz kıyılarında vurgulanmış, reformist sultanın görsel ideolojilerinin ve iktidarının simgesi olan askeri, dini ve siyasi yapılar Boğaz aksında bir araya getirilerek modern bir kent peyzajı kurgulanmıştır (Fot. 14).

Foto 14: Tophane ve Nusretiye Camii (Fot. 10: Sébah & Joaillier)

1826 yılında tamamlanan Nusretiye Camii'nin barok mimari üslubu ile her ne kadar Üsküdar Selimiye Camii'ne referans verse de bezeme ve süsleme detayları II. Mahmud döneminin kendine has tarzını yansıtır. Özellikle mihrap ve minberde görülen mermer bezeme detayları, sultanın adeta alameti farikası olan neoklasik ve Ampir üslup özelliklerini barındırır. Kare planlı baldaken caminin Kuzey cephesine eklenen ihtişamlı hünkar mahfili ise, II. Mahmud'un gücünün ve iktidarının adeta bir sembolü olacak şekilde tasarlanmıştır. Pirinçten imal edilmiş altın kaplama şebeke ve perde motifli frizler ile caminin ana namaz mahallinden ayrılan hünkar locası, iç mekânda eliptik ve dilimli bir kubbe ile belirginleşir. Hem caminin kubbesi hem de hünkar locasının dilimli kubbesi, pastel renklerde girlandlar ve stilize bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyon ile bezenmiştir (Arslan, 2018, s. 60) (Fot. 15). Bu anlamda, II. Mahmud döneminin görsel ideolojisini bünyesinden barındıran Nusretiye Cami, konumu, mimari dili, ölçeği ve dekoratif grameri ile Boğaziçi'ne atfedilen stratejik, askeri ve politik önemin de bir habercisidir.

Fot. 15: Nusretiye Camii Hünkar Locası'nın dışarıdan ve içeriden görünüşü (Nilay Özlü)

Boğaz aksı, bu bağlamda imparatorluğun yeni askeri ve idari merkezi olarak yeniden kurgulanmış, Boğaziçi'ne inşa edilen sahil sarayları ile kentin gelişim rotası da yön değiştirmiştir. Kentin ağırlık merkezinin Boğaz kıyılarına doğru kaymasına paralel olarak, Beşiktaş, Çırağan ve Beylerbeyi Sarayları da yenilenmiş, II. Mahmud'un ana ikametgâhı olarak konumlanmıştır (Özlü, 2016, s. 39-62; Özlü, 2017, s. 286-294). Kuzeye doğru gelişen kent içerisinde II. Mahmud'un sürekli hareket halinde olduğu ve bir saraydan ötekine gittiği Bostancıbaşı sicillerinde kayıt altına alınmıştır (Özgüven, 2009, s. 8-36; Kayra ve Üyepazarcı, 1992, s. 88-91). İhtişamlı saltanat kayıkları ile yapılan bu seferler ve Cuma selamlıkları nakli-hümayun olarak bilinirken; padişahın daha uzun süreli yer değiştirmeleri ise göç-i hümayun olarak adlandırılmıştır. Boğaz aksında süregiden bu törensel hareketlilik, II. Mahmud'un başkent içindeki görünürlüğünü temin etmenin yanı sıra, padişahın kent sathına yayılmış varlığının ve iktidarının da görkemli bir ifadesidir.

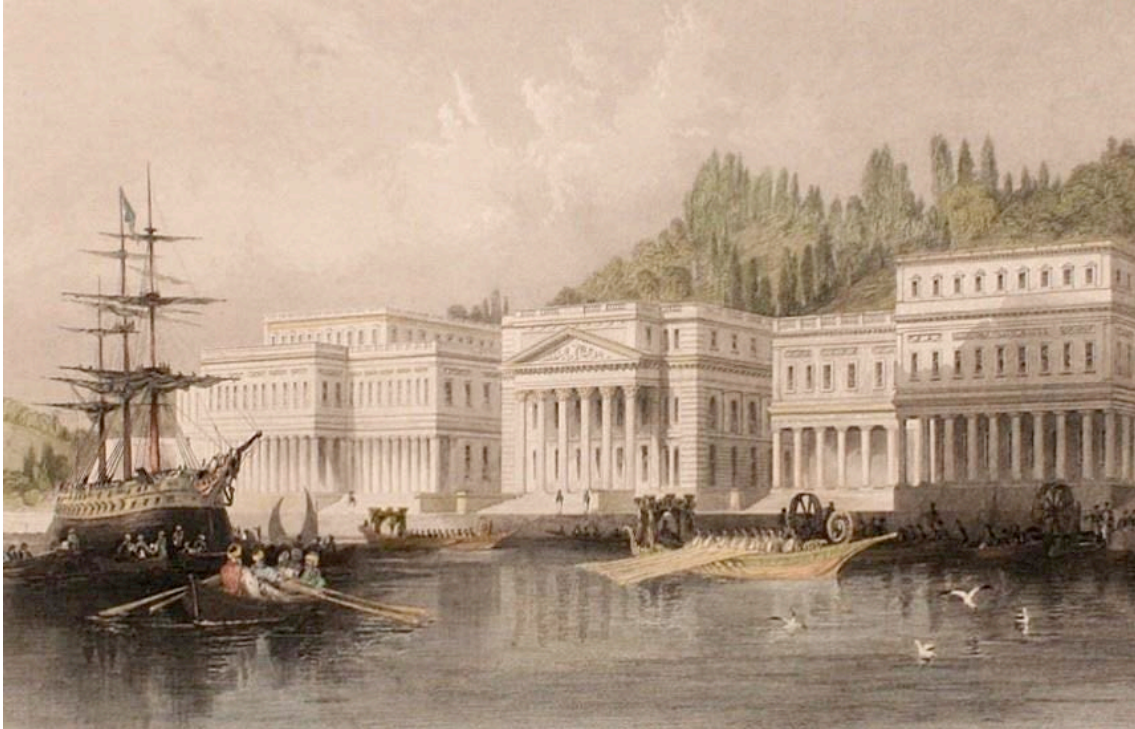
2.3 Saray yapıları

Her ne kadar Topkapı Sarayı II. Mahmud döneminde kapsamlı onarım ve yenilemeler geçirmiş olsa da, özellikle Yeniçerilerin ilgasından sonra padişahın ikametgâhı olarak Boğaz kıyılarını tercih ettiği bilinmektedir. 18. yüzyıl başından itibaren hanedan ve Osmanlı elitleri tarafından giderek daha yoğun bir şekilde kullanılan Boğaziçi'nin özellikle Beşiktaş, Dolmabahçe, Ortaköy ve Beylerbeyi bölgeleri pek çok yazlık saray ve köşkler ile donatılmış ve giderek bir hanedan yerleşkesi görünümüne bürünmüştür. II. Mahmud döneminde ise bu yazlık saraylar da elden geçirilmiş, kapsamlı onarımlar ve yeni inşalar ile padişahın ana ikametgâhı haline gelmiştir (Özlü, 2016, s. 39-62).

16. yüzyılda ufak bir köşkten ibaret olan Beşiktaş Karabali bölgesi I. Ahmed döneminde koyun doldurulması ile genişletilmiş, Dolmabahçe adını almış ve Çinili Köşk gibi prestijli yapıların eklenmesi ile yazlık saray haline getirilmiştir. 18. yüzyılda yıldız parlayan yazlık saray, cami, köşk ve kasırların eklenmesi ile genişletilmiş ve hanedan ailesi tarafından tercih edilen ihtişamlı bir komplekse dönüşmüştür. II. Mahmud döneminde ek yapılar ve muhtelif onarımlar ile genişletilen Beşiktaş Sarayı, padişahın sıklıkla kullandığı ikametgâhlarından birisi haline gelmiştir. Bu dönemde Çinili Köşk ve Bayıldım Köşkü gibi 17. yüzyıl yapıları da kapsamlı onarımlara maruz kalmış, Kasrı Hümayun, Kafesli Kasır, Divanhane ile Mabeyn Dairesi de tamamen elden geçirilmiştir (Özlü, 2016, s. 39-62). Bostancıbaşı defterlerinde Beşiktaş Sarayı olarak tariflenen bu saray, sultanın görünürlük kaygısının ve Lady Pardoe'nun iddia ettiği gibi yüksek

duvarların arkasından kurtulup, Avrupalı muadilleri gibi "aydınlık ve güler yüzlü" saraylarda yaşama arzusunun da bir ifadesi olarak yorumlanabilir (Pardoe and Bartlett, 1839, s. 19).

II. Mahmud döneminde Boğaziçi'nde pek çok yazlık saray ve sahil sarayı inşa ve ihya edilmiştir. Dönemin Bostancıbaşı Sicillerine göre 1815 yılında Boğaz'da toplam 16 adet saray bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 1992, s. 94). Ancak II. Mahmud'un Batılılaşma rejiminin asıl ifadesi yeni baştan inşa edilen Çırağan ve Beylerbeyi Sarayları olmuştur. Boğaz kıyısına paralel konumlanan bu saraylar, Boğaz'ın Asya ve Avrupa yakalarında bir imparatorluk aksı meydana getirmiştir. Thomas Allom'un gravürlerinden net bir şekilde görülen Çırağan Sarayı doğrudan Boğaz'a açılan kolonadlı cephesi, iki kat yüksekliğinde neoklasik sütunlar ile belirginleştirilen üçgen alınlıklı giriş portikosu, beyaz mermer cephesi, silme detayları ile geleneksel Osmanlı saray mimarisinden farklılaşmakta, neoklasik formu ile padişahın modernleşme ve Batılılaşma hamlelerinin ifadesi olarak kendini Boğaz aksında sergilemektedir (Çizim 4). Çırağan Sarayı'na Beşiktaş tepelerinden bakan dönem betimlemelerinde, yapıda bir dizi serbest olarak duran anıtsal kolonun kullanıldığı görülmektedir (Çizim 5). Bu anlamda II. Mahmud yükseklik ve görünürlük stratejisini başkente inşa ettirdiği yeni sarayında da uygulamış, neoklasik mimari elemanları ideolojisinin mekânsal bir temsili haline getirmiştir. Deniz Türker Çırağan Sarayı'nın II. Mahmud'un Yeniçerilere karşı kazandığı zaferin akabinde, kendini ve devleti yeniden kurgulamasının bir aracı olduğunu ve Christian Sester gibi yabancı bahçıvanların görevlendirilmesi ile saray bahçeleri üzerinden Boğaziçi'nde yeni bir imparatorluk imgesinin inşa edildiğini söyler. (Türker, 2015, s. 257-285; Türker, 2016, s. 9-10). Bu tipoloji 18. yüzyılda Melling ile başlayan saray mimarisinde Batılılaşma yöneliminin ardılı, 19. yüzyılın ikinci yarısında Boğaz'a damgasını vuracak olan kâgir Dolmabahçe, Çırağan ve Beylerbeyi Saraylarının da öncülü olarak kabul edilebilir.

Çizim 4: Çırağan Sarayı (Thomas Allom)

Çizim 5: Çırağan Sarayı'na Beşiktaş tepelerinden bakış (Bartlett, 1839)

Bu sahil sarayları sadece mimari morfolojileri ile değil, konumları ve görünürlükleri ile de kentin peyzajını dönüştürmekte, başkentte yeni yönetim odakları ve dolaşım ağları tanımlayarak II. Mahmud'un sembolik varlığını İstanbul sathına yaymışlardır. Kız Kulesi ve Galata Kulesi gibi sembol yapıların renovasyonundan, çeşitli cami ve kiliselerin yenilenmesine, özellikle Haliç kıyılarında Feshane ve İplikhane gibi çeşitli fabrika ve endüstri yapılarının kurulmasına, Eyüp'te ise Sahabe kabir ve makamlarının inşa edilmesine kadar pek çok farklı noktada ve ölçekte meydana gelen mimari müdahaleler hem padişahın meşruiyetini hem de reformlarının imparatorluğun farklı etnik ve dini grupları tarafından kabul görmesini sağlamıştır.

3. Sonuç ve Değerlendirme

II. Mahmud döneminde başkent İstanbul, adeta baştan başa yenilenmiş, otoriter ve merkezîyetçi padişahın izleri, yeni inşa ettirdiği mimari eserler ve yaptırmış olduğu restorasyonlar ile başkenttin her noktasında görünür ve hissedilir hale gelmiştir. Böylece reformist sultan varlığını devlet dairelerine astırmış olduğu portreleri, toplumun her kademesinde etkisini hissettiren eğitim ve kıyafet reformu, Osmanlı Devleti'nde ilk kez icra edilen nüfus sayımı, devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekai'nin basılması gibi modern stratejiler izleyerek tebaasına hissettirmenin yanı sıra, yapmış olduğu mimari müdahaleler ile kent mekânında da iktidarını perçinlemiştir. Bu minvalde Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerinin ibadethaneleri yenilenmiş, özellikle halkın ihtiyacına yönelik yeni yatırımlar ön plana çıkarılarak padişahın halkın gözündeki popülerliği teminat altına alınmıştır. Örneğin, bu dönemde kente yapılan en önemli müdahalelerden birisi de uzun zamandır hayali kurulan, Haliç'in iki yakasını birleştirme projesinin hayata geçirilmesidir. 1836 yılında tamamlanan ve Unkapanı ile Azapkapı'yı birbirine bağlayan Hayratiye Köprüsü kent peyzajını kritik bir şekilde dönüştüren bir müdahale olmakla kalmayıp, İstanbul'un asayişine bir tehdit olarak görülen kayıkçılara karşı padişahın kazandığı bir zafer olarak yorumlanmaktadır (Akyıldız, 2017, s. 887–906) (Çizim 6). Dolayısıyla hem kentsel hem de sosyal bir proje olan Hayratiye Köprüsünün sultanın popüleritesi ve tebaası nezdindeki meşruiyetini perçinlemekteki rolü de yadsınmamalıdır. Dolayısıyla bu otoriter ve yenilikçi padişah, mutlak iktidarının temsili ve reformlarının toplum nezdinde kabulü için mimariyi yetkin bir şekilde kullanmış, modernleşme ve batılılaşma ideolojisini kent mekânı üzerindeki farklı yapı tipleri üzerine adeta kazımıştır.

Çizim 6: Haliç üzerinde Hayratıye Köprüsü (Thomas Allom, 1838)

Sonuç olarak bu araştırma, mimarının kent mekânındaki ve Osmanlı modernleşme paradigması içerisindeki rolünü sorgulamaktadır. Dolayısıyla II. Mahmud dönemi yapılarını belgelemekten ziyade, sembolik ve fiziksel görünürlüğü en yüksek olan bazı mimari eserleri ve ortaya çıkan yeni yapı tiplerinin II. Mahmud reformlarını meşrulaştırmadaki ve değişen Osmanlı görsel ideolojileri bağlamındaki rolü irdelenmiştir. Bu anlamda II. Mahmud'un askeri, idari ve adli reformlarına paralel olarak İstanbul'un dönüşen sosyal ve fiziki yapısına da ışık tutulması amaçlanmaktadır.

II. Mahmud dönemi 18. yüzyıldan itibaren aşamalı olarak dönüşen Osmanlı görsel ideolojilerinin belki de zirve noktasını tanımlamaktadır. Klasik dönemin aksine, sultan görünürlüğü, hareketini ve sembolik varlığını iktidarının ve meşruiyetinin bir aracı olarak sonuna kadar kullanmaktadır. Bu makalede ele alındığı üzere, reformist padişah özellikle başkent İstanbul'da sembolik varlığını yaptırmış olduğu pek çok yeni yapının yanı sıra ihya etmiş olduğu dini, askeri ve sivil kurumlar ile perçinlemiştir. Sultanın "Adli" mahlaslı tuğrası, II. Mahmud'un öncü olduğu inşa seferberliğinin ölçeği hakkında fikir vermektedir. Aynı zamanda Boğaz kıyılarında yer alan gösterişli saraylar, kentin değişik noktalarında yer alan askeri kışlalar ve neoklasik üslupta inşa edilen muhtelif yapılar, kuleler ve camiler adeta II. Mahmud'un merkezi iktidarının, reformlarının, modernleşme çabalarının ve Yeniçerilere karşı olan zaferinin anıtları olarak İstanbul'a yeni bir çehre kazandırmış, kendinden sonra gelecek olan padişahlar da bu stratejiyi benimsemişlerdir.

Kaynaklar

Abdurrahman Şeref. (1910). Topkapı Sarayı Hümayunu, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, 5.

Abdurrahman Şeref ve Balcı, R. (2009). Sarayın Sırları (Abdurrahman Şeref): Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Sarayı ve Harem Hayatı. İstanbul: Elit.

Ağca, S. (2013). Hırka-i Saadet: Teşkilatı, Törenleri ve Kutsal Emanetleriyle Hırka-i Saadet Dairesi. İstanbul: Korpus.

Ahmet Lûtfî Efendi. (1999). Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, Cilt I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akyıldız, A. (2016). Karaköy (Galata) Köprüsünü Kim Yaptırdı? In Osmanlı İstanbulu IV (s. 887–906). İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi.

Akyıldız, A. (2004). Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme. İstanbul: İletişim.

Allom, T. ve Walsh, R. (1838). Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, Illustrated. London: Fisher, Son, & Newgate St.; Paris: Quai De L'Ecole.

Arslan, D. (2018) Tarihsel Konumu ve Mimarisiyle Nusretiye Camii. Arış Dergisi, 13, 53–85.

Aydın, H. (2004). Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler. İstanbul: Kaynak Kitaplığı.

Ayvazoğlu, B. (2012). Üçüncü Tepede Hayat: Beyazıt Meydanı'nın Derin Tarihi. İstanbul: Kubbealtı.

Bartlett, W. H. (1839). Scene from Above the New Palace of Beshik-tash. In J. Pardoe, The Beauties of the Bosphorus. London: Virtue.

Çiftçi, A. (2010). II. Mahmud'un İstanbul'da Yaptırdığı Askeri Yapılar. In C. Yılmaz, II. Mahmud: Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul (s. 162-178). İstanbul: İstanbul Avrupa Kültür Başkenti.

Deringil, S. (1991). Legitimacy Structures in the Ottoman State: The Reign of Abdulhamid II (1876-1909). International Journal of Middle East Studies 23 (3), 345–59.

Deringil, S. (1993). The Invention of Tradition as Public Image in the Late Ottoman Empire, 1808 to 1908. Comparative Studies in Society and History 35 (01), 3–29.

Deringil, S. (1999). The Well Protected Domains. New York: I.B. Tauris.

Eldem, S. H. ve Akozan, F. (1982). Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Findley, C. V. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform: Bâbîâîlî, 1789-1922. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Göncü, C. (2015). Dolmabahçe Sarayı'nın İnşa Süreci, Mekân ve Teşkilat. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Hamadeh, S. (2008). *The City's Pleasures: Istanbul in the Eighteenth Century*. Seattle: University of Washington Press.

İnalçık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (2006). *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Karal, E. Z. (1988). *Büyük Osmanlı Tarihi 5, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kayra, C. ve Üyepazarcı, E. (1992). *İkinci Mahmut'un İstanbul'u : Bostancıbaşı Sicilleri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı.

Kontolaimos, P. (2016). A Landscape for the Sultan, An Architecture for the Eye: Edirne and Its Fifteenth-century Royal Tower. *Landscape History*, 37(2), 19–33.

Necipoğlu, G. (1986). Framing the Gaze in Ottoman, Safavid, and Mughal Palaces. *Ars Orientalis* 23, 303–42.

Necipoğlu, G. (1991). *Architecture, Ceremonial, and Power : The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*. New York, N.Y.; Cambridge, Mass.: MIT Press.

Öz, T. (1953). *Hirka-i Saadet Dairesi ve Emanat-i Mukaddese*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Özgüven, Y. (2009). *II. Mahmud Dönemi İstanbulu'nda Kentsel-Fiziksel Kavrayışın Değişimi*. (Basılmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özlü, N. (2016). Dolmabahçe Sarayı'ndan Evvel Dolmabağçe... In B. Kaya (Ed.), *Dolmabahçe: Mekânın Hafızası* (s. 39-62). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özlü, N. (2017). Houses of Osman: Mobility and Visibility in the Ottoman Court from 15th to 19th Centuries. In A. Akçay Kavakoğlu, D. Güleç Özer, D. Yorgancıoğlu (Eds), *AURUM Design Notes* (s. 286-294). İstanbul: İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi.

Özlü, N. (2018). *From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During the Long Nineteenth Century*. (Basılmamış Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Özlü, N. (2019). Silent Guardians of the Regime: The “Lost” Police Stations of the Topkapı Palace. *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, 1(1), 61–80.

Özlü, N. (2021). Biography of a Monument: Historical and Morphological Survey of the Tower of Justice (Adalet Kulesi). *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 18(1), 199–216.

Öztuncay, B. (2003). *The Photographers of Constantinople: Pioneers, Studios and Artists from 19th Century Istanbul*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pardoe, J. (1839). *The Beauties of the Bosphorus*. London: Virtue.

Renda, G. (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Rüstem, Ü. (2019). *Ottoman Baroque: The Architectural Refashioning of Eighteenth-Century Istanbul*. Princeton: Princeton University Press.

Stephanov, D. (2014). Sultan Mahmud II (1808-1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 1 (1-2), 129–48.

Stephanov, D. (2018). *Ruler Visibility and Popular Belonging in the Ottoman Empire, 1808-1908*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Türker, D. (2015). "I Don't Want Orange Trees, I Want Something That Others Don't Have": Ottoman Head-Gardeners after Mahmud II. *International Journal of Islamic Architecture*, 4(2), 257-285.

Türker, D. (2016). *Ottoman Victoriana: Nineteenth-Century Sultans and the Making of a Palace, 1795-190*. (Basılmamış Doktora Tezi). Harvard University, Boston.

Yılmaz, C. (2010). *II. Mahmud: Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul = Istanbul in the Process of Being Rebuilt, İstanbul: İstanbul Avrupa Kültür Başkenti*.

İnternet Kaynakları

URL-1: <http://www.eskiistanbul.net/359/beyazit-eski-seraskerat-kapisi-abdullah-freres-fotografi> (Erişim, 4 Nisan 2021)

URL-2: <http://www.eskiistanbul.net/4977/sultan-iimahmut-nisan-tasi-okmeydani-fotograf-nicolas-andriomenos> (Erişim, 4 Nisan 2021)

URL-3: <http://www.eskiistanbul.net/5675/sultan-ii-mahmut-nisan-tasi-acibadem-1938#lg=0&slide=0> (Erişim, 4 Nisan 2021)

Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Anadolu'daki Yerleşimler ve Konut Tipolojileri Üzerine Bir Değerlendirme

Çiğdem TUĞAÇ¹

Öz

Geçmişten günümüze insanlar, içinde yaşadığı dünyayı şekillendirmek ve değiştirmek istemişlerdir. Bu yaklaşımın temelinde başlangıçta hayatta kalma, barınma, korunma ve çoğalma gibi ihtiyaçlar olsa da ilerleyen dönemde doğaya hâkim olma, üretme, gelişme ve güç elde etme gibi isteklerin önceliklere eklenmesiyle insan eylemleri, mekânın şekillenmesinde başat unsurlardan biri haline gelmiştir. İnsanlık mekânı, yaşadığı yerleşimleri ve onun içinde konutu şekillendirmiş; bunu yaparken de çevresel, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler bu süreçlere yön vermiştir. Anadolu coğrafyası gibi farklı medeniyetleri birbirine bağlayan bir kesişim noktasında, söz konusu süreçleri etkileyecek çok farklı unsur bir araya gelmiş, bu kadim topraklarda sürekli bir dönüşüm ve değişim yaşanmıştır. Anadolu'nun sadece farklı kültürlerin buluşma noktası olması değil, aynı zamanda farklı fiziksel, iklimsel, coğrafi koşullara sahip olması insan yerleşimlerinin dokusunu, konut şemalarını, kullanılan yapım malzemelerini çeşitlendirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Anadolu'daki çeşitliliğin mekânsal boyutunun irdelenmesi ve tarihsel gelişim süreci içinde Anadolu'daki yerleşimlerdeki ve konut tipolojilerindeki gelişim, değişim ve farklılıkların, etkileşim halinde olunan medeniyetlerle birlikte değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu yerleşimleri, konut tipolojisi, yapım malzemeleri, tarihsel süreç.*

An Evaluation on Settlements and Housing Typologies in Anatolia within Historical Evolution Process

Abstract

From past to present, people have wanted to shape and change the world they live in. Although at the beginning of this approach there are needs such as survival, shelter, protection and reproduction, human actions have become one of the dominant elements in the shaping of the space, with the addition of desires such as dominating nature, producing, developing and gaining power in the later period. Anatolian geography is an intersection point connecting different civilizations, many different elements that will affect the said processes have come together here, and there has been a constant transformation and change in this ancient land. Anatolia is not only the meeting point of different cultures, but also has different physical, climatic and geographical conditions, which have diversified the pattern of human settlements, housing schemes, and construction materials used. The aim of this study is to examine the spatial dimension of the diversity in Anatolia and to evaluate the developments, changes and differences in the settlements and housing typologies in Anatolia within the historical development process together with the civilizations that interact.

Keywords: *Anatolian settlements, housing typologies, construction materials, historical process.*

¹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,

* İlgili yazar/Corresponding author: cigdemtugac@gmail.com

Gönderim Tarihi / Received Date: 07.03.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.04.2021

Giriş

İnsanoğlu için barınma temel bir ihtiyaçtır. Günümüzde ulusal ve uluslararası belgelerde ve mevzuatlarda yerini almış bu ihtiyacın kökenlerinin çok eski çağlara kadar gittiği görülmektedir. Barınma ihtiyacının karşılanması doğrultusunda insanlar, Neolitik dönemden önce bitki ve hayvanlardan elde ettikleri malzemelerden yaptıkları geçici barınaklarda ve mağaralarda yaşadıkdan sonra, Neolitik dönemle birlikte köyler ve evler inşa etmeye başlamıştır. İnsan yerleşimleri ve konutlar, insanların yaşam biçimleri, inanışları ve tarihsel süreçteki gelişimleri hakkında önemli ipuçları sağlayan kaynaklardır. Yerleşim yerlerinin ve bunlar içinde konut tipolojilerinin² sosyal, kültürel, ekonomik özellikler ve çevresel, iklimsel, fiziksel faktörlerden etkilendiği ve bunlara ek olarak kullanım amacı-işlev unsurunun da söz konusu formlarda belirleyici olduğu görülmektedir (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 70; Salihoğlu, 2001, s. 10). Özellikle Anadolu'daki yerleşimler bu kapsamda tarihsel gelişim süreci içinde önemli bir çeşitliliğin ortaya çıkmasını sağlamış durumdadır.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Anadolu'daki söz konusu çeşitliliğin mekânsal boyutunun irdelenmesi ve tarihsel gelişim süreci içinde Anadolu'daki yerleşimlerdeki ve konut tipolojilerindeki gelişim, değişim ve farklılıkların, etkileşim halinde olunan medeniyetlerle birlikte değerlendirilmesidir. Çalışma bu kapsamda yerleşim ve konut özelliklerinin dönemsel bağlamda irdelendiği dört bölüm halinde ele alınmıştır: (1) Öncelikle, insanlığın tarım devrimini gerçekleştirerek yerleşik hayata geçtiği Neolitik Dönem ile Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı arasındaki dönem incelenmiştir. (2) Ardından, Anadolu'da Bizans ve Selçuklu Dönemi ele alınmıştır. (3) Takip eden bölümde Osmanlı Dönemi incelenmiştir (4) Son bölümde ise, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadarki dönem ele alınmıştır. Sonuç bölümünde, tüm bu bölümler kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Dönemsel Bölümler

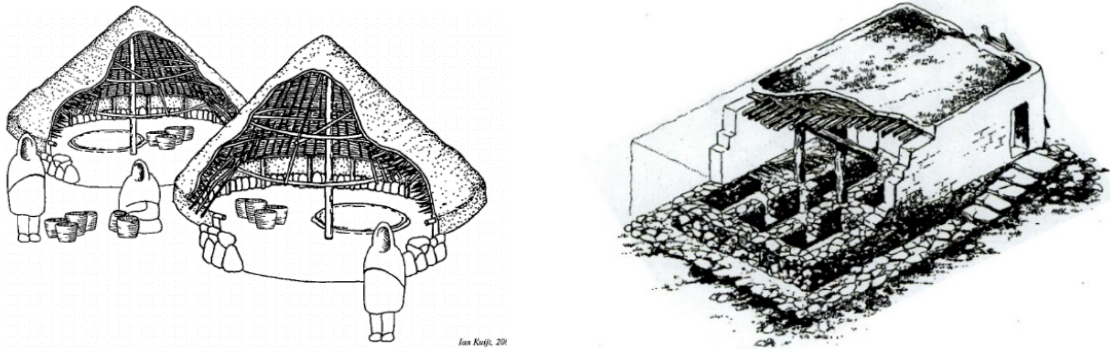
1. Anadolu'da Neolitik Dönem İle Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışı Arasındaki Dönem

Neolitik (Cıvalı Taş) dönem öncesindeki Paleolitik (Yontma Taş) dönemde (yaklaşık MÖ 2.000.000-10.000 arası), sürekli bir gezginlik söz konusudur. Tarihçi Lewis Mumford, Paleolitik dönemi avcı-toplayıcılığın olduğu ve kalıcı bir yerleşime sahip olunmayan, "huzursuz bir göçebeliğin" hâkim olduğu dönem olarak nitelendirmektedir (Mumford, 2017, s. 17). Bu dönemde insanlar barınak olarak avlamış oldukları mamut gibi iri kemikli hayvanların adeta yapay bir gövde oluşturan kalıntılarından yararlanarak, kendilerine geçici çadır barınaklar, kamplar yapmışlardır. Soğuk iklim kuşaklarında durum böyleyken, ılıman iklimlerde, bu barınaklar ağaçların dal ve yaprak kısımlarından oluşturulmuştur. Ancak sonuç olarak her iki barınak tipinin de kullanılan doğal malzemelerin yapısı nedeniyle yuvarlak formlar oluşturduklarını söylemek mümkündür (Salihoğlu, 2001, s. 6, 7). Paleolitik dönemde insanlar mağaralarda sürekli olarak kalmamaktadır. Üreme ve gıda bulma amacıyla zaman zaman mağaralara gelmektedirler. Ancak mağaralar, erken evrede insanlarda ilk defa mimari mekân kavramını oluşturmaları bakımından önemlidirler (Mumford, 2017, s. 19, 20).

² Tipoloji kavramı ile yapısal, biçimsel, işlevsel, yapı/çevre ilişkileri bağlamında yapı tipi tarif edilmektedir (Yenel, 2012, s. 9).

Neolitik dönem (MÖ 10.000-5.500 yılları arası) ise insanlık tarihi için devrim niteliğinde bir gelişmeyi beraberinde getirir ve yerleşikliğe adım atılan ilk dönem olmuştur. Şüphesiz bu değişim birdenbire gerçekleşmemiş, avcı-toplayıcılık ve yerleşikliğin bir arada olduğu bir geçiş süreci de yaşanmıştır (URL 1). Yerleşiklik iki boyutta gerçekleşir. Mekânda var olmayı sağlayan bir nokta ve zamanda var olmayı sağlayan bir birikim. Günümüzde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Göbeklitepe gibi kutsal merkezlerde yapılan arkeolojik kazılar, Neolitik dönem insanını belli bir noktada yapı inşa etmeye teşvik eden önemli bir unsurun yukarıda ifade edilen birikim doğrultusunda önceki dönemlere kıyasla daha karmaşık inanç sistemlerine sahip olmalarıyla ilişkilendirilmektedir ve ilk kamusal yapılar olarak ele alınabilecek tapınaklar da bu dönemde inşa edilmiştir (Özdöl, 2011, s. 190; URL 2).

Bir milyon yıldan fazla süren göçebe yaşamından sonra, Neolitik dönemde köylerin oluşması ile sabit bir yerleşim yerinde yaşamaya başlanması, insanlığın gelişiminde önemli bir aşamadır çünkü sürekli hareket halindeki küçük grupların beslenme, korunma ve küçük çocukların bakımı gibi konularda karşılaştıkları güçlükler, yerleşikliğe geçişle olumlu yönde değişmiştir. Köylerde tarımsal üretimin başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi ile ilerleyen süreçte kentlerin oluşmasına temel oluşturacak olan insan sayısındaki ve gıda üretimindeki artış da mümkün olmuş ve bu dönemden kentlere aktarılacak olan temel unsurlar da üretilmeye başlanmıştır (Mumford, 2017, s. 24, 29; Solmaz, 2019, s. 869). Neolitik dönem, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem olarak ikiye ayrılmaktadır. Neolitik dönemde her bina, hem konut hem de depodur. Depo da konut da yuvarlak formun kolaylığında ve yalınlığında biçimini bulmaktadır (Öztürk ve Şimşek, 2019, s. 19). Bu formun ve dönemin Anadolu'daki en belirgin örnekleri Diyarbakır'daki Çayönü yerleşmesinde görülebilmektedir. İlk kez Çayönü yerleşmesinde alt bölümleri taştan, üstleri kerpiçten, konik örtülü, yuvarlak çukur yapılar yapılmıştır ve bu yapılar aşamalar halinde değişerek yerini dikdörtgene ve oradan da ayrı duvarları ile düz damı olan yapılara (Şekil 1) bırakmıştır (Özdemir, 2017, s. 255; URL 1).

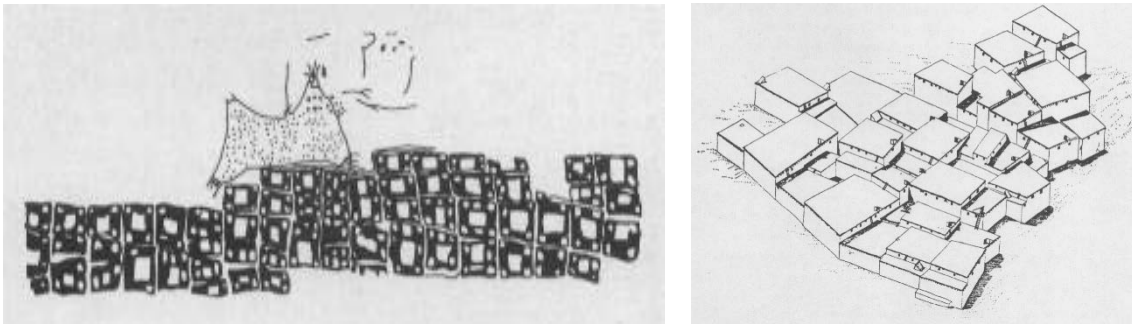
Şekil 1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, Çayönü yerleşmesinde konut biçiminin değişimi (Kavas, 2020, s. 536; URL 2)

Yerleşim özellikleri ve yapı malzemeleri bağlamında dikkati çeken ve farklılık arz eden ve bir kısmı Anadolu topraklarında kaldığı için bu çalışma kapsamında ele alınan bir diğer yerleşim yeri de Mezopotamya'dır. Yukarıda ifade edilen ilk kalıcı yerleşmeler bu bölgeye komşu topraklarda ortaya çıksa da insanlık tarihindeki bu önemli gelişmelerin sonuçları, arkeolog Gordon Childe tarafından 'şehir devrimi' olarak nitelendirilen olguyu ortaya çıkarmış, ilk kent yerleşimleri Dicle ile Fırat arasındaki günümüzde Güneydoğu Anadolu, Irak, Kuzeydoğu Suriye ve Güneybatı İran topraklarından oluşan bölge yani

Mezopotamya'da³ ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Mezopotamya, medeniyetin beşiği olarak kabul edilmektedir. MÖ 5000 ve 7000'lerde toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişme bu bölgeye kaymıştır ve Mezopotamya çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır (Childe, 2009, Eisner vd., 1963, s. 53; Özdöl, 2011, s. 173; Tekin, 2017, s. 17).

Mezopotamya'da taş materyal çok fazla değildir. Evler kerpiçten yapılmıştır ve iç avlulu bir yapı göstermiştir. Kentleşme topografya düz olduğu için düz ve gridaldir. Ancak her halükârda bina zemini için taşa ihtiyaç vardır. Çünkü bölgenin bol yağış alması nedeniyle zemin ıslaktır. Ancak Mezopotamya'nın verimli tarım arazilerinden yılda birkaç kez hasat yapma olanağı söz konusu olmuştur. Taş ihtiyacı doğrultusunda en yakın yerlerden biri olan İran'dan taş alınıp, ürün ile takas edilmiş ve bunun gibi diğer çevre yerleşmelerle de farklı alanlarda ticareti geliştirmişlerdir. Taş az ve değerli olduğundan yalnızca temelde kullanılmış, üst kısımlar ise kerpiçten yapılmıştır. Ama bu dayanıklı bir malzeme değildir, dayanıklı hale gelmesi için pişirilmiş ve tuğla ortaya çıkmıştır. Dayanıklılığının daha da artması için tuğlayı sırla⁴ kaplamışlardır. Kentleri savunma amaçlı olarak tuğladan surlarla çevrelemişler ve çevresini de hendek ve kanallarla destekleyerek savunmayı kolaylaştırmışlardır. Bu hususlara Gilgamiş Destanı'nda Mezopotamya'daki Uruk kentine ilişkin betimlemelerde de yer verildiği görülmektedir: “İstihkamlarla korunan Uruk'a sur inşa etti,...Çıkın yürüyün Uruk'un surlarında. Taraçalarını gezin, tuğla işini inceleyin: Tuğla işi yakılmış tuğladan değil mi?” (Mumford, 2017, s. 88, 100).

Neolitik dönemde Anadolu'daki yerleşmeler kapsamında ele alınması gereken bir diğer önemli yerleşme ise Orta Anadolu'da Konya Ovası'nda yer alan, Çanak Çömlekli Neolitik Çağ yerleşmelerinden MÖ 7.020-6.500 yılları arasına tarihlendirilen Çatalhöyük'tür (Ünsal, 2020, s. 325). UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan yerleşme düz bir alanda kurulmuştur. Yapılar birbirine bitişik olarak yapılmıştır ve girişleri çatıdandır. Yapılar arasında ev, tapınak ayrımı yoktur. Yapım malzemesi olarak pişmemiş kerpiç bloklar kullanılmıştır. Tarihte bilinen ilk kent planı, Çatalhöyük'te bir evin duvarında resmedilmiştir ve kent genelinin yine kerpiç malzemenin etkisiyle gridal (ızgara) yapıda şekillendiği (Şekil 2) anlaşılmaktadır (URL 3; URL 4).

Şekil 2. Çatalhöyük Şehir Planı ve evlerin olası dıştan görünümü (Akurgal, 1990, s. 23, 24)

Neolitik dönemi takip eden Kalkolitik dönemde Anadolu ikliminin normalleşmesi ve günümüzdekine benzer coğrafi koşulların oluşması dolayısıyla nüfus artışı olmuştur. M.Ö. 5.000'in sonlarına doğru madencilik daha da gelişmiş ve bakır ve kalay gibi madenler işlenmeye başlanmıştır. Geç Kalkolitik dönemde özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da kentlerde kamu binaları ve dinsel yapılar görülmektedir. Bu dönemin

³ Mezopotamya iki nehir arası demektir ve burada kastedilen iki nehir de Fırat ve Dicle nehirleridir.

⁴ Pişmiş toprak eşya ve yapı malzemesi üzerine sürülerek fırınlanan ve bunların üzerini saydam bir katmanla örterek su ve benzeri sıvılardan etkilenmemesini sağlayan koruyucu malzeme (Sözen ve Tanyeli, 2014, s. 275)

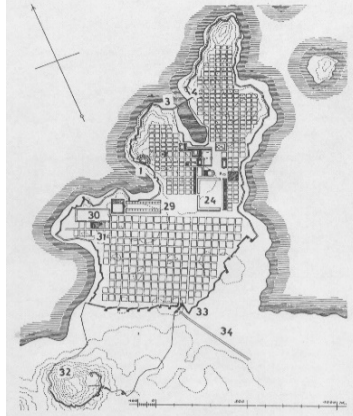
önemli temsilcilerinden biri Malatya-Arslantepe Höyüğü'dür. Neolitik dönemden Kalkolitik döneme geçişte ve ilk Tunç dönemindeki yerleşme ve yapılaşma tipolojilerinde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'daki kentlerde söz konusu gelişmeler ortaya çıkarken, Orta Anadolu'daki yerleşmelerde çok büyük farklılıkların olmaması, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'daki kentlerin Mezopotamya ile etkileşim halinde olmasıyla açıklanmaktadır (URL 1; Arslan, 2016, s. 1)

İlk Tunç Çağına gelindiğinde Anadolu'daki yerleşmelerde metal zenginliği ve özellikle Mezopotamya ile artan ticari faaliyetler ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Anadolu'da megaron tipi evler yaygınlaşmıştır. Megaron, kare veya dikdörtgen planlı, girişi önden olan, tek odalı, ortasında ocak yer alan, önceleri kerpiçten daha sonra taştan yapılan birim konut tipidir (Akurgal, 1990, s. 27; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 72). Bu durum, bulunulan bölge ile malzeme, malzeme ile form arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Ancak malzeme çeşitliliği artsa da genel kent formu değişmemiştir ve ızgara şemadır. Ancak topoğrafyaya bağlı olarak bazen şema deforme olabilmektedir (Özcan, 2007, s. 296).

Anadolu'nun tarihsel gelişimi içinde Hitit ve Frig kentlerinden de bahsedilmelidir. Hititler'de (M.Ö. 1600-1200) yapı sanatının gelişmiş olduğu görülmektedir. Hititlerde yapı adaları bitişik düzendedir ancak her konut bir sokağa veya meydana açılmaktadır. Yapılarında sandık duvar tekniği⁵ ile kalın duvarlar yapmışlardır. Yapılar bir ya da iki katlıdır, genellikle bir avlunun etrafındadırlar ve pencereleri vardır. Yer döşemeleri taştır (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 73; Salihoğlu, 2001, s. 10; Atila, 2018, s. 181; Salihoğlu ve Demirarslan, 2018, s. 1775). Anadolu'da Demir Çağı'nda (M.Ö. 1200-330) özellikle İç Anadolu'da önemli bir konumda bulunan Frigler (M.Ö. 750-300) ise ahşap işçiliğinde ileri gitmişler, materyal olarak taşı da kullanmışlardır. Gordion kentinde kerpiç duvarlı, taş temelli surlar da bulunmaktadır ve içerisinde yer alan konutlar dörtgen planlıdır. Frig konutlarının temelleri taş, üst kısımları ise bazen taş, bazen de ahşap hatıllarla güçlendirilmiş kerpiç yapılarıdır ve megaron plan uygulanmıştır (Arslan, 2016, s. 5, 8; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 74).

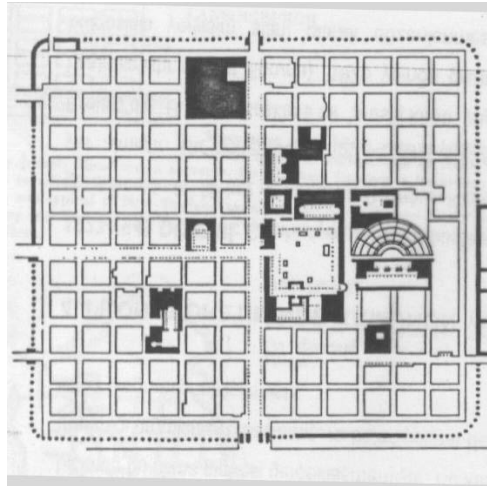
Antik döneme gelindiğinde Batı Anadolu'da çok sayıda koloni kentleri kurulmuştur. Arkeolog Ekrem Akurgal bu dönemde İon medeniyeti tarafından kurulan koloni kentleri ile Batı Anadolu'nun dünya kültür liderliğini uzun süredir elinde tutan Mısırlılardan ve Mezopotamyalılardan aldığını ve dünyanın en ileri bölgesi haline geldiğini belirtmiştir (Akurgal, 1990, s. 203). Ticari faaliyetler önemlidir. Kent yani polis, bugünkü anlamda devlet demektir. Kentlerde tam bir mekânsal ve işlevsel uzmanlaşma vardır. Çoğunlukla liman kentleri gridal form gösterirken, Anadolu'nun iç kısımlarında tarım alanlarını korumak, güneşlenme ve havalandırma olanaklarından yararlanmak için konutların güneşe bakan yamaçlarda yapıldığı görülmektedir (Catanese ve Snyder, 1988, s. 7). Anadolu'da Antik Çağ'da planlı bir biçimde ızgara plan olarak tasarlanan kentlere en iyi örnek Hippodamus'un tasarladığı Miletos'tur (Şekil 3). Artık yerleşmelerde oval forma rastlanmamaktadır (Abbasoğlu, 1996, s. 66; Özcan, 2007, s. 296). Kent meydanı agora, ticaret merkezi ve pazar yeridir. Toplanma mekânı tiyatro, kentte dominant bir elemandır. İklim ve peyzaj yönünden limanlar kentin içine dek sokulmaktadır (Gözlü, 2015, s. 180; Günay, 2012, s. 139; Mumford, 2017, s. 173; Tekkanat ve Türkmen, 2018, s. 112).

⁵ Sandık duvar tekniğinde; önce taştan duvarlar örülürken ardından odacık gibi boşluklar bırakılarak, odacıklar taş-toprak ile doldurulup üstü kapatılmaktadır. Böylece 10 metre kalınlığında duvarlar yapılabilmektedir (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 73).

Şekil 3. Miletos Kenti Planı (Akurgal, 1990, s. 446)

M.Ö. 735'te kurulan Roma İmparatorluğu'nun kentlerinde sanat ve yapı hep politika içindir. Etrüsk ve Helen kültüründen etkilenme söz konusu olmuştur. Mekânda fonksiyona önem verildiği görülmektedir. M.Ö. 30'dan itibaren Roma'nın egemenliğine giren Anadolu'da, Efes ve Perge kentlerinde yer alan konut alanlarında dikdörtgen planlı, ızgara şemaya oturan yerleşim deseninin söz konusu olduğu görülmektedir. Tipik bir Roma yerleşiminin gösterimi için Timgad iyi bir örnektir (Şekil 4). Timgad, Anadolu'da değildir ancak, Roma kentlerinde uygulanan bu şema tüm kentleri için standart niteliğindedir. Bu standart kent şemasının kentin savunma kolaylığı, toplumsal hiyerarşik yapı ve malzeme kullanımı gibi nedenlerle uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu tip Roma kentlerine '*Castrium Romanum*-Roma Karargâhı' denilmektedir (Mumford, 2017, s. 254, 256). Evler çoğunlukla iç avlulu *domus* adı verilen konutlardır ancak bunların yanı sıra Roma Dönemi'nde *insula* adı verilen çok katlı ilk toplu konut örneklerinin de geliştirildiği görülmektedir. Zengin aileler ise kentlerin dışındaki villa tipi konutlarda yaşamışlardır (Gallion ve Eisner, 1963, 72; Ceylan, 2004, s. 1; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 75; Karaca, 2020, s. 325).

Şekil 4. Roma Döneminde Timgad Kenti (Gallion ve Eisner, 1963: 72)

Romalılar, yapı malzemesi olarak Roma betonu yani *potzolona* denilen bir karışım kullanmışlardır. Karışımın içinde volkanik kül, kireç ve su bulunmaktadır. Taşlar içten ve dıştan yerleştirilerek ikisinin arasına potzolonaya taş eklenip dökülerek kullanılmıştır (Abbasoğlu, 1999, s.66). Roma kentlerinde yollar birbirini dik açı ile kesmektedir. Kuzeyden güneye uzanan yol *cardo*, doğudan batıya uzanan yol ise *decumannus* olarak adlandırılmıştır. Roma kentlerinde, kent meydanı *agora*, *akropolis* ile birleşerek

yerini forum'a (senatonun önündeki kısım) bırakmıştır (Mumford, 2017, s. 256). Roma İmparatorluğu M.Ö. 395'te ikiye ayrılmıştır. Batı Roma İmparatorluğu, Hun akınlarından etkilenerek yıkılmıştır, Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans ise devam etmiştir. Roma döneminde ön planda tutulan ızgara şema Bizans'ta uzun bir süre uygulanmayacaktır (Gallion ve Eisner, 1963, s. 73; Özcan, 2007, s. 296).

2. Anadolu'da Bizans Dönemi ve Selçuklu Dönemi

Roma İmparatorluğu dağıldığında Batı Avrupa'da kavimler arasında savaşlar olmaya başlamıştır. Kent nüfusları oldukça azalmış ve güven ortamı kaybolmuştur. Bu koşullarda ekonomik faaliyetler giderek daha fazla tarıma dayalı olarak gelişmiştir. Yönetim feodal beylerin eline geçmiş ve Orta Çağ başlamıştır. Orta Çağ kentleri biraz da bu güvensiz ortam nedeniyle, sur içinde kendi içine dönük kentlerdir. Roma İmparatorluğu'nda uygulanan gridal form artık bozulmuştur, topografyaya uyumlu organik yapı hâkim olmuştur. Anadolu kentlerinde ızgara planlı şema ancak 19. yüzyılda görülmek üzere terkedilmiştir (Keleş, 2013: 33; Mumford, 2013, s. 308; Özcan, 2007, s. 296).

Anadolu'da Bizans dönemi içerisinde yapı sanatı çok gelişmemiştir. Dini yapılara önem verilmiş, bunun dışındaki yapılarda örneğin, kırsal alandaki konut yapılarında ön direkli kerpiç yapılara ve köy düzenine geri dönüşümüştür. Yani Orta Çağ'ın Anadolu yüzünde evler küçüktür ve gelişmemiştir. Zaten Bizans ile en çok özdeşleşebilen kent de başkenti Konstantinopolis/İstanbul olmuştur. İstanbul'da yaşayan varlıklı tabakanın lüks evleri dışındaki konutlar gecekonduyu andıran, çatıları hasır ile kaplı, toprak tabanlı konutlardır. Bizans döneminde antik kentlerin görkemini yansıtan hipodrom, tapınak ve tiyatro gibi yapıların terk edildiği görülmektedir. Anadolu'da Bizans kentleri büyük köylere dönüşmüştür. Kerpiçten iki katlı evler, düz damlıdır ve bir avlu etrafında yer almışlardır. Kırsal alanda Geç Bizans Dönemi'nde ayrıca Nevşehir ve Göreme'de mağara yerleşme alanları da görülmektedir (Koçyiğit, 2013, s. 13; İşler, s. 291, Tunay, 1997, s. 100; Uysal, 2013, s. 11).

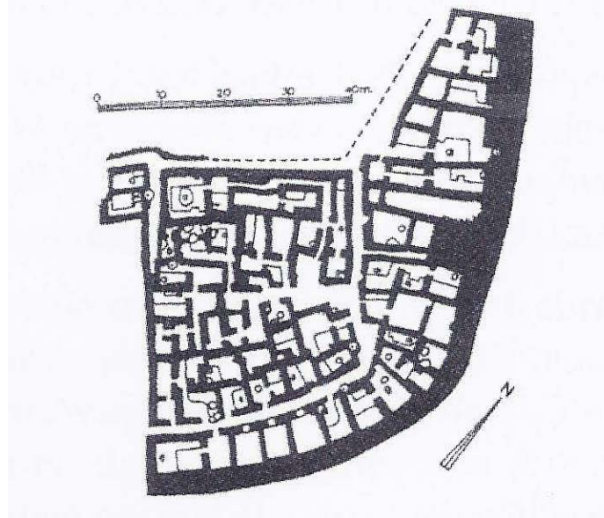
Yukarıda da değinildiği gibi ızgara şema terkedilmiş olmakla birlikte Türklerin Anadolu'ya gelişlerinin ardından başlayan Beylikler Dönemi'nde ve Bizans İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü dönem boyunca çok nadir de olsa Ege kıyılarında yer alan *Scalanova* (Kuşadası), *Nea Focia* (Yeni Foça) gibi koloni kentlerinde ızgara şemanın görüldüğü belirtilmelidir (Özcan, 2007, s. 296).

Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya 11. yüzyıl itibarıyla siyasi karışıklıklar ve iklim şartları gibi nedenlerle göç etmeye başlamış, 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasından sonra göçler yoğunluk kazanarak devam etmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce de yerleşik yaşamı benimsedikleri görülmektedir. Orta Asya'da at yetiştirdiklerinden, büyük at sürülerinin ardından yer değiştirmeleri gerekmiştir ve belli göç güzergahları vardır. Yapacakları yaylak ve kışlaklar için oba yani çadırları barınak olarak kullanmışlardır (Sözen ve Eruzun, 1992, s. 20). Yerleşik yapılarında ise taş ve kerpiç malzeme kullanarak evler ve mahalleler oluşturdukları görülmektedir (Şekil 5). Dolayısıyla Türkler'in ihtiyaca göre göçer veya yarı-göçer bir yaşam biçimi sergiledikleri ifade edilebilir. Orta Asya'da Maverünnehir ve Horasan'da yapılan kazı çalışmaları, Türklerin burada kare planlı, dört eyvanlı⁶, merkezi kubbeli ve geniş avlulu yapılar inşa ettiklerini göstermektedir. Bu plan şeması daha sonra Anadolu'da inşa edilen Türk evlerinde de kendini göstermiş ve Selçuklu ve Osmanlı mimarisini de etkilemiştir. Bu şemanın kökeni esasen göçebe kültüre dayanmaktadır.

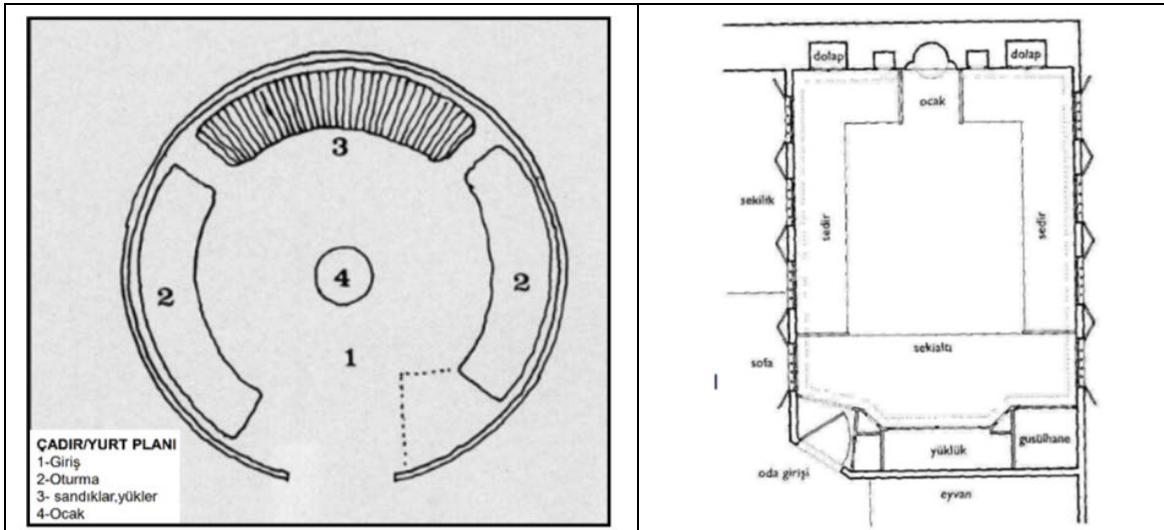
⁶ Eyvan, üç tarafı kapalı önü açık mekandır ve hayatın/sofanın odaların arasına uzandığı oturma alanlarıdır (URL 5).

Göç sırasında kullandıkları çadırların yan yana oluşu ve ortalarındaki ortak alan, sonradan geleneksel Türk evinde kendisini odalar ve sofa biçiminde gösterecektir. Çadırın iç mekanının kurgusu ise Türk evi odasına yansiyacaktır ve karşılaştırıldığında önemli benzerlikler olduğu görülmektedir (Şekil 6). (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 71, Deniz, 2007, s. 27; Göğebakan, 2015: 45; Kavas, 2012, s. 509, 510).

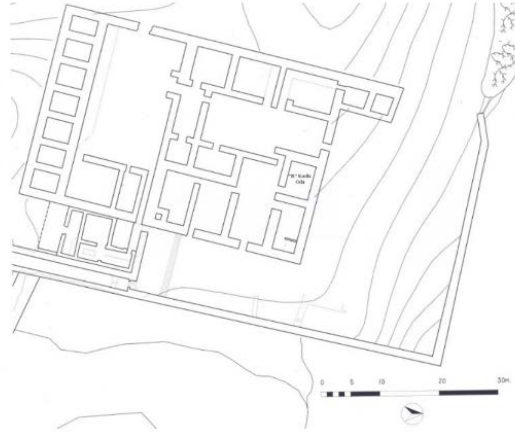
Anadolu'da erken dönemde yapılan cami, medrese, külliye gibi yapılar ve konutlarda yapı malzemesi olarak tuğla kullanıldığı, ardından taşın da kullanılmaya başlandığı ve taş süslemeciliğinin geliştiği görülmektedir. Ancak Selçuklu'nun hemen öncesi ve Selçuklu döneminde tuğla, mescit ve türbelerde tek başına kullanılmış, cami ve medreseler gibi büyük ölçekli yapılarda ise kısmi olarak yer almıştır. Medrese yapılarında tuğla kullanımı camilere benzer bir görünüş ortaya çıkarmıştır. Ancak ilerleyen süreçte tuğladan inşa edilen yapılar giderek azalmıştır. Taş giderek daha yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Konya İlinde Beyşehir'deki Kubad Abad Sarayı (Şekil 7) ve Kayseri'deki Keykubadiye Sarayı (Şekil 8) dönem mimarisinin önde gelen örnekleridir ancak Selçuklulardan günümüze hiç konut ulaşmamıştır (Bakırer, 1981, s. 5; Bakırer, 2017, s. 204; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 76).

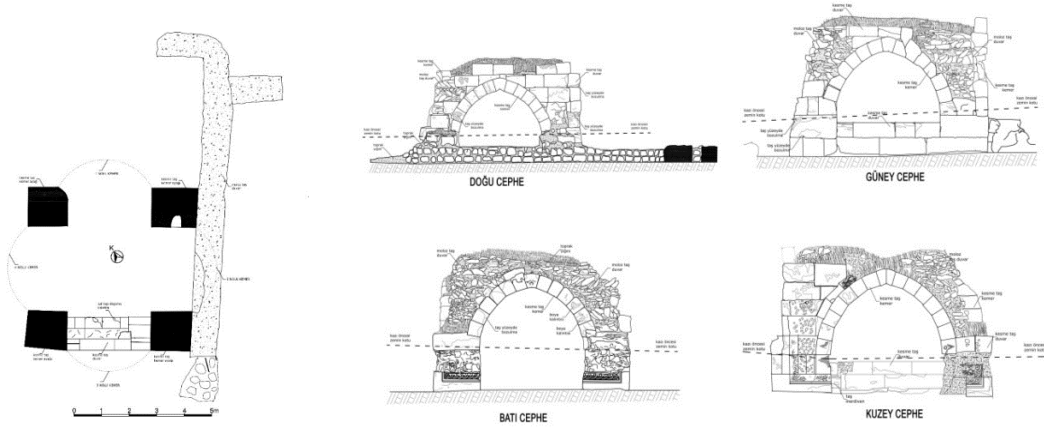
Şekil 5. Orta Asya'da (Kazakistan-Kuyrıktope) Sokak ve Konut Düzeni (Deniz, 2007, s. 28)

Şekil 6. Oba (Çadır) ve Geleneksel Türk Evinde Birim Öge Oda Planı Karşılaştırması (URL 5)

Şekil 7. Kubad Abad Sarayı (Acioğlu, 2014, s. 3).

Şekil 8. Keykubadiye Sarayı-Dört Kemerli Yapı Cepheleri (Baş ve Dursun, 2017, s.104)

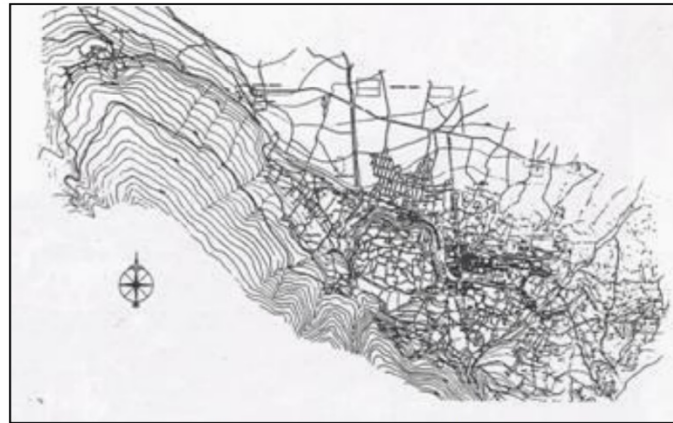
Anadolu Selçuklu Devleti döneminde kurulan kentlere bakıldığında kendine has bir doku oluşturduğu ve yeni kentler kurmak yerine mevcut kent yapılarını yıkmadıkları görülmektedir. Halihazırdaki Bizans kentlerine eklenerek ve mevcut yapılara yeni fonksiyonlar vererek kullanmışlardır. Kentlerdeki kiliselerin camiye çevrilmesi, manastırların tekke ve zaviye olarak kullanılması buna örnektir. Yani Türkler eski kente yerleşerek orayı geliştirmişlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden önce sur içinde bulunan kale-kentler söz konusudur. Türkler pek çok yeni kale inşa etmişler veya eski kaleleri onarmışlardır. Aileleri ile birlikte burada kalarak kale-kent olgusunu güçlendirmişlerdir. Anadolu'da 13. yüzyılın ilk yarısında önemli kentler askeri amaçla kullanılan iç kale, onu çevreleyen konut alanları ve en dışta yer alan kalın surlarla çevrili dış kaleden oluşan bir görünümde idirler (Şekil 9). 13. yüzyılda ayrıca Anadolu'daki kentlerin gelişiminde etkili olan unsur ticaret olmuş, kervan ticareti nedeniyle yeni merkezler kurulmuştur. Ticaretin gelişmesinin etkisi ile dış kale ortadan kalkmaya başlamış ve kentlerde sadece iç kale yer almıştır (Kejanlı, 2010, s. 290; Ökmen ve Yılmaz, 2009, s. 93). Anadolu Selçuklu Devleti çeşitli sebeplerle yıkıldıktan sonra Anadolu'da Beylikler Dönemi yaşanmış ve bu beyliklerden Osmanlı Beyliği güçlenerek, Osmanlı Devleti kurulmuştur.

Şekil 9. 13. Yüzyıl-Kayseri kenti (Kejanlı, 2010, s. 291)

3. Anadolu'da Osmanlı Dönemi

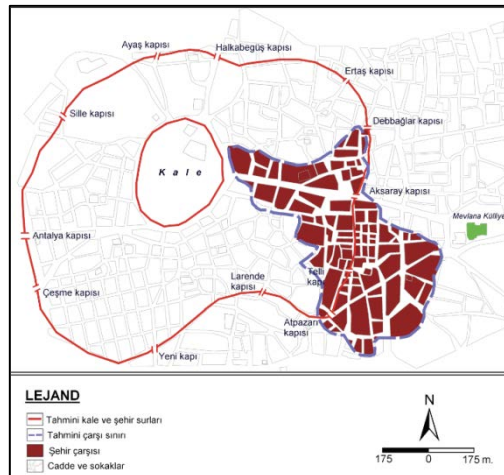
Osmanlı kentlerini ve konut dokusunu ele alırken üç döneme ayırarak değerlendirme yapılabilir; (1) Erken dönem, (2) Geleneksel/Klasik dönem, (3) Batılılaşma dönemi. 13. yüzyıldan itibaren beylik iken giderek güçlenerek devlet haline gelen Osmanlı'da erken dönemden itibaren kentleşmeye önem verilmiştir. Osmanlı yerleşme sisteminin kuruluş aşaması 14. yüzyıl sonundan 15. yüzyılın ikinci yarısına dek sürmüştür. Erken dönemde Osmanlı'da da Selçuklu Dönemi'ndeki gibi yine mevcut kentlerin çevresine yerleşilmiştir. Ancak bu Osmanlı'nın bu erken evrede dahi kendine özgü bir kent düzeni oluşturmadığı anlamına gelmemektedir. Bizans kenti çevresine kurulan yerleşimler zamanla büyüyerek bütünleşip, topografya ile uyumlu organik formlar ortaya koymuşlardır. Yerleşimde doğaya saygı temel alınmış, tarım faaliyeti, iklimlendirme ve manzara koşullarını gözetererek yapılar düzlüklerde değil, güneye bakan yamaçlarda (Şekil 10) yapılmışlardır. Çok stratejik konumdaki kentlerde var olan kaleler tamir edilmiş ve 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed döneminden başlayarak Anadolu kıyılarında limanları korumak doğrultusunda yeni kaleler inşa edilmiştir. Ancak bu dönemde surlarla çevrili kent yapısına çok seyrek rastlanmaktadır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2016, s. 208; Kejanlı, 2010, s.Ökmen ve Yılmaz, 2009, s. 91; Özcan, 2007, s. 298).

Şekil 10. Osmanlı kenti Bursa (Kejanlı, 2010, s. 295)

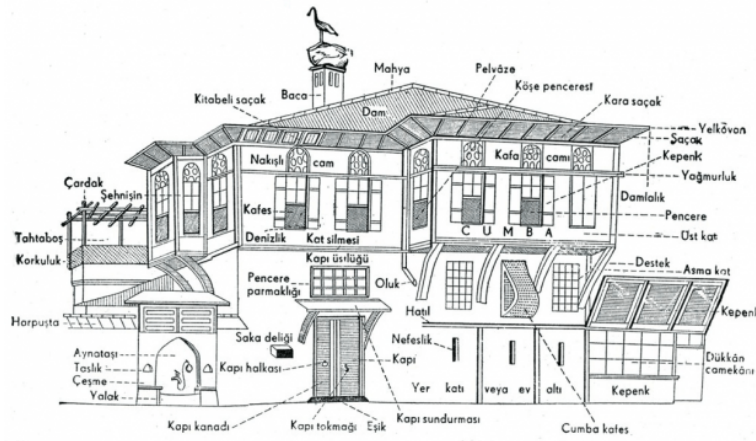
Osmanlı'da Geleneksel/Klasik dönemin başlangıcı ile ilgili literatürde farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bu dönemi, Erken dönemi de içine alarak 18. yüzyılın sonuna kadar süren bir dönem olarak değerlendiren yaklaşımlar olduğu gibi, Anadolu'da kentleşme hareketinin hızlandığı 16. yüzyıldan başlayarak ele alan ve yine 18. yüzyıl sonuna kadar sürdüğünü ifade eden yaklaşımlar da bulunmaktadır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2016, s. 208; Ökmen ve Yılmaz, 2009, s. 91; Öz, 2005, s. 58) 17. yüzyılda Osmanlı, konargöçer halkı yerleşik düzene geçirmek doğrultusunda bir iskân politikası belirlemiştir. Dönem içinde baş gösteren Celali İsyanları dolayısıyla kırsal alanlarda yaşayan halk da kentlere göç etmişlerdir. Bu nedenle tampon bir bölge oluşturmak doğrultusunda Anadolu'da bazı kentlerin mahalleleri tek katlı surlarla çevrilebilmiş, bazıları surlarla korunmuş ve iç kaleleri de tahkim edilmiştir. Amasya, Ankara, İznik, Konya ve Bursa gibi kentler buna örnektir. Ancak bu dönemden 19. yüzyıla kadar, zamanla bir güven ortamının oluşması ve kale dışında yerleşmelerin yoğunlaşması ile surların işlevsiz kaldığı görülmüştür (Kejanlı, 2010, s. 295).

Osmanlı kentleri çok sayıda fonksiyonu içinde barındıran merkezi yerleşimler olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı kentleri Roma kentlerinde olduğu gibi garnizon kentler olmamıştır. Çeşitlilik sadece fonksiyonlarda değil, etnik, dini, ekonomik ve sosyal yapıda da kendini göstermiştir. Bu dönemde Osmanlı kentlerinin ön plana çıkan ortak bazı özellikleri söz konusudur. Kentlerin yerleşim dokusu organikdir, arazinin doğal eğime göre kıvrılan sokaklar dardır ve bazen de çıkmaz sokak oluşumları görülmektedir. Kent merkezinde daha küçük ve bitişik olan yapılar, ortalarına kamu yapılarını almışlardır ve kentlerin dışına doğru gidildikçe parsel büyüklükleri artarak, bitişik nizam azalmaktadır. Sokağın iki yanı yüksek duvarlarla birbirinden ayrılmıştır. Duvarların üzerinde yer alan çıkmalar bu organik düzeni hareketlendirmiştir. Kentte sınıflara dayalı farklılıklar yoktur ve mahalle kültürü önemlidir. Evlerin yan yana gelişinde ana ilke komşunun perdelenmemesidir. Yapının biçimlenmesi, çıkma oranı, yapı yaklaşma miktarı gibi hususlar karşılıklı anlayış ve mimar denetimi ile belirlenmiştir. Osmanlı kentlerinin ticaret bölümleri yani çarşı, konut bölümlerinden ayrıdır ve kentlerin bir nevi merkezi iş alanına (MİA) sahip oldukları söylenebilir (Şekil 11). Çarşının yer seçiminde önemli yollar, kültürel alanlara göre konum, sur ve kale etkili olmuştur. Osmanlı kentlerinde ana yerleşim yerinden uzakta yer seçen yeni mahallelere 'şehre-küstü' denilmektedir. Şehre-küstü oluşumuna neden olan husus, kentin eski yerleşim alanının tamamen dolması ve yeni bir ev için yer kalmamasıdır. Bu nüveler zamanla yoğunlaşarak eski kentsel alanlara eklenmişlerdir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2016, s. 203, 207, 214, 218; Gençel, 2000, s. 31; Gögebakan, 2015, s. 44; Kejanlı, 2010, s. 296; Ökmen ve Yılmaz, 2009, s.91; Özcan, 2007, s. 298).

Şekil 11. Osmanlı kentlerinde çarşı ve organik şema-Konya (Şahinalp ve Günal, 2012, s. 149).

Osmanlı dönemindeki geleneksel Türk evi, Sedad Hakkı Eldem tarafından "Türk evi, eski Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği sınırlar içinde, eski tabiriyle Rumeli ve Anadolu mıntıklarında yerleşmiş, inkişaf etmiş ve 500 sene kadar tutunmuş kendi vasıflarıyla tebarüz etmiş ev tipidir." şeklinde tanımlanmaktadır. Geleneksel Türk evi (Şekil 12) bahçeli, az katlı (en fazla üç katlı) yapı biçimine sahiptir. Osmanlı'nın farklı coğrafyalarda yayılışı sırasında geleneksel Türk evi biçiminin bu coğrafyalara da taşındığı ve özellikle Irak, Mısır ve Balkanlar'da etkili olduğu görülmektedir. Bunun tersi de doğrudur, yani geleneksel Türk evini şekillendiren ve köklerini Orta Asya'dan alan unsurlar sadece farklı coğrafyaları etkilememiş, Türklerin Anadolu başta olmak üzere hakimiyet kurdukları coğrafyalarda karşılaştıkları mimari unsurlar da geleneksel Türk evinde yerini bulmuş ve onu zenginleştirmiştir (Eldem, 1954, s. 10; Gögebakan, 2015, s. 44; Özcan, 2007, s. 298).

Şekil 12. Geleneksel Türk Evi (URL 6).

Geleneksel Türk evlerine ilişkin literatür incelendiğinde; plan tipine, sofa türüne, yapımında kullanılan malzemeye, konutun içinde bulunduğu coğrafi bölgeye ve yine konutun içinde bulunduğu iklim özelliklerine, konutun mimarisinin şekillenmesinde etkili olan medeniyetlere göre farklılaşan pek çok sınıflandırma olduğu görülmektedir.

Geleneksel Türk evinde, yapının yapıldığı bölgenin yerel malzemelerinin kullanılması önemli bir özelliktir. Anadolu yapılarında kullanılan malzemeler ahşap, taş ve kerpiçtir. Taş ve kerpiç yapılarda pencere gibi mimari elemanlarda ahşap kullanılmıştır. Ancak yapının tamamının ahşap yapılması planlanıyorsa temeli taştan yapılmıştır. Yapıda taşıyıcı olan ahşap kullanımı Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Marmara, Trakya ve Rumeli, Ege ve Akdeniz bölgelerinde görülmüştür. Malzeme olarak ahşabın daha az olduğu yerlerde taş kullanılmıştır. Bu tip yerleşmelere örnek, Urfa ve Mardin evleridir. Bu sayede yöresel yapı tipolojileri farklılaşmıştır. Örneğin; malzeme olarak taş ve ahşabın az olduğu Orta Anadolu'da bu defa kerpiç, yaygın biçimde kullanılmış, ahşap hatıllarla desteklenmiş ve taş sadece binanın temel duvarlarında kullanılmıştır. Eğer yöresel malzeme bol ve çeşitli ise karma malzeme kullanımları da söz konusu olabilmektedir. Ancak malzeme olarak cam 17. yüzyılın sonuna kadar sadece sarayda kullanılmış, 18. yüzyıldan itibaren zengin ailelerin evlerinde de görülmeye başlanmıştır (Gögebakan, 2015: 48; Kuban, 1966, s. 15; Sözen ve Eruzun, 1992, s. 19, 20).

Doğan Kuban tarafından geleneksel Türk evlerine ilişkin sınıflandırma bölgesel özelliklere göre yapılmıştır. Buna göre (Kuban, 1982, s. 39):

1. Güneydoğu Anadolu'da taş mimari,
2. Kuzeydoğu Anadolu'da ahşap hatıllı taş mimari,

3. Doğa Karadeniz’de ahşap mimari,
4. Ege ve Akdeniz Bölgelerinde taş mimari,
5. Orta Anadolu’nun Niğde ve Kayseri kesimlerinde taş mimari,
6. Orta Anadolu’nun köy ve küçük kentlerinde kerpiç mimarisi,
7. Anadolu’nun kıyıları, Diyarbakır’dan batıya ve İç Ege’den Torosların kuzey yamaçlarına kadar görülebilen hımiş yapı tekniği kullanılan, taşıyıcı sistemi ahşap, kerpiç dolgulu, zemin katı çoğunlukla taş mimari olarak sınıflandırmıştır.

Sedad Hakkı Eldem tarafından geleneksel Türk evinde planı teşkil eden temel elemanlar (Eldem, 1954: 14):

1. Odalar
2. Sofalar ve müstemilat
3. Geçit ve merdivenler olarak tespit edilmiştir.

Geleneksel Türk evinde çok sayıda oda bulunmasının temel nedeni toplu yaşamaya ilişkin alışkanlık ve aile yapısı olmuştur. Kalabalık ailenin bir arada yaşadığı bu evlerde plan tipi değişse de yiyeceklerin saklanması ya da yeni evlenecek olan çocuğun oturması için ayrı bir oda mutlak suretle düşünülmüştür. Yani geleneksel Türk evinde birden fazla ailenin bir arada yaşadığı bir mekân kurgusu vardır. Sofa, her biri ayrı ev niteliğindeki odalar arasında yer alan, gerektiğinde tüm aile bireylerini bir araya getiren önemli bir mekandır (Şekil 13). Türk evlerinin plan şemalarının sofaya göre sınıflandırılması incelendiğinde (Şekil 14); sofasız plan, dış sofalı, iç sofalı, orta sofalı olarak değiştiği görülmektedir (Azezli, 2009, s. 10; Eldem, 1954, s. 18; Eruzun, 1987, s. 48; Gögebakan, 2015, s. 48-50).

Şekil 13. Geleneksel Türk evinin öğeleri: eyvan, sofa, oda (Bayazıt, 2014, s. 3)

Oda				Oda
Oda ve ayvan				Oda ve ayvan
Oda ve yüksek oda				Oda ve yüksek oda
Oda, ayvan ve yüksek oda				Oda, ayvan ve yüksek oda
	Sofasız ev tipi	Dış sofalı ev tipi	İç sofalı ev tipi	Orta sofalı ev tipi

Şekil 14. Türk Evinin Plan Tipinin Sofaya Göre Sınıflandırılması (Yarış, 2020, s. 329)

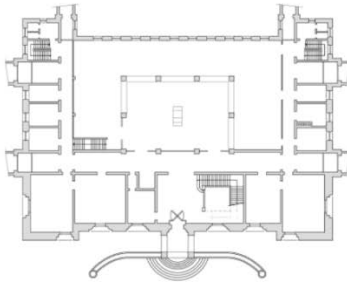
Osmanlı kentlerinde 19. yüzyıldan itibaren önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Değişim hem fiziksel hem yönetsel boyutta hem de sosyal boyut bağlamında gerçekleşmiştir. Sınıf farkı olmayan mahalle yaklaşımı değişmiş, mahalleyi idare eden resmi kuruluşlar ortaya çıkmış ve dengeli toplumsal düzen ortadan kalkmıştır. Bu değişimlere öncülük eden 1839'da Tanzimat Fermanı ile birlikte ele alınan reform hareketleridir. Bunun etkisiyle kentsel alan kullanımı bağlamında da önemli değişimler meydana gelmiş ve kentlerde ikili şema görülmeye başlanmıştır. Yani geleneksel organik şema ve bunun yanı sıra Osmanlı kentlerinde yeniden gündeme gelen izgara şema. Izgara şemanın yeniden kentlerde görülmesinde demiryollarının gelişiminin yanı sıra, kent elitlerinin bu kent formunu yerleşmeye daha uygun bulması, yangın ve depremlerle geleneksel dokunun yok olması, toplumsal yapıda çekirdek aile sürecine geçişin başlaması etkili olmuştur (Aliağaoğlu ve Uğur, 2016, s. 218; Özcan, 2007, s. 297). 1839'da Tanzimat Fermanı ile başlayan ve I. ve II. Meşrutiyetle devam eden süreçte planlı kentleşme dönemi başlamıştır. Özellikle 1839 ile 1923 arasında çağdaşlaşma ile moderniteyi eş tutan dünya görüşü hâkim olmuş ve geleneksel plan kalıpları terk edilmeye başlanmıştır. Bu görece modernleşme döneminde sıra evler ortaya çıkmış, bitişik bahçeli evler yapılmıştır. Bir diğer gelişme de apartmanlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da Pera'da ve Galata'da başlayan apartmanlaşma ile çok katlı konut kültürü gelişmeye başlamıştır ve 20. yüzyıl boyunca Anadolu kentlerinde yaygınlaşmıştır (Bilgin, 1996, s. 294; Özcan, 2007, s. 297; Tekeli, 2001, s. 21).

4. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kentsel Gelişim Ve Konut Tipolojisi

4.1. 1923-1950: Yavaş Kentleşme Dönemi

1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu dönemden başlayarak 1950'lere kadar sürecek olan dönemde kentleşme yavaş gerçekleşmiştir. Bu dönemin başında başkent Ankara, tüm Anadolu kentleri için de bir prototip olarak düşünülmüştür. Plan anlayışında bulvar, cadde, kavşaklar ve gridal plan şeması ve radikal bir modernleşme söz konusudur. Bu durumun ortaya çıkmasında şüphesiz yabancı mimarların yerleşimleri planlanmaları etkili olmuştur. Batıda kullanılan yapı öğeleri doğrudan Türkiye'ye aktarılmıştır. Geleneksel yapı malzemeleri yerine yapılarda beton, çelik ve cam kullanılmıştır. Modernleşme süreci doğrultusunda haremlik selamlık anlayışın kalkması, kadının çalışma hayatına katılması, mutfaklarda ve misafir odalarındaki kullanım değişiklikleri gibi unsurlar, konut mekanına yansımıştır. Geleneksel geniş aile anlayışı yerini çekirdek aileye terk etmiştir (Bilgin, 1996, s. 294; Koca, 2015, s.19; Ülkü, 2018, s. 64, 69).

Osmanlı'nın son dönemlerinde görülen ikili yapı Cumhuriyet'e de intikal etmiştir. Ayrıca II. Meşrutiyetin ilanı ile başlayan I. Ulusal Mimarlık Dönemi Cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam ederek 1930'lara dek sürmüştür. Osmanlı'dan ve Selçuklu'dan devralınan ulusal özelliklerin ağır bastığı bu mimari dönem, eklektik bir yapı özelliği ortaya çıkarmıştır. Bu dönem eserlerine betonarme olarak inşa edilen II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası ve Ziraat Bankası Binası örnek olarak verilebilir (Şekil 15). Bu dönemde çeşitli diğer akımların da ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, Alman akımı ile apartmanlar oluşmuştur. 1939'dan 1950'lere kadar süren II. Ulusal Mimarlık Dönemi doğrultusunda geleneksel mimariyi örnek alarak yerel malzeme kullanımına dayalı ve iklim koşullarının göz önünde bulundurulduğu mimari çalışmalar gerçekleştirildiği de görülmektedir. 1930'ların sonu ve 1940'lı yıllarda devlet yavaş yavaş konut sektörüne girmiş ve devlet memurları için lojmanlar yapılmıştır (Şekil 16). Cumhuriyetin bu erken döneminde birçok Anadolu kentinde yeterli konut olmaması lojmanlar ile memurlara konut sunumu yapılmasını gündeme getirmiş ve lojmanlar planlı yapıları, sosyal tesisleri, ulaşım kolaylığı sağlaması ve güvenli bir ortamı sunması bağlamında olumlu özellikler içermişler ve iyi örnekler ortaya konulabilmiştir. Bu dönemde ayrıca mahalleler planla toplu konuta dönüşmüşlerdir. 1945'te kooperatifler için konut kredilerinin verilmesi konut üretim biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. Geleneksel dört eyvanlı şema terk edilmiş, iki katlı evler ve ilk kooperatif mahalleleri inşa edilmeye başlanmıştır (Şekil 17). Betonarmenin sağladığı olanaklar ile yapı hacminin de büyüdüğü görülmektedir. Kübik ev (Şekil 18 ve 19) tasarımı modern yaşamın simgesi haline gelmiştir. Modern konutların halk tarafından kabul görmesinin sağlanması doğrultusunda radyo yayınları ve dergiler aracılığıyla da idealize modern konut imgesi ortaya konulmaktadır (Akurgal, 1984, s. 31; Bilgin, 1996, s. 294; Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 76, 77; Koca, 2015, s. 22; Özcan, 2007, s. 297; Sözen, 1996, s. 17, Ülkü, 2018, s. 70; Yıldız ve Parlak, 2018, s. 4932).

Şekil 15. Ziraat Bankası İdare Binası (Yıldız ve Parlak, 2018, s. 4932)

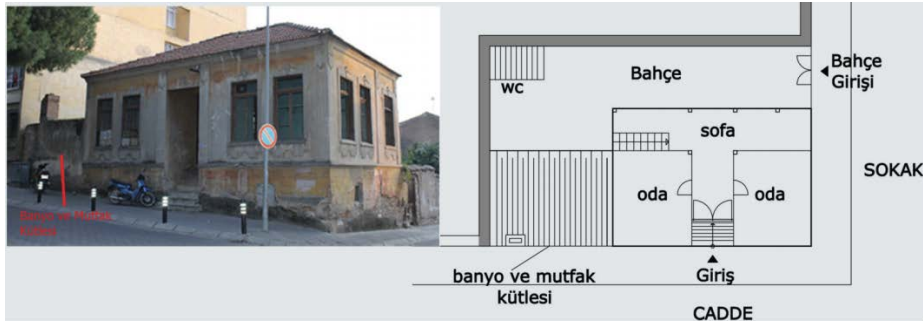
Şekil 16. Ankara Saraçoğlu Mahallesi (URL 7)

Şekil 17. Cumhuriyet döneminde İzmir'de Belediye Kooperatif Evleri (URL 8)

Şekil 18. Erken Cumhuriyet döneminde modernleşmenin simgesi küçük ev (Ülkü, 2010, s. 71)

Şekil 19. Erken Cumhuriyet dönemi konut şeması (Şimşek, 2015, s. 49)

4.2. 1950-1980: Plansız Kentleşme Dönemi

1950'li yıllarla başlayan ve 1980'lere kadar süren dönem ise plansız bir kentleşmenin söz konusu olduğu dönem olarak ele alınabilir (Koca, 2015, s. 23). 1950'ler, Türkiye'de kırdan kente göç olgusunun ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bu tarihe kadar hızlı bir kentleşme olgusu söz konusu değilken; tarımda makineleşme ile kırdaki işsiz kalan nüfus, sanayide çalışmak için özellikle büyükşehirlerle göç etmiştir. 1950 itibarıyla kentlerde iki katlı, yığma, her katı konut olan yapılar artmaya başlamış, bu

yapılarda tuğla ve beton kullanılmıştır. Kamunun konut arzının kente yeni gelenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi ile 1950'lerle beraber Türkiye gecekondular sorunu ile tanışmaya başlamıştır. Kentlerin çeperlerindeki kamuya ve özel kişilere ait arazilere izinsiz biçimde yapılan, köye benzer yapılar topluluğu olan gecekondular, önceleri masum barınaklar iken, uygulanan imar afları nedeniyle yaygınlaşmış ve zaman içinde imar hakkı elde edilerek apartmanlaşmalarıyla ticari değer kazanmışlardır. 1965 yılında yayımlanan Kat Mülkiyeti Kanunu ile betonarme apartmanlar (Şekil 20) giderek yaygınlaşmıştır (Keleş, 2013, s. 520; Bilgin, 1996, s. 294).

Şekil 20. 1965 Apartman bloğu örneği (Koca, 2015, s. 23)

4.3. 1980-2000: Hızlı Kentleşme Dönemi

1980 sonrası dönem ise hızlı bir kentleşmenin görüldüğü dönem olmuştur. 24 Ocak Kararları doğrultusunda ekonomik yeniden yapılanma çerçevesinde küresel çapta olduğu gibi Türkiye'de de neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Büyükşehir belediyelerinin kurulması ve imar hakları konusundaki gelişmeler doğrultusunda kentsel mekânın çehresi oldukça değişmiş ve farklı mimari öğelerin bir arada olduğu, hızla büyüyen ve genişleyen bir hal almıştır. Bu süreçte kentlerde yeşil alan miktarında ciddi azalmalar olduğu ve bir dönemin mimari karakterini yansıtan sivil mimarlık örneklerinin ise yeni imar faaliyetlerinin yapılması doğrultusunda yıkıldığı görülmektedir. 1980 sonrası dönemde gecekondulaşma da yapısal bir sorun haline gelmiştir (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013, s. 77; Keleş, 2013, s. 373, Koca, 2015, s. 26; Özcan, 2007, s. 298, Kültür Bakanlığı, 2002, s. 9). 1984 yılında yapılan düzenlemelerle düşük ve orta gelir grubunun konut sorununun çözümü için Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kurulmuş ve toplu konut projeleri geliştirilmeye başlanmıştır (Şekil 21). Özellikle 90'lı yıllarla beraber özel sektörün toplu konut projelerine ayırdığı sermayenin arttığı görülmektedir (Koca, 2015, s. 28). Bu dönemin sonunda 1999 yılında yaşanan Gölcük depremi, 2000'li yıllarla birlikte Türkiye kentlerinde yerleşme ve konut yapısını ve bunlara ilişkin politikaları etkileyecek önemli değişimlerin başlamasında önemli rol oynamıştır (Kentleşme Şûrası, 2009, s. 27).

Şekil 21. TOKİ Ataşehir Konutları-1993 (URL 9)

4.4. 2000'den Günümüze: Kentsel Dönüşüm Dönemi

2000'li yıllarla birlikte kentsel gelişime ve konut üretim biçimine yön veren, odağında TOKİ'nin olduğu ve kentsel dönüşüm projelerinin yoğun bir biçimde gerçekleştirildiği bir dönem başlamıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bunda 1999 yılında yaşanan Gölcük depreminin önemli etkisi olmuştur ve mevcut konut stokunun niteliği tartışılmaya başlanmıştır (Koca, 2015, s. 29; URL 10). Ayrıca 2005 yılında yayımlanan 5393 sayılı Belediye Kanunu, belediyelerin kentsel dönüşümün yerel ayağı olarak rol almalarını beraberinde getirmiştir. Kentsel dönüşüm ve yenileme çalışmalarına hız kazandıran diğer mevzuatlar ise, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve 2012 yılında yayımlanan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun olmuş ve Türkiye kentlerindeki yerleşim ve konut tipolojisi üzerinde önemli sonuçlar ortaya çıkarmışlardır (Keleş, 2013, s. 389; Kentleşme Şûrası, 2009, s. 27; URL 10, URL 11).

Bugünün kentlerinde hemen tüm donatıların kendi içinde yer aldığı, içe dönük konut siteleri giderek yaygınlaşmaktadır (Polat ve Kartal, 2018, s. 68). Çağdaş yapı malzemeleri olarak nitelenen çelik, betonarme, cam, gaz beton, çeşitli seramikler ve türevleri tüm kentlerdeki yapılarda kullanılmakta ve giderek şekli birbirine benzeyen ve özgünlüklerini yitiren kentleri ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde kentlerdeki tarihi dokular, modern çağın ihtiyaçlarını karşılayamadıkları gerekçesiyle bakımsız bırakılarak terk edilmekte ve yaşanan değer kaybı nedeniyle kentsel çöküntü alanları haline gelmektedirler. Buralarda değişen kullanıcı profili ise zaten beton bloklar arasında terk edilmiş ve bozulmuş tarihi dokuya bir nevi son darbeyi vuran bir etken olmaktadır. Ayrıca kentlerde doğru biçimde uygulanmayan koruma politikaları ise bu dokuların bilinçli olarak yok edilmesi ve tahrip edilmesi sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Tüm bu sorunların temeline bakıldığında esasen konunun bilinçsizlik olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, 1950'li yıllardan günümüze önemli şekilde tahrip edilmeye devam edilen kültürel ve doğal mirasın, yerel kültürel kimliğin ve zenginliğin korunmaları ve kentlilerin aidiyet duygusunun geliştirilmesi doğrultusunda söz konusu koruma süreçlerine kentlilerin, merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin, akademisyenlerin ve sivil toplum kuruluşlarının yani özetle, ilgili tüm paydaşların daha fazla ve etkin şekilde dahil edilmesi ve kültürel ve doğal miras bilincinin geliştirilmesi günümüzde oldukça önemli bir konu haline gelmiştir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 206; Negiz, 2017, s. 168).

Değerlendirme ve Sonuç

İnsanlık var olduğundan bu yana sürekli içinde yaşadığı ortamla etkileşim halinde olmuştur. Tarihsel gelişim süreci içinde bu ilişkinin seyrini değiştiren bazı önemli kırılma noktaları ortaya çıkmıştır. Şüphesiz bunlardan en önemlilerinden biri insanların Neolitik dönemde yerleşik hayata geçmesidir. Bu insanlık adına daha ileri bir gelişme için uygun şartların oluşmasını sağlamış ve bundan sonraki süreçteki gelişmeler, yerleşikliğe geçmenin önemini gözler önüne sermiştir. Kent sosyoloğu Robert Park, kentleri insanlığın en müthiş eserleri ve uygarlığın atölyesi olarak nitelendirmektedir. Kentler, yeniliklerin ve kültürlerin kaynağıdır. Bu çalışma kapsamında tarih öncesi çağlardan başlayarak günümüze kadar gelen süreçte Anadolu kentlerinin yapısı ve konut tipolojisi, etkileşim halinde olduğu kültürlerle bir arada ele alınmış ve bu etkileşimin de katkısıyla yaşanan gelişmeler, değişimler ve farklılaşmalar dönemler halinde değerlendirilmiştir.

Anadolu'da Paleolitik dönemdeki avcı-toplayıcı ve yerleşik düzene henüz geçilmemiş dönemden kademeli olarak M.Ö. yaklaşık 10.000'lerde Neolitik dönemde yerleşik düzene geçilmiş ve bu geçişe inanç sistemindeki gelişmenin öncülük ettiği görülmüştür. İnsanları belli bir noktada ve kalıcı bir tapınak inşa etmeye iten güç, onu mağaralardan köy yaşantısına taşımıştır. Bu geçişin sağladığı avantajlar insanlığın gelişimi bağlamında iyi bir biçimde değerlendirilmiş, köyler evirilerek kentler oluşturulmuştur. Anadolu'nun bu kapsamda en çok etkileşim içinde olduğu medeniyetlerden biri, aynı zamanda topraklarının bir kısmı Anadolu'da olan Mezopotamya olmuş ve şehir devrimini gerçekleştiren Mezopotamya, sırlı tuğla kullanımı gibi malzeme bilgisini Anadolu'ya aktarmıştır. Gerek Mezopotamya'da gerek Anadolu'da bu dönemde konutlarda kullanılan yapı malzemesi bölgelere göre taş, tuğla, kerpiç olarak değişiklik gösterse de kent dokusunun ızgara şemaya oturduğu görülmüştür.

İlk Tunç çağında Anadolu'da megaron tipi yapılaşma, sonraki konut yapısını karakterize etmiş ve yapı malzemesi ile form arasındaki ilişkiyi gözler önüne seren önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Söz konusu plan şeması ve megaron tipi yapılaşma etkilerini Hitit ve Frigler'de de göstermiş, ardından Antik Dönem'e gelindiğinde de Anadolu'da kurulan koloni kentlerinde gridal kent formu ve megaron yapı iyice yerleşmiştir. Ancak gridal formun uygulanması konusunda şüphesiz en önde gelenler Roma'lılar olmuş ve ızgara şemayı tüm Roma kentleri için standart olarak belirlemişlerdir. Roma kentlerinde megaron, domusa dönüşürken, yanı sıra çok katlı apartmanlar olan insulalar da inşa edilmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun M.Ö. 395'te ikiye ayrılması, Anadolu'da yerleşim yerleri ve konut dokusu bağlamında önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Orta Çağ'da derebeylikleri kurulmuş ve sur içinde kendine dönük kentler ortaya çıkmıştır. Orta Çağ'ın Anadolu yüzünde Bizans Dönemi boyunca Roma'nın ihtişamını oluşturan tüm kentsel unsurlar terk edilmiş, ızgara şemadan vazgeçilerek yerini organik şemaya bırakmış ve deyim yerindeyse konut kalitesi bağlamında bir taşralaşma söz konusu olmuştur.

11. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkler, Anadolu'nun kültür mozağine, yerleşim dokusuna ve konut tipolojisine farkı bir boyut kazandırmış, temeli Orta Asya'ya ve göçebeyken kullandıkları çadırların yerleşimine ve ortak mekân kurgusuna dayanan dört eyvanlı şemayı, Anadolu'da karşılaştıkları kültürel birikimle harmanlayarak yeni bir konut tipolojisini Anadolu'ya ve çevredeki medeniyetlere kazandırmışlardır. Selçuklu ve sonrasında Osmanlı'da bu tipoloji devam ettirilmiştir. 13. yüzyılda Anadolu'daki kentlerin gelişiminde ticaret etkili olmuş ve bu nedenle kentlerde dış kale ortadan kalkmaya başlamıştır.

Osmanlı'da erken dönemde yerleşme sisteminin kuruluş aşaması 14. yüzyıl sonundan 15. yüzyılın ikinci yarısına dek sürmüştür. Bizans kenti çevresine kurulan yerleşimler zamanla büyüyerek bütünleşip, topografya ile uyumlu organik formlar ortaya koymuşlardır. Yerleşimde doğaya saygı temel alınmıştır. 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed döneminden başlayarak Anadolu kıyılarında limanları korumak doğrultusunda yeni kaleler inşa edilmiştir. Ancak bu dönemde surlarla çevrili kent yapısına çok seyrek rastlanmaktadır. Osmanlı'da Geleneksel/Klasik dönem 16. yüzyıldan başlayarak 18. Yüzyıl sonuna kadar sürmüş, kentlerdeki çeşitlilik sadece fonksiyonlarda değil, etnik, dini, ekonomik ve sosyal yapıda da kendini göstermiştir. Kentlerin yerleşim dokusu organiktir, arazinin doğal eğime göre kıvrılan sokaklar dardır ve bazen de çıkmaz sokak oluşumları görülmektedir. Geleneksel Türk evlerine bakıldığında ise plan tipi, sofa türü, kullanılan yapı malzemesi ve bulunan coğrafi bölge gibi sayıları artırılabilir pek

çok unsura dayalı sınıflamaların yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde Anadolu'da yapılarda kullanılan malzemeler ahşap, taş ve kerpiç olmuştur. 19. yüzyıla kadar kentsel yerleşmelerde gridal yerleşme dokusuna dönülmemiş ve bölgesel malzeme ve diğer özelliklere göre farklılaşsa da genel unsurlar bakımından ortaklıkları olan bir Türk evi tipolojisi oluşturulmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde ise Klasik Osmanlı kentlerinde demiryollarının gelişimi, kent elitlerinin bu kent formunu yerleşmeye daha uygun bulması ve eski dokunun yangınlarla yok olması gibi pek çok nedenle ve 1839 Tanzimat Fermanı'nın getirdiği batılılaşma etkisiyle önemli değişimlerin görülmeye başlandığı bir dönem başlamıştır. Kentlerde hem gridal hem de organik dokunun bir arada görüldüğü ikili yapı söz konusu olmuştur. Bu ikili yapı, yabancı mimarların da etkisiyle Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde de sürmüştür. Yine bu dönemde İstanbul'un bazı semtlerinde ilk defa apartmanların yapılmaya başlandığını, geleneksel konut yapısının giderek terkedildiği, bunda da dönemin çağdaşlaşma ve modernleşmeyi eş tutan yaklaşımlarının etkisiyle yaşanan toplumsal dönüşümün bir sonucu olarak, kalabalık ailelerden çekirdek aile yapısına dönüşün etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyetin ilanı ile Ankara'nın tüm Anadolu kentleri için prototip olarak imar edildiği dönemde yukarıda da değinilen ikili yapı yabancı mimarların etkisiyle sürmüş ancak 1950'lere dek hızlı bir kentleşme olgusu görülmemiştir. 1950'li yıllarla beraber Anadolu kentlerinde tarımda makineleşme sonucunda işsiz kalan nüfusun büyükşehirlerdeki yeni kurulan sanayilerde çalışmak üzere kırdan kente göç etmesi ise yeni bir dönemi başlatmıştır. Kamunun konut arzının yetersiz olması, özellikle büyükşehirleri gecekondu ile tanıştırmış ve ilerleyen süreçte gecekonduya getirilen imar afları 1980'lerde sorunun boyutlarını artırmıştır. Şüphesiz gecekondu masum barınaklardan bir yatırım aracına götüren ve kentleri 1980 sonrasında hızlı bir yapılaşma ve yayılmaya iten en önemli unsurlardan biri Türkiye'de de uygulanmaya başlanan neoliberal ekonomi politikalarıdır. Bu süreçte kentlerdeki önemli sivil mimarlık örnekleri yıkılmış ve korunması gerekli kültürel doku zarar görmüştür.

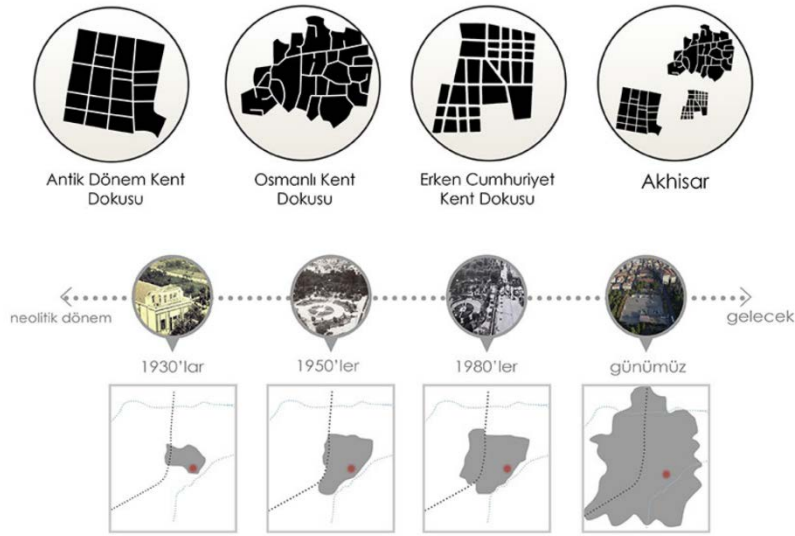
Günümüz kentlerinde kentsel yayılma ve nüfus artışı ile birlikte görülmeye devam etmektedir. Bu karmaşık yapının içinde belirli bir yerleşim planı şeması yoktur ve eklektik ve çok parçalı bir kentleşme dokusu göze çarpmaktadır. Apartmanlar ve gökdelenler ile yerel kimliğin ve yerel mimari ve malzeme öğelerinin geri plana atıldığı günümüz kentlerinde temel sorun birbirine benzer yapılaşmaların görülmesi ve kentlerin özgün değerlerini yitirmesidir. Günümüz kentleşme ve konut dinamiklerini etkileyen bir diğer unsur da 2000'li yıllarla birlikte yaşanan büyük deprem kayıpları sonrasında mevcut konut stokunun kalitesinin ve miktarının sorgulanması sonucu ortaya çıkan ve odağında TOKİ'nin yer aldığı kentsel dönüşüm sürecidir.

Çalışmada yukarıda belirtilen hususlardan ve bulgulardan hareketle yapılan değerlendirmede;

- Anadolu topraklarında yerleşme deseninin ve konut tipolojilerini belirleyici unsurların bölgesel olarak değişen coğrafi, iklimsel, kültürel, ekonomik ve fiziksel koşullar olduğu,
- Neolitik dönemden 19. yüzyıla gelene kadarki süreçte Anadolu'da hüküm süren farklı medeniyetler tarafından dönemsel olarak gridal (ızgara) yerleşim deseninin, yine dönemsel olarak bazen de organik kent formunun hâkim olduğu,

- Ancak Anadolu kentlerinde 19. yüzyıl itibariyle yerleşimlerde bu yapının ikisinin birden görülmeye başlandığı ve bu ikili yapının etkilerinin konut tipolojisine de yansıdığı ve Cumhuriyet dönemine de sirayet ettiği,
- Günümüzde gelinen koşullarda ise, kentsel mekân ve onun içinde konutun değişen toplumsal, çevresel ve ekonomik koşullar dolayısıyla daha parçalı ve eklettik yapıyı yansıttığı,
- Bu karmaşık ve eklettik yapı içinde benzer yapım teknikleri ve malzeme kullanımı nedeniyle kentlerin giderek birbirine benzediği,
- Sosyal ve kültürel kimlik ve toplumsal aidiyet duygusu bağlamında önemli unsurlar olan kültürel varlıkların korunmasının ve bu yönde toplumsal farkındalığın geliştirilmesinin ise bu koşullarda daha da önem kazandığı, elde edilen önemli sonuçlardır.

2019 yılında düzenlenen Katılımcı Akhisar Eski Belediye Meydanı ve Yakın Çevresi Ulusal Mimarlık ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması kapsamında hazırlanan Rapor'da yer alan Şekil 22'de geçmişten günümüze Anadolu kentlerindeki değişimi ve günümüzde gelinen durumu özetlemesi bakımından bu çalışmanın sonunda yer verilmiştir.

Şekil 22. Geçmişten günümüze Akhisar (URL 12).

Günümüzde kentleri ve onun içinde geçmişten bugüne aktarılan önemli kentsel dokuları ve tarihi konutları etkileyen çok sayıda tehdit söz konusudur. Sadece kentlerdeki dönüşüm baskısı değil, bunlar yanında iklim değişikliği başta olmak üzere çevresel sorunlar ve bunlara bağlı olarak gelişen afetler, söz konusu kültür varlıkları için önemli olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Geçmiş geleceğe yön vermek doğrultusunda değerli bir kaynaktır ve kentler yaşayan bir organizma olarak ele alınmalıdır. Bu kadim toprakların geçmişine ait izlerin dönem farkı gözetilmeksizin korunması yönünde adımlar atmak ve bunları gelecek kuşaklara taşımak şimdi her zamankinden önemli hale gelmiştir. Anadolu'nun dünya tarihindeki yeri düşünüldüğünde kültürel ve doğal varlıkların tüm unsurlarına karşı neden daha duyarlı olunması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Abbasoğlu, H. (1996). Anadolu'da antik çağda konut. Yıldız Sey (Der.). *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme* içinde (ss. 44-81). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Acioğlu, Y. (2014). Kubad Abad sarayı alçı buluntuları. *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIII(2), 1-11.
- Akurgal, E. (1984). Ulusal mimarlığın yeniden doğuşu. *Mimaride Türk milli üslubu semineri* içinde (s.31-33). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Akurgal, E. (1990). *Anadolu uygarlıkları* (10. bs.). İstanbul: Net Turistik Yayınlar.
- Aliağaoğlu, A. ve Uğur, A. (2016). Osmanlı şehri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 203-226.
- Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron*, 2(4), 204-212.
- Arslan, G. (2016). *Demir Çağ'da Anadolu kent kapıları* (Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Atila, N. (2018). Hitit Devleti'nde güvenlik algısı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37(64), 161-190.
- Azezli, G. (2009). *19.yy'da Osmanlı konut mimarisinde iç mekân kurgusunun Safranbolu evleri örneğinde irdelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Sanat ve Tasarım Fakültesi.
- Bakırer, Ö. (1981). *Selçuklu öncesi ve Selçuklu dönemi Anadolu mimarisinde tuğla kullanımı*. Ankara: ODTÜ.
- Bakırer, Ö. (2017). Reflections of the "naked brick style" in Seljuk Anatolia. *Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi*, 2, 193-225.
- Baş, A. ve Dursun, Ş. (2017). Keykubadiye sarayı 2014 yılı sondaj çalışması. *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri* içinde (ss. 87-105). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Bayazıt, N. (2014). Safranbolu evlerinin plan tipolojisi ve kullanıcı ihtiyaçları hiyerarşisi. *Tasarım ve Kuram*, 17, 1-15.
- Bilgin, İ. (1996). Radikal modernleşme. Yıldız Sey (Der.), *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme* içinde (ss. 294-310). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Bozkurt, S. G. ve Altınçekiç, H. (2013). Anadolu'da geleneksel konut ve avluların özellikleri ile tarihsel gelişiminin Safranbolu evleri örneğinde irdelenmesi. *İstanbul Ormanlık Fakültesi Dergisi*, 63(1), 69-91.

Catanese, A.ve Snyder, J. (1988). *Introduction to urban planning*, New York, NY: McGraw Hill Company.

Ceylan, B. (2004). Antik dönem Anadolu kentler ve kent mimarisi: Antik kentlerde kent ve yapı etkileşimi. *Bursa yapı yaşam kongresi bildirileri* içinde 1-10. Bursa.

Childe, G. (2009). *Tarihte neler oldu? Araçların öyküsü* (5.bs.). (A. Şenel ve M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Kırmızı.

Deniz, B. (2007). Orta Asya'daki eski Türk evleri. *Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Akdeniz-Sanat Dergisi*, 1(1), 17-55.

Eisner, S., Gallion, A. ve Eisner S.(1963). *The urban pattern*. New York: D. Pinceton Van Nostrand Reinhold.

Eldem, S. H. (1954). *Türk evi plan tipleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.

Eruzun, C. (1987). Konut üretiminde nitelik sorunu. *Mimarlık Dergisi*, 5-6, 48-50.

Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik bir değer olan geleneksel Türk evinin oluşumunu belirleyen unsurlar ve bu evlerin genel özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 1(1), 41-55.

Gözlü, A. (2015). Antik Yunan'da (Hellen) koloniler ve bunların nitelikleri. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*, 21(81), 179-190.

Günay, B. (2012). Izgara kent tasarımı. M. Ersoy (Der.), *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* içinde (ss.179-190). İstanbul: Ninova.

İşler, B. (2013). Orta Likya'da erken Bizans dönemi yerleşimleri ve kırsal konut mimarisi. *Adalya*, 16, 287-304.

Karaca, Ö. (2020). Anadolu evlerinin mimari gelişimi. *Mecmua-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 320-344.

Kavas, R. K. (2012). Türk konut mimarisinde tarihsel süreklilikler: Orta Asya ve Anadolu. *Bellekten*, 76(276), 503-526.

Kejanlı, T. (2010). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kent sistemi, kale ve merkez-çarşı gelişimi. *New World Science Academy*, 5(3), 287-302.

Keleş, R. (2013). *Kentleşme politikası* (15.bs.). Ankara: İmge Kitapevi.

Kentleşme şûrası kentsel dönüşüm konut ve arsa politikaları komisyonu raporu (2009). Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.

Koca, D. (2015). Türkiye'de çağdaş konut üretiminin yeniden okunması. *Tasarım ve Kuram*, 19, 19-36.

Konyar, E. (2021). *Anadolu ve Mezopotamya tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Kuban, D. (1966). Türkiye'de malzeme koşullarına bağlı geleneksel konut mimarisi üzerinde bazı gözlemler. *Mimarlık*, 36, 15-20.

Kuban, D. (2002). *Türk evi geleneği üzerine gözlemler Türk ve İslam Sanatı üzerine denemeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kültür Bakanlığı (2002). *Türkiye'de tarihi kent dokularının korunması ve geleceğe taşınması sempozyumu*. Antalya: Kültür Bakanlığı.

Mumford, L. (2013). *Tarih boyunca kent* (5.bs.). (G. Koca ve T. Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1773).

Negiz, N. (2017). Kentlerin tarihsel sürdürülebilirliğinde kültürel miras: önemi ve değeri üzerine düşünmek. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 159-172.

Ökmen, M. ve Yılmaz, A. (2009). Klasik dönemden Tanzimat'a Osmanlı kenti ve yerel yönetimler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 91-112.

Özcan, Z. (2007). Anadolu konut yerleşim deseninde ikili oluşum Ankara Batıkent-Ergazi örneği", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(2), 295-306.

Özdemir, M. (2017). Neolitik dönem Anadolu mimarisinden bir kesit: Çayönü. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(3), 248-265.

Özdöl, S. (2011). Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da Güneydoğu Anadolu'da din ve sosyal yapı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26(1), 173-199.

Öztürk Z. K. ve Şimşek, A. (2019). Tarih öncesi dönemdeki ilk barınma alanları ile Anadolu'daki Körtik Tepe, Hallan Çemi, Nevali Çori ve Aşıklı Höyük yerleşimlerinde, inanç ve kültürün etkisinin incelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 14-22

Salihoğlu, T. (2021). *KKTC'de Kırsal alan yerleşimlerine dayalı konut üretimi için bir model* (Doktora Tezi). Lekoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.

Salihoğlu, E. F. ve Demirarslan, D. (2018). Hitit uygarlığında büyük tapınak mimarisi ve etkileri, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 1761-1779.

Solmaz, S. A. (2019). Turizmin doğuşu: sosyolojik bir olgu olarak turizm nasıl ortaya çıktı?". *International Journal Of Social Humanities and Administrative Sciences*, 5(19), 867-882.

Sözen, M. (1996). *Cumhuriyet dönemi Türk mimarisi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Sözen, M. ve Eruzun, C. (1992). *Anadolu'da ev ve insan*. İstanbul: Emlak Bankası Yayınları.

Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2014). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şahinalp, M. S. ve Günal, V. (2012). Osmanlı şehircilik kültüründe çarşı sisteminin lokasyon ve çarşı içi kademelenme yönünden mekânsal analizi. *Milli Folklor*, 24(93), 149-168.

Şimşek, G. (2015). Aydın'da mimarlık mirası olarak cumhuriyet dönemi konutları. *Megaron*, 10(1), 43-56.

Öz, M. (2005). Osmanlı klasik döneminde Anadolu kentleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 57-88.

Polat, Y. ve Kartal, M. (2018). Cumhuriyetten günümüze Türkiye'de modernleşme bağlamında dışa kapalı konut üretimi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 63-76.

Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tekin, M. (2017). Dünya tarihinde ilk şehir ve şehir devletinin ortaya çıkışı ve gelişimi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 17-30.

Tekkanat, S. S. ve Türkmen, S. N. (2012). Tarih boyunca kent formlarının biçimlenişi üzerine bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 107-124.

Tunay, İ. (1997). Bizans dönemi İstanbul evleri. Engin Akyürek (Der.) *Sanatın Ortaçağı Türk, Bizans ve Batı sanatı üzerine yazılar* içinde (ss.100). İstanbul: Kocabalçık Yayınevi.

Ülkü, G. K. (2018). Konutun cinsiyeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 3(2), 62-80.

Ünsal, V. (2020). Paleolitik ve Neolitik Çağda Orta Kızılırmak Havzası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 320-330.

Yarış, S. (2020). Geleneksel Türk evi mimarisinde Diyarbakır evlerinin yeri üzerine bir değerlendirme. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 68, 313-340.

Yaldız, E. ve Parlak, Ö. (2018). Birinci ulusal mimarlık dönemi kamu yapıları. *Social Sciences Studies Journal*, 4(24), 4930-4947.

Yenel, S. (2012). *Konut yerleşmelerinde değişimin irdelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı.

Ziya, G. (2000). Osmanlı kentinde kentsel form ve tasarım. *Ege Mimarlık*, 36, 31-33.

İnternet Kaynakları:

URL 1 http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/anadolumtarihi.pdf (Erişim Tarihi, 24.12.2020, saat- 23.30)

URL 2 <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/okay.peksen/137647/8.pdf> (Erişim Tarihi, 12.12.2020, saat- 13.30)

URL 3 <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/57316,catalhoyuk-neolitik-kenti-yonetim-planipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi, 04.12.2020, saat- 15.00)

URL 4

http://catalhoyuk.ege.edu.tr/sites/default/files/CH%202019%20ARASTIRMA%20RAPO_RU_TR.pdf (Erişim Tarihi, 04.12.2020, saat- 16.30)

URL 5 <https://avesis.yildiz.edu.tr/aerdem/dokumanlar> (Erişim Tarihi, 24.12.2020, saat- 22.30)

URL 6 <https://www.turkishnews.com/tr/content/2020/06/20/turk-evinin-evrimi/> (Erişim Tarihi, 04.12.2020, saat- 11.00)

URL 7 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sie/sar/trindex.htm> (Erişim Tarihi, 26.03.2021, saat- 10.30)

URL 8 <http://kot0.com/erken-cumhuriyetin-yarim-kalmis-deneyi-isci-konutlari/> (Erişim Tarihi, 27.03.2021, saat- 10.30)

URL 9

http://www.bimcompany.com/tr/porje_detay.asp?katId=1&durum=1&projeld=14 (Erişim Tarihi, 27.03.2021, saat- 12.30)

URL10 <https://www.toki.gov.tr/kentsel-yenileme> (Erişim Tarihi, 13.12.2020, saat- 07.30)

URL 11 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531-1.htm> (Erişim Tarihi, 12.12.2020, saat- 10.30)

URL 12 <https://www.arkitera.com/proje/katilimci-akhisar-eski-belediye-meydani-ve-yakin-cevresi-ulusal-mimarlik-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi-2/> (Erişim Tarihi, 11.12.2020, saat- 23.30)

Erişilebilirliğin Çok Katlı ve Az Katlı Ofis Yapıları Üzerinden Değerlendirilmesi

Dilan ERDOĞAN¹

Öz

Erişilebilirlik toplumdaki her bireyin bir yapı ya da bir hizmete kolayca ulaşabilmesidir. Yapıların erişilebilirlik özellikleri kentteki konumları, fonksiyonları, kentli ile kurduğu ilişkiye göre değişmiştir. Ofis yapıları erişilebilirlik açısından kentteki ticari alanlara yakın, ulaşım ağı ile güçlü etkileşimde ve kentlinin yapıya kolayca dâhil olabilmesine imkân vermelidir. Ofis yapıları çalışma alanları ve yapının kendi içerisindeki mekânların yerleşimi, toplumdaki her bireyin kullanımına uygun standart ölçüler ile tasarlanırsa, yapı erişilebilir olmaktadır. Bu çalışmanın amacı ofis yapılarında erişilebilirliğin belirlenen ölçütleri seçilen iki örnek yapı üzerinden açıklamaktır. Bu yüzden çalışmada yöntem olarak seçilen 2 örnek proje üzerinden erişilebilirliğin nasıl sağlandığı ve parametrelerinin neler olduğu, yapıların olumlu ve olumsuz özellikleri verilerek açıklanmıştır. Bu yapıların seçilmesinin nedeni, farklı iklim ve kültürlere göre tasarlanan yapılardaki erişilebilirlik yaklaşımlarını açıklamaktır. Bu örneklerle ofis yapısı tiplerinde az katlı ve çok katlı örnekleri ışık alma biçimleri, mekânsal organizasyon, iş organizasyonu ve yapının kamusal alan ve kentli ile kurduğu ilişki üzerinden karşılaştırmalı olarak ortaya koyulmuştur. Çalışmada ilk olarak, saptanan 4 adet ölçüt (ışık alma biçimleri, mekânsal organizasyon, iş organizasyonu ve yapının zeminin kamusal alan ve kentli ile kurduğu ilişki) açıklanmış ve erişilebilirlik standartları ortaya koyulmuştur. Son olarak bu iki yapı karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek farklı tasarım yaklaşımları ve erişilebilirlik ölçütleri ortaya koyulmuştur.

Anahtar kelimeler: erişilebilirlik, ofis yapıları, çok katlı yapılar, az katlı yapılar

Evaluating Accessibility In Context of High-Rise and Low-Rise Office Buildings

Abstract

Accessibility is that every individual in a society can easily access a building or a service. Also, accessibility features of the buildings vary according to their location in the city, their functions, and their relationship with the citizen. Office buildings should be close to commercial areas in the city in terms of accessibility. Moreover, they should have a strong interaction with the transportation network, and allow the citizen to be easily included in the building. If the office building work areas and the layout of the spaces within the building itself are designed with standard dimensions for the use of each individual in the society, the building will become accessible. This study aims to explain the accessibility of office buildings over the criteria determined by the two-sample buildings selected. Therefore, it is explained that how accessibility is provided and what its parameters are through 2 sample projects chosen as a method, giving the positive and negative features of the buildings. The reason for choosing these buildings is to explain the accessibility approaches in buildings designed according to different climates and cultures. For this purpose, the low-rise and high-rise examples of office building types are comparatively revealed through the way of receiving light, spatial organization, business organization, and the relationship the building establishes with

¹Dokuz Eylül Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü/Bina Bilgisi/İzmir/Türkiye

* İlgili yazar/corresponding author: dilanerdogan91mail.com, erdogan.dilan@ogr.deu.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 10.10.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.04.2021

the public space and the urban dweller. In this study, firstly determined 4 criteria (the ways of receiving light, spatial organization, work organization, and the relationship of the floor with the public space and the urbanite) were explained, and accessibility standards were revealed. Finally, these two buildings were evaluated comparatively also different design approaches and accessibility criteria were introduced.

Keywords: *accessibility, office buildings, high rise buildings, low rise buildings*

1. Giriş

Erişilebilirlik, toplumun tüm bireylerini kapsar. Yani engelli ya da hasta, genç, çocuk, yaşlı ve hiçbir cinsiyet, ırk, din ayrımı olmadan her bireyin hakkıdır. Kentte çeşitli yapı ve donatılara, servis mekânlarına erişim kamu ve kent hakkına dayanmaktadır. Kent içerisindeki yollar, yapılar duvarlar ve sınırlar erişilebilirlik için hem bir araç hem de bir engel olmaktadır. Erişilebilirlikte, öncelikle kentler tasarlanmalı daha sonra yapıların çevresi ve yapının içerisindeki erişilebilirlik olanakları sağlanmalıdır. Kentler planlanırken mekân yerleşimi, mekânsal hiyerarşi ilişkileri ve mekân dizilimi düşünülmelidir. Kentte erişilebilirlik için, birer servis ögesi olan sosyal donatılar, yollar, yeşil alanlar her kullanıcıya ve kentteki alanlara eşit bir şekilde dağılmıştır. Bu yüzden bir yapı tasarımı kentten bağımsız ve ulaşım, sosyal donatılara erişilebilirliği düşünülmeyen yapılmamalıdır. Yapının çevresi ve kent ile kurduğu ilişki başarılı bir şekilde çözüldükten sonra yapının içinin de erişilebilir olması gerekmektedir. Yapının katlar ve mekânlar arası ilişkileri ile aydınlık, ısınma ve sürdürülebilirlik açısından başarılı olması yapının erişilebilirliğini etkilemektedir.

Bu çalışmada erişilebilirlik ofis yapıları üzerinden incelenecektir. Kentlerde ticari hayatın yoğunlukla olduğu, iş yaşamının gerçekleştiği yapılar ofis yapılarıdır. Genellikle bu yapılar çok katlı kule yapıları olarak tasarlanmıştır. Konumları kent içerisinde en çok akışın, trafiğin olduğu alanlardır ve bu yapılara erişim özel olarak tasarlanmıştır. Ancak bu yapılarda da engelli bireyler ve yaşlılar, yani toplumdaki her bireyin kullanımına uygun tasarlanmalı ve eşit haklar sağlanmalıdır. Bununla birlikte, ofis yapılarının iç mekân organizasyonu, birimler arası ilişkiler ve sirkülasyon da oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, ofis yapılarında erişilebilirlik ölçütlerini aktararak seçilen iki örnek proje üzerinden ofis yapılarını değerlendirmektir. Bu çalışma kapsamında ofis yapılarını erişilebilirlik açısından kıyaslamak ve farklı yaklaşımları ortaya çıkarmak için örnek yapılar seçilmiştir. Bu yapılar, az katlı ve çok katlı ofis yapıları olup farklı iklim ve kültürlerdeki erişilebilir tasarım yaklaşımlarını ortaya çıkarmak için seçilmiştir. Ayrıca yapıların farklı iş ve mekânsal organizasyonu ile yapıların kamusal alanla kurduğu ilişkiyi tartışmak için seçilmiştir. Çalışmada öncelikle erişilebilirlik tanımları ve literatürdeki ofis yapılarında erişilebilirlik kriterleri açıklanmıştır. Çalışmanın yöntemi örneklem olarak iki yapıyı kıyaslanarak değerlendirmektir. Seçilen yapılardan biri Tahranda bulunur ve az katlı teraslı bir ofis yapısıdır. Diğer ise Berlin'de çevresine göre çok katlı bir ofis yapısıdır. Ayrıca atrium alanı ile yapının zemin katının kentle kurduğu ilişki, erişilebilirlik açısından değerlendirilmiştir.

2. Ofis Yapılarında Erişilebilirlik

Erişilebilirlik toplumdaki her bireyin kentte var olan bir hizmete ya da yapıya ulaşabilmesidir. Ayrıca yapılarında sirkülasyon alanları ve servis mekânları aracılığı ile yapı içerisindeki mekânların da erişilebilir olması gerekmektedir. Erişilebilirliğe dair tanımlar şu şekildedir. Demirkan'a, (2015) göre erişilebilirlik, bireylerin başkalarına ihtiyaç duymadan evlerinden çıkıp, kamusal binalara ve açık alanlara ulaşabilmesi, kullanabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Demirkan, 2015, s. 1-5). Alpagut'a (2003) göre

toplumdaki her birey, hayatını sürdürebilecek faaliyetlerden ve imkanlardan eşit derecede yararlanabilmelidir. Kent içerisindeki her türlü donatı ve hizmetlerin hem engelli, hem engelsiz, hem sağlıklı, hem de sağlıklı insanlarca ulaşılabilir ve eksikliklerinin hizmeti kullanmasında bir engel teşkil etmemelidir. Tüm bu imkanları sağlayan kentler ve yapıların erişilebilir olduğu söylenilebilmektedir (Alpagut, 2003, s. 19-20). Ayrıca erişilebilirlik, sadece engelli değil yaş, hastalık ve hamilelik gibi sebeplerden ötürü yavaş hareket eden bireylerin, kentsel mekânda güvenli ve bağımsız hareket edebilmelerini, hizmetlere ulaşabilmelerini kolaylaştıran anahtar bir birleştirici unsurdur (Burton ve Mitchell, 2006 s.176). Bu tanımlar eşliğinde erişilebilirliğin bir kentte ve yapıda çok önemli bir unsur olduğu ortaya çıkmıştır. Yapının ne kadar çok kişi tarafından rahatça kullanılması o yapıyı erişilebilir yapmaktadır. Ayrıca toplumdaki yaşlı, engelli ya da dezavantajlı gurupları ayırtırmayan bütünlükçü yapı tasarımları erişilebilirliği arttırmıştır. Yapıların tasarımında, erişilebilirlik öğeleri düşünülmeli ve diğer tasarım öğeleriyle beraber değerlendirilmelidir.

Bir internet portalı olan “*Tüm Yapı Tasarım Rehberi (the Whole Building Design Guide)*” teknoloji, tasarım ölçütleri hakkında çok çeşitli bilgiler yayınlamıştır. Bu yapı rehberine göre, erişilebilirlik, yüksek performanslı binalarda diğer tasarım prensipleriyle beraber düşünülmelidir (Url1). Mimari tasarım sürecinde erişilebilirlik kavramını incelediğimizde, Enginöz’e (2015) göre tasarımı etkileyen birçok önemli girdiden söz edilebilmektedir. Bunlardan biri, tasarlanacak bina ve onu oluşturacak mekânlar içindeki fiziksel ihtiyaçların giderilmesidir. Bunun için belirlenen boyutlar ve standartlar herkese uygun olabilecek şekilde düşünülmelidir (Enginöz, 2015, s.n.y). Scherrer’ e göre herhangi bir engeli olan birey, erişilebilirliği olan bir mekânda engelli değildir; ancak erişilebilirliği olmayan bir mekânda engellidir. Bununla birlikte Scherrer (2001) erişilebilirlikte her tasarım ögesinin önemini şu şekilde açıklamıştır: “Sonuçta erişilebilirlik bir zincire benzetilebilir, zincirin tek bir halkası bile eksilse, bütün zincir kopar ve ulaşılabilirlik ortadan kalkar” (Scherrer, 2001, s. 38-42).

Bu noktada evrensel tasarım yaklaşımına göre tasarımların uygulanması önemlidir. Çünkü evrensel tasarım, kapsayıcı, dahil edici ve farklı grup insanların becerilerine, boyutlarına, engellerine göre bütüncül, erişilebilirlik ilkesi ile yaşanabilir mekân tasarımı açısından yol gösterici niteliktedir (Story, Mueller ve Mace, 1998, s. 27-30). Ayrıca erişilebilirliğin en ilişkili olduğu tasarım ögesi sürdürülebilirliktir. Bu yüzden yapı tasarımında erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik beraber düşünülmelidir. Bir yapı erişilebilir değil ise sürdürülebilir de değildir. Yapıların tasarımında erişilebilirliğin diğer prensiplerle beraber uyumlu olmasının dışında yapının tipi de önemlidir. Yapı tiplerine göre konut, eğitim, kamu yapıları, ofis yapıları gibi farklı fonksiyonda yapılarda farklı erişilebilir kriterleri içermektedir.

Ofis yapıları erişilebilirlik açısından konut gibi özel mülk ve yaşantının olduğu yapılardan farklılaşmıştır. Çünkü ofis yapıları kamuya ve tüm kentin kullanımına açıktır. Yapının konumunun kentin her noktasından ulaşılabilir olması çok önemlidir. Bu çalışmada ofis yapılarında erişilebilirlik kriterleri belirli tasarım prensipleriyle ilişkilendirilerek sorgulanmıştır. Bunlar; ışık alma olanakları, mekânsal organizasyon, kentsel ve kamusal açık alanla ilişki ve yapının kentli ile kurduğu ilişkidir.

2.1 Yapının ışık alma olanakları

Ofis yapılarında en önemli öğe çalışma mekânlarının aydınlık olmasıdır. Aydınlık olan bir mekân aynı zamanda erişilebilirdir. Gün içerisinde yoğun çalışma temposunun geçtiği alanlarda aydınlık mekânlara ve özellikle doğal aydınlatmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Gün ışığının ofis yapılarına etkisi hakkında tez hazırlayan Akkuş (2018)’e göre aydınlık mekânlar kişilerin çalışma verimlerini psikolojik ve sağlıklarını

etkilemiştir. Ayrıca yapay aydınlatmanın göz sağlığı açısından iyi olmadığı ve mekânların gün ışığından yararlanması gerektiğini vurgulamıştır (Akkuş, 2018, s.91-93). Welles (2019)' a göre erişilebilirlik için ofis yapılarında her birimin aydınlık ve dışarıdan gelen kullanıcılar için kolayca erişilebilir olması, koridorların karanlık olmaması gerekmektedir. Ayrıca yansıtıcı duvarlar ile çok parlak yüzeyler kullanılmamalı, yatay, düşey sirkülasyon elemanları, servis alanları ve acil çıkış kapıları tüm kullanıcıların erişimine olanak vermelidir (Url 2).

Ofis yapılarında aydınlık alanlar yaratmak için ışık alan galeriler, ışıklık kuyuları ve geniş, büyük cam cepheler kullanılmıştır. Çalışanların verimliliği ve psikolojileri için teras alanları ya da aydınlık ferah ortak alanlar yaratılmalıdır. The National Disability Authority (NDA)'e göre ofis yapılarında sürdürülebilirlik için tasarlanan kat terasları ve bahçeleri erişilebilir konumda olmalıdır. Ayrıca cepheler mekânlara yeterli ışık alımına göre tasarlanmalı ve teraslar ile bahçeler her katta konumlanmalıdır (Url3)

2.2 Mekânsal organizasyon

Ofis yapısı tasarımında mekânsal organizasyon çalışanların birimler arası erişilebilir ve etkileşimine uygun olmalıdır. Ayrıca binayı hiç tanımayan, dışardan gelen kentlinin ulaşmak istediği birime kolayca erişebilmesi için mekânsal organizasyon iyi düzenlenmiş olmalıdır. Bir yapının tasarımında ve mekânsal organizasyon şemasında ilk düşünülmesi gereken alanlar yatay ve düşey sirkülasyon alanları ile servis mekânlarıdır. The National Disability Authority (NDA) rehberliğinde erişilebilir yapılar için bir takım kurallar belirlenmiştir.

- Asansör, yangın merdiveni ve acil çıkışlar kolay erişim sağlanabilecek yerlerde konumlanmalı ve her kattaki çalışma alanları ile ilişkilendirilmelidir. Ayrıca ofis yapılarında mekân genişlikleri, servis alanları engellilere uygun, her kullanıcının erişimine el verecek şekilde tasarlanmalıdır. Daha sonra mobilyalar da örneğin çalışma masaları, resepsiyon masaları her kullanıcıya uygun düzenlenmelidir (Url3).
- Un Enable web sitesinden Accessibility for the Disabled ölçütlerine göre, ofis yapılarında koridor ve kapı genişlikleri her kullanıcının erişimine (engelliler için koridor genişliği 150 cm olmalıdır) uygun tasarlanmalıdır. Ayrıca kapılar kolayca açılıp kapanabilmelidir (Url4).
- Ofis binalarına dışardan gelen kullanıcılar için rehber panolar, yön ve birimleri belirten göstergeler konumlanmalıdır. Bu tarz rehber panolar tüm kullanıcıların kolayca görebileceği noktalarda konumlanmalıdır (Url3).

Tüm bu ölçütler sadece ofiste çalışanlar için değil, dışardan iş için gelen müşteriler ve misafirler de göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Erişilebilirlikte en önemli nokta yapı planını hiç bilmeyen birinin tüm ihtiyaçlarına kolayca ulaşabilmesidir (Url3).

2.3 Ofis iş organizasyonu

Ofis yapılarında diğer bir önemli öge ise, çalışma alanlarının organizasyonudur. Bu durum grup ya da bireysel çalışma verimliliğinin etkiler. Ofislerde çalışma Şekillerine göre farklı iç mekân plan tipleri ve iş organizasyon planları oluşmuştur. Organizasyon içindeki etkileşim ve özerlik faktörlerine bağlı olarak çalışma Şekillerine göre ofis modelleri dörde ayrılabilir: kovan, hücre, küme ve kulüp (Çimen, 2008, 80-83). Bu çalışma düzenine ek olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan paylaşımlı ofisler yeni bir çalışma düzenini oluşturmuştur.

2.3.1 Kovan tipi ofisler

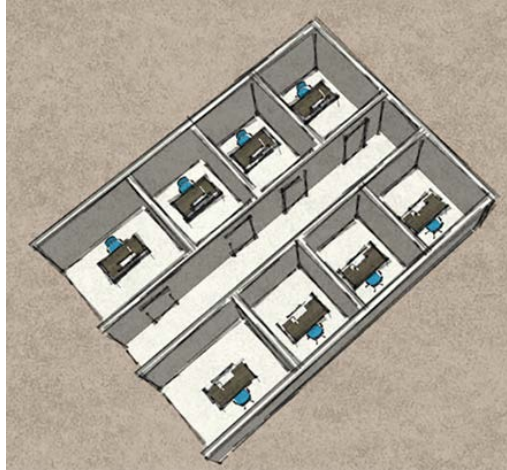
Bireysel ve rutin işlerin yapıldığı, dolayısıyla etkileşim ve özerkliğin düşük düzeyde olduğu ofislerdir. Çalışma mekânı (Şekil 1) tekdüze, açık planlı ve bölümlendirilmiştir. Erişilebilirlik açısından sınırlı bir ofis mekânı düzenidir, her kullanıcı özgürce hareket edemez ve kendilerine ait alan bulunmamaktadır.

Şekil 1: Kovan Tipi Ofis

2.3.2 Hücre tipi ofisler

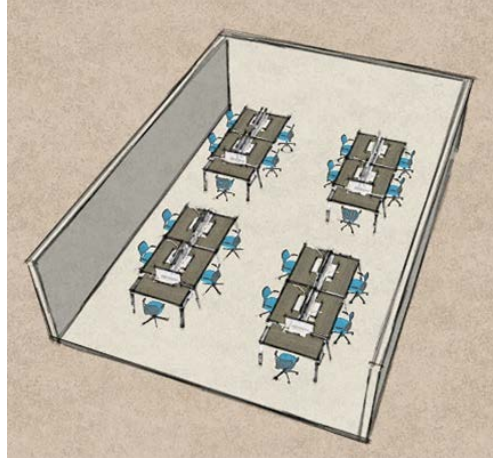
Etkileşimin az olduğu, bireysel ve odaklanmayı gerektiren işlerin yürütüldüğü organizasyonları kapsayan (Şekil 2) ofis tipidir. Kapalı ofis odaları farklı bireysel görevleri barındırmaktadır. Görsel iletişimi tam anlamıyla kesmemek için cam vb. şeffaf malzeme kullanılarak tasarlanmış olan bölücülerle diğer çalışanlardan ayrılan özel alanlardır. İşitsel ve görsel erişimin azaldığı, mekâna ulaşımın tek bir kapı ve koridor aracılığı sağlandığı ofislerdir. Bu plan tipinde özel bilgilendirme panolarına ihtiyaç duyulmuştur.

Şekil 2: Hücre tipi ofis

2.3.3 Küme tipi ofisler

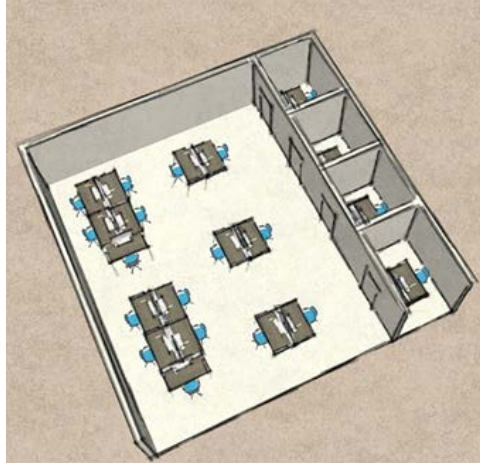
Küme tipi ofis, yüksek düzeyde etkileşimli fakat aynı derecede özerk olmayabilen, grup çalışma modelleri ile ilişkilendirilmektedir. Küme mekânları (Şekil 3), grup çalışmaları için tasarlanmıştır ve genellikle, açık planlı ofislerde ya da grup odalarında düzenlenmiş, basit düzenlemeleri içermektedir. Kümeler; sirkülasyon alanlarına bağlı olarak tasarlanmıştır. Bireysel çalışmanın ikinci plana atıldığı bu yaklaşımda, çalışanlar kendilerine ayrılmış masaları kullanmışlardır. Özellikle takım çalışmasının ve fikir paylaşımının ağırlıklı olduğu tasarım ofisleri için kullanılması uygun bir ofis plan tipidir.

Şekil 3: Küme tipi ofis

2.3.4 Kulüp tipi ofisler

İş organizasyonlarda hem yüksek düzeyde özerklik hem de yüksek düzeyde etkileşim gerektiren ofis tipidir (Şekil 4). Çok çeşitli ofis organizasyonları ve bu organizasyonları destekleyen çok fazla ek mekân vardır. Bu sebeple, kulüp tipi çalışma ortamları zengin ve çeşitlidir (Çimen, 2008, 80-83). Bu tarz ofis iç mekân organizasyonlarında, mekânlar arası etkileşim, organizasyon çok önemlidir.

Şekil 4: Kulüp tipi ofis

Tablo 1: plan tipleri kıyaslaması

Özellikler	Kovan tipi	Hücresel tipi	Küme tipi	Kulüp tipi
Plan tipi	Açık	Kapalı	Açık	Açık ve kapalı
Etkileşim	Orta	Az	Yüksek	Yüksek
Erişilebilirlik	Orta	Az	Orta	Yüksek
Çalışan sayısı	Orta	Az	Orta	Yüksek

Tablo 1 'de farklı ofis tiplerini plan, etkileşim, erişilebilirlik ve çalışan sayısı ölçütlerine göre değerlendirilmiştir. Tabloya göre küme ve kulüp plan tipleri erişilebilirlik açısından en etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü bu plan tipleri bireylerin görsel ve işitsel etkileşimlerine, açık plan tipi ile kolay iletişim sağladığı düşünülmüştür. Kovan tipi plan düzeninde ise bireylerin etkileşimi tek tip masa düzeninden ötürü sınırlı olduğu düşünülmüştür. Bu yüzden erişilebilirlik orta düzeydedir. Hücresel plan tipinde ise bölücü duvarlar ile sınırlanmış bireysel çalışma alanı bulunmaktadır. Böylece hücresel plan tipinde etkileşimin azaldığı ve erişilebilirliğin kısıtlandığı düşünülmüştür.

2.4 Kamusal alan ile ilişki

Ofis yapıları kamusal alanlar ile güçlü ilişkiler kurmalı ve tüm kentlinin kullanımına uygun konumlanmalıdır. Bu noktada yapının girişi ve zemin katı tasarımı erişilebilir olmalıdır. “*Tüm Yapı tasarım Rehberine (The Whole Building Design Guide)*” göre yapı araziye yerleşirken, güneş yönüne göre konumlanmalı ve yapının ana giriş erişimi de göz önünde bulundurulmalıdır. Erişilebilir giriş, binanın arazideki konumlanmasına bağlıdır. Yapıya giriş saptanırken dikkat edilmesi gereken hususlar:

- Yürüyüş yolları, duraklar ve araç park alanlarının konumu
- Arazinin yapısı, kot farklılıkları ve engelli erişimi için rampa kullanımı
- Her kullanıcıya eşit erişim ve ulaşım seçeneklerinin sunulması
- Her kullanıcının kolay ve güvenli erişim sağlayabilmesi

olarak düşünülmüştür (Url1).

Ofis yapılarında zemin kotunun kamusal alanla kurduğu güçlü ilişki, yapıya her bireyin erişimini arttırmaktadır. Şeffaf ve geçirgen zemin katları ile ofis yapılarına kentli kolayca erişim sağlamaktadır. Ayrıca yapıdaki teras ve bahçe gibi ortak alanlar, kamusal alanlar ile ilişkilenebilir ve kentli için erişilebilir konumda olmalıdır.

3.Örnek Ofis Yapıları (Az Katlı ve Çok Katlı)

Ofis yapıları özellikle günümüzde az katlı ve çok katlı yapılar olarak kentin ticaret merkezlerinde konumlanmıştır. Bu çalışmada saptanan 4 adet (ışık alma olanakları, mekânsal organizasyon, iş organizasyonu ve kamusal alan ile ilişki) ofis yapı tasarımı ölçütüne göre seçilen örnek yapılar değerlendirilmiştir. Bu yapıların seçilmesinin nedeni farklı coğrafyada bulunan, farklı iklimler ve sosyo-kültürel yaşamın içerisindeki yapıların tasarımında erişilebilirliğin nasıl ve hangi tasarım öğeleriyle sağlandığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla İran ve Berlin’de bulunan ofis yapıları üzerinden erişilebilirlik tartışılacaktır. Bu yapılardan ilk örnek az katlı ofis yapısını arazi ile erişim ilişkisini özellikle iç mekânda ofis yapısının erişim çözümünü tartışmak üzere seçilmiştir. İkinci örnek ise çevresine göre çok katlı ve büyük hacimli yapıda erişilebilirlik yaklaşımlarını kamusal alanla ilişki, mekânsal organizasyon üzerinden tartışmak için seçilmiştir. Ayrıca bu projelerin erişilebilirlik ölçütleri açısından olumlu ve olumsuz yanları ile zeminle kurulan ilişki, teraslama gibi özelliklerin farklılığı değerlendirilmiştir.

3.1.Gandom ofis binası / Olgooco

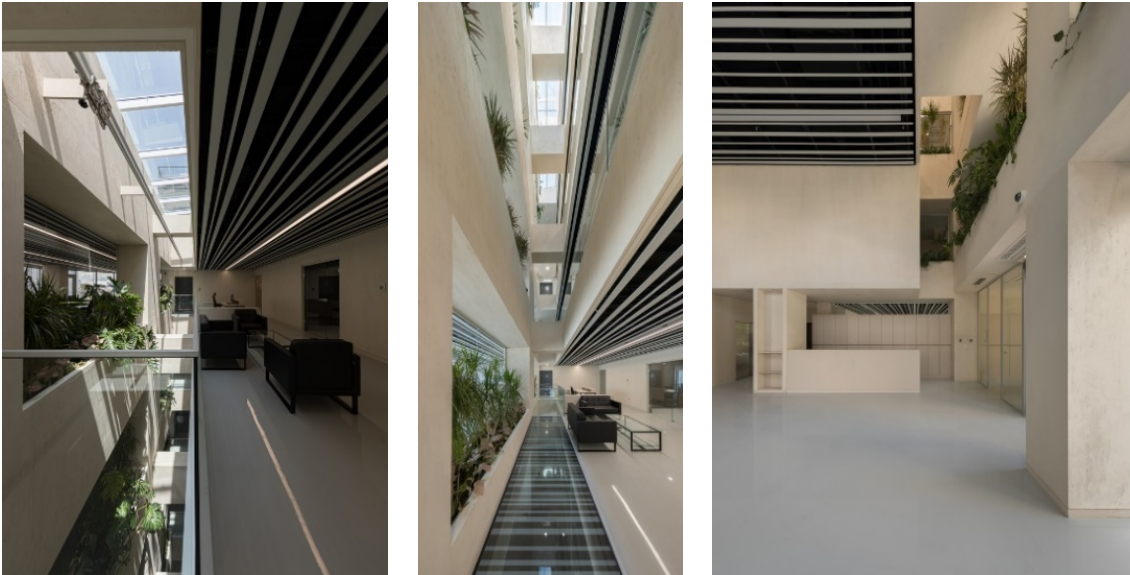
Yapı (Şekil 5) 2019 yılında Tahran kentinde, Olgooco mimarlık ofisi tarafından tasarlanmıştır. Bina bir makarna imalat şirketi merkezi için yedi ofis katından oluşmaktadır. Arcdaily web adresinde Hanna Abdel tarafından proje şu şekilde açıklanmıştır Ofis binası üst kattan aşağı katlara yerleştirilen üst düzey yöneticilerin ofisleri, ekip salonları ve konferans salonları gibi bazı genel bölümlerden oluşmaktadır. Tasarımcılar farklı kullanımlar arasında bir bütünlük duygusu yaratmak için, sekreter, bekleme ve koridor dahil olmak üzere her bölümün kamusal alanı başkalarıyla bağlantılanmıştır. Bu nedenle, ofis alanı diyagramı geniş bir yatay yüzeye katılım şeklinde düşünülmüştür. Ayrıca binanın güney ve batı yüzlerinde güneş ışığını kontrol etmek için yarı saydam bir cephe tasarlanmıştır. Bu cephe, seramik baskılı cam üzerinde, buğday saplarının bir metaforu yerleştirilerek yarı saydam bir kabuk olarak tasarlanmıştır (Url5).

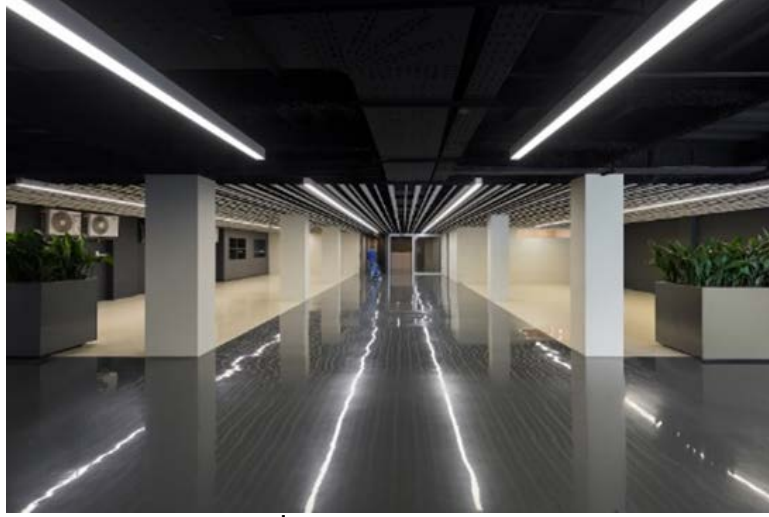
Şekil 5: Gandom Ofis binası dış görünüş (Url6).

Bu yapı erişilebilirlik açısından incelendiğinde ilk dikkat çeken, kat terasları, geçirgen cephe tasarımı ve iç mekândaki ışıklık kulesidir. Çünkü ofis yapılarında erişilebilirliği etkileyen önemli unsurlardan biri aydınlık mekânların olmasıdır. Yapıda aydınlık mekânlar ışık kuleleri ve geçirgen cephe tasarımı ile sağlanmıştır. Lobi dinlenme ve koridor alanları bu ışıklık kulesi (Şekil 6) ile doğal olarak aydınlatılmıştır. Erişilebilirlik açısından aydınlık ve etkileşimli ulaşılabilir alanlar önemli bir unsurdur. Bu yapı da ışıklık kulesi ve mekân dizilimi sayesinde erişilebilirlik standardına uygundur. Ayrıca tasarımda bitkiler ile yeşil öge sıklıkla kullanılmıştır. Bitki yetiştirme alanları giriş ve lobi alanlarında ayırıcı yüzey olarak kullanılıp, kat teraslarında da konumlandırılmıştır. Bununla beraber terasların her katta bulunması, tüm kullanıcının teraslara erişimi açısından yapının iç mekân erişilebilirliğini arttırmıştır.

Erişilebilirlik standartları açısından geniş ve aydınlık koridorlar ile lobi (Şekil 7) alanları engelli erişimine imkân sağlamaktadır. Ancak yüzeylerde kullanılan malzemelere, ışığı yansıtıp göz kamaşması sorunu teşkil etmemesi için dikkat edilmelidir.

Şekil 6: İç mekân ışıklık alanları (Url6)

Şekil 7: İç mekân geçiş alanı (Url6)

Yapının cephesi (Şekil 8a) oldukça saydam ve geçirgendir. Böylece aydınlık çalışma mekânları oluşmakta ve kent ile görsel etkileşim güçlenmektedir. Yapı ticari alanın yoğun olduğu aynı zamanda yeşil bir dokunun içinde konumlanmaktadır. Alt katlarında kamusal alanlar aracılığıyla kentli ile etkileşime geçmiştir. Ancak yapının (Şekil 8b) zeminde kamusal alan ile kurduğu erişim sınırlıdır. Özellikle alt kattaki mekânların, kentten soyutlanmış ağır kütlesi ile etkileşim azaltılmıştır. Etkileşimin azaldığı bir yapının erişilebilirlik özelliği de azalmaktadır. Ancak yapı, engelli erişimi için rampalar, asansör, engelli tuvaleti ve koridor standart ölçülerine uygun genişlikte olması ile erişilebilirlik standartlarına uymaktadır.

Şekil 8 (a) Cephe görünüşü

(b) Cephe (Url6)

Ofislerin yerleşiminde (Şekil 9) küme ve hücreli tipi ofis planları bulunmaktadır. Yöneticilerin bireysel odaları cam bölme duvarları ile çevrelenmiştir. Bu yaklaşım küme ve hücreli tipi çalışma mekânları ile yöneticilerin etkileşimini artırmaktadır. Bunlara ek olarak yapının planlarında her katta servis mekânları görülmektedir. Bu durum yapıdaki dolaşım ağının güçlü ve erişilebilir olduğunu göstermiştir.

Şekil 9: Küme tipi ofis planı ve Hücresel tip ofis planı

Planlarda bölümlenmiş çalışma alanlarını görmemize karşın, saydam ayırıcı yüzeyler etkileşim açısından, mekânları parçalanmak yerine mekânsal bütünlük sağlamıştır. Cam yüzeyler (Şekil 10), görsel ve işitsel etkileşimi sağlayarak çalışma mekânların erişilebilirliği arttırmıştır. Çünkü erişilebilirlik fiziksel olarak ulaşmanın ötesinde etkileşim sağlanarak da gerçekleşmektedir.

Şekil 10: İç mekân ayırıcı cam yüzey (Url6)

3.2 Axel springer campus/ OMA

150'den fazla gazete ve dergiye sahip, Avrupa'daki en büyük basım şirketlerinden biri olan Axel Springer için baskıdan dijital ortama geçişini simgeleyen Berlin'de bir ofis binası (Şekil 11) tasarlanmıştır. Yarışma ile yapılan yapıyı OMA mimarlık gurubu (Rem Koolhaas, Ellen van Loon ve Chris van Dujin) tasarlamıştır. Bina, daha önce Doğu ve Batı Berlin'i birbirinden ayıran Zimmerstrasse'deki mevcut Axel Springer merkezinin karşısında, şehrin en önemli yerlerinden birinde bulunmaktadır.

Şekil 11: Axel Springer Campus "digital Valley" oma (Url7)

Oma gurubu yapının tasarımı şu şekilde aktarmıştır:

"Mevcut Springer ofislerine açılan bir atriyum tarafından bölünmüş olan tasarımın özü, merkezde gayri resmi bir sahne olan bir 'vadi' oluşturmaktır. Birbirine bağlı terasların oluşturduğu bu ortak alan, binanın diğer kısmındaki resmi ofis alanına bir alternatif sunmuştur. Tasarım yaklaşımına formal ve informal ofis ayrımından söz edilmektedir. İnfomal alan etkileşimin yoğunlukta olduğu ve kolektif üretim sürecini içermektedir. Ayrıca bu alanların kamusal olması ile bu kolektif üretime halk da dahil olmuştur. Halk binayı üç katta yaşayabilir: zemin kattaki lobi, toplantı köprüsü ve çatı barı. Toplantı köprüsü, ziyaretçilerin şirketin günlük işleyişine tanıklık edebilecekleri bir görüntüleme platformudur. Zemin kat şehre açık olup stüdyolar, etkinlikler, sergi alanları ve restoranlar içermektedir." (Url5)

Yapının içerisinde yer alan vadi yarığı (Şekil 12a) şeffaf, etkileşimli ve erişilebilir bir özelliğe sahiptir. Formel ve enformel alanlar (Şekil 12b) ve aktiviteler iç içe geçerek yarık vadide bulunmaktadır Ayrıca yapının zeminden başlayarak, kolektif üretimin olduğu vadiye erişimi güçlüdür.

Şekil 12: (a) Kesit diagram,

Formal / Informal

Formal Office

75%

03701102

Informal Office

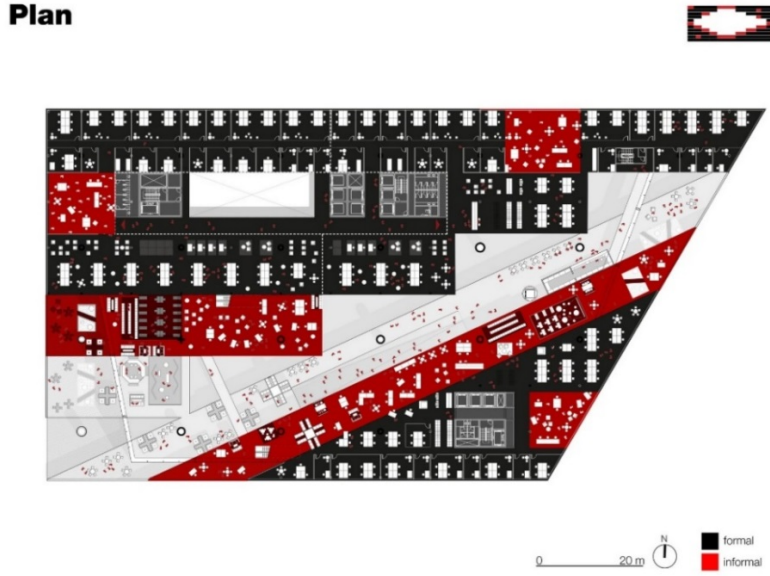
25%

03701102

(b) Formel ve enformel ofis alanları (Url7)

Yapının planında (Şekil 13) mekânların formal ve enformel ofis alanı olarak ayrıştığı görülmektedir. Plan tipi genel olarak kulüp tipi çalışma mekânlarından oluşmaktadır. Ayrıca hücresel plan tipinde ayrılmış çalışma mekânları da görülmektedir.

Şekil 13: Ofis düzen şeması(Url7)

Proje dijital vadi olarak adlandırılmış bu alan etkileşimin ve erişilebilirliğin en yoğun olduğu mekândır. Oma mimarlık ekibinin hazırlamış olduğu (Şekil 14) modelde teraslar kot farklılıkları köprüler ve açık plan düzleminde etkileşimli ofis yapıları görülmektedir. İç mekân görselinde vadideki sirkülasyon akışı, birimlerin birbirlerine erişimi ve içeriye alınmış olan aydınlık ile kent manzarası mekânın erişilebilirliğini artırdığı düşünülmektedir.

Şekil 14: İç mekân vadi maketi (Url7)

Aydınlık geniş koridorlar ve toplantı köprüsü (Şekil 15) ile tüm bireyler kolayca ulaşmak istedikleri ofise geçebilmektedir. Ayrıca yapının var olan etkileşimli tasarımı ile halk ve ofis çalışanları kolayca iletişim kurabilmektedir. Ofis yapılarına farklı bir tasarım ve kentli ile etkileşim açısından olumlu bir projedir. Konum olarak şehrin ticari aksın ve yatay hareketliliğinin olduğu bir alan için vadi yapılarak kentliyi yapının içerisine katmak yapının erişilebilirliğini arttırmıştır. Bu yapı açık ve etkileşimli ofisler, aydınlık mekânlar ile erişilebilirlik standartları açısından uygun bir yapıdır. Ayrıca engelli erişimi için uygun standarta göre koridor, asansör ve servis alanları ile erişilebilirlik açısından güçlü bir örnektir.

Şekil 15: İç mekân (Url7)

Yapının zeminin (Şekil 16) insanların erişimine açık ve etkileşimli bir alan olduğu görülmektedir. Ancak yapının ağır çok katlı imgesi ve yapıda rampa kullanılmaması erişilebilirlik açısından sınırlayıcı etkenlerdir. Ayrıca binanın içinde yaratılmış vadiye teraslamalar bulunmasına rağmen dışarı ile doğal havalandırma ve iklimlendirme olanağı bulunmamaktadır. Bu durum yapının sürdürülebilirliği açısından olumsuz olması ile yapının erişilebilirliğini de etkilemektedir. Çünkü sürdürülebilir mekânlar aynı zamanda erişilebilirdir.

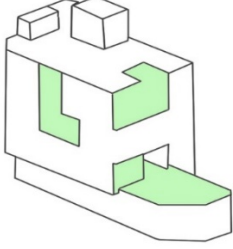
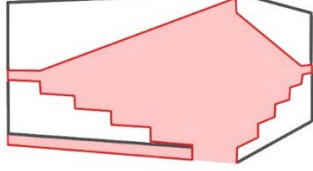
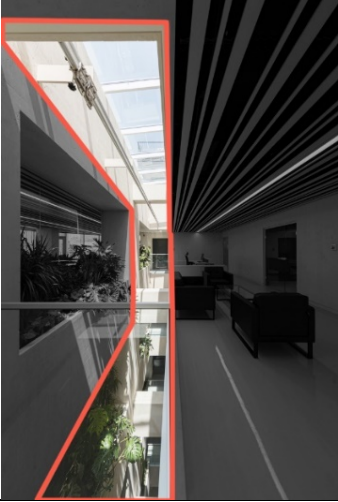
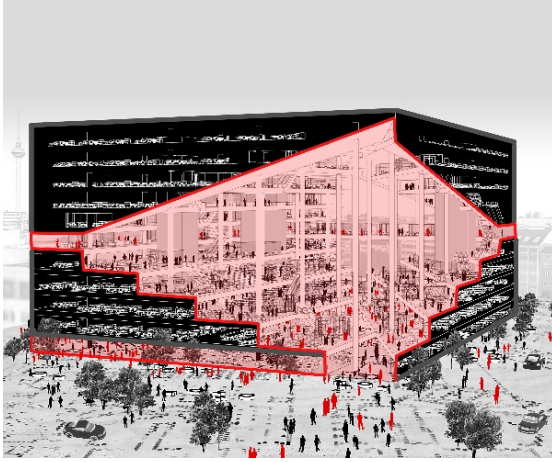
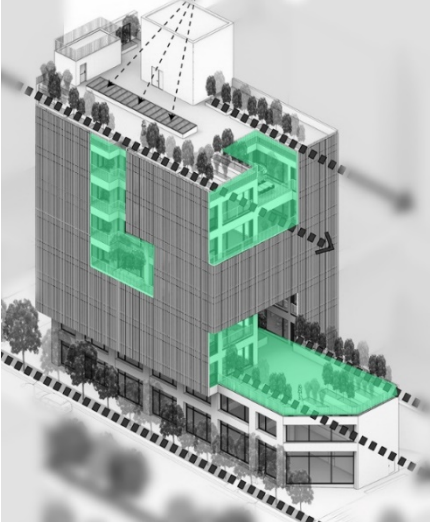
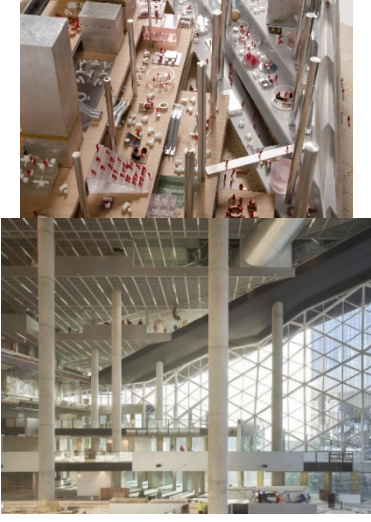

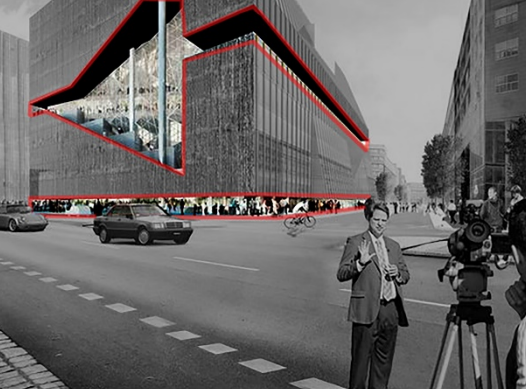

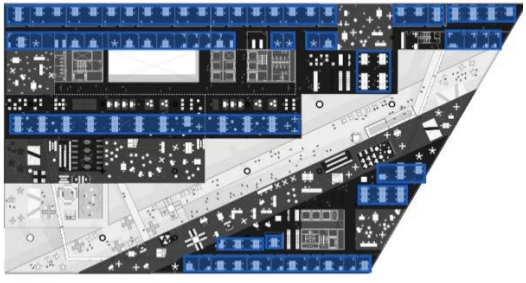
Şekil 16: Yoldan görümüm (Url7)

4.Yapıların Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi

Seçilen örnek yapılar tasarım fikirleri ve erişilebilirlik açısından benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Erişilebilir mekânların az ve çok katlı ofis yapılarında nasıl sağlandığı, hangi ofis plan tiplerinin bulunduğu ve yapının zeminle, kentle kurduğu ilişkileri açığa çıkarmak amacıyla bu iki yapı karşılaştırılmıştır.

Tablo 2: Yapıların kıyaslanması

Gandom Ofis Binası / Olgooco	Axel Springer Campus/ OMA
Bu çalışma için üretilmiş diagram 	Bu çalışma için üretilmiş diagram
İran / Tahran	Almanya / Berlin
Yatay ve düşey sirkülasyon	Yatay ve düşey sirkülasyon
Az katlı	Çok katlı
Geniş koridorlar ve kapılar	Geniş koridorlar ve kapılar
Cam ve geçirgen cephe / Aydınlık mekân	Cam cephe / Aydınlık mekân
Işıklık kulesi	Orta alan vadi boşluğu/ atrium
	
Kat bahçesi var 	Teraslamalı vadi boşluğu var

<p>Zemin ile zayıf Erişilebilirlik</p> 	<p>Zemin ile güçlü Erişilebilirlik</p>
<p>Her katta servis alanı</p>	<p>Her katta servis alanı</p>
<p>Ayrırcı yüzeyler cam</p>	<p>Ayrırcı yüzeyler cam</p>
<p>Kat bahçeleri ve ışıklık alanı ile Güçlü Erişilebilirlik</p> 	<p>Vadi alanının kamusal zemin ve ofis birimleriyle kurduğu güçlü Erişilebilirlik</p>
<p>kovan ve hücresel plan tipi</p>	<p>Küme plan tipi ve informal ofis düzeni</p>
	
<p>Tek bir ofis ve bütüncül bina</p>	<p>Formel / Enformel ofis düzeni ve çoğunlukla hücresel</p>
<p>OLUMLU ÖZELLİKLER</p> <ul style="list-style-type: none"> Doğal havalandırma, aydınlatma ve iklimlendirme alanları ile güçlü erişilebilirlik İşıklık kulesi ve cephe tasarımları ve teraslar ile hem sürdürülebilir hem erişilebilir ofis mekânı 	<p>OLUMLU ÖZELLİKLER</p> <ul style="list-style-type: none"> Yapının zemin katının geçirgenliği ile güçlü erişilebilirlik Kentliyi yapının içerisine alarak güçlü etkileşimli ve erişilebilir yapı Formel ve enformel çalışma alanları ile erişilebilir mekânlar

OLUMSUZ ÖZELLİKLER	OLUMSUZ ÖZELLİKLER
<ul style="list-style-type: none">• Zemin katın kapalı, duvarlı, sınır oluşturan yapısı ile zayıf erişilebilirlik• Kentliyi zeminden alarak yapının içerisine dâhil edememe açısından zayıf erişilebilirlik• Işığı yansıtan yüzeyler kullanılarak görüş zorluğu yaratan mekânlar	<ul style="list-style-type: none">• Doğal havalandırma ve iklimlendirme alanlarının eksikliği ile zayıf erişilebilirlik• Sürdürülebilir yaklaşımlarının eksikliği ile zayıf erişilebilirlik

Bu tablo her iki yapının tasarım yaklaşımlarının erişilebilirlik açısından değerlendirilmesidir. Tasarım yaklaşımlarıyla beraber farklı mekânların erişilebilirlik açısından olumlu ve olumsuz yönleri ortaya koyulmuştur.

5. Sonuç

Erişilebilirlik toplumun sağlık, yaş, cinsiyet ve ırk ayrımı olmaksızın her bireyi kapsayarak herkesin, ihtiyaç duyulan bir hizmete, mekâna erişmek, ulaşmak anlamına gelmektedir. Bu gereksinimler bir ofis yapısına erişebilmek ve o yapının içerisinde kolayca ihtiyaç duyulan mekânlara ulaşımın sağlanması olarak düşünülmektedir.

- Bu çerçevede erişilebilirlik ofis yapılarında ışık alma biçimleri ve aydınlık mekân ölçütü üzerinden değerlendirildiğinde, bu konuda cam cephe tasarımlarının, ışıklık kuyularının, yapı içi atrium tasarımlarının önemi ortaya çıkmıştır. Değerlendirilen az katlı yapıda gün ışığından yararlanma ışıklık kuyusu ile sağlanırken çok katlı ofis örneğinde ise atrium ile sağlanmıştır. Böylece ofis yapılarında aydınlık koridorlar ve göz kamaşma sorunu olmayan yapılar tasarlanmıştır. Ancak az katlı yapı örneğinde gün ışığından yararlanılamayan mekânda yapay ışıklanmadan ile yanlış malzeme seçiminden göz kamaşması sorunu ortaya çıkmıştır.
- Mekânsal organizasyon, ofis yapılarında erişilebilirlikte, birimler arası bağlantının sağlanmasında önemli bir tasarım ögesidir. Düşey ve yatay sirkülasyonlar ile servis mekânlarının her kata dağılımı sağlanmalıdır. Her kullanıcı için geniş koridorlar ve kapılar konumlanarak yön bulma rehber okları ile yapıda kolayca erişilmek istenen mekânlara ulaşım ve erişim sağlanmalıdır. Ayrıca ofis yapılarının iç mekânındaki servis alanlarının her katta konumlanması, lobi alanın girişte ulaşılabilir konumda olması yapının iç dolaşımının erişilebilirliğini arttırmaktadır.
- Ofis iş organizasyonu açısından küme ve kulüp plan tipi etkileşimi fazla ve erişilebilirlik açısından en uygun plan tipleridir. Kovan ve hücrel plan tipleri ise sınırlı bir erişim ve etkileşim sağlayarak daha bireysel ve kendi içine kapalı çalışma mekânlarıdır. Değerlendirilen örneklerden az katlı ofis binası kovan ve hücrel plan tiplerini kullanarak daha içine kapalı mekânlar bulunurken, çok katlı ofis yapısında ise formal ve enformel ofis alanları ile dışa dönük ve erişilebilirliği yüksek mekânlar bulunmaktadır.
- Ofis yapılarının zemin ile kurduğu ilişki kentlinin yapı ile etkileşimini ve erişimini sağlayan önemli bir unsurdur. Duvar etkisi yaratmayan, geçişli zemin katlar ile ya da kolayca yapının diğer katlarına akışını sağlayan tasarımlar ile yapının erişilebilirliği artmaktadır. Karşılaştırılan örneklerde az katlı yapıda zemin kat, içe dönük duvar etkisi yaratarak kamusal alanlarla ilişkiye girmemektedir. Kentlinin erişimi açısından zayıf bir örnek olup teraslama ile kent manzarasından yararlanılmaya çalışılmıştır. Çok katlı ofis yapısında ise şeffaf ve geçirgen zemin katı ile yapının erişilebilirliği ve kentlinin dahil edilmesi kolaylaştırılmıştır.

- Ofis yapılarına gelen halkın kolayca yapının içerisine dahil olabilmesi ve istediği çalışma alanına kolayca ulaşabilmesi o yapının erişilebilirliğini arttırmıştır.
- Erişilebilirlik fiziksel erişimin ötesinde, yapının her kullanıcının kullanımına uygun olmasıdır. Ayrıca kentlinin ofis yapısının içine kolayca sızarak, tüm bireylerin etkileşiminin artırılması da bir erişilebilirlik örneğidir.

Son olarak erişilebilirlik, her kullanıcıya uygun belirlenmiş iç mekân standartlarının dışında yapının sürdürülebilir olmasıyla da ilişkilidir. Yapının tasarım özellikleri, kent, kentli ve zemin ile kurduğu ilişki, hizmetlerden herkesin eşit derecede yararlanması ve etkileşimi yüksek mekânlar oluşturulması da bir yapıyı erişilebilir yapmaktadır.

Kaynaklar

Akkuş, Kübra, "Sürdürülebilir tasarım kapsamında gün ışığı kullanımının ofis yapıları üzerindeki etkisi", Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, s.91-93.

Alpagut, Yunus, "Toplu konut dış mekânlarında tüm kullanıcılar için erişilebilirlik ölçütlerinin saptanması, Yüksek lisans tezi", İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2003, s.19-20.

Burton, Elizabeth ve Lynne Mitchell, "Inclusive urban design: Streets for life", Elsevier, 2006, s.176.

Çimen, Tuba, "Teknolojik gelişmelerin sonucunda değişen üretim ilişkilerinin, ofis yapılarına etkisi ve ofis mekânları", Yüksek Lisans tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008, s 80-83.

Demirkan, Halime, "Mekânlarda erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve yaşanabilirlik", *Dosya* 36, (3), 2015, s. 1-5.

Enginöz, Evren Burak, "Erişilebilir mimarlık", *Mimarlık*, 381, 2015, s.n.y.

Scherrer, Valérie, 2001. "Neden Ulaşılabilirlik Hakkında Düşünmeliyiz", Herkes İçin Ulaşılabilirlik Seminer Notları, OFD, İstanbul, Temmuz, s. 38-42.

Story, Molly Follette, James L. Mueller ve Ronald L. Mace, "The universal design file: Designing for people of all ages and abilities", North Caroline: North Caroline State University Press,1998, s. 27-30.

URL1, tarihinde erişildi: <https://www.wbdg.org/design-objectives/accessiblebdg> (Erişim tarihi, 22.03.2020, saat 10.45)

URL2, https://www.reoptimizer.com/real-estate-optimization-blog/the-importance-of-accessibility-in-a-commercial-space_(Erişim tarihi, 24.03.2020, saat 16.20)

URL3, <http://nda.ie/Resources/Accessibility-toolkit/Make-your-buildings-more-accessible/>(Erişim tarihi, 22.03.2020, saat 12.22)

URL4, <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD3-01.htm>____(Erişim tarihi, 24.03.2020, saat 18.48)

URL5, https://www.archdaily.com/933554/gandom-office-building-mehran-khoshrooolgooco?ad_source=myarchdaily&ad_medium=bookmark%20show&ad_content=current-user (Erişim tarihi, 22.05.2020, saat 15.36)

URL6, <http://www.olgooco.com/en/News/Detail/bkjotenulq> (Erişim tarihi, 26.05.2020 saat:14.35)

URL7, <https://oma.eu/projects/axel-springer-campus> (Erişim tarihi, 25.05.2020 saat:11.15)

Kırklareli Gayrimüslim Mimarisi

Gökben PALA AZSÖZ¹

Öz

Osmanlı Devleti himayesinde Rum, Bulgar, Yahudi, Ermeni ve diğer milletlerden oluşan gayrimüslim topluluklar yaşamaktaydı. (Gayrimüslim; İslam esası ile yönetilen devletlerin idaresi altında yaşayıp başka bir dini inanca sahip topluluklara verilen addır.) Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk dönemlerinde gayrimüslim topluluklara çeşitli haklar tanınmış ancak, dini vb. yapıların yapılmasında kısıtlamalar getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ilan edilen fermanlar ile gayrimüslim topluluklar vatandaşlık hak ve ödevleri bakımından Müslimler ile eşit hale getirilmiş ve gayrimüslim halka uygulanan yasaklar ve kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak gayrimüslim topluluklar tarafından 20. yüzyılda sağlık, dini, endüstriyel ve sivil mimari örneği sayılabilecek pek çok yapı inşa edilmiştir.

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan ve Kırkkilise olarak bilinen; stratejik ve jeopolitik konumu açısından önemli bir yere sahip olan Kırklareli yüzyıllar boyunca farklı inançlara sahip topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Bu farklılık da kente mimari eserler bakımından zenginlik getirmiştir.

Kırklareli Merkez İlçede bulunan, gayrimüslimlere ait eserleri ele alan bu araştırmada, özellikle konut yapıları incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgi ve belgelerin değerlendirilmesi ile gayrimüslim halka ait pek çok dini, endüstriyel ve sivil mimari örneklere ulaşılmıştır. Bu çalışmada sivil mimari yapıları olan konutlar arasından seçim yapılarak Eski Vali Konağı, Doktor Kerameas'ın Konağı ve Doktor Celepoğlu Konağı üzerinde durularak bu yapılar ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yapılan bu çalışmanın Kırklareli Gayrimüslim Konutları'ndan günümüze sağlam olarak ulaşmış olanların kendilerine has özelliklerini belirleyip belgeleyerek ileride bu konu ile ilgili yapılacak araştırmalara bir başlangıç noktası oluşturabileceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dini Mimari, Endüstriyel Mimari, Gayrimüslim Yapılar, Kırklareli, Konut, Sivil Mimari.

Kırklareli Foreign Architecture

Abstract

Non-Muslim communities consisting of Greek, Bulgarian, Jewish, Armenian and other nations lived under the auspices of the Ottoman State. Non-Muslim; It is the name given to communities that live under the rule of states governed by the Islamic principle and have another religious belief. In the early period of the Ottoman Empire, various rights were given to non-Muslim communities, but religious and so on. Restrictions have been imposed on the construction of buildings. With the decrees announced in the last period of the Ottoman Empire, non-Muslim communities were equated with Muslims in terms of citizenship rights and duties, and the prohibitions and restrictions applied to non-Muslim people were lifted. As a result of this development, many buildings that can be considered as examples of health, religious, industrial and civil architecture were built by non-Muslim communities in the 20th century.

¹ Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı

*İlgili Yazar/Corresponding author: gokbenazsoz@klu.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 06.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.04.2021

Located within the borders of the Ottoman Empire and known as Kırkkilise; Having an important place in terms of its strategic and geopolitical location, Kırklareli has hosted communities with different beliefs for centuries. This difference brought richness to the city in terms of architectural works.

In this study, which deals with the works of non-Muslims in the Central District of Kırklareli, especially the residential buildings were examined. With the evaluation of the information and documents obtained as a result of the researches, many examples of religious, industrial and civil architecture belonging to the non-Muslim people were found. In this study, a selection was made among the houses with civil architectural structures and information about these structures was given by focusing on the Old Governor's Mansion, Doctor Kerameas's Mansion and Doctor Celepoğlu's Mansion. It is thought that this study can be a starting point for future researches on this subject by identifying and documenting the unique characteristics of the non-Muslim residences of Kırklareli.

Keywords: *Religious Architecture, Industrial Architecture, Non-Muslim Buildings, Kırklareli, Housing, Civil Architecture.*

1. Giriş

Osmanlı Devleti topraklarında yaklaşık bir asır öncesine kadar Rum, Bulgar, Yahudi, Ermeni gibi gayrimüslim topluluklar bir arada yaşamaktaydı. 20. yüzyılın başına kadar Kırklareli'nde de nüfusunun çoğunluğunu Rum, Bulgar ve Yahudi halktan oluşan gayrimüslim topluluklar oluşturmaktaydı. Oysa günümüzde Kırklareli'nde Rum ve Bulgar nüfusuna rastlanmazken Yahudi nüfusundan sadece birkaç kişi ikamet etmektedir (Toptaş, 2012, s.III).

Kırklareli gayrimüslim yapıları ile ilgili yapılan incelemelerde bu kentte yaşamış olan gayrimüslim topluluklar tarafından inşa edilmiş yapılar ile ilgili yeterli bilginin olmadığı ve bu yapılar hakkında çok az çalışma yapıldığı görülmüştür.

Bu çalışmada yapılan incelemeler sonucunda fark edilen eksiklikler üzerine Osmanlı döneminde Kırklareli merkez ilçesinde yaşayan gayrimüslim halk tarafından inşa edilmiş yapılar tespit edilerek incelenmiş ve bu yapılar ile ilgili elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında kentte yer alan gayrimüslim halka ait sivil mimari örneği olan 3 konut yapısı seçilmiş, plan ve cephe özellikleri ile malzeme, yapım tekniklerine değinilmiş günümüzdeki durumları ve kullanımları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2. Kırklareli'nin Coğrafi Komunu ve Tarihçesi

Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara bölgesinin Trakya kesiminde yer alan Kırklareli'nin kuzeyinde Bulgaristan, doğusunda Karadeniz, batısında Edirne, güneydoğusunda İstanbul, güneyinde ise Tekirdağ yer almaktadır.

Kırklareli'nin prehistorik yerleşimlerinde yapılan bilimsel çalışmalar kentin geçmişinin Neolitik Döneme kadar uzandığını göstermektedir. Günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Trakya bölgesi, M.Ö 6. yüzyıldan itibaren İskitler, Persler gibi kavimlerin işgaline maruz kalmış ve en önemli siyasi olayları Helenistik Dönemde yaşamıştır. Roma hâkimiyetine M.S 40'lı yıllarda giren Trakya ve Kırklareli bölgesi, İmparatorluğun M.S 395'te ikiye ayrılmasıyla, Bizans'ın Selanik Piskoposluğu'na bağlanmıştır. 1363 yılında da Türk hâkimiyetine girmiştir. Kırklareli'nde Çelebi Mehmet

imar faaliyetlerine hızla başlayarak han, hamam, cami, bedesten (Şekil 1) gibi çok sayıda yapı inşa ettirmiştir (Kırklareli İl Yıllığı, 1973).

Osmanlı toplumunda; Türkler ile diğer etnik gruplar Musevi, Rum, Bulgarlar ve hatta Çingenerler, Osmanlı tebaasına bağlıyken Trakya Yöresinde uzun yıllar bir arada yaşamışlardır. Kırklareli şehrinin yerleşim planlamasında il merkezinde Türkler ve Museviler ile çevre bölgede Rumlar ve Bulgarlar çemberin en dışında kenar mahallelerde ise Çingenerler ikamet etmişlerdir (Dağgölü, 1995).

Şekil 1 Kırklareli Çarşısına ait bir fotoğraf - Osmanlı Dönemi (URL-1)

3. Kırklareli’nde Yer Alan Gayrimüslim Eserler

Millet Sistemi adı verilen, kendine has yönetim şekli ve anlayışıyla, çeşitli din, mezhep ve ırklara mensup toplulukları bünyesinde bulunduran, Osmanlı Devleti içerisindeki Rum, Bulgar, Yahudi, Ermeni ve diğer topluluklardan oluşan gayrimüslimlere, önemli haklar verilmiştir. Dini, adli, idari ve eğitim alanında, kendi liderleri başkanlığında, kurumlarını, yasalarını düzenleme hakkı ve her cemaate liderini seçme imkânı tanımıştır. Gayrimüslimler de, kendilerine tanınan bu özgürlükler çerçevesinde, kendi teşkilatlarını kurarak, bağımsız bir statü içinde cemaat işlerini yürütmüşlerdir. İstanbul fethi ile başlayan süreçte sadece dini vb. yapıların yapımında ve onarımında kısıtlamalar getirilmiştir (Toptaş, 2012, s.1).

19. yüzyılın sonuna kadar varlıklarını ve kültürlerini sorunsuz bir şekilde sürdüren gayrimüslimler, Fransız İhtilalinin sonucu olarak, milliyetçi akımların yoğun olarak baş gösterdiği bu dönemde Osmanlı egemenliği altına girmeden önceki hallerinden daha kuvvetli bir şekilde, kendine gelmişler ve başkaldırmışlardır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ve 1876 yılında yayımlanan Kanuni Esasi ile başlayan süreç, gayrimüslimleri vatandaşlık hak ve ödevleri bakımından Müslimler ile eşit hale getirmiş, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında çeşitli yasak ve kısıtlamaların kaldırılması sonucu olarak Osmanlı Devleti’nde gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu tüm eyaletlerinde olduğu gibi Kırklareli Merkez ilçesinde de gayrimüslimlerce kilise, sinagog, okul, yetimhane, hastane, konak vb. mimari eser sayılabilecek pek çok yapı inşa edilmiştir (Toptaş, 2012, s.1).

3.1 Dini Eserler

Kırklareli’nde yaşayan gayrimüslimler dini yapılar, çeşmeler ve sivil mimari yapıları inşa etmişlerdir. Dini yapılar olarak bölgede yaşayan Bulgarlar Bulgar Kiliseleri, Rumlar Rum Kiliseleri, Yahudiler-Museviler ise Sinagog inşa etmişlerdir.

19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başlarında yapılan nüfus sayımlarına göre gayrimüslim nüfusun, Müslüman nüfustan fazla olduğu gözlemlenmektedir (Karpaz, 2003). Bu dönemde Kırklareli Merkez ilçesinde Bulgar Cemaate ait 4 (Tablo 1), Yahudi Cemaatine ait bir eski ve birde yeni olmak üzere 2 Sinagog (Tablo 2), ve Rum Cemaate ait 4 (Tablo 3) olmak üzere 8 kilise yer almaktaydı (Doğruöz, Dökmeci, Çiftçi, 2020).

Cumhuriyetin ilanından sonra gayrimüslim halkın büyük çoğunluğunun Kırklareli’nden ayrılması ile atıl kalan Bulgar ve Rum Kiliseleri yıpranma, yangın, bakımsızlık gibi doğal ve yapay olaylar neticesinde harap olmuş ve günümüze ulaşamamıştır.

3 asır boyunca Kırklareli halkına hizmet vermiş olan Kırklareli Eski Sinagogu 1913 tarihinde kapatılmış ve daha sonra yıkılarak hemen yanına yeni sinagog inşa edilmiştir. Günümüzde kullanılmaz halde olan Kırklareli (Yeni) Sinagogu ise kentte yeterli sayıda Yahudi olmaması nedeniyle bakımsız kalmıştır (Toptaş, 2012, s.39).

Tablo 1 Kırklareli’nde yer alan bulgar kiliselerin adları ve yapım tarihleri ve konumları

Kiliseye Ait Fotoğraf / Plan	Kilisenin Adı	Yapım Tarihi	Cemaati	Konumu
	Hagia Athanasius (Aya Tanaş) Kilisesi	1868	Bulgar	Karakaş Mahallesi
	Hagia Nicholas (Aya Nikola) Kilisesi,	19. yüzyılın ikinci yarısı	Bulgar	Haticehatun (Kocahıdır) Mahallesi
	Bogoritsa (Meryem Ana) Kilisesi,	1870	Bulgar	Karahıdır Mahallesi
	Sveti Spiridion Kilisesi	1871	Bulgar	Tellakzade (Akalar) Mahallesi

Tablo 2 Kırklareli’nde yer alan sinagogların adları ve yapım tarihleri ve konumları

Kiliseye Ait Fotoğraf / Plan	Kilisenin Adı	Yapım Tarihi	Cemaati	Konumu
Herhangi bir fotoğrafa ya da plana ulaşılamamıştır	Kırklareli (Eski) Sinagogu	17. yüzyılın başları	Yahudi	Karakaş Mahallesi
	Kırklareli (Yeni) Sinagogu	19. yüzyılın sonları	Yahudi	Karakaş Mahallesi

Tablo 3 Kırklareli'nde yer alan Rum Kiliselerin adları ve yapım tarihleri ve konumları

Kiliseye Ait Fotoğraf / Plan	Kilisenin Adı	Yapım Tarihi	Cemaati	Konumu
	Kimisis Theotokou (Meryem Ananın Vefatı Kilisesi)	1829-1839	Rum	Yayla Mahallesi
	Hagia Martires Kilisesi (Kırk Azizler)	1859	Rum	Hacı Zekeriya (Doğu) Mahallesi
Herhangi bir fotoğrafa ya da plana ulaşılammıştır	Hagia Pondes (Aya Panton) Kilisesi	1859	Rum	Bilinmiyor
Herhangi bir fotoğrafa ya da plana ulaşılammıştır	Hagia Yohannes Kilisesi (Ayayani Kilisesi)	1871	Rum	Karakaş Mahallesi

3.2 Çeşmeler

Kırklareli Merkez ilçesinde 19. yüzyılda inşa edilmiş gayrimüslimlere ait iki adet çeşme vardı. Yıkılarak günümüze ulaşamamış olan bu çeşmelerden ilki Karakaş Mahallesi'nde yer alan Yahudi Çeşmesi, diğeri ise Tellakzade Mahallesi'nde yer alan Yorgo Yannikofu tarafından yaptırılmış Kocakasaplar Çeşmesi idi (Bulut, 2019, s.23).

3.3 Sivil Mimari Yapıları

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılının başlarında kentte yaşayan Rum, Bulgar ve Yahudilere ait kilise, sinagog gibi dini; endüstriyel (fabrika), depo, konut, okul, sinema gibi sivil; çeşme gibi su yapıları bulunmaktaydı (Tablo 4).

19. yüzyılın sonlarında şehir merkezinde Rumlara ait 8 okul, Bulgarlara ait 3 okul, Yahudilere ait ise 1 okul bulunmaktaydı. Ancak bu okulların çoğu bugün bulunmamakta yerleri de bilinmemektedir. Günümüze ulaşan en önemli eserler Yayla Mahallesi'nde bulunan Yunan Okulu (Eski Vali Faik Üstün İÖÖ.) ve Arion Müzik Okuludur (Toptaş, 2012, s.41).

20. yüzyılın başlarında şehirde gayrimüslimler tarafından inşa edilen 4 fabrikadan, İstiklal Caddesinde bulunan un ve buz fabrikası ile Gazhane Sokağın sonunda bulunan un fabrikası halen ayakta. Ancak İstasyon Caddesinde bulunan Doktor Hacı Yanaki'ye ait un fabrikası, Gazhane Sokakta bulunan Dodopoulos'a ait un fabrikası ile Namazgah Caddesinde bulunan Katapot'i'ye ait sinema (Toptaş, 2012, s.41) Yıpranma, yangın ve benzeri nedenlerden dolayı günümüze ulaşamamıştır.

Tablo 4 Kırklareli merkez ilçesinde yer alan sivil mimari yapılarının yapım tarihleri ve konumları

Yapıya ait Fotoğraf / Plan	Yapının Adı	Mimari Türü	Yapım Tarihi	Bulunduğu Konum
	Astiki Skoli (Yunan Okulu)	Eğitim	1833-1905	Yayla Mahallesi
	Arion Müzik Okulu	Eğitim	1895	Yayla Mahallesi
	Parthenogogeio (Yunan Kız Okulu)	Eğitim	20. yüzyılın başı	Yayla Mahallesi
	Alliance Yahudi Okulu	Eğitim	1900	Karakaş Mahallesi
	Depo	Sivil Mimari	Bilinmiyor	Yayla Mahallesi
	Buzhane	Endüstriyel Yapı	19. yüzyıl	arakaş Mahallesi
	Dodopoulos (Dodoğlu) Un Fabrikası	Endüstriyel Yapı	19. yüzyılın sonu	Karakaş Mahallesi
	Doktor Hacı Yanaki Fabrikası	Endüstriyel Yapı	1912	Karakaş Mahallesi
	Ahmet Ziya Çetintaş Un Fabrikası	Endüstriyel Yapı	20. yüzyılın başı	Karakaş Mahallesi
Herhangi bir fotoğrafa ya da plana ulaşılamamıştır	Katapoti Sineması	Endüstriyel Yapı	20. yüzyılın başı	Yayla Mahallesi

Günümüze ulaşabilmiş yapıların büyük bir kısmı ise konut işlevi görmektedir. Ancak neo-klasik tarzda inşa edilen bu konutların durumu iyi değildir. Pek çoğu kullanılmadığından dolayı harap ve yıkılmaya yüz tutmuş durumdadır.

Bu çalışmada Sivil Mimarlık örneği olan konut yapılarından Eski Vali Konağı, Doktor Kerameas'ın Konağı ve Doktor Celepoğlu Konağı detaylı olarak incelenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5 Kırklareli merkez ilçede yer alan gayrimüslimlere ait konutların bilgileri

Yapıya ait Fotoğraf	Yapının İlk Adı	Yapının Bugünkü Adı	Yapım Tarihi	Bulunduğu Mevki
	Eski Vali Konağı	Çocuk Akademisi Anaokulu	19. Yüzyılın İkinci Yarısı	Yayla Mahallesi
	Doktor Kerameas'ın Konağı	Türk Ocağı Binası	1880	Yayla Mahallesi
	Doktor Celepoğlu Konağı	Celepoğlu Konağı	1908	Yayla Mahallesi

3.3.1 Eski Vali Konağı (Çocuk Akademisi Anaokulu)

19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Eski Vali Konağı; mahzen olarak kullanılan bodrum kat ve üzerinde iki kattan oluşmaktadır. Avlu içerisinde yer alan kare planlı, iç sofalı yapı kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanmaktadır. Kuzeybatıda yer alan yapının giriş cephesinin tam ortasında çift kanatlı ahşap ana giriş kapısı yuvarlak kemerli bir niş içerisinde yerleştirilmiştir. Üç tablaya bölünmüş kapının iki yanında üst katın balkonunu destekleyen iyon tarzında ikişer sütun yer almaktadır (Şekil 2).

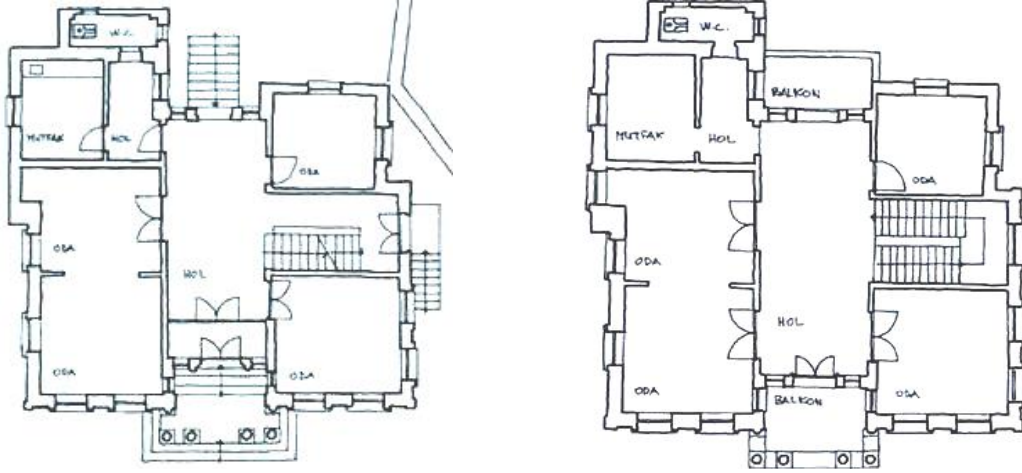
Şekil 2 Eski Vali Konağı'na ait fotoğraflar a) (URL-2),

b) (Deniz, 2016)

Çift kanatlı, ahşap kapının ayırdığı camekânlı bölümden zemini mermer kaplı kod farkı bulunan giriş sofasına ulaşılır. Sofanın sağ ve sol yanlarında ikişer olmak üzere yapının zemin katında dört oda yer almaktadır. Bu odalardan ön cepheye bakan odalar arka taraftaki iki odadan daha büyüktür. Islak mekânlar yapının arka cephesinde konumlandırılmıştır. Giriş sofasının sol arka bahçeye bakan kısmından bir hol ile mutfak ve tuvalet kısımlarına ulaşılmaktadır. Üst kata ulaşımın sağlandığı ahşap merdiven ise zemin kat sofasının sağ tarafında bulunmaktadır. Bu merdivenin altında yer alan çift kanatlı ikinci giriş kapısı ön bahçeye inilen merdivenlerin sahanlığına açılmaktadır. Giriş kapısının tam karşısında arka bahçeye ve bodrum katına ulaşımın sağlandığı merdivenler yer almaktadır (Şekil 3).

Yapının birinci katı zemin kat ile aynı plan özelliklerine sahiptir. Merdivenin açıldığı üst kat sofasının iki tarafında ikişer oda ve arka bahçeye bakan kısımda ıslak hacimler yerleştirilmiştir. Ayrıca sofanın her iki ucundan balkonlara geçilmektedir. Bu balkonlar zemin katta ana giriş kapısının önündeki sahanlık ile arka bahçeye geçiş sağlandığı kapının önündeki sahanlığın üzerinde yer almaktadır (Şekil 3).

Şekil 3 Eski Vali Konağı'nın Zemin Kat ve Birinci Kat Planları (Saatçi ve Uluengin, 2016)

Yapının ana giriş cephesi kuzeybatıda yer almaktadır. Ana giriş kapısının önünde yer alan dört adet iyon başlıklı taş sütun üst kat balkonunu desteklemektedir. Üst kat balkonunda da aynı şekilde devam eden sütunlar üzerine oturan üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Girişin sağ ve solunda kenarları söveli, basık kemerli, duvar yüzeyinden dışarıya doğru taşan ikişer pencere bulunmaktadır, bu pencere düzeni bodrum katta da devam etmektedir. Birinci kat pencerelerinde de bodrum kat ve zemin kat pencereleri düzeninin aynen devam ettiği görülmektedir. Birinci katın pencerelerindeki tek fark pencerelerin üçgen alınlıkla sonlandırılmış olmasıdır (Şekil 4).

Yapının arka cephesi içeriye alınmış, orta ekseninde ise arka bahçeye ve bodrum katına ulaşımın sağlandığı ikinci giriş kapısı yer almaktadır. Bu giriş kapısının önündeki sahanlığının üzerinde bir balkon, arka girişin merdivenlerinden inildiğinde sağ tarafta bodrum kata girişi sağlayan küçük bir kapı ve sol tarafta basık kemerli bir pencere bulunmaktadır. Zemin ve birinci katın pencere düzenleri aynı şekilde devam etmektedir ve her katta ikişer sıradan dört pencere vardır (Şekil 4).

Şekil 4 Eski Vali Konağı Ön ve Arka Cepheleri (Saatçi ve Uluengin, 2016)

Kuzeydoğu yönünde yapının sol yan cephesi yer almaktadır ve bu cephede bodrum kat ile zemin katta üç adet basık kemerli pencere, birinci katta dört adet pencere toplamda on adet pencere bulunmaktadır. Yapının Güneybatı yönünde yer alan sağ yan cephesi de aynı pencere düzenlemesine sahiptir; ancak bu cephede zemin katta iç merdivenlerin alt kısmında yer alan bir kapı ile ön bahçeye ulaşımın sağlandığı merdivenler yerleştirilmiştir (Şekil 5).

Yapıda bulunan pencerelerin neredeyse tamamında dövme demirden yapılmış parmaklıklar bulunmaktadır. Katlar arası yatay silmelerle ayrılmıştır ve yapı alt tarafında korniş bulunan parapet duvarı ile sonlandırılmıştır. Korniş altında sıra sıra dizilmiş taş konsollar, parapet duvarının gerisine de alaturka kiremit kaplı kırma çatı yer almaktadır.

Şekil 5 Eski Vali Konağı Sol Yan ve Sağ Yan Cepheleri (Saatçi ve Uluengin, 2016)

Yapının bodrum katının dış duvarları taş ile zemin ve birinci katlarının taşıyıcı duvarları ise tuğla ile örülmüştür. Bölücü duvarlar ahşap karkas duvar üzerine bağdadi sıvalı, zemin ve tavanlar da ahşap kaplamalıdır.

Uzun bir süre boyunca Vali Konutu olarak kullanılmış olan yapı yeni Vali Konutunun yapılmasının ardından terk edilmiştir. Zamanla kullanılmaz hale gelen yapı 2008 senesinde geçirdiği restorasyondan sonra eski ihtişamına kavuşmuştur. Yapı günümüzde anaokulu-kreş olarak hizmet vermektedir.

3.3.2 Doktor Kerameas'ın Konağı (Türk Ocağı Binası)

Neo-klasik tarzda inşa edilmiş olan yapı bodrum üzerine iki kattan oluşmaktadır. Sadece arka bahçeye sahip olan yapıya ön bahçesi olmadığından sokaktan direkt olarak sekiz basamaklı merdiven ile çıkılan basık kemerli derin girişten ulaşılmaktadır (Şekil 6). İç sofalı plan özelliği taşıyan yapı kareye yakın bir plan şemasına sahiptir.

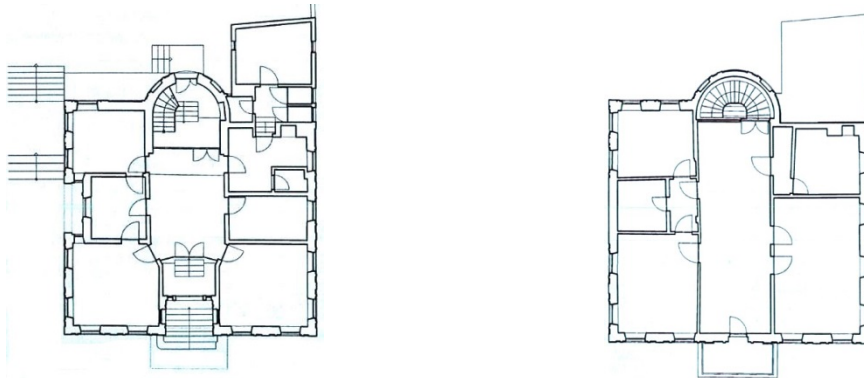

Şekil 6 Doktor Kerameas'ın Konağı (Türk Ocağı Binası)'na ait fotoğraflar (URL-3)

Yapının ana girişinin bulunduğu ön cephesi kuzeydoğu yönündedir. Yapıya sokaktan sekiz basamakla içeriye doğru saklanmış yuvarlık basık kemerli bir niş içerisinde bulunan ahşap, çift kanatlı, üç tablaya bölünmüş ana giriş kapısı ile ulaşılmaktadır. Zemin kat sofası ile giriş günümüzde rüzgârlık olarak tabir edilen ahşap camekânlı bir bölüm ile birbirinden ayrılmıştır. Zemin kat sofası ile bir basamaklık kod farkı bulunan bu camekânlı bölümün zemini mermer ile kaplanmıştır. Girişin tam karşısında sofanın diğer tarafında yarım daire şeklinde dışarı doğru çıkma yapmış ve bir basamak yükseltilmiş olan ahşap tırabzanlı merdivenler yer almaktadır. Merdivenlerin altından birkaç basamak inilerek ulaşılan sahanlıktan arka bahçeye ve bodrum katına geçişin sağlandığı kapı bulunmaktadır (Şekil 7).

Yapının zemin katında sofanın sağ ve sol yanlarında üçer odadan toplamda altı oda bulunmaktadır. Pahlanmış köşelere yerleştirilmiş kapılarla girilen ön cepheye bakan odalar diğer odalardan daha büyüktür Bu odalardan sofanın sol tarafında ortada kalan odanın her iki tarafına birer kapı açılmıştır ve toplamda üç kapısı vardır. Sofanın sağ tarafında arka bahçeye bakan oda mutfak olarak kullanılmaktadır. Islak hacimler de yapının arka kısmına yerleştirilmiştir (Şekil 7).

Yapının birinci katı zemin katıyla aynı plan özelliklerine sahiptir. Merdivenlerden ulaşılan uzun sofanın diğer ucuna yapının ana girişinin üstüne balkon yerleştirilmiştir. Altı odanın bulunduğu birinci katta sofanın sol tarafına bir hol eklenerek ortada kalan oda ile arka bahçeye bakan odanın kapıları bu hole verilmiştir. Sofanın sağ tarafındaki üç odanın ön tarafa bakan ile orta kısımda yer alan odaları birleştirilmiştir. Yapının yan cephesine bakan arka odanın önüne ufak küçük bir hol yapılarak odanın girişi bu holden verilecek şekilde açılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7 Doktor Kerameas'ın Konağı Zemin Kat ve Birinci Kat Planları (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Yapının ana girişinin bulunduğu kuzeydoğu cephesinde zemin kat ile birinci kat birbirinden yatay silmelerle ayrılmıştır. Pencere aralarına yerleştirilmiş olan pilastrlar kat aralarında daha da dışarı doğru çıkartılarak sütun başlığına benzetilmiştir. Sekiz basamakla çıkılan yuvarlak basık kemerli niş içerisine yerleştirilmiş ahşap iki kanatlı ana giriş kapısı yapının orta ekseninde bulunmaktadır. Giriş kapısının yer aldığı nişin üzerinde dövme demir korkuluklara sahip gene dövme demirden konsollarla desteklenen birinci kat balkonu yer almaktadır. Bu cephede zemin kat ile birinci katta dörder adet olmak üzere toplamda sekiz adet pencere vardır. Birinci kat pencerelerinin sövelerinin üzerine üçgen alınlıklar yerleştirilmiştir. Pencereler dövme demirden yapılmış parmaklıklara sahiptir (Şekil 8).

Yapının arka cephesinin orta ekseninde yer alan merdivenli bölüm kulemsi bir şekilde dışarıya doğru yarım daire formunda çıkarılmıştır. Yarım daire formundaki merdiven çıkmasının zemin katında ortada bir kapı ve iki yanında birer pencere; birinci katında ise pilastrlar ile birbirinden ayrılmış üç adet pencere yerleştirilmiştir. Arka cephenin sağ tarafında yer alan odalarda zemin katta bir, birinci katta ise iki adet pencere açılmıştır.

Şekil 8 Doktor Kerameas'ın Konağı Ön ve Arka Cephesi (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Yapının güneydoğu yönündeki sağ yan cephesinde orta ekseninde yer alan iki pilastr arasına bodrum ve zemin kat seviyesinde yuvarlak kemerli niş açılmıştır. Bu nişin içerisine bodrum katta ulaşımın sağlandığı yuvarlak kemerli bir kapı yerleştirilmiştir. Kapının iki yanına da birer adet dikdörtgen pencereler yerleştirilmiştir. Bu cephede zemin katta beş adet, birinci katta ise üçgen alınlıkla son bulan dört adet dövme demir parmaklıklı pencere bulunmaktadır (Şekil 9).

Yapının kuzeybatı yönündeki sol yan cephesi ise neredeyse ön cephe ile birebir aynı pencere düzenlemesine sahiptir; bu cephede sadece giriş kapısı yoktur. Yapının sol yan cephesinde zemin ile birinci katlarda dörder adet dövme demir parmaklıklı pencere yerleştirilmiştir (Şekil 9).

Şekil 9 Doktor Kerameas'ın Konağı Sağ Yan ve Sol Yan Cepheler (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Kâgir olarak inşa edilmiş yapının üst kat taşıyıcı duvarları tuğla örülüdür. Bölücü duvarları ahşap karkas duvar üzerine bağdadi sıvalı; zemin ve tavanlar ahşap kaplamalıdır. Birinci kat parapet duvarı ile sonlandırılmış ve alaturka kiremit kaplı çatı bu parapet duvarın içerisine yerleştirilmiştir.

1880 yılında inşa edilen yapının ilk sahibi Rum Doktor Kerameas'tır. Birinci Dünya ile Balkan Savaşları sonrası Rumların şehri terk etmesi ile bu yapı bir süre Türk Ocağı olarak kullanılmıştır. 1932 yılına kadar Türk Ocağı olarak kullanılan yapı, 1937 yılında Hazinece Cumhuriyet Halk Partisine satılmıştır (Camiikebir Mahallesi, 87 ada, 41 parsel, Tapu Senedi). Bundan sonraki dönemde sırasıyla, Çocuk Yuvası ve Verem Savaş Dispanseri olarak kullanılan bina 2002 yılında İl Özel İdaresi tarafından satın alınmış ve 2013 yılında restore edilmiştir (URL-3).

3.3.3 Doktor Celepoğlu Konağı

Yapı bodrum kat üzerine zemin ve birinci kattan oluşmaktadır. Kareye yakın bir plan şemasına sahip olan yapı güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanır ve tipolojik bakımdan iç sofalı plan özelliği taşımaktadır. Ön bahçesi olmayan yapıya güneybatı cephesinde bulunan ve niş içerisine yerleştirilmiş altı basamaklı merdivenin sonundaki sahanlığa açılan ana giriş kapısı ile ulaşılır (Şekil 10).

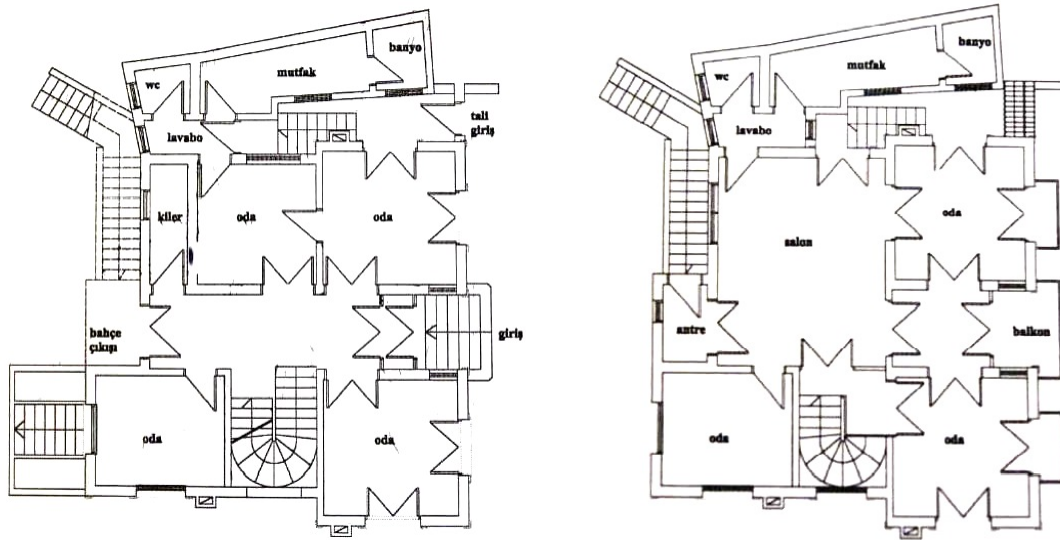
Şekil 10 Doktor Celepoğlu Konağı'na ait fotoğraflar a) (Deniz, 2016)

b) (Kazancı, 2020)

Yapıya güneybatı yönünde yer alan ön cephesindeki yuvarlak kemerli niş içerisinde bulunan ahşap, çift kanatlı, üç tablalı ana giriş kapısı ile girilir. Rüzgârlık adı verdiğimiz ahşap kanatlı camedânlı bölüm bu yapıda da giriş ile sofayı birbirinden ayırmaktadır. Giriş sofası ile camedânlı bölüm arasında bir basamaklık kod farkı bulunmaktadır ve bu bölümde yer döşemesi olarak karolar kullanılmıştır. Giriş sofasının sol yanında yer alan ahşap merdiven ile bodrum ve birinci katlara ulaşım sağlanmaktadır (Şekil 11).

Zemin kat sofasına ana giriş kapısı haricinde dört odanın, bir kilerin ve ana girişin tam karşısında arka bahçeye geçişin sağlandığı girişin kapısı açılmaktadır. Sofanın sağ tarafında yer alan odalardan ön cepheye bakan odanın yanda bulunan tali girişe açılan bir kapısı bulunmaktadır. Bu oda ile kiler arasında kalan odadan ek binaya geçişin sağlandığı bir kapı bulunmaktadır. Ek binada geçiş bir hol aracılığı ile sağlanmaktadır ve bu binada mutfak ile ıslak zeminli mekânlar yer almaktadır (Şekil 11).

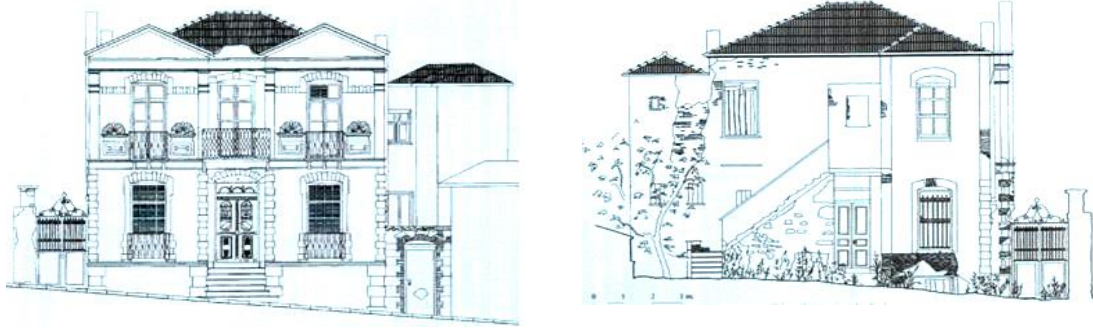

Şekil 11 Celepoğlu Konağı Zemin Kat Ve Birinci Kat Planları (Tandoğan, 2000)

Ahşap trabzanlı merdivenlerle ulaşılan birinci katın planı zemin kat planından farklıdır. Ön cepheye bakan iki odanın arasına ana girişin üzerinde yer alan balkona da geçişin sağlandığı hol olarak nitelendirebileceğimiz bir mekân eklenmiştir. Zemin katta arka cephede yer alan kiler ile ek binaya geçişin sağlandığı oda birinci katta sofaya eklenmiştir. Sofada ek binaya geçişi sağlayan bir kapı ve bir pencere bulunmaktadır. Ek binanın birinci kat planında zemin kat planının aynısı uygulanmıştır. Zemin katta bahçeye ulaşımın sağlandığı arka cephede bulunan merdivenler birinci katta devam etmektedir ve bu kattın sofasında yer alan kapıyla da bahçeye ulaşım sağlanmaktadır (Şekil 11).

Neo-klasik tarzda inşa edilmiş olan yapının taş kaplamalı güneybatı cephesinde bulunan ana giriş kapısı ile girilmektedir. Yuvarlak kemerli bir niş içerisinde bulunan ahşap, iki kanatlı ana giriş kapısı altı basamaklı bir merdiven ile doğrudan sokağa açılmaktadır. Girişin tam üzerinde birinci katta taş konsollar ile desteklenen dövme demir korkuluklu balkon yer almaktadır. Bodrum katında pencere olmayan yapının ön cephesinin zemin katında yer alan ana girişin iki yanında silmeler ile çevrili basık kemerli pencerelerin aynısı birinci katta da devam etmiştir. Fransız balkon tarzındaki bu pencereler dövme demir parmaklara sahiptir. Giriş aksının her iki tarafı üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır (Şekil 12).

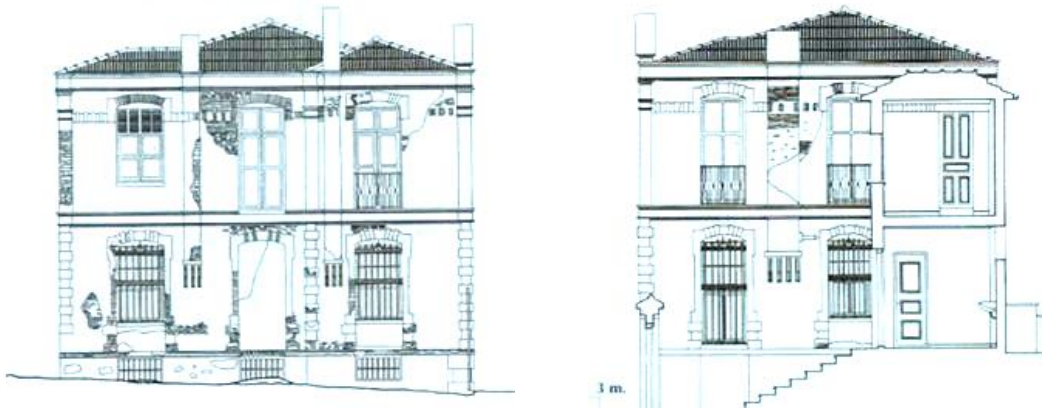
Yapının arka cephesinde ön cepheyle aynı doğrultuda tam orta ekseninde arka bahçeye ulaşım için ikinci giriş açılmıştır. Bu cephede zemin katta bir adet basık kemerli pencere ile ıslak hacimlerin penceresi, birinci katta ise bir adet basık kemerli pencere ile bir adet klasik düzenli pencere bulunmaktadır. Ayrıca ek binanın arka cephesinde zemin katta iki adet, birinci katta ise bir adet penceresi vardır. Yapının alaturka kiremit kaplı kırma çatısı birinci katı sonlandıran alınlıkların gerisinde kalmıştır (Şekil 12).

Şekil 12 Celepoğlu Konağı Ön ve Arka Cepheler (TKA)

Yapının kuzeybatı yönünde kalan sol yan cephesinde bodrum katta üç adet, zemin katta iki adet, birinci katta ise üç adet pencere bulunmaktadır. Zemin kattaki pencereler dövme demir parmaklıklara sahiptir. Birinci kat pencerelerinden iki tanesi klasik biçimde bir tanesi ise Fransız balkon tarzında düzenlenmiştir. Bu cephede altına taş konsollar yerleştirilmiş bacalar da mevcuttur (Şekil 13).

Yapının güneydoğu yönünde kalan sağ yan cephesinde ıslak mekânların ve mutfağın bulunduğu ek bina yer almaktadır. Bu cephede ek binaya ulaşımın sağlandığı tali merdivenler ile ek binaya geçilen holden girişi sağlayan kapı görülmektedir. Zemin kat ile birinci katta ön cepheye bakan odalarda birer pencere yer almaktadır. Ayrıca ikinci kat sofasına açılan Fransız balkon stilinde bir pencere de bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13 Celepoğlu Konağı Sol Yan ve Sağ Yan Cephe (TKA)

Yığma bodrum katın taşıyıcı sistemi moloz taş, zemin ve birinci katların taşıyıcı sistemi ise tuğla örülmüştür. Bölücü duvarları ahşap karkas duvar üzerine bağdadi sıvalı; yapının zemini ve tavanı ise ahşap kaplamalıdır.

Trakya Kalkına Ajnası'nın 2013 senesinde restore ettiği tarihi yapı günümüzde Gusto Celepoğlu Konağı adıyla restoran olarak işletilmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Tarih tekerrürden ibarettir. Bu nedenle günümüzü algılayabilmek ve geçmişimizden çıkarımlar yapabilmek için tarihi doğru olarak bilmek, öğrenmek gereklidir. Geçmişin günümüze yansımalarını yapılardan okumak mümkündür. Çünkü yapılar kendi dönemlerinden izler taşırlar. Dünden bugüne olan süreklilik günümüze ulaşabilmiş tarihi yapılardan elde edilen bilgiler ile sağlanmıştır.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlangıcında Balkan ve Birinci Dünya Savaşları döneminde zor günler geçirilmiştir. Bu dönemde Kırklareli'nin nüfus yapısının büyük bir kısmını gayrimüslimler oluşturmaktaydı.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ilan edilen fermanlar ile azınlıklara haklar tanınmış, gayrimüslim topluluklar kanun önünde Müslüman halk ile eşit konuma getirilmiştir. Daha önceki kısıtlamaların ve yasakların ortadan kalkması ile tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi Kırklareli'nde de dini, sivil, endüstri yapıları inşa edilmeye başlanmıştır.

Gayrimüslimlere tanınan özgürlükler sonucunda 19. yüzyıl ortalarına kadar boş olan Yayla Meydanı ve çevresinde Rumlar tarafından birçok yapı inşa edilmiştir. Rumlar tarafından inşa edilen bu görkemli yapıların büyük bir kısmı bu yüzyılda geçerliğini koruyan neo-klasik tarzda inşa edilmiş konut yapılarıdır.

Yayla Mahallesi'nde günümüze ulaşabilmiş gayrimüslim konutlar dönemlerinin düşünce, sanat ve tarihi değerlerini yansıtmaktadır. Ne yazık ki bölgede yer alan yapıların büyük çoğunluğu sayısız nedenlerle korunamamış ve hızlı bir şekilde yok olmuştur. Günümüzde ulusal ve evrensel olarak tüm kültür varlıklarının korunması ve yok olmalarının önlenmesi tüm toplumlar tarafından kabul edilmiş evrensel bir düşüncedir. Bu düşünce doğrultusunda tarihi çevrenin gelenekleri ve yaşam tarzı ile korunması ve gelecek kuşaklara sağlıklı aktarımı kültürlerin devamlılığı açısından oldukça önemlidir.

Kırklareli Merkez İlçe Yayla Mahallesi'ndeki sivil mimarlık örneği gayrimüslim konutları (Eski Vali Konağı, Doktor Kerameas'ın Konağı ve Doktor Celepoğlu Konağı) inşa edildikleri dönemlerin izlerini günümüze ulaştırarak tarihe ışık olmuş yapılardır. Bu yapılar kendilerine has özellikleri ile gelecek nesillere geçmişin sağlıklı aktarımını sağlamakta ve kültür mirasımızın bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Kaynaklar

Bulut, Ö., 2019. Kırklareli ve İlçelerindeki Tarihi Su Yapıları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk ve İslam Sanatları Dalı, Konya.

Çelebi, E., 1984. Seyahatnâme (Rumeli-Solkol ve Edirne), (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Cilt:3, Ankara.

Dağgülü, M., 1995. Kırsal ve Kentsel Ölçekte Geleneksel Trakya Konutlarının İncelenmesi ve Çağdaş Kullanımlara Uyarlanması İçin Bir Yöntem Araştırması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Demirli, M., 2010. Kırklareli Rum Okulu Restorasyon Projesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Deniz, E., 2016. Kırklareli Konut Yapılarında Kalemışı Süslemeler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale.

Doğruöz, T., 2006. Milli Mücadele Sürecinde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri ve Kırklareli'nin Rolü, Yıldız Dağları ve Yakın Çevresi Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A., 2020. Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açısından Tasviri (Perigrifi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 3(6), s. 71-105.

Eldem, S. H., 1987. Türk Evi Osmanlı Dönemi, Güzel Sanatlar Matbaası, Cilt: 3, İstanbul.

Güleryüz, M., 2019. Kırklareli Yayla Mahallesi Geleneksel Konutlarının Sürdürülebilir Yenileme Kapsamında Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Edirne.

Güncan, A., 1993. 19. Yüzyıl Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı

Karpat, K. H., 2003. Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, İstanbul.

Karpat, K. H., 2003. Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, İstanbul.

Kavak, S., 1995. Kırklareli Monografyası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Edirne.

Kazancı, Ö. 2020. Kırklareli'nde Geleneksel Yapıların İncelenmesi, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Kırklareli.

Kırklareli İl Yıllığı, 1973.

Konut Mimarisine Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Pekak, M.S., 1999. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Gayrimüslim Vatandaşların İmar Faaliyetleri ve Mustafa Paşa, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 51, Ankara.

Saatçi, S., Uluengin, B., 2016. Kırklareli ve Geleneksel Evleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kırklareli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.

Tandoğan, Elif., 2000. Kırklareli Konut Yerleşimi Üzerine Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Kırklareli.

TKA, Trakya Kalkınma Ajansı, Kırklareli Yatırım Destek Ofisi Arşivi.

Toptaş, B., 2012. Kırklareli Merkez İlçe ve Köylerindeki Gayrimüslim Eserleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Edirne.

Yıldız, A., Yüksek, İ., 2008. "Kırklareli Tarihi Çeşmelerinin Geleneksel Kent Dokusu İçerisindeki Yeri ve Önemi", International Symposium, (s.197-202), Edirne.

İnternet Kaynakları

URL-1 Kırklareli Çarşısına ait bir fotoğraf - Osmanlı Dönemi
<https://www.trakyanet.com/trakya/kirklareli/kirklareli/115-tarihi.html>
(Erişim Tarihi: 05.01.2021, Saat:14.00)

URL-2 Eski Vali Konağı'na ait fotoğraflar
<http://www.phototurkey.net/postcard.img1030.html>
(Erişim Tarihi: 06.01.2021, Saat: 17.00)

URL-3 Kırklareli Türk Ocağı Binası
<http://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=325>
(Erişim Tarihi: 03.01.2021, Saat: 10.30)

Sağlık Yapısı Cephelerinde Enerji Verimliliğini Arttırmaya Yönelik Güncel Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme

Neslihan TÜRK MENOĞLU BAYRAKTAR¹ Mehmet ŞENER¹

Öz

Farklı işlevlere sahip mevcut kamusal yapı tiplerinde, özellikle sağlık yapılarında enerji tüketimleri, ağırlıkları ve biçimleri değişim göstermekle beraber temel olarak ısıtma, soğutma, aydınlatma, iklimlendirme gereksinimleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Çoğu sağlık yapısında tasarım ve uygulama aşamasında pasif yaklaşımların göz ardı edilmiş olması nedeniyle kullanım süreçlerinde mikro-iklimsel koşullara yönelik parametrelerin kombinasyonları iklimsel konfor şartlarında ve minimum enerji tüketimini sağlayan optimum değer aralıklarında oluşmamaktadır. Bu sebeple mevcut sağlık yapılarında enerji verimliliğini arttırmada, yapı kabuğu, elektrik ve mekanik sistemlerde yapılacak değişiklik ya da iyileştirmelere yönelik seçeneklerin ve önceliklerin analiz edilmesi gerekir. Yapı kabuğunda gerçekleştirilecek iyileştirmeler; ısıtma, soğutma ve iklimlendirme için gereken enerji miktarlarının düşürülmesine ve uygun iklimsel konfor koşullarının elde edilmesine katkı sağlayan maliyet, hız bağlamında öncelikli yaklaşımlardır. Bu çerçevede çalışmada, yapımı 2018 yılında tamamlanan ve mevcut yapı tadilatı yanında yeni yapı ilavesi de içeren 45 yataklı Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi örneğinin incelenmesi üzerinden Türkiye’de devlete bağlı sağlık yapılarında enerji tüketimlerinin artışına neden olan tasarım ve uygulama hataları irdelenmiş, enerji verimliliğini artırma amaçlı, mimarlık ekseninde uygulanmış yapı kabuğuna dair genel iyileştirme yaklaşımları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji iyileştirme, Yapı kabuğu, Mevcut yapılar, Sağlık yapıları

A Study on Current Applications for Energy Efficiency of Healthcare Building Facades

Abstract

The type and the amount of energy consumption in public buildings with different functions especially in health facilities, basically vary due to heating, cooling, lighting and air conditioning requirements. The combination of parameters for micro-climatic conditions do not occur in optimum range of values, which provide climatic comfort conditions and minimum energy consumption since passive strategies are ignored during the design and construction phase in most existing health facilities. For this reason, energy consumption patterns and quantities for different types of existing public healthcare buildings have to be determined and the options and priorities for the changes or refurbishment of building envelope, electrical and mechanical appliances should be analysed. Refurbishment processes on opaque and transparent surfaces of building envelopes are the primary strategies that would make contributions to the reduction of the amount of energy required for heating, cooling and air conditioning and achieving appropriate climatic comfort conditions. In this study, refurbishment strategies which can be applied on the building envelope for increasing energy efficiency in the existing public health facilities and architectural applications that have already been completed in existing state hospitals are examined by focusing on 45 Bed

¹ Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

*İlgili Yazar/Corresponding author: nturkmenoglu@kocaeli.edu.tr

Gönderim Tarihi / Received Date: 19.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.04.2021

Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık State Hospital that is constructed in 2018 and included both new building addition and existing building modifications.

Keywords: *Refurbishment, Building envelope, Existing buildings, Healthcare buildings*

1. Giriş

Günümüzde, dünya genelinde enerji kaynakları tükenmek üzeredir. Öte yandan, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'nın araştırmalarında, enerji politikaları ve enerji arzına yönelik tercihlerin mevcut durumlarını korumaları halinde dünyada birincil enerji talebinde 2007-2030 yılları arasında %40 oranında artış öngörülmüştür. Söz konusu kurum orta ve uzun vadede doğalgaz ve elektriğe olan talebin en hızlı artış kaydedeceği ülkelerden biri olarak Türkiye'yi göstermektedir (Aksu 2011, 6). Ancak, Türkiye'de artan nüfus, kentleşme, sanayi ve diğer yaşamsal faaliyetler nedeniyle oluşan enerji tüketimini karşılayacak miktarda üretim yapılamamaktadır.

Günümüzde tüm ülkelerin farklı süreç ve stratejilerle özgün enerji politikaları ve sürdürülebilir kalkınma modelleri geliştirdikleri görülmektedir. Avrupa'da binalarda tüketilen enerji miktarının, Avrupa Birliği ülkelerinin toplam enerji tüketiminin %40'ını oluşturduğu görülür (Becirovi ve Vasic 2013, 258; Katafygiotou ve Serghides 2014, 8). Enerji tüketiminin büyük bir kısmı yapılarda kullanılan ısıtma, soğutma, iklimlendirme ve aydınlatma sistemleri yoluyla gerçekleşmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyük oranda enerji tüketiminden sorumlu olan yapı sektöründe, mevcut ve gelecekte inşa edilecek yapılar ve hızlı kentleşme düşünüldüğünde, enerji verimli, çevre dostu binalara dönüşümün zorlu ve zorunlu bir süreç olduğu açıktır. Türkiye'de yapı stokunun önemli bir kısmını yeni inşa edilmiş yapıların haricinde 2011 yılı öncesi inşa edilmiş, kayda değer yıpranmaya uğrayacak süredir hizmet veren binalar oluşturmaktadır (URL.1). Bu bağlamda yapı stokunun önemli bir kısmını oluşturan mevcut yapıların enerji verimliğindeki yeri ve bununla ilgili standartların araştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Zaman içerisinde yıpranmaya uğrayan mevcut kamusal yapılar gerek sayı ve büyüklükleri gerekse inşa edildikleri dönemde tasarım aşamasında alınmış yanlış kararlar nedeniyle çok uzun süreçlerde kaynak tüketimine ve çevresel olumsuz etkilere neden olabilen, bu bağlamda da ülke ekonomisi ve gelecek kuşaklar üzerinde yük oluşturan yapı topluluklarıdır. Bu yapıların birçoğunun, özellikle yalıtım standardının çıktığı 2008 senesinden önce inşa edilmesinin de etkisiyle, yapı kabuğu tasarımlarının iklimsel verilere uygun olarak yapılmadığı görülmektedir. Kentlerde enerji tüketimini azaltma hedefi öncelikle yapı ölçeğinde sağlanmalıdır.

Türkiye İstatistik kurumundan elde edilen 2002-2014 yıllarına ait binaların kullanım amacı ve yapı sahipliği verilerine göre kamusal yapılar ve özellikle bu yapı tipleri kapsamında yer alan sağlık yapıları, Türkiye'de konutlardan sonra mevcut yapı stokunun en büyük bir kısmını oluşturur (Türkiye İstatistik Kurumu, [Tuik] 2018). Sağlık yapılarında ameliyathane, dış hasta klinik odaları, acil vs. gibi mekanlarda farklı iç işlevsel gereksinimler doğrultusunda aktivitelerin kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğinden farklı enerji taleplerine cevap verecek özelleşmiş servis sistemleri yer almak zorundadır. Bu sebeple bu yapı tipleri içerdikleri farklı işlevlerin gerektirdiği optimum iç iklimsel ve görsel koşulların yarattığı ısıtma, soğutma, aydınlatma ve iklimlendirme ve sıcak su temini ihtiyaçları doğrultusunda, ticari yapılardan sonra en fazla enerji tüketiminin gerçekleştiği yapı tipleridir (Somyürek 2017, 2).

Tüm kamusal yapı tiplerinde olduğu gibi sağlık yapılarında da enerji verimliliğinin iyileştirilmesine yönelik yaklaşımlar yapı kabuğunda, mekanik-elektrik sistemlerinde gerçekleştirilecek iyileştirmeler ve yenilenebilir enerji sistemlerinin entegrasyonu olarak sınıflandırılan 3 ana eksenle biçimlenebilmektedir. Yaklaşımların çeşidi ve önceliklerinin belirlenmesindeki ilk aşama yapının mevcut koşullarına dair detaylı veriler elde edilmesidir. Hangi stratejilerin uygulanacağına yapının bulunduğu yer, etkisi altında olduğu dış çevre koşulları, mevcut yapısal ve mikro-iklime bağlı gelişen fiziksel koşullar, bütçe gibi bileşenler doğrultusunda karar verilir. Yapıdaki fiziksel koşullara dair veriler gözlem, yarı hasarlı veya hasarsız testler kapsamındaki görüntüleme, ölçüm yöntemleri ile sağlanır ve aktif, pasif birçok sistemin etkisi altındaki mikro iklimsel koşullarda oluşan enerji kayıpları, konfora dair problemler ortaya konularak gerekli iyileştirme yaklaşımları belirlenir. Mekanik ve elektrik sistemlerde iyileştirmeler kapsamında ele alınabilecek Bina Enerji Yönetim Sistemleri'nin (BEMS) kullanımı, her mahalde yapılacak aktivite ve kullanım yoğunluğuna göre ısıtma/soğutma ve havalandırma miktarının kontrolünü sağlayarak enerji tüketimini büyük ölçüde azaltmaktadır. Elektrik, su, sıcaklık, aydınlatma, bilgisayar ağı ve doğalgaz gibi unsurların bütünsel yönetim ve kontrolüne olanak sağlayan 'SCADA' benzeri bina otomasyon sistemleriyle (BAS) iklimsel parametrelerin kontrolü sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra kullanıcı duyarlı sensörlerle ısıtma, soğutma, havalandırma, iklimlendirme ve aydınlatma sistemlerinde gereksiz enerji tüketimi önemli oranda engellenebilmektedir. Yapay aydınlatma sistemlerinin enerji verimliliğini arttıracak şekilde değişiminin sağlanması da uygun seçenekler arasındadır. Özellikle kullanıcı ve gün ışığı sensörleriyle bütünsel çalışacak biçimde yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi enerji kayıplarını büyük oranda azaltabilmektedir. Yüksek verimli soğutma (chiller) grupları, boyler ve su ısıtma, ısı geri kazanımlı klima santralleri, (AHU, air handling unit), Değişken Hava Hacimli (Debili) (VAV- Variable Air Volume) sistemlerinin entegrasyonunun sağlanması ve işletim biçimlerinin mekânsal ve kullanıcı gereksinimlerine göre optimum şekilde düzenlenmesi; mekan boyutları, aktivite şekilleri gözetilerek mekanlarda kontrollü havalandırma sağlayacak uygun sistemlerin ve geliştirilmiş HVAC kontrol sistemlerinin seçimi, aktif ve pasif ısıtma, soğutma, iklimlendirme sistemlerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına dayanan sistemlerle entegrasyonunun sağlanması, bina çatı ve cephelerinde fotovoltaik panellerin, güneş kaynaklı ısıtma ve sıcak su sistemlerinin kullanımı, doğal havalandırma ve aydınlatmaya yönelik potansiyellerin artırılması, biyoyakıt, jeotermal ısı kaynaklarının kullanımı gibi yaklaşımların yanı sıra, yapı kabuğunda ısı kayıp ve kazançlarını iklimsel gereksinimlere göre azaltan ya da arttıran uygun kalınlıktaki malzemelerin, nem problemi yaratmayan katmanlaşmayla yeniden düzenlenmesi, pencere sistemlerinin düşük ısı geçirme katsayısına sahip gerektiğinde güneş kontrolü gerektiğinde ısı kayıplarını azaltacak cam tipleriyle ve çerçeve sistemleriyle değişimi gibi yaklaşımlar uygulanabilmektedir(Ascione vd. 2013, 126; Buonomano vd. 2014, 556; Cabeza vd. 2018, 4). Ancak maliyet, enerji verimliliğine katkı ve uygulama kolaylığı ekseninde yapı kabuğunda gerçekleştirilen uygulamaların genellikle enerji verimliliğini artırma sürecinde öncelikli olarak tercih edildiği görülmektedir.

Günümüzde, 2003 yılında uygulamaya konulan "Sağlıkta Dönüşüm Projesi" ile birlikte farklı ölçeklerde olmak üzere devlet eliyle pek çok sağlık yapısı yatırımının hayata geçirildiği, buna ilaveten de hâlihazırda neredeyse küçük kentsel yerleşimler büyüklüğünde pek çok şehir hastanesinin hizmete alındığı ya da inşaatının halen devam ettiği görülmektedir (Şener 2017: 132). Bu çerçevede, Sağlık Bakanlığı'nın hazırladığı 2012/6 sayılı genelgede, düşük enerji kullanımı ve yeni inşa edilen sağlık yapılarında enerji tüketimlerinin kontrol edilmesi hedefi doğrultusunda tasarım aşamasından itibaren yerleşim, bina ve yapı elemanı ölçeğinde bazı tasarım standartlarına yer verildiği görülmektedir (Sağlık Bakanlığı 2012, 11-14). Ancak sayıca

oldukça fazla olan, sağlıkta dönüşüm projesinin başlatıldığı 2003 yılından önce inşa edilmiş kamusal birçok hastane yapısının benzer hassasiyet ve bilinçle inşa edilmediği, enerji tüketimlerinin fazlalığıyla kendisini göstermektedir. Türkiye’de yapılarda, özellikle “Binalarda Enerji Performansı (BEP) Yönetmeliği”nin çıktığı 2009 yılından önce inşa edilmiş yapıların tasarım süreçlerinde pasif yaklaşımların göz ardı edilmiş olduğu görülür. Hastane yapılarının üretiminde, Bakanlık, proje ve inşaat yüklenici firmaları ekseninde, projelendirme-uygulama sürecinde malzeme seçimi ve uygulama biçimlerinde yapılmış ciddi tasarım ve uygulama hatalarının yapı kabuğunda oluşturduğu istenmeyen ısı kayıp ve kazançlar sebebiyle yüksek miktarlarda enerji tüketimleri gerçekleşmektedir.

Tüm yapılarda olduğu gibi sağlık yapılarında da özellikle yapı kabuğunda yapılacak iyileştirmeler iç konfor şartlarının geliştirilmesine ve enerji tüketimlerinin azaltılmasına önemli katkılar sunacaktır. Bu bağlamda mevcut kamusal sağlık yapılarında özellikle yapı kabuğunda, enerji tüketimlerini, karbon salınımlarını arttıran, iklimsel ve görsel konfor koşullarını olumsuz etkileyen problemlerin teşhisiyle, enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik planlı, ekonomik, hızlı ve sürdürülebilir çözümler sunan müdahalelerin ve uygulama süreçlerinin belirlenmesi önemli bir adımı oluşturmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle sağlık yapılarında enerji verimliliğini artırma amaçlı, mimarlık ekseninde uygulanabilecek yapı kabuğuna dair genel iyileştirme stratejilerine değinilmiştir. Türkiye’de hastane yapılarında enerji tüketimlerini azaltmaya dair iyileştirme süreçlerinin yürütülüşündeki eksikliklerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır; bu kapsamda ilk etapta devlete bağlı sağlık yapılarında enerji tüketimlerinin artışına neden olan tasarım ve uygulama hataları, farklı şehirlerde yer alan tarihi veya yakın tarihte hizmete giren sağlık yapısı örnekleri üzerinden irdelenmiştir. Daha sonrasında, yapımı 2018’de tamamlanıp hizmete girmiş olması itibarıyla konuya ilişkin güncel sayılabilecek uygulamaları barındırması ve yeni yapı inşaatı yanında mevcut yapı tadilatı içermesi ve mevcut sağlık yapılarına ilişkin güncel müdahale biçimlerine ışık tutma potansiyeli taşıması nedeniyle 45 yataklı Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık devlet hastanesi; mimari ve mekanik projeleri, yapım süreci ve yapının inşaat sonrası durumu çerçevesinde ele alınmıştır.

2. Sağlık Yapılarında Enerji Verimliliğinin Arttırılmasına Yönelik Yapı Kabuğu İyileştirme Stratejileri

Diğer yapı tiplerinde olduğu gibi sağlık yapılarında da enerji iyileştirilmesi kapsamındaki yaklaşımların belirlenmesi sürecin önemli bir aşamasını oluşturur. Bu çerçevede belirlenen stratejilerde, teknik olarak uygulanabilirlik, enerji performansına etki, iç iklimsel, görsel, akustik konfor koşullarına katkı miktarı ve yatırım maliyeti gibi değişkenler göz önünde bulundurulmalıdır (Ballarini vd. 2017, 149). İyileştirmeler, yapı kabuğunda ve mekanik-elektrik tesisatlarında yapılabilecek uygulamalar olarak sınıflandırılabilir, disiplinler arası çalışmaları gerektiren 3 ayrı yaklaşım bağlamında ele alınmaktadır. Hangi stratejinin uygulanacağına yapının bulunduğu yer, etkisi altında olduğu dış çevre koşulları, işlev, tipoloji, mevcut yapısal ve mikro-iklime bağlı gelişen fiziksel koşullar, yapının yaşı ve maliyet gibi parametreler doğrultusunda karar verilmelidir.

Fiziksel koşulların olumsuz etkilerinin en fazla görüldüğü, aynı zamanda en fazla müdahaleye olanak sağlayan yapı bileşeni yapı kabuğudur. Yapının kimliği ve estetik değerini yansıtmada etkin işlevi olan cephelerin sürdürülebilir, konforlu bir yaşam

alanının oluşturulmasında katkısı oldukça büyüktür. Yapı kabuğu ısıtma, soğutma, iklimlendirme ve aydınlatma için tüketilen enerji miktarlarının ve iç ortam iklimsel, görsel, akustik konfor koşullarının oluşumunda da anahtar bir rol üstlenir. Saydamlık oranları, cephe katmanlarını oluşturan malzemelerin özellikleri, bir araya geliş biçimleri ısı kayıp ve kazanım miktarlarını belirler. Bir yapının ömrü 100 yıla kadar çıkabilirken cephedeki problemler yaklaşık olarak kendisini 20-30 yıl arasında göstermeye başlayabilmektedir (Bekem vd. 2009, 2156). Günümüzde sağlık yapısı cephelerinde gerçekleştirilecek iyileştirmeler kısa vadede kolay, hızlı ve maliyet açısından daha az yük getiren uygulamalar olarak ön plana çıkar.

Enerji tüketimini azaltmaya yönelik yaklaşımlar yapı kabuğunu oluşturan çatı, döşeme, opak ve saydam yüzeylerde uygulanabilmektedir. Yapı kabuğunun mevcut performansının ne kadar detaylı ortaya konulduğu, önerilecek müdahale biçiminin süresini, katkısını ve maliyetini direkt olarak etkilemektedir. Alınan iyileştirme kararlarında enerji korunumu, yapısal ve fiziksel koşullar, tarihi ve estetik değer ile maliyet ve kullanım değeri gibi unsurlar gözetilmelidir (Rinquet ve Schwab, 2017:110). Tarihi ve estetik değere sahip cephelerin ısı performansını geliştirmede, binanın özgün kimliğini bozmamak adına farklı uygulama yaklaşımları hayata geçirilmelidir (Murgul, Pukhkal 2015, 891). İyileştirme süreçlerinin tümünde arşiv araştırmaları, gerekli birimlerden dokümanların elde edilmesi, ölçüm ve gözlem tekniklerini içeren farklı yöntemler doğrultusunda yapının mevcut durumuna dair veriler derlenmesi ilk aşamayı oluşturur. Sağlık yapılarının inşa edildikleri dönemin mimari yaklaşımları bağlamında sahip oldukları tipoloji, estetik, yapısal unsurlar ve mevcut fiziksel koşullar sınıflandırılıp detaylı olarak analiz edilmelidir. Müdahale seçenekleri ve seviyelerinin bu veriler kapsamında, yapı özelinde değerlendirilmesi önemlidir. Enerji korunumu sağlamak üzere yapı fiziği, strüktürü, mimari koruma disiplinlerinin gerektirdiği optimum koşulları sunan, uygun maliyetli seçeneklerin uygulanmasına özen gösterilmelidir. Bu bağlamda yapı özelinde farklı disiplinlerden uzmanların bakış açısıyla iyileştirme senaryolarının oluşturulması uygun bir yaklaşımdır (Rinquet ve Schwab 2017, 113).

Verilerin elde edilme sürecinde yapıya ait ulaşılabilir bilgiler ilgili kurumlardan, gözle görülmeyen fiziksel koşullara dair veriler ise hasarsız testler kapsamındaki gözlem, görüntüleme ve ölçüm yöntemlerinden elde edilir. Elde edilen veriler doğrultusunda mevcut duvar, çatı, döşeme ve pencerelerde belirlenen bozulma ve enerji kayıplarının tip ve miktarına bağlı olarak, yapı kabuğunda yeni malzeme katmanları ilavesi ya da sadece mevcudun bakım ve onarımı ile enerji verimliliğinin artırılması amaçlanır. Bu süreçte yapının estetik ve tarihsel değerine bağlı olarak yapı kabuğunun özgün özellikleri korunarak sadece bakım yapılabilir. Bunun yanı sıra yapının orijinal özellikleri korunarak yeniden inşa edilebilir ya da yeni bir yapı kabuğu tasarımı gerçekleştirilebilir. Yapı kabuğunda en belirleyici unsurları cephe kaplama, (ısı) yalıtım, cam-doğrama tipi, miktarı ve tümüne ilişkin inşaat teknikleri oluşturur. Çoğu iyileştirme süreçlerinin aşamalı olarak gerçekleştirildiği ve ilk aşamayı çoğunlukla yapı kabuğunda, ısı yalıtımına yönelik uygulamaların oluşturduğu görülmektedir. Tarihi ve estetik değere sahip yapı cephelerinin ısı performansını geliştirme aşamalarında binanın özgün kimliğini bozmamak adına genellikle dıştan yalıtım tatbiki yerine iç yüzey uygulamaları tercih edilmektedir (Murgul, Pukhkal 2015,894).

Isı yalıtım uygulamalarında, malzeme tipi, kalınlığı ve konumunun belirlenmesi, yoğuşma problemlerinin engellenmesi amacıyla buhar kesici katman eklenmesi, havalandırma miktarının artırılması ve ısı köprülerinin engellenmesi adına cephede sürekliliğinin sağlanması gibi yaklaşımlar göz önüne alınmalıdır. Diğer uygulamalar da saydam yüzey ve çerçevelerinin değişimi, güneş kırıcı gibi ek elemanların tatbiki ve

yenilenebilir enerji kaynaklarından fayda sağlamak üzere havalandırmalı fotovoltaik cephe panel sistemlerin monte edilmesi olarak sıralanabilir (Bigaila vd. 2016, 2-3).

3. Sağlık Yapılarında Enerji Verimliliği Eksenli Yapı Kabuğuna Dair Uygulamalara Genel Bakış

Okul, kültür merkezi, kütüphane, hastane, vs. gibi farklı işlevlere yönelik kamu yapılarında enerji tüketimleri ve konfor koşullarının iyileştirilmesi gerek ekonomik gerekse çevresel olumsuz etkilerin azaltılması noktasında örnek oluşturarak kamu bilincinin artırılması gibi önemli bir işlevi yerine getirir. Farklı gereksinimler doğrultusunda enerji tüketim ve karbon salınımlarının gerçekleştiği bu yapı tipleri için kapsamlı bir yol haritası sunan standart ve yönetmelikler oluşturulmalıdır.

2007 yılında çıkarılan “5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu” kapsamında, 2009’ da yürürlüğe giren “Binalarda Enerji Performansı (BEP) Yönetmeliği” ile mevcut ve yeni yapılacak binalarda EKB, Enerji kimlik belgesi alması yasal olarak zorunlu kılınmıştır. Bakanlığa bağlı Bina Enerji Performansı Yazılımı (BEP-TR) kullanarak yapıların enerji performans ölçümüne dayalı derecelendirilmeleri sağlanmaktadır. BEP-TR yöntemine göre enerji kimlik belgesi alacak olan yeni binalar D sınıfı ve daha fazla enerji tüketimine ve CO₂ salınımına sahip olamaz. Enerji yönetmeliğinde de açıkça belirtildiği üzere hastane yapıları da dahil olmak üzere mevcut binaların, dış cephe duvarlarında ısı yalıtımı, ısıtma, soğutma sistemi değişimleri, 1000 m² üzerinde kullanıma sahip yapılarda kojenerasyon sistemi kurulması veya yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilmesi ile ilgili konularda Binalarda Enerji Performansı (BEP) Yönetmeliği göz önüne alınmaktadır (URL.2). Ancak ‘Binalarda enerji performansı’ yönetmeliğinin mevcut yapıların enerji verimliliğinin değerlendirilmesine dair sunduğu verilerin sınırlı olması sebebiyle devlete bağlı kamu yapılarında enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik uygulamalar genel anlamda ilgili bakanlıkların inisiyatifinde oluşturulmuş genelgeler çerçevesinde yürütülür.

Büyük ölçekli, özelleşmiş programlar barındıran diğer yapılar gibi mevcut sağlık yapılarında da ısı verimliliğinin azami ölçüde gözetilmesi gerekir. Sağlık yapılarında enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik yaklaşımlar büyük ölçüde ‘Binalarda enerji performansı’ yönetmeliği ve TC. Sağlık Bakanlığı İnşaat ve Onarım Dairesi Başkanlığı tarafından oluşturulmuş “Sağlıkta Dönüşüm Projesi Kapsamında Yapılacak Sağlık Tesisleri İçin Proje Aşamasında Uyulması Gereken Hususlar” genelgesi kapsamında gerçekleştirilir (Şener ve Kılıç 2016, 882). Söz konusu genelge 200 yatak üzeri hastane yapıları için ‘genel’ başlığı altındaki 33. Maddesinde ABD kökenli ‘Leadership in Energy and Environmental Design for Healthcare’, (Leed) değerlendirme sertifika sistemine de yönlendirmektedir. Bu bağlamda en genel yaklaşımların öncelikli olarak cam ve opak yüzeylerde gerçekleştirilen malzeme değişimi ya da eklenmesine yönelik iyileştirmeler olduğu ve bunlarında çoğunlukla tadilat süreçleri kapsamında ele alındığı görülür.

Sağlık yapıları enerji tüketimi biçim ve miktarlarının yüksek oranlarda gerçekleştiği yapı tipleri olduğu için her ne kadar yönetmelikte belli kullanım alanına sahip yapılar için zorunlu tutulsa da tasarım, inşa ve kullanım süreçlerinin tümünde enerji uzman ve yöneticilerinin yer alması gereken yapı tipleridir. Genel olarak sağlık yapılarında proje ve inşa sürecinde bir enerji kimlik uzmanı ve yöneticilerinin yer almadığı, enerji kimlik belgesinin ise, bir sonraki bölümde incelenen “45 Yataklı Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi örneğinde olduğu üzere konunun uzmanı firmaların yerinde inceleme yapması sonrasında müteahhit firma eliyle ve geçici kabul süreçlerinde alındığı görülür.

Günümüzde inşa edilen sağlık yapılarında ısı verimliliğinin sağlanmasına yönelik uygulamaların tasarım aşamasından itibaren kısmen gözetildiği görülmekle beraber mevcut yapılarda, özellikle de yapı kabuklarında geçmişten gelen uygulamaların yarattığı sorunlar göze çarpar. Bu problemler cephe tasarımlarının, proje ve uygulama aşamasında yeterli detayda ve teknik doğrulukta projelendirilememesi ve inşaat sürecinde de yüklenici firmalar tarafından doğru imalat yapılmamasından kaynaklanan uygulama hatalarıdır. Edirne Sultan 1. Murat Devlet Hastanesi ve Eskişehir 600 Yataklı Devlet Hastanesi örneklerinde de görülebileceği gibi sağlık yapılarında genellikle farklı fonksiyonlara sahip iç hacimlerde estetik, doğal aydınlatma, doğal havalandırma ve manzaraya yönelim gibi hedefler doğrultusunda saydam yüzeylerle çevrelenen yüksek katlı galeri boşlukları oluşturulmaktadır (Şekil 1). Bu tarz mekanlarda, iklimsel koşullar gözetilmeden tasarlanmış ve uygulanmış geniş cam yüzeyler kış döneminde ısı kaçışlarına; yaz dönemlerinde de istenmeyen ısı kazanımlarına neden olabilmektedir (Şener ve Kılıç 2016, 884; Şener ve Bayraktar 2016, 42).

Şekil 1: Devlet Hastaneleri'nde ciddi ısı kayıplarının oluşabileceği büyük cam yüzeyli atrium ve galeri boşluklarına bir örnek (Soldaki resim: Edirne Sultan 1. Murat Devlet Hastanesi–Burcu Biricik arşivinden, 2015, Sağdaki resim Eskişehir 600 yataklı Devlet Hastanesi-Neslihan Türkmenoğlu Bayraktar arşivinden, 2018).

Diğer bir problem ise özellikle soğuk bölgelerde iklim yapısı ve mühendislik hesaplarının gerektirdiği kalınlık değerlerinin altında yalıtım uygulamalarının yapılmasıdır. Enerjiye ilişkin kararlar sonucu şekillenen cephe sistemleri ile cam ve ısı yalıtım malzemesinin seçiminin Bakanlıkta işin kontrolörü olan mimarlar ve özel proje firmalarının mimarları eliyle; ısı yalıtım malzemesinin kalınlığının ise yine aynı sıfatları taşıyan makina mühendislerinin kararlarıyla şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda ele alınan yapım işinin enerji verimliliği konusunda özel eğitim ya da uzmanlığı olmayan ve proje-inşaat işini yapan ilgili inşaat disiplinlerinde (mimari, mekanik, elektrik, statik, vs.) çalışan kişiler eliyle gerçekleştirilmesinin, enerji kaybı sorunlarının tespit edilmesi ve optimum maliyet, enerji verimliliği ve konfor şartlarının sağlanmasına yönelik doğru uygulamaların hayata geçirilebilmesi noktasında yarattığı ya da yaratabileceği eksikliklerin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

TS 825 'Binalarda ısı yalıtım kuralları' yönetmeliğinde mevcut standartta yapı eleman ve bileşenlerinde ısı köprüleri oluşmayacak şekilde yalıtım yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır (URL.3). Oysa birçok sağlık yapısı şantiyesinde uygulama hataları ya da yetersiz işçilik ile (giydirmeye cephe) proje detaylarındaki eksiklikler nedeniyle özellikle saçak, çıkma ve rüzgârlık gibi kısımlarda ısı köprüleri oluşmakta ve buralardan ciddi ısı kayıpları meydana gelmektedir. Proje aşamasında giydirmeye cephelerin teknik anlamda yeterince iyi ve ayrıntılı planlanmaması, mimari projede kayıt ve cam ölçülerinin prensip olarak ve bilgi vermek amaçlı olarak verilerek cephe proje ve inşaatının yüklenici ve üretici firma eline bütünüyle bırakılması gibi uygulamalar nedeniyle giydirmeye cephe,

cam yüzeyler ve mekanik aksam imalatlarında teknik olarak yanlış imatlar gerçekleştirilmektedir. Örneğin duvar ve zemin ile giydirme cephe kayıtlarının denk gelmemesi, cephe duvar birleşim noktalarında ısı köprüsü oluşması, katlar ve odalar arası ses, duman, yangın, vs. geçişine yol açabilecek boşluklar kalması gibi problemler oluşabilmektedir.

2012 yılında hizmete giren Şanlıurfa Siverek 200 yataklı devlet hastanesi cephesine ait o dönemde çekilen bir fotoğrafta da görüldüğü üzere XPS, taş yünü, vs. ısı yalıtımı uygulanıp üzerine sıva boya yapılan duvarlarda işçilik hataları ve bindirmelerin eksik yapılması nedeniyle bazı yeni tamamlanan hastanelerde bile cephede çatlama, bombe yapma ve malzemelerin ayrışması gibi problemler meydana gelebilmektedir (Şekil 2). Bazı sağlık yapılarında, taş yününün duvara dübellenmesi yerine yapıştırılması nedeniyle yapı kabuğunda yoğunlaşma kaynaklı bozulmalar oluşabilmektedir.

Şekil 2: Şanlıurfa Siverek 200 Yataklı Devlet Hastanesi cephelerinde sıva filesi imalatının donatı görevi görmemesi nedeniyle cephedeki bombe ve kalkmalar (Uygar Sarıaltın arşivinden; 2011)

Özellikle giydirme cephe ve cam yüzey imalatlarında duvar ve zemin ile giydirme cephe kayıtlarının denk gelmemesi, cephe duvar birleşim noktalarında ısı köprüsü oluşması, katlar ve odalar arası ses, duman, yangın, vs. geçişine yol açabilecek boşluklar kalması gibi kusurlu uygulamalar nedeniyle ciddi ısı kayıpları oluşabilmekte, bu da maliyet artışına neden olabilmektedir.

Tarihsel değere sahip eski hastane yapılarında ise bu konuyla ilişkisi bağlamında farklı sorunların varlığı dikkati çeker. 1933 yılında inşa edilen ve tescilli Ankara Numune hastanesi yapısında 2013 yılında yapılan yenileme çalışmaları kapsamında cephelere ısı yalıtım katmanı eklenerek mantolama yapılmış, sıva ve boya uygulaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Bu uygulamanın ısı kaybını azaltma ve enerji verimliliğini artırma noktasında yararlı olduğu görülmekle birlikte, cephe görüntüsünde meydana getirdiği değişimin tescilli yapının orijinal kimliğini zedeleme noktasında etkisinin de değerlendirilmesi gerekir.

Şekil 3: Soldaki resim: Ankara Numune Hastanesi'ne ait özgün cephe görüntüsü (<https://www.istanbulmuzayede.com/urun/341430/ankara>) giriş tarihi (03.08.2019). Sağdaki resim: Ankara Numune Hastanesi'nde yalıtım uygulaması yapılan cephe (Mehmet Şener arşivinden; 2018)

Yapıların sahip olduğu nitelikler doğrultusunda seçimlerin yapılması özellikle tarihi değere sahip yapılar için hayati önem taşıyabilmektedir. Bu tip yapılarda uygulanabilecek cephe iyileştirme uygulamalarında yapının özgün kimliğine en az etkide bulunacak; örneğin, içten yalıtım tatbiki şeklindeki müdahalelere öncelik verilmelidir. Söz konusu yapıda cephenin dışında tatbik edilmiş yalıtım ve boya uygulamasıyla özgün cephe özellikleri kayba uğramıştır. Özellikle subasman seviyesine kadar yer alan taş kısımlarda bozulmalar dikkat çekmektedir (Şekil 4).

Şekil 4: Ankara Numune Hastanesi cephesinde subasman seviyesindeki özgün taş duvarlarda yalıtım ve boya uygulamasıyla oluşan bozulmalar

4. Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi

Mevcut kamu hastanesi yapılarında ısı kayıplarına neden olan cam ve opak yüzeylerde gerçekleştirilecek malzeme değişimi ya da eklenmesine yönelik iyileştirmeler enerji verimliliğinin artırılmasına katkı sunmaktadır. Ancak bu iyileştirmelerin çoğunlukla enerji kayıplarını azaltma odaklı olmaktan ziyade “Sağlık Bakanlığı Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü İhale Uygulama ve İnceleme Dairesi” Başkanlığınca 2015 tarihinde ihalesi yapılan “Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi örneğinde de olduğu üzere tadilat süreçleri kapsamında ele alındığı görülür. 2018 yılında yapımı tamamlanan Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi, mevcut yapı tadilatı, güçlendirmesi ve nitelikli hale getirilmesi ile bunun yanına ek blok ilave edilmesi sonucu ortaya çıkan iki ana bloklu ve 45 yataklı, yaklaşık 4900 m2 kullanım alanlı bir sağlık yapısıdır (Şekil 5-6).

Şekil 5: Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık 45 Yataklı Devlet Hastanesi mevcut ve ek yapıya dair planlar (Sağlık Bakanlığı)

Şekil 6: Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık 45 Yataklı Devlet Hastanesi mevcut bina tadilat ve ek bina inşaatına yönelik bir görsel

Söz konusu hastanede özel proje-müteahhitlik firmalarıyla yürütülen uygulama projeleri hazırlama, tadilat ve yapım işi Sağlık Bakanlığının ilgili birimi olan Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü kontrolörülüğünde gerçekleştirilmiştir. Mevcut binanın tadilatını ve yanına ek blok yapımını içeren işin projeleri, kamu yapıları tasarımında kullanılan ilgili yönetmelikler (Binalarda enerji performansı yönetmeliği, deprem yönetmeliği, vs.), sağlık yapıları tasarımına özel hazırlanmış laboratuvar, acil, vs. birimlerine ilişkin hazırlanmış genelgeler (özellikle 2012/6 sayılı genelge kapsamında) ve tüm disiplinlere ilişkin tasarım prensipleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Sağlık Bakanlığınca “Sağlıkta dönüşüm projesi kapsamında yapılacak sağlık tesisleri için proje aşamasında uyulması gereken hususlar” ile ilgili ihtiyaç ve fonksiyon yönünden uygulanması gereken şartların sunulduğu genelgede 200 yatak üzerindeki sağlık yapıları için enerji tüketimini sınırlandırma temelinde trafo ve jeneratörler senkronize bir şekilde çalıştırılıp, ‘Scada’ sistemi ile trafo merkezindeki bütün yükler izlenerek gerektiğinde bu yüklerle teknik bir merkezden müdahale edilmesi, ‘Aydınlatma otomasyonu’ teknik Şartnamesine göre aydınlatma otomasyon kontrol sistemi tesis edilmesi, ısı merkezi mahali müsait olan 1000 m² üzeri tüm yeni hastane projelerinde ve inşaatlarında kojenerasyon, trijenerasyon sistemi uygulanması, Fan-coil veya klima sistemi ile bölgesel iklimlendirme yapılan sağlık yapılarında mahalde bulunan pencerenin açılması durumunda söz konusu mahale ait havalandırma sisteminin enerjisini anında kesecek manyetik kontaklı sistem konulmasına ve 200 Yatak ve üzeri tüm hastanelerde inşaat aşaması sırasında yüklenici firma tarafından bu binalara Leed sertifikası alınması zorunluluğuna dair direktifler göze çarpar. Ancak söz konusu genelge 200 yatak altında kapasiteye sahip, daha küçük ölçekteki Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık 45 yataklı Devlet hastanesi örneği gibi mevcut sağlık yapıları için enerji verimliliğini arttırmaya yönelik ifadeler içermemektedir.

2007 yılında çıkarılan “5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu” kapsamında Bayındırlık ve İskan (şimdiki Çevre ve Şehircilik) Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından 5 Aralık 2008 tarihinde 27075 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanarak Aralık 2009 da yürürlüğe giren “Binalarda Enerji Performansı (BEP) Yönetmeliği” ile mevcut ve yeni yapılacak binalarda EKB, Enerji kimlik belgesi alması yasal olarak zorunlu kılınmıştır (URL.2). Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık 45 yataklı Devlet hastanesinde söz konusu yönetmelik baz alınmakla birlikte enerji kimlik belgesi bulunmamaktadır. Enerji kimlik belgesinin, konunun uzmanı firmaların yerinde inceleme yapması sonrasında müteahhit firma eliyle ve geçici kabul sürecinde alınması hedeflenmiştir

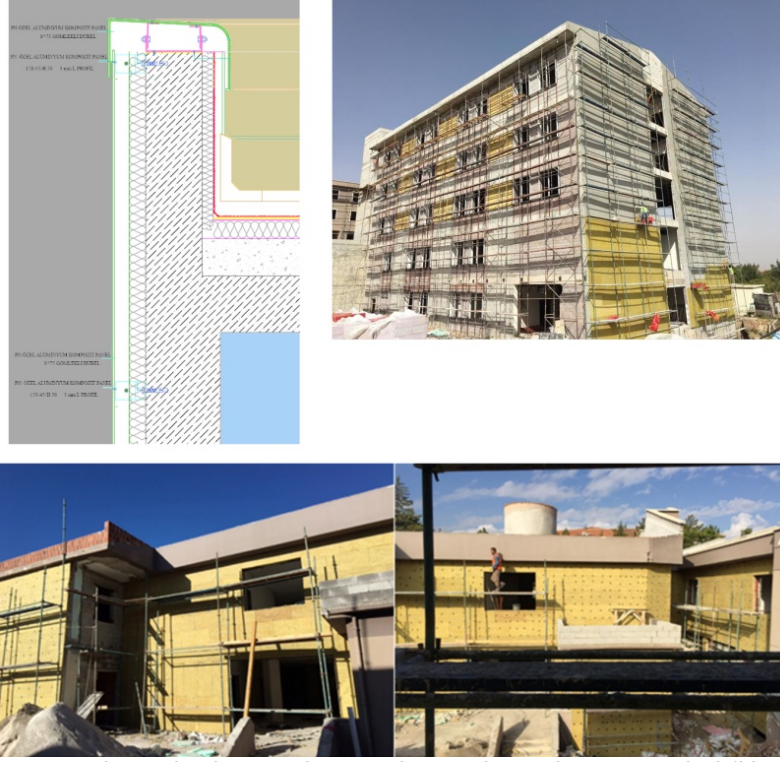
Yapısal anlamda güçlendirme, yeni yapı blokuyla benzer mimari dilin yakalanması ve enerji verimliliğinin artırılması hedefleri doğrultusunda yapılan müdahaleler, yapı kabuğundaki mevcut pencere sistemlerinin, yapı kabuğu dışındaki mevcut yalıtım katmanları ve çatı örtüsünün değişimi gibi uygulamaları içermektedir. Tüm bu uygulamaların proje ve inşaa sürecinde bir enerji kimlik uzmanının, yöneticisinin yer almadığı görülür. Enerji yönetmeliğinde de açıkça belirtildiği üzere hastane yapıları da dahil olmak üzere mevcut binaların, dış cephe duvarlarında ısı yalıtımı, ısıtma, soğutma sistemi değişimleri, kojenerasyon sistemi kurulması veya yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretilmesi ile ilgili konularda Binalarda Enerji Performansı (BEP) Yönetmeliği göz önüne alınmakta, yönetmelik hükümlerinin uygulanmasında yetkili ve sorumlu olanlar tanımlanmaktadır. Ancak binanın yapım, kullanım ve enerji kimlik belgesi düzenlenmesinde, tasarım ve uygulamada görevli mimar ve mühendisler de yetkili sayılmakla birlikte, özellikle yapı kabuğu iyileştirmesinde uygun kalınlık ve tipte, düşük maliyetli, insan sağlığı ve çevre üzerinde olumsuz etkileri en aza indirilmiş, düşük gömülü enerji ve karbon içeren malzeme seçimlerini gerçekleştirebilecek; duvar katmanlarının nem oluşumunu, istenmeyen ısı kayıp kazançlarını engelleyecek şekilde tasarlanmasını ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlayacak altyapıya sahip uzman mühendis ve mimarların yapı ölçeği gözetilmeksizin her tür bina için yetkilendirilmesi uygun bir yaklaşım olacaktır.

Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık 45 Yataklı Devlet Hastanesi'nde tadilat sürecinde yapı kabuğu için alınan kararlarda "Binalarda Enerji Performansı (BEP) Yönetmeliği" direktifleri doğrultusunda TS 825, 'Yapılarda Isı Yalıtım Yönetmeliğinde belirtilen, yapı kabuğu katmanları için iklim bölgesine göre ısı geçirgenlik katsayısı sınır değerleri gözetilmesi hedeflenmiştir. Mevcut blok yeni yapıyla bağlantılı olarak tasarlanmış, çatısı ve döşemeleri sökülerek yeniden yapılmış, duvarlarında çeşitli yıkım ve yeniden yapımlar gerçekleştirilmiştir. Eski yapıda gerçekleştirilen tadilatla cephe tümüyle soyulmuş; mevcutta ısı yalıtımı olmadığı görülmüş ve yapıya güncel ısı yalıtım ve cephe malzemeleri (cam, doğrama, güneş kırıcı, vs.) monte edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7: Mevcut yapı cephesine müdahale süreçleri (Nurettin Aykutlu arşivinden; 2018)

Bu bağlamda, tadilat süreçlerinde mevcut hastane bloğu cephesinin modüler alüminyum kompozit cephe sistemleriyle kaplanan (1183 m²) kısmında ve silikon esaslı grenli dış cephe kaplamasının kullanıldığı (1017 m²) dış cephe yüzeylerinin tümünde, Şekil 8'de görüldüğü gibi 5 cm kalınlığında taş yünü yalıtım malzemesi uygulanmıştır. Aynı uygulama ek binada da gerçekleştirilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8: Mevcut ve ek yapılarda ısı yalıtım malzemesi uygulama süreçleri (Nurettin Aykutlu arşivinden; 2018)

Yapı kabuğu tasarımında, ısı verimliliği anlamında cephenin yaklaşık %10'unu oluşturan saydam yüzeylerde ısı geçirgenlik katsayısı değeri düşük ve ısı kaçışlarını engelleyen cam tipleri tercih edilmiştir. Mevcut blokta tek camlı tüm pencereler sökülerek bunların yerine yalıtımlı çift cam pencere üniteleri uygulanmış, yine tüm pencerelere 23.244/L1 birim fiyat pozlu ısı yalıtımlı alüminyum profil ilavesi yapılmıştır. Aynı tip profil dışarıya açılan tüm kapıların kasalarında da kullanılmıştır. Yeni blokta da kapı ve pencerelere benzer uygulama yapılmış hem ek hem de mevcut yapıda giydirme cephe olan kısımların farklı noktalarında reflekte renkli camlar ile temperli ve lamine camlar kullanılarak ısı yalıtımının artırılması hedeflenmiştir. Dış cephede silikon cam giydirme cephe kaplama yapılmış ve temperli reflekte cam uygulanmıştır. Duvara denk gelen kısımlarda cam arkasına film uygulanmıştır. Dışta 6 mm temperli reflekte cam, arada 12 mm boşluk, içte 6 mm low-e kaplamalı lamine camdan oluşan cam bileşenlerinin gölgeleme faktörü ≤ 0.48 , ısı geçirgenliği ise $\leq 1.8 \text{ W/m}^2 \text{ K}$ 'dir.

Çift camlar ve low-e kaplama kullanılan camlarda ısı kayıplarının azaltılmasıyla pencerelerin enerji performansı artmaktadır. Camlar arasında kullanılacak dolgu malzemesinin toplam ısı geçirme katsayısı değerinin düşük olması da camlarda ısı geçirgenliğini azaltır. TS 825'te de seçilecek camın low-e kaplamalı ve toplam ısı geçirme katsayısı, (U) değerinin $1.8 \text{ W/m}^2 \text{K}$ 'nin altında olduğu tasarımlar tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda seçilen cam tipinin enerji verimliliği açısından uygun değer aralıklarında olduğu görülmektedir. Giydirme cephe içerisindeki camlar, basınç plakası (kapak altı profili) ve EPDM fitiller kullanılarak sisteme monte edilmiştir. EPDM Yalıtım fitilleri ile yatay ve düşey kayıtların birleştiği kısımlarda sızdırmazlık sağlanmıştır. Ayrıca, pek çok devlet hastanesi tasarımında da görüldüğü üzere, dışa açılan kapı ve pencere doğramaları ısı yalıtım profilli olarak planlanarak, ısı transferinin en yoğun olduğu bu cephe elemanlarından doğabilecek fazla ısı kazanç-kayıplarının kısmen önüne geçilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Ancak bu kararın tadilat öncesinde yapı

cephesinde ısı kayıplarına neden olabilecek yalıtım noksanlığı, nem, ısı köprüsü, vs. gibi sorunların termal görüntüleme yöntemleriyle teşhis edilme süreçleri gerçekleştirilmeden alınması, mevcut problemlerin yeni uygulamalar sonrasında da oluşmaması ve sürdürülebilir, bilinçli çözümler üretilmesi adına kısıtlı imkânlar sunmuştur. Öte yandan gerek mevcut blok gerekse ek yapı cephelerinde siva-boya kaplı kapalı duvar yüzey miktarının giydirmeye ve cam cephe yüzeylerden fazla olması ve Malatya'nın iklim koşulları dikkate alınarak pencere boyutlarının fazla büyük tutulmaması gibi uygulamaların enerji verimliliğine katkı sağlayan uygulamalar olduğunun altını çizmek gerekir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Yeni inşa edilecek sağlık yapılarına ait yapım süreçlerinin getireceği yüksek maliyet düşünüldüğünde, mevcut yapıların gerekli müdahalelerle yaşam sürelerini uzatmanın kaynak tüketimini azaltması nedeniyle daha uygun bir yaklaşım olacağı görülür. Bu tip yapılarda özellikle cephelerde malzeme değişikliği ya da iyileştirilmesine dayalı uygulamalarla enerji korunumu sağlamak mümkündür. Ancak, müdahalelerin maliyet, uygulama kolaylığı, gerekli asgari süreç parametreleri bağlamında karşılaştırılması ve yaşam süreci boyunca optimum kazanım sağlayan, olumsuz çevresel etkileri en aza indirilmiş yaklaşımların belirlenmesi gerekmektedir. Yeni yapılan ve özellikle hastane gibi büyük miktarda enerji tüketen ve enerji verimliliğinin dikkate alınması elzem olan yapılarda ise hiç kaçınılmadan en güncel ve gelişmiş teknik ve teknolojilerin yapının gerekli yerlerine, doğru işçilik ve malzeme kalitesiyle uygulanmasını sağlamak gerekir.

Günümüzde, mevcut sağlık yapılarına yönelik enerji iyileştirme yaklaşımlarının Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi örneğinde olduğu gibi genellikle tadilat projelendirilmesi kapsamında ele alındığı görülür. İlgili Bakanlıkların inisiyatifinde enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik hazırlanmış genelgelerde mevcut yapılar için gerçekleştirilmesi zorunlu yaklaşım ve adımlara yönelik veriler kısıtlıdır. Bu bağlamda sağlık yapısının tipolojisi, konumu, mekân organizasyonu ve etkisi altında olduğu iklimsel koşullar gözetilerek elektrik mekanik sistemlerde enerji verimli sistemlerin tercihi ve işletim süreçlerinin enerji tüketimini azaltacak biçimde kurgulanması, yenilenebilir enerji sistemlerinin entegrasyonu ve yapı kabuğunun ısı kayıp kazançlarının optimum değer aralıklarına çekilmesi gibi uygun iyileştirme stratejilerinin belirlenerek uygulamaların gerçekleştirilmesi, gereksiz kaynak tüketimi ve zaman tüketimini engelleyebilecektir. Bu nedenle mevcut standartların da farklı iklim tiplerinde ve koşullarında gerçekleştirilebilecek iyileştirmelerin çeşidi, uygulama biçimi, maliyet ve getirisi konusunda açık bilgiler sunacak ve buna yönelik süreci net olarak ortaya koyacak biçimde geliştirilmesi gerekmektedir. Yapı cephelerinde enerji verimliliği eksenli uygulamaların dünya ve Türkiye ölçeğinde sürekli gelişim göstermekte olduğu da dikkate alındığında, çalışmaya konu Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi mevcut ve yeni binasında yapılan enerji verimliliğine yönelik cephe uygulamalarının en gelişmiş ve doğru uygulamalar olduğunu iddia etmek pek doğru olmayabilir. Ancak yapının, ülkemizde sağlık yapılarında uygulanan yakın tarihli enerji verimliliği eksenli cephe uygulamalarına dair özetleyici bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Esas itibarıyla konuya ilişkin en doğru gözlemi yapmak için ise yapım sürecine ilişkin işçilik ve malzeme kalitesi ile işin müteahhitlik boyutu ve yapım sonrası hizmet sürecinde karşımıza çıkan sorunlara da bakarak bütüncül bir değerlendirme yapmak en doğru yol olacaktır.

İlgili bakanlıklarca düzenlenmiş genelgeler temel alınarak, süreçte yer alan aktörlerin bilgisi, farkındalığı ve öncelikleri ölçüsünde gerçekleştirilen uygulamaların yeterli oranda teknik gereksinimleri karşılar nitelikte olmadığı, çoğunlukla da yapı kabuğunda

yalıtım malzemelerinin değişimi, pencere sistemlerinin düşük ısı geçirme katsayısına sahip cam tipleriyle değişimi gibi yaklaşımlarla uygulandığı görülmektedir. Ancak Malatya Yeşilyurt Hasan Çalık Devlet Hastanesi örneğinde de görüldüğü gibi bu kararların çoğunlukla enerji verimliliği konusunda özel eğitim ya da uzmanlığı olmayan ve proje-inşaat işini yapan ilgili inşaat disiplinlerinde (mimari-yapı fiziği, restorasyon, mekanik, elektrik, statik, vs.) çalışan kişilerin inisiyatifiyle, bilimsel dayanağa oturtulmadan alınabildiği görülmektedir. Yaklaşımların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından farklı disiplinlerden uzmanların kolektif katkılarıyla söz konusu yapıların, özellikle tarihi değere de sahip olan sağlık yapılarının sürekli olarak gözlem altında tutularak yapı elemanlarındaki değişimlerin, risk altında olabilecek kısımların belirlenmesi gerekmektedir. Gözle görülmeyen yapı kabuğu bozulmaları, yalıtım eksiklikleri, ısı kaçışları özellikle hasarsız testlerle ortaya konulmalı, iyileştirme stratejileri bu problemlerin çözümüne dayalı olarak üretilmelidir. Tarihi özelliklere sahip olan sağlık yapıları için seçilecek iyileştirme yaklaşımları bu yapıların özgün cephe kimliklerine en ufak olumsuz etkiye yol açmayacak hassasiyete sahip olmalıdır.

Uygulamaların çoğunlukla tasarım aşamasında eksik teknik detay üretimi, inşaat sürecinde de yüklenici firma kaynaklı hatalarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda yerinde tespit edilmiş mevcut sorunlara çözüm sunan detaylar üretilerek ve işini gerçekleştiren müteahhit firma ve işçilik kalitesi yetersizliği en aza indirilerek, kamu sağlık yapılarında cephe bazlı kötü imalatların gerçekleştirilmesi ve bu bölgelerden ısıtma-soğutma kaynaklı enerji kayıplarının doğması engellenmelidir.

Kaynaklar

Aksu, C. “Güney Ege Bölgesi (Aydın, Denizli, Muğla) yenilenebilir Enerji Raporu”, T.C. Güney Kalkınma Ajansı, 2011

Ascione, F., Bianco, N., De Masi, R. F., & Vanoli, G. P. Rehabilitation of the building envelope of hospitals: Achievable energy savings and microclimatic control on varying the HVAC systems in Mediterranean climates. *Energy and Buildings*, 2013, 60, 125–138. doi:10.1016/j.enbuild.2013.01.021

Ballarini, I., Corrado V., Madonna F., Paduos S., Ravasio F. Energy Refurbishment of the Italian Residential Building Stock: Energy and Cost Analysis Through the Application of the Building Typology. *Energy Policy*, 2017, 105, 148–160. doi: 10.3390/en10081102

Becirovi, S.B., Vasic M. Methodology and Results of Serbian Energy-Efficiency Refurbishment Project. *Energy and Buildings*, 2013, 62, 258–267. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2013.03.027>

Bigaila, E., Hachem-Vermette, C., Mel-Sayed M., Athienitis A.K. Solar Energy Potential For Commercial Building Facade Retrofit. eSIM, IBPSA (International Building Performance Simulation Association). 3-6 May 2016, Canada: 1-12.

Buonomano A., Calise F., Ferruzzi G., Palombo A. Dynamic energy performance analysis: Case study for energy efficiency retrofits of hospital buildings. *Energy*, 78, 555–572. <http://dx.doi.org/10.1016/j.energy.2014.10.042>

Cabeza L. F., Gracia A., Pisello A.L. Integration Of Renewable Technologies in Historical and Heritage Buildings: A Review, *Energy and Buildings*, 2018, 177, 96–111. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2018.07.058>

Katafygiotou, M. C., Serghiides D.K. (2014). Analysis of Structural Elements and Energy Consumption of School Building Stock in Cyprus: Energy Simulations and Upgrade Scenarios of a Typical School. *Energy and Buildings*, 2014, 72, 8–16. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2013.12.024>

Murgul, V., Pukhkal, V. Saving the Architectural Appearance of the Historical Buildings due to Heat Insulation of their External Walls. *Procedia Engineering*, 2015, 117, 891-899. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2015.08.173>

Rinquet, L., Schwab, S. eREN Energetic refurbishment – a global approach for the building envelope. *Energy Procedia*, 2017, 122, 109-114. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2017.07.384>

Şener, M., Bayraktar, T. N. Kamu Sağlık Yapılarında Isıl Performans Üzerine Güncel Yapı Kabuğu Uygulamaları. *Yapı dergisi*, 2016, 418, 40-42.

Şener, M., Kılıç, F. A Multidisciplinary Analysis of Standardization in Public Health Facility Architecture in Turkey, CESB 16-Central Europe Towards Sustainable Building, 22 nd-24 th June 2016, Prague, Czech Republic: 881-888.

Şener, M. (2017). Türkiye’de Devlet Hastanesi Mimarisinin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Yapı dergisi*, 2017, 423, 132-138.

T.C. Sağlık Bakanlığı İnşaat Onarım Daire Başkanlığı, Sağlıkta Dönüşüm Projesi Kapsamında Yapılacak Sağlık Tesisleri İçin Proje Aşamasında Uyulması Gereken Hususlar, 2012/6 Sayılı Genelge”, T.C. Sağlık Bakanlığı.2012.

Tuik yapı izin istatistikleri-1990-2000 <https://biruni.tuik.gov.tr/yapiizin/giris.zul> giriş 30 05. 2018

İnternet Kaynakları

URL.1 https://bepttr.csb.gov.tr/bep-web/BEP-TR_E%C4%9Fitim_K%C4%B1lavuzu.pdf

URL.2https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13594&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5_ (Erişim tarihi: 21.07.2020)

URL.3 http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/cf3e258fbdf3eb7_ek.pdf (Erişim tarihi: 21.07.2020)